

Omställningsstudiestöd

– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden

Ds 2021:18

Omställningsstudiestöd

– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden

Ds 2021:18

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

SOU och Ds finns på regeringen.se under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02).

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på regeringen.se/remisser.

Omslag: Regeringskansliets standard

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2021

ISBN 978-91-525-0146-7 (tryck)

ISBN 978-91-525-0147-4 (pdf)

ISSN 0284-6012

Innehåll

Sammanfattning	11
1 Författningsförslag.....	21
1.1 Förslag till lag om omställningsstudiestöd.....	21
1.2 Förslag till lag om ändring i lagen om omställningsstudiestöd	38
1.3 Förslag till förordning om omställningsstudiestöd	40
1.4 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken	52
1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring.....	57
1.6 Förslag till lag om ändring i lagen om arbetslöshetsförsäkring.....	59
1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:676) om statlig ålderspensionsavgift.....	60
1.8 Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)	62
1.9 Förslag till lag om ändring i studiestödslagen (1999:1395)	64
1.10 Förslag till lag om ändring i studiestödsdatalagen (2009:287)	67
1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2017:527) om studiestartsstöd	68
1.12 Förslag till förordning om ändring i studiestödsförordningen (2000:655)	71

1.13	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2000:1418) om tillämpningen av vissa skyddsbestämmelser för sjukpenninggrundande inkomst	73
1.14	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2001:588) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet	74
1.15	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2007:1348) med instruktion för Överklagandenämnden för studiestöd.....	76
1.16	Förslag till förordning om ändring i studiestödsdataförordningen (2009:321)	78
1.17	Förslag till förordning om ändring i fängelseförordningen (2010:2010)	83
1.18	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser	84
2	Ett nytt omställningsstudiestöd	85
2.1	Inledning	85
2.2	Utredningens uppdrag	86
2.3	Principöverenskommelsen mellan arbetsmarknadens parter	88
2.4	Livslångt lärande – en nödvändighet på arbetsmarknaden.....	90
2.5	Ett mer rekryterande studiestöd kan få fler vuxna att vilja vidareutbilda sig.....	93
2.6	Ett kostnadseffektivt system utan oönskade bieffekter	98
2.7	Den som inte får rätt till eller kan beviljas det nya offentliga studiestödet vid en viss tidpunkt kan ändå studera	102
3	Nuvarande studiestöd.....	103

3.1	Studiemedel	103
3.1.1	Studiemedlen är rättighetsstyrda	103
3.1.2	Studiemedel ges företrädesvis till svenska medborgare	103
3.1.3	Till och med 56 års ålder	103
3.1.4	Antalet veckor varierar	104
3.1.5	Krav på studieresultat	104
3.1.6	Studietakt och studiemedelsbelopp	104
3.1.7	Behovsprövning – inkomstprövning och fribelegg	105
3.1.8	Återbetalning av studielån	105
3.2	Studiestartsstöd	106
3.2.1	Ett verktyg för kommunerna	106
3.2.2	Målgrupp för studiestartsstödet	107
3.2.3	Antalet veckor är begränsat till 50	107
3.2.4	Krav på studieresultat	107
3.2.5	Studiestartsstödet storlek	107
3.2.6	Inkomstprövning och fribelegg	108
4	Målgrupp och kvalificeringsvillkor	109
4.1	Omställningsstudiestöd ska få lämnas till svenska och vissa utländska medborgare	109
4.2	Åldersgränser	110
4.3	Arbetad tid	115
4.4	Etableringsvillkoret	116
4.4.1	Etableringsvillkoret innebär att den som ska få omställningsstudiestöd ska ha förvärvsarbetat under en längre tid	116
4.4.2	Även annan sysselsättning kan jämföras med förvärvsarbete	118
4.4.3	Inkomster ska kunna visa förvärvsarbete i tillräcklig omfattning	120
4.4.4	Arbete och inkomster i EES-området, Storbritannien, Nordirland och i Schweiz	122
4.4.5	Arbete som huvudsyssla under kvalificeringstiden	123

4.5	Aktualitetsvillkoret	125
4.5.1	Aktualitetsvillkoret innebär att den som ska få omställningsstudiestöd måste ha aktuellt förvärvsarbete	125
4.5.2	Tid med annan sysselsättning ska i vissa fall inte räknas in i ramtiden	127
4.5.3	Inkomster ska kunna visa förvärvsarbete i tillräcklig omfattning	128
4.5.4	Arbete och inkomster i EES-området, Storbritannien, Nordirland och Schweiz	128
4.6	Bemyndiganden till CSN om etablerings- och aktualitetsvillkoren	129
5	Utbildningar som ska ge rätt till omställningsstudiestöd	131
5.1	Utbildningar i Sverige som ger rätt till studiestöd enligt studiestödslagen	131
5.2	Utbildningar som omställningsorganisationerna finansierar	133
5.3	En utbildning måste omfatta minst en veckas heltidsstudier för att ge rätt till omställningsstudiestöd	135
5.4	Begränsning av utbildningarnas längd till och med det kalenderår den studerande fyller 39 år	136
5.5	Utbildningen ska stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov	140
6	Den närmare utformningen av omställningsstudiestödet	147
6.1	Omställningsstudiestöd ska lämnas per vecka	147
6.2	Studiernas omfattning – omställningsstudiestöd ska kunna lämnas för studier på hel- eller deltid	148
6.3	Kortaste och längsta tid med omställningsstudiestöd	150
6.4	Beräkning av omställningsstudiestöd	153

6.4.1	Omställningsstudiestödets storlek ska beräknas med utgångspunkt i stödtagarens årliga inkomst i beslut om sjukpenninggrundande inkomst (SGI)	153
6.4.2	Omställningsstudiestöd i form av bidrag ska vara skattepliktigt och pensionsgrundande.....	166
6.4.3	Omställningsstudiebidrag ska ersätta 80 procent av ett inkomstbortfall och anpassas till omfattningen av studier och förvärvsarbete...	169
6.4.4	Omställningsstudielån ska kunna lämnas för att begränsa ett inkomstbortfall vid studier.....	178
6.4.5	CSN ska ha möjlighet att kontrollera arbete under tiden med omställningsstudiestöd	183
6.5	Studieresultat ska provas på motsvarande sätt som inom studiemedelsområdet	184
6.6	Utbetalning	189
6.6.1	Omställningsstudiestöd ska betalas ut först sedan studierna har påbörjats.....	189
6.6.2	Omställningsstudiestöd ska betalas ut månadsvis i efterskott.....	190
6.6.3	Omställningsstudiestödet ska i vissa fall vara förverkat.....	191
6.7	Samordning med andra förmåner och kravet på nyrekrytering inom studiestartsstödet	191
6.8	Bestämmelser som bör överensstämma med bestämmelser som gäller för studiemedel	198
6.9	Återkrav av omställningsstudiestöd	206
6.10	Återbetalning av lån	208
6.11	Utmätning av omställningsstudiebidrag.....	212
6.12	Tid med omställningsstudiestöd ska vara överhoppningsbar tid i arbetslöshetsförsäkringen.....	213
6.12.1	Förslag till ändring i den nuvarande lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring	213
6.12.2	Förslag till ändring i förslaget till ny lag om arbetslöshetsförsäkring	216

7	Administration av omställningsstudiestöd	219
7.1	Omställningsstudiestödet ska administreras av CSN	219
7.2	En ansökan om omställningsstudiestöd lämnas in till CSN som prövar ansökan och fattar beslut	220
7.2.1	Omställningsstudiestöd ska beviljas efter ansökan	220
7.2.2	Yttrande från en omställningsorganisation	222
7.2.3	CSN ska pröva och fatta beslut om omställningsstudiestöd	227
7.3	Överklagande till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS)	229
7.3.1	CSN:s beslut om beviljning och återkrav av omställningsstudiestöd överklagas till ÖKS	229
7.3.2	Uppgiftsskyldighet till ÖKS	230
7.4	Överklagande till förvaltningsdomstol	231
7.4.1	Försäkringskassans beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol	231
7.4.2	CSN:s beslut om återbetalning av lån överklagas till allmän förvaltningsdomstol	232
7.4.3	Uppgiftsskyldighet till domstol	233
7.5	CSN behöver vissa uppgifter från andra för sin handläggning	234
7.5.1	CSN behöver uppgifter från myndigheter, omställningsorganisationer, läroanstalter, andra utbildningsanordnare och den studerande	234
7.5.2	Uppgiftsskyldighet för Försäkringskassan	235
7.5.3	Uppgiftsskyldighet för Migrationsverket	237
7.5.4	Uppgiftsskyldighet för Skatteverket	238
7.5.5	Uppgiftsskyldighet för Försvarsmakten	239
7.5.6	Uppgiftsskyldighet för Kriminalvården	240
7.5.7	Uppgiftsskyldighet för omställningsorganisationer	241
7.5.8	Uppgiftsskyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare	242
7.5.9	Uppgiftsskyldighet för studerande	244

7.5.10	Uppgiftsskyldighet i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån	244
7.6	Andras behov av uppgifter från CSN	244
7.7	Ändrade bestämmelser för behandling av personuppgifter.....	247
7.7.1	Nuvarande behandling av personuppgifter hos CSN.....	247
7.7.2	Behandlingen av personuppgifter hos CSN i ärenden om omställningsstudiestöd.....	250
7.8	Den befintliga sekretesslagstiftningen är tillräcklig.....	260
8	Ekonomisk ram och stegvist införande	267
8.1	Omställningsstudiestödet ska lämnas i mån av tillgängliga medel	267
8.2	Stegvist införande	269
8.3	Fördelning av medel till studerande med arbetslivserfarenhet från privat respektive offentlig sektor	270
8.4	Omställningsstudiestöd kan lämnas i två skilda ansökningsomgångar	271
8.5	Omställningsstudiestöd lämnas i den ordning ansökningarna kommer in till CSN	272
9	Hur kan efterfrågan på utbildning och validering påverkas inom olika utbildningsformer?	275
9.1	Uppdragsbeskrivningen.....	275
9.2	Att bedöma efterfrågan på utbildning och validering med omställningsstudiestöd.....	275
9.2.1	Omställningsstudier kräver mer än utbildningsplatser	287
9.3	Studiebenägenheten är hög bland personer som uppfyller de föreslagna kvalifikationskraven för omställningsstudiestöd	289

9.4	Utbildning och validering som finansieras av omställningsorganisationer och arbetsgivare.....	293
9.5	Hur många nya studerande kan tillkomma?	296
9.5.1	Vilken effekt på studiedeltagande hade det särskilda utbildningsbidraget och hur kan erfarenheterna appliceras på omställningsstudiestödet?	296
9.5.2	Beräknad ny efterfrågan på utbildning till följd av omställningsstudiestöd.....	298
9.6	Analys av det offentligfinansierade utbildningssystemets kapacitet.....	301
9.7	Omställningsstudiestödets konsekvenser för tillträde.....	303
9.8	Validering kan gynna omställningsprocessen för individ och samhälle.....	307
9.8.1	Validering inom komvux	308
9.8.2	Validering inom yrkeshögskolan.....	308
9.8.3	Validering inom högskolan.....	309
9.8.4	Omställningsstudiestödets förväntade konsekvenser för efterfrågan på validering.....	309
9.8.5	Branschvalidering	311
10	Kontroll av felaktiga utbetalningar	313
10.1	CSN:s arbete med att hindra felaktiga utbetalningar.....	314
10.2	Behov av kontroller för det nya studiestödet	315
11	Uppföljning och utvärdering av reformen	321
12	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	323
13	Konsekvenser	329
13.1	Kostnadskonsekvenser av ett rättighetsstyrt omställningsstudiestöd.....	329
13.1.1	Ett rättighetsbaserat system skulle omöjliggöra kostnadskontroll.....	330

13.2	Offentligfinansiella konsekvenser av utredningens förslag	331
13.2.1	Antaganden och grunder för kostnadsberäkningarna.....	336
13.2.2	Bidrar omställningsstudiestödet till att minska statens utgifter på andra områden?	346
13.2.3	Risk för begränsad kostnadseffektivitet och dödviktstkostnader	349
13.3	Förslagets konsekvenser för individer	353
13.3.1	Konsekvenser för studerandes privatekonomi under och efter omställningsstudierna.....	355
13.3.2	Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män.....	357
13.3.3	Konsekvenser för utrikesföddas etablering	359
13.4	Konsekvenser för kommunerna.....	361
13.5	Konsekvenser för CSN.....	362
13.6	Konsekvenser för ÖKS.....	364
13.7	Konsekvenser för Försäkringskassan	364
13.8	Konsekvenser för Skatteverket	365
13.9	Konsekvenser för domstolar	365
13.10	Konsekvenser för övriga myndigheter	366
13.11	Konsekvenser för arbetslöshetskassorna.....	366
13.12	Konsekvenser för arbetsmarknadens parter.....	367
13.13	Konsekvenser för omställningsorganisationerna.....	368
13.14	Konsekvenser för arbetsgivare och företag	371
13.15	Övriga konsekvenser	373
14	Författningskommentar	375
14.1	Förslaget till lag om omställningsstudiestöd.....	375
14.2	Förslaget till lag om ändring i lagen om omställningsstudiestöd	410

14.3	Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken.....	412
14.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring	416
14.5	Förslaget till lag om ändring i lagen om arbetslöshetsförsäkring	418
14.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:676) om statlig ålderspensionsavgift	419
14.7	Förslaget till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)	420
14.8	Förslaget till lag om ändring i studiestödslagen (1999:1395)	421
14.9	Förslaget till lag om ändring i studiestödsdatalagen (2009:287)	423
14.10	Förslaget till lag om ändring i lagen (2017:527) om studiestartsstöd.....	424
 Bilaga 1 Den övergripande processen för omställningsstudiestöd.....		 427

Sammanfattning

Svenskt Näringsliv, Förhandlings- och samverkansrådet PTK (PTK), Industrifacket Metall (IF Metall) och Svenska Kommunalarbetareförbundet har träffat en principöverenskommelse om trygghet, omställning och anställningsskydd. Avsikten har från parternas sida varit att ta ett helhetsgrepp om faktorer som i kombination kan skapa flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden. De har gemensamt begärt att regeringen tar fram lagförslag för att anpassa arbetsrätten i enlighet med principöverenskommelsen. Enligt principöverenskommelsen ska ändringar genomföras i bl.a. lagen (1982:80) om anställningsskydd (anställningsskyddslagen), ett nytt och parallellt offentligt studiestödssystem ska införas samt ett nytt offentligt omställningsstöd till arbetstagare som inte omfattas av kollektivavtal ska införas. Dessa insatser ska komplettera varandra och utgöra delar av en helhet.

Denna promemoria har utarbetats inom Utbildningsdepartementet. I promemorian föreslås ett nytt parallellt offentligt studiestödssystem. Förslag om anställningsskydd med tillhörande frågor behandlas i En reformerad arbetsrätt – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:17) och förslag om en ny offentlig omställningsorganisation som ska erbjuda och finansiera grundläggande omställnings- och kompetensstöd i Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16).

Utredningens uppdrag

Med anledning av parternas begäran fick utredare i uppdrag att bistå berörda departement med att lämna förslag i linje med parternas överenskommelse. Den här utredningens uppdrag är att biträda Utbildningsdepartementet med att lämna förslag som avser den del av principöverenskommelsen som rör införandet av ett nytt och parallellt offentligt studiestöd.

Principöverenskommelsen som ligger till grund för utredningens uppdrag anger vissa utgångspunkter och ramar för utredningens arbete. Ytterligare ramar framgår av utredningens uppdragsbeskrivning (dnr U2021/00138).

Ett nytt omställningsstudiestöd ska införas

Utredningen föreslår att ett nytt parallellt offentligt studiestöd – omställningsstudiestöd – ska införas i linje med de avtalsslutande parternas principöverenskommelse. Omställningsstudiestödet ska bestå av omställningsstudiebidrag och en lånedel.

Syftet med omställningsstudiestödet är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som kan stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.

Den övergripande processen för omställningsstudiestöd redogörs för i bilaga sist i promemorian.

Målgrupp och kvalificeringsvillkor för omställningsstudiestöd

Omställningsstudiestöd ska enligt förslaget få lämnas till studerande som är svenska medborgare och till vissa utländska medborgare, i likhet med vad som gäller inom studiemedelssystemet.

Förslaget innebär att omställningsstudiestöd med både bidrag och lån ska kunna lämnas längst till och med det kalenderår den studerande fyller 60 år. Omställningsstudiebidrag ska dock också kunna lämnas under högst tio veckor från och med det kalenderår den studerande fyller 61 år och längst till och med det kalenderår han eller hon fyller 62 år, till den som har minst tio veckor kvar att använda av sitt omställningsstudiebidrag. Denna åldersgräns höjs

2026 med ett år. Vid framtida justering av pensionsåldern anser utredningen att det bör övervägas att se över möjligheterna till motsvarande justeringar av åldersgränserna avseende omställningsstudiebidrag.

Utredningen föreslår att omställningsstudiestöd får lämnas till studerande som är etablerade och väl förankrade på arbetsmarknaden och som också har en aktuell förankring på arbetsmarknaden. Därför föreslås ett tvådelat arbetsvillkor, ett etableringsvillkor och ett aktualitetsvillkor.

Arbetsvillkoret i form av ett etableringsvillkor innebär att en sökande som har arbetat i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad i minst 96 månader under en ramtid om 14 år ges rätt till omställningsstudiestöd. Arbetet ska ha skett tidigast från och med det kalenderår då den studerande fyllde 19 år och ska ha varit den studerandes huvudsyssla under kvalificeringstiden.

Även annan tid ska kunna tillgodoräknas som motsvarande förvärvsarbete under högst 24 månader. Vid prövning av etableringsvillkoret ska därför även tid då den studerande fått föräldrapenningförmåner, graviditetspenning, närståendepenning, rehabiliteringspenning, sjukpenning, smittbärrpenning enligt socialförsäkringsbalken samt dagpenning eller dagersättning till totalförsvarspliktiga, kunna jämföras med förvärvsarbete.

För att underlätta för den studerande, liksom för administrationen av omställningsstudiestödet, bör etableringsvillkoret även kunna prövas genom inkomstuppgifter. Den inkomst av förvärvsarbete som ska krävas för att tiden ska kunna räknas in i arbetsvillkoret ska uppgå till minst 25 procent av inkomstbasbeloppet per kalendermånad (17 050 kronor under 2021). Om det inte finns månadsvisa inkomstuppgifter redovisade ska inkomsten i stället ha uppgått till minst tre inkomstbasbelopp per kalenderår (204 600 kronor under 2021).

Arbetsvillkoret i form av ett aktualitetsvillkor innebär att en studerande som har förvärvsarbetat i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad i minst 12 månader inom en ramtid om 24 månader, ges rätt till omställningsstudiestöd. När ramtiden ska fastställas räknas inte månader när den sökande har fått omställningsstudiestöd, föräldrapenningsförmåner och sjukpenning, samt dagersättning och dagpenning till totalförsvars-

pliktiga. Sådana månader ses som överhoppningsbar tid, om inte arbetsvillkoret samtidigt uppfylls under den månaden.

Aktualitetsvillkoret kan prövas med inkomstuppgifter enligt samma villkor som för etableringsvillkoret.

För båda villkoren gäller att arbetad tid ska styrkas på det sätt som är lämpligt, genom arbetsgivarintyg, anställningsbevis och inkomstuppgifter eller liknande, så länge Centrala studiestödsnämnden (CSN) utifrån de lämnade uppgifterna kan beräkna den arbetade tiden enligt bestämmelsen.

Utbildningar som ska ge rätt till omställningsstudiestöd

De läroanstalter och utbildningar som studerande kan få omställningsstudiestöd för ska vara desamma som de utbildningar som ger rätt till andra studiestöd. Omställningsstudiestöd får dock även lämnas till studerande vid utbildningar som finansieras av en omställningsorganisation. Omställningsstudiestöd föreslås ges för sådan del av studietid som omfattas av en kursplan eller motsvarande. Utbildningar utomlands ska dock inte ge rätt till omställningsstudiestöd.

En utbildning ger rätt till omställningsstudiestöd om den omfattar minst en veckas studier på heltid. En utbildning föreslås vidare ge rätt till omställningsstudiestöd om den motsvarar högst 80 heltidsveckor. Denna begränsning av utbildningarnas längd till maximalt 80 veckor gäller dock inte för studerande från och med det kalenderår de fyller 40 år.

Omställningsstudiestöd ska få lämnas för en utbildning som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Om det finns särskilda skäl, bör dock omställningsstudiestöd få lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov.

Omställningsstudiestöd ska dock inte få lämnas för en utbildning som enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare, som den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter eller som den studerande redan genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis.

Omställningsstudiestöd ges vid heltidsstudier i högst 44 veckor

Omställningsstudiestöd föreslås lämnas per vecka. Stödet föreslås lämnas för heltidsstudier och deltidstudier som omfattar minst 20, 40, 50, 60 eller 75 procent av heltid. En utbildning ger rätt till omställningsstudiestöd om den omfattar minst en veckas studier på heltid. Det innebär för den som bedriver studier på 20 procent av heltid att studietiden behöver uppgå till minst fem veckor för att berättiga till omställningsstudiestöd.

Därtill föreslås att omställningsstudiestöd får lämnas i högst 44 veckor vid studier på heltid.

Omställningsstudiestödets storlek ska beräknas med utgångspunkt i den årliga inkomsten i ett beslut om sjukpenninggrundande inkomst (SGI)

I parternas principöverenskommelse anges att förutsättningarna för vuxna att finansiera sina studier måste förbättras. Parterna föreslår att bidragsdelen i ett nytt offentligt studiestöd bör ersätta en del av det inkomstbortfall en arbetstagare drabbas av vid övergång till studier.

Utredningen anser av effektivitets-, kontroll- och rättssäkerhetsskäl att den årliga inkomsten i ett beslut om sjukpenninggrundande inkomst (SGI) ska användas som grund för beräkningen av detta inkomstbortfall. Att använda årlig inkomst i beslut om SGI som utgångspunkt för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek säkerställer att beräkningen av omställningsstudiestödet baseras på inkomstbortfallet.

Omställningsstudiebidrag ska ersätta 80 procent av ett inkomstbortfall. Omställningsstudiebidrag ska därför enligt utredningens förslag lämnas med ett belopp som motsvarar den sökandes årliga inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och med den omfattning stöd ska lämnas med, vilket motsvarar maximalt 20 458 kronor per månad under 2021.

Sökande med årliga inkomster från deltidsarbete kan i vissa fall komma att få begränsade belopp. De ska därför kunna begära att få stödet beräknat på ett annat sätt.

Omställningsstudiebidraget föreslås vidare vara ett skattepliktigt bidrag. Omställningsstudiebidrag ska även vara pensionsgrundande.

Enligt parterna ska vissa anställda därutöver kunna få ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd genom sin omställningsorganisation.

I principöverenskommelsen anges vidare att individer som får det offentliga studiestödet ska ha rätt att ta studielån. Mot denna bakgrund föreslår utredningen att ett omställningsstudielån införs som, i linje med överenskommelsen, högst får motsvara det nuvarande studiemedelssystemets grund- och tillägglån. Storleken på lånet anpassas så att summan av stötagarens omställningsstudielån och samlade bidrag efter skatt från omställningsstudiebidrag och kollektivavtalat stöd inte ska överstiga tidigare nettointkomster från arbete.

En person som får omställningsstudiestöd ska enligt förslaget avstå från arbete under samma tid och i samma omfattning som han eller hon studerar med omställningsstudiestöd. Omställningsstudiestöd får betalas ut endast om det är styrkt att den studerande bedriver de studier för vilka omställningsstudiestöd har beviljats. Detta ska styrkas av både den studerande och läroanstalten eller en annan utbildningsanordnare. Omställningsstudiestöd föreslås betalas ut månadsvis i efterskott.

Utredningen föreslår också att omställningsstudielånet betalas tillbaka enligt i princip samma bestämmelser som det vanliga studielånet och betalas tillsammans med en sådan studieskuld.

CSN ska administrera omställningsstudiestödet

Omställningsstudiestödet är ett statligt studiestöd och utredningen anser att det ska administreras av CSN. Utredningen föreslår att CSN ska ge en omställningsorganisation tillfälle att lämna ett yttrande som ska bifogas ansökan (se nedan). CSN ska även för att kunna beräkna bidraget till den sökande skicka en förfrågan till Försäkringskassan om att få en årlig inkomst som ligger till grund för SGI bestämd, vilken sedan ligger till grund för beräkning av

beloppen. CSN bör därefter fatta beslut om omställningsstudiestödet. CSN:s beslut kan överklagas till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS). Beslut om återbetalning av studielån ska enligt förslaget överprövas av förvaltningsdomstol.

Yttrande från en omställningsorganisation

En person som är anknuten till en registrerad omställningsorganisation eller till den nya offentliga omställningsorganisationen och som vill ansöka om omställningsstudiestöd bör kontakta den omställningsorganisation som personen är anknuten till för att få vägledning om studier med omställningsstudiestöd. Omställningsorganisationen bör i samband med detta lämna ett yttrande till CSN med ett utlåtande om hur den sökta utbildningen kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.

Den som varken är anknuten till en registrerad eller en offentlig omställningsorganisation kan i stället lämna sin ansökan direkt till CSN.

Om det saknas ett yttrande när CSN ska pröva ärendet ska myndigheten vara skyldig att ge berörd registrerad eller offentlig omställningsorganisation tillfälle att yttra sig. Vid CSN:s prövning av ärendet ska myndigheten lägga särskild vikt vid ett yttrande från en sådan omställningsorganisation. Om den studerande varken är anknuten till en registrerad eller till den offentliga omställningsorganisationen och inte kan få omställnings- och kompetensstöd, ska CSN inte vara skyldig att ge omställningsorganisationen tillfälle att yttra sig.

Studerande vars arbetsgivare har betalat avgifter för grundläggande omställnings- och kompetensstöd till en registrerad omställningsorganisation ska anses vara anknuten till denna organisation. Den person vars arbetsgivare inte har kollektivavtal ska vända sig till den nya offentliga omställningsorganisationen, som föreslås i promemorian Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16).

Omställningsstudiestöd ska lämnas i mån av tillgängliga medel

Utredningen anser att omställningsstudiestöd ska lämnas i mån av tillgängliga medel. Att få omställningsstudiestöd föreslås därför inte vara en rättighet för de individer som uppfyller villkoren utan begränsas av om det finns tillgängliga medel att bevilja stödet. Finansiering för omställningsstudiestödet bör tillföras successivt. De avsatta medlen ska fördelas i två potter vars storlek ska avspegla andelen förvärvsarbetande i offentlig respektive privat sektor. Särskilda medel bör anslås från och med 2022 för förberedelser och systemutveckling hos berörda myndigheter.

Utredningen föreslår ett stegvist införande som beräknas öka till omkring fem miljarder kronor 2025. Från 2026 föreslås samtliga budgeterade utgifter för reformen uppgå till minst sex miljarder kronor och högst nio miljarder kronor per år. Över en konjunkturcykel föreslås den budgeterade utgiftsnivån vara i genomsnitt 7,5 miljarder kronor per år. Ovan angivna nivåer ska räknas upp med lönesummans utveckling från och med 2027.

Det bör finnas två ansökningsomgångar per år

Utredningen föreslår att omställningsstudiestöd bör kunna lämnas och beviljas i två skilda ansökningsomgångar per kalenderår. Ansökningar som avser studier som påbörjas under det första kalenderhalvåret lämnas in tidigast den 1 oktober året innan det år studierna börjar. Ansökningar som avser studier som påbörjas under det andra kalenderhalvåret lämnas in tidigast den 1 april samma år. Omställningsstudiestöd lämnas i den ordning ansökningarna kommer in till CSN. Detta innebär att ansökningar löpande kan lämnas in från och med den första ansökningsdagen.

En person som tidigare har fått omställningsstudiestöd för en viss utbildning och som fortsätter denna utbildning har förtur till omställningsstudiestöd.

Kontroller för att minska felaktiga utbetalningar

Omställningsstudiestödet är generöst vilket kan öka risken och incitamenten för missbruk och överutnyttjande. Utredningen har

därför gjort bedömningen att det är nödvändigt att skapa strukturer för att minimera dessa risker. Det behövs ett flertal samverkande kontrollsystem för att minimera risken för felaktiga utbetalningar inom omställningsstudiestödet.

Reformen bör följas upp särskilt avseende risken för felaktiga utbetalningar. Uppskattningar av omfattningen av felaktiga utbetalningar och dess orsaker ska göras och ligga till grund för en bedömning av behov av åtgärder för att minska felen. CSN bör även ges i uppdrag att med högre frekvens än i det ordinarie studiestödet kontrollera att den studerande bedriver aktiva studier.

Förslagens påverkan på efterfrågan på utbildning och validering

Sammantaget indikerar utredningens analyser att pågående satsningar på utbildningsplatser kan förväntas medge utrymme i alla offentligfinansierade utbildningsformer för de nya studerande som väntas vid reformens införande. Samtidigt kan utbildningsanordnare behöva analysera och förändra sitt utbud av validering och utbildning för att bättre möta omställningsstuderandes utbildningsbehov till följd av reformen.

Eftersom förslagen specifikt berör personer som redan har arbetslivserfarenhet förväntas efterfrågan på både validering och prövning av befintliga kunskaper öka. Hur många som i praktiken kommer att kunna tillgodoräkna sig tidigare erfarenhet har inte kunnat kvantifieras. Omfattningen av omställning där validering kan utgöra en samhällsekonomiskt effektiv komponent kommer att bero på ett antal samverkande faktorer såsom vald utbildningsinriktning för omställningsstudierna, tidigare genomgången utbildning samt omfattning och inriktning på personens arbetslivserfarenhet.

Utredningen bedömer att förslagen inte får konsekvenser för tillträde, varken för redan studiebenägna eller tillkommande studerande. Befintliga tillträdesregler till offentligfinansierad utbildning anses ändamålsenliga oberoende av den enskildes studiefinansiering.

Ikraftträdande och uppföljning av reformen

Bestämmelserna om det nya omställningsstudiestödet och följdändringar i andra författningar ska träda i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelserna i förslaget om ändring av förslag till ny lag om arbetslöshetsförsäkring ska dock träda i kraft den 2 januari 2023.

Omställningsstudiestöd ska kunna lämnas för studier på en utbildning som påbörjas efter den 31 december 2022. För längre utbildningar, definierade som utbildningar som är 80 veckor på heltid eller motsvarande antal veckor på deltid eller längre, får omställningsstudiestöd dock lämnas från och med den 1 januari 2023 oavsett när utbildningen påbörjades. Omställningsstudiestöd får därför lämnas för tid från och med den 1 januari 2023, men inte för att den studerande ska kunna avsluta studier på en kortare utbildning som har påbörjats redan före den 1 januari 2023.

CSN bör ges ett uppdrag att genomföra en fördjupad granskning av omställningsstudiestödet och dess införande samt effekter på det reguljära studiestödssystemet. I uppdraget ska också ligga att följa upp och föreslå åtgärder för att minska risker för fusk och felaktiga utbetalningar av det nya studiestödet.

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) bör även ges i uppdrag att följa och utvärdera satsningen och dess effekter samt om reformen bidrar till att stärka individers ställning på arbetsmarknaden. Uppdraget ska innefatta en uppföljning av hur tillträde till och efterfrågan på utbildning och validering har påverkats inom olika utbildningsformer.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om omställningsstudiestöd

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

Lagens innehåll och syfte

1 § I denna lag finns bestämmelser om omställningsstudiestöd, som är ett statligt studiestöd.

Syftet med lagen är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som stärker deras framtida ställning på arbetsmarknaden.

Ansvarig myndighet för omställningsstudiestöd

2 § Centrala studiestödsnämnden prövar frågor om omställningsstudiestöd enligt denna lag. Omställningsstudiestöd består av omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån.

Anvisade medel

3 § Omställningsstudiebidrag får lämnas i mån av tillgång på medel. Omställningsstudielån lämnas endast för sådan vecka för vilken det lämnas omställningsstudiebidrag.

Anvisade medel fördelas mellan studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i privat sektor och studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i offentlig sektor. Fördelningen av medel mellan de två grupperna ska avspegla andelen förvärvsarbetande i privat respektive offentlig sektor.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om vilken grupp en studerande ska anses tillhöra.

Definitioner

4 § Med omställningsorganisation avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen

1. Kammarkollegiet, eller
2. en omställningsorganisation som registreras enligt lagen (2022:000) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden (registrerad omställningsorganisation).

5 § Med läroanstalt avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen sådan läroanstalt eller utbildning som avses i 3 kap. 2 § studiestödslagen (1999:1395).

Med annan utbildningsanordnare avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen en fysisk eller juridisk person som anordnar utbildning som finansieras av en omställningsorganisation.

6 § Med prisbasbelopp avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

7 § Med inkomstbasbelopp avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen inkomstbasbeloppet enligt 58 kap. 26 och 27 §§ socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

Målgrupp

Arbetsvillkor

8 § Omställningsstudiestöd får lämnas till en studerande som uppfyller ett arbetsvillkor. Arbetsvillkoret är uppfyllt om den studerande

1. har förvärvsarbetat i Sverige i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad i

a) sammanlagt minst 96 månader inom en ramtid om 14 år från och med det kalenderår då han eller hon fyllde 19 år, och

b) sammanlagt minst 12 månader inom en ramtid om 24 månader, eller

2. under kvalificeringstiderna som anges i 1 a och 1 b har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete.

För att förvärvsarbetet i första stycket 1 a ska få räknas ska det ha varit den studerandes huvudsyssla under kvalificeringstiden.

Förvärvsarbete i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket och i Schweiz får tillgodoräknas som förvärvsarbete i Sverige.

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela ytterligare föreskrifter om arbetsvillkoret.

Ålder

10 § Omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 62 år. I 22 § finns dock bestämmelser om att omställningsstudiebidraget är begränsat från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år.

Omställningsstudielån får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 60 år.

Betalat årsbelopp och återkrävt studiestöd

11 § En studerande som tidigare har fått omställningsstudiestöd enligt denna lag, studiestöd enligt studiestödslagen (1973:349), studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd kan beviljas omställningsstudiestöd bara om den studerande har

1. betalat fastställt årsbelopp och preliminär, slutlig eller kvarstående avgift som ska betalas före det kalenderår som det nya omställningsstudiestödet avser, och

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt omställningsstudiestöd enligt 41 och 42 §§ denna lag, återkrävt studiestöd enligt 5 kap. studiestödslagen (1999:1395) eller återkrävt studiestartsstöd enligt 34 § lagen om studiestartsstöd att högst ett kalenderhalvårs återkrävt omställningsstudiestöd, studiestöd och studiestartsstöd återstår att betala.

Trots första stycket får omställningsstudiestöd beviljas om det finns synnerliga skäl för det.

Medborgarskap

12 § Omställningsstudiestöd får lämnas till studerande som är svenska medborgare. Med svenska medborgare jämställs i denna lag sådana utländska medborgare som har rätt till studiestöd enligt bestämmelserna i 1 kap. 4–6 §§ studiestödslagen (1999:1395) eller föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna.

13 § Omställningsstudiestöd får lämnas till studerande som inte är svenska medborgare, om de uppfyller de villkor för att beviljas studiemedel som anges i 3 kap. 4 § andra–fjärde styckena eller 4 a § studiestödslagen (1999:1395) eller föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna.

Studerande som är intagna i anstalt och andra som får sitt uppehälle bekostat av staten eller en kommun

14 § Omställningsstudiestöd får inte lämnas till en studerande som är intagen i anstalt enligt fängelselagen (2010:610).

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om förutsättningarna för att få omställningsstudiestöd för studerande vars uppehälle på annat sätt än som anges i första stycket helt eller till väsentlig del bekostas av staten eller en kommun.

Utbildning som omställningsstudiestödet får lämnas för

15 § Omställningsstudiestöd får lämnas för utbildning vid en läroanstalt och vid en annan utbildningsanordnare i Sverige.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela ytterligare föreskrifter om vilken utbildning vid en annan utbildningsanordnare som omställningsstudiestöd får lämnas för.

16 § Omställningsstudiestöd får lämnas för en utbildning som motsvarar minst en veckas och som mest 80 veckors studier på heltid.

Från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år får omställningsstudiestöd lämnas för en utbildning som är längre än 80 veckor på heltid eller motsvarande antal veckor på deltid.

17 § Omställningsstudiestöd får lämnas för utbildning som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Om det finns särskilda skäl, får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov.

Omställningsstudiestöd får inte lämnas för utbildning som

1. enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare,

2. den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter, eller

3. den studerande redan genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis.

Till en studerande som har en examen på forskarnivå får omställningsstudiestöd lämnas för utbildning som tillsammans med den studerandes forskarkompetens förser arbetsmarknaden med kompetens på ett arbetsområde där det finns ett behov av arbetskraft eller om det finns särskilda skäl.

Prövningen enligt första–tredje styckena görs första gången en studerande ansöker om omställningsstudiestöd för en och samma utbildning.

Övriga förutsättningar för omställningsstudiestöd

Studiernas omfattning

18 § Omställningsstudiestöd får lämnas för varje vecka som den studerande bedriver studier på minst 20 procent av heltid.

Omställningsstudiestöd får bara lämnas för sådan del av studietiden som omfattas av den kursplan eller motsvarande som gäller för utbildningen.

Omställningsstudiestödets omfattning

19 § Omställningsstudiestödets storlek bestäms i förhållande till omfattningen av den studerandes studier och förvärvsarbete.

Omställningsstudiestöd lämnas med

1. helt stöd vid studier på minst heltid,
2. 75 procent av helt stöd vid studier på minst 75 procent men mindre än 100 procent av heltid,
3. 60 procent av helt stöd vid studier på minst 60 procent men mindre än 75 procent av heltid,
4. 50 procent av helt stöd vid studier på minst 50 procent men mindre än 60 procent av heltid,
5. 40 procent av helt stöd vid studier på minst 40 procent men mindre än 50 procent av heltid, och
6. 20 procent av helt stöd vid studier på minst 20 procent men mindre än 40 procent av heltid.

En studerande som har ett förvärvsarbete under studietiden måste avstå från förvärvsarbetet under samma tid och i samma omfattning som studier med omställningsstudiestöd bedrivs. Till en sådan studerande får omställningsstudiestöd därför lämnas i sådan omfattning att omställningsstudiestödet enligt första stycket och omfattningen av förvärvsarbetet tillsammans uppgår till högst heltid.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela ytterligare föreskrifter om beräkning av stödets omfattning.

Omställningsstudiestöd utan prövning av studieresultat

20 § Till den som för första gången ansöker om omställningsstudiestöd får stödet lämnas utan föregående prövning av tidigare studieresultat under förutsättning att denne inte tidigare har beviljats studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

Omställningsstudiestöd med prövning av studieresultat

21 § I andra fall än som avses i 20 § ska det göras en prövning av den studerandes tidigare studieresultat. Omställningsstudiestöd får lämnas till en studerande som bedrivit sina studier i normal takt.

Omställningsstudiestöd får lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt om det är fråga om studieresultat från perioder med omställningsstudiestöd, studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd som är äldre än tio år eller om det finns särskilda skäl för det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om vad som ska anses vara studier i normal takt.

Tid som omställningsstudiestöd lämnas för

22 § Omställningsstudiestöd får lämnas under sammanlagt högst 44 veckor vid rätt till helt stöd.

Vid rätt till del av helt stöd får omställningsstudiestöd lämnas under sammanlagt högst

1. 58 veckor vid rätt till 75 procent av helt stöd,
2. 73 veckor vid rätt till 60 procent av helt stöd,
3. 88 veckor vid rätt till 50 procent av helt stöd,
4. 110 veckor vid rätt till 40 procent av helt stöd, och
5. 220 veckor vid rätt till 20 procent av helt stöd.

Trots första och andra styckena får omställningsstudiebidrag från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år lämnas under sammanlagt högst tio veckor vid studier som ger rätt till helt stöd och motsvarande antal veckor vid rätt till del av helt stöd.

Beräkning av omställningsstudiestöd

Inkomst som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd

23 § Den inkomst som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd enligt 24–26 §§ är den årliga inkomst som har bestämts av Försäkringskassan på begäran av Centrala studiestödsnämnden i enlighet med 26 kap. 3 a § socialförsäkringsbalken.

Centrala studiestödsnämnden ska begära att den årliga inkomsten enligt första stycket ska bestämmas med utgångspunkt i förhållandena den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till nämnden, dock tidigast tre månader och senast dagen före studiestarten. För en studerande som efter ett studieuppehåll återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd ska Centrala studiestödsnämnden begära att en ny årlig inkomst ska bestämmas i de fall uppehållet är minst tre månader.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om undantag från bestämmelserna i första stycket för studerande som

inte är försäkrade för arbetsbaserade förmåner enligt 4 och 6 kap. socialförsäkringsbalken.

Omställningsstudiebidragets storlek

24 § När helt stöd lämnas får omställningsstudiebidrag lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör den studerandes inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och delad med 52.

När del av helt stöd lämnas får omställningsstudiebidrag lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör den studerandes inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8, delad med 52 och

1. multiplicerad med 0,75 för den som får 75 procent av helt stöd,
 2. multiplicerad med 0,60 för den som får 60 procent av helt stöd,
 3. multiplicerad med 0,50 för den som får 50 procent av helt stöd,
 4. multiplicerad med 0,40 för den som får 40 procent av helt stöd,
- och
5. multiplicerad med 0,20 för den som får 20 procent av helt stöd.

Omställningsstudiebidragets storlek får enligt 25 § i vissa fall beräknas på annat sätt än vad som anges i första och andra styckena.

25 § Omställningsstudiebidragets storlek får beräknas på annat sätt än vad som föreskrivs i 24 § om den studerande begär det och

1. har rätt till del av helt stöd enligt 19 §, och
2. om den studerandes inkomst kommer från förvärvsarbete som uppgår till en lägre omfattning än heltid.

I fall som avses i första stycket får den inkomst som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd räknas om till inkomst motsvarande heltidsarbete. I övrigt beräknas stödet enligt 24 § med begränsningen att omfattningen av omställningsstudiestödet inte får överstiga omfattningen av det förvärvsarbete som legat till grund för beslutet om årlig inkomst.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om omräkning av inkomst till motsvarande heltidsarbete.

Omställningsstudielånets storlek

26 § När helt stöd lämnas får omställningsstudielån lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör 63 procent av skillnaden mellan den studerandes

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § och kollektivavtalat kompletterande studiestöd per vecka, och

2. inkomst delad med 52.

När del av helt stöd lämnas får omställningsstudielån lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör 63 procent av skillnaden mellan den studerandes

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § och kollektivavtalat kompletterande studiestöd per vecka, och

2. inkomst delad med 52 och

a) multiplicerad med 0,75 för den som får 75 procent av helt stöd,

b) multiplicerad med 0,60 för den som får 60 procent av helt stöd,

c) multiplicerad med 0,50 för den som får 50 procent av helt stöd,

d) multiplicerad med 0,40 för den som får 40 procent av helt stöd,

och

e) multiplicerad med 0,20 för den som får 20 procent av helt stöd.

Omställningsstudielån enligt första och andra styckena lämnas bara om den studerandes inkomst delad med 52 är högre än summan av den studerandes omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § och kollektivavtalat kompletterande studiestöd per vecka.

27 § Trots 26 § får omställningsstudielån lämnas med högst de belopp som anges i andra och tredje styckena.

När helt stöd lämnas får omställningsstudielån högst lämnas med ett belopp som för varje vecka utgör 5,98 procent av prisbasbeloppet.

När del av helt stöd lämnas får omställningsstudielån högst lämnas med ett belopp som för varje vecka utgör,

1. 4,49 procent av prisbasbeloppet för den som får 75 procent av helt stöd,

2. 3,59 procent av prisbasbeloppet för den som får 60 procent av helt stöd,

3. 3,00 procent av prisbasbeloppet för den som får 50 procent av helt stöd,

4. 2,39 procent av prisbasbeloppet för den som får 40 procent av helt stöd, och

5. 1,20 procent av prisbasbeloppet för den som får 20 procent av helt stöd.

Omställningsstudiestöd under sjukdom och ledighet

28 § Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas för tid då den studerande är sjuk.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd också får lämnas vid ledighet

1. för tillfällig vård av barn,
2. för närståendevård,
3. i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, eller
4. vid extraordinära händelser i fredstid.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller sådan ledighet som anges i andra stycket får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för enligt 22 §.

Samordning med andra förmåner

29 § Omställningsstudiestöd får inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas

1. studiemedel enligt 3 kap. studiestödslagen (1999:1395),
2. studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd,
3. aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning för att delta i ett arbetsmarknadspolitiskt program,
4. sjukersättning, aktivitetsersättning, rehabiliteringsersättning och föräldrapenningsförmåner enligt socialförsäkringsbalken,
5. statsbidrag som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten för
 - a) kortare studier om funktionsnedsättning,
 - b) kortare studier på grundskole- eller gymnasienivå som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, och
 - c) studier inom kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning,
6. statsbidrag som administreras av Sametinget för kortare studier i alfabetisering i samiska, eller

7. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå.

Omställningsstudiestöd får inte lämnas för

1. den tid då den studerande tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarspåbud eller fullgör utbildning till reserv- eller yrkesofficer,

2. högskoleutbildning på forskarnivå om den studerande är eller har varit anställd som doktorand, eller

3. den tid då den studerande beviljats studiestöd eller motsvarande studiefinansiering från ett annat land.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela

1. föreskrifter om undantag från första stycket,

2. ytterligare föreskrifter om när föräldrapenningsförmåner och omställningsstudiestöd anses lämnas för samma tid, och

3. föreskrifter om vilken utländsk studiefinansiering som omfattas av andra stycket 3.

Handläggning av ärenden

Yttrande från omställningsorganisationer

30 § Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov enligt 17 §. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

1. den redan har lämnat ett yttrande,

2. den har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig,

3. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år, eller

4. ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för.

Ansökan

31 § Omställningsstudiestöd beviljas efter ansökan. En studerande får begränsa sin ansökan till att avse endast omställningsstudiebidrag.

Beslut

32 § Vid prövning av en ansökan om omställningsstudiestöd ska Centrala studiestödsnämnden lägga särskild vikt vid ett sådant yttrande som en omställningsorganisation lämnat in till nämnden enligt bestämmelserna i 30 §.

När beslut för verkställas

33 § Centrala studiestödsnämndens beslut ska gälla omedelbart, om inte nämnden bestämmer något annat.

Utbetalning av omställningsstudiestöd

34 § Centrala studiestödsnämnden får betala ut omställningsstudiestöd endast om det är styrkt att den studerande bedriver de studier som stödet har beviljats för.

Omställningsstudiestödet är förverkat, om den studerande inte inom en månad från starten av den tidsperiod som omställningsstudiestödet avser har styrkt att han eller hon bedriver studier. Styrks detta senare får omställningsstudiestödet ändå betalas ut, om det finns särskilda skäl.

Om den studerande avlider innan omställningsstudiestödet har betalats ut, är det omställningsstudiestöd som avser tiden efter den studerandes bortgång förverkat.

Återbetalning av omställningsstudielån

35 § Den som har fått omställningsstudielån ska betala tillbaka lånet med tillämpning av bestämmelserna i 4 kap. studiestödslagen (1999:1395) och föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna. Bestämmelserna i 6 kap. 4 § studiestödslagen om avgifter för administrativa kostnader vid återbetalning av studielån och 6 kap. 7 § andra stycket studiestödslagen om uppgiftsskyldighet samt de föreskrifter som meddelats i anslutning till dessa bestämmelser tillämpas också i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån.

Uppgiftsskyldighet

Uppgiftsskyldighet för myndigheter

36 § Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att myndigheter under regeringen ska vara skyldiga att lämna Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd de uppgifter som har betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

37 § Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att Centrala studiestödsnämnden ska vara skyldig att till registrerade omställningsorganisationer lämna de uppgifter som har betydelse för organisationernas prövning av rätten till kollektivavtalat kompletterande studiestöd.

Uppgiftsskyldighet för omställningsorganisationer

38 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om en skyldighet för omställningsorganisationer att till Centrala studiestödsnämnden lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Regeringen får meddela föreskrifter om en skyldighet för omställningsorganisationer att till Överklagandenämnden för studiestöd lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Uppgiftsskyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare

39 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om en skyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare att till Centrala studiestödsnämnden lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Regeringen får meddela föreskrifter om en skyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare att till Överklagandenämnden för studiestöd lämna de uppgifter som är av betydelse för

tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Uppgiftsskyldighet för den studerande

40 § En studerande som har beviljats omställningsstudiestöd ska till Centrala studiestödsnämnden anmäla en sådan ändring av sina förhållanden som har betydelse för att få omställningsstudiestöd eller stödets storlek.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om en studerandes skyldighet att till Centrala studiestödsnämnden lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Återkrav, ränta och avgifter

När omställningsstudiestöd ska krävas tillbaka

41 § Om en studerande har fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp på grund av att han eller hon har förvärvsarbetat i en större omfattning än den omfattning som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiestödet, ska det som betalats ut för mycket krävas tillbaka.

Om någon i annat fall än som avses i första stycket genom oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra sin uppgifts- och anmälningsskyldighet eller på något annat sätt har orsakat att omställningsstudiestöd lämnats felaktigt eller med för högt belopp, ska det som betalats ut för mycket krävas tillbaka. Detsamma gäller om någon på annat sätt fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp och insett eller borde ha insett detta.

Om det finns synnerliga skäl, får ett krav på återbetalning enligt första eller andra styckena helt eller delvis efterges.

42 § Om en studerande avbryter sina studier ska 41 § andra och tredje styckena tillämpas för omställningsstudiestöd som har betalats ut för tiden efter avbrottet. Beror avbrottet på sjukdom ska omställningsstudiestödet inte krävas tillbaka, om den studerande har fått studiestödet enligt föreskrifter som meddelats med stöd av 28 §. Detsamma gäller vid sådan ledighet som avses i den paragrafen.

Ränta

43 § På omställningsstudiestöd som krävs tillbaka tas ränta ut från den dag då omställningsstudiestödet tagits emot efter en räntesats som vid varje tidpunkt överstiger statens utlåningsränta med två procentenheter.

Om det finns särskilda skäl, kan den återbetalningsskyldige helt eller delvis befrias från sin skyldighet att betala ränta.

Avskrivning av återkrav

44 § En fordran som har uppkommit på grund av att omställningsstudiestöd har krävts tillbaka, ska bevakas fram till utgången av det år då den återbetalningsskyldige fyller 71 år. Därefter ska fordran skrivas av. Fordran ska också skrivas av om den återbetalningsskyldige avlider.

Om indrivningen av en sådan fordran som avses i första stycket skulle leda till mer arbete eller kostnad än som är skäligt och indrivning inte är nödvändig från allmän synpunkt får indrivningsåtgärder avstås.

Uppgiftsskyldighet

45 § En återbetalningsskyldig som inte har sin aktuella adress registrerad i folkbokföringsdatabasen enligt lagen (2001:182) om behandling av personuppgifter i Skatteverkets folkbokföringsverksamhet ska lämna uppgift om adressen till Centrala studiestödsnämnden.

Ytterligare föreskrifter

46 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att belopp som ska krävas tillbaka enligt 41 § första stycket i vissa fall inte ska krävas tillbaka.

Överklagande

47 § Vid överklagande av Centrala studiestödsnämndens beslut i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån tillämpas 6 kap. 10 § studiestödslagen (1999:1395).

48 § Centrala studiestödsnämndens beslut i andra ärenden om omställningsstudiestöd än sådana som avses i 47 § får överklagas till Överklagandenämnden för studiestöd.

Överklagandenämndens beslut med anledning av ett överklagande dit får inte överklagas.

Övriga bestämmelser

Särskilda föreskrifter om omställningsstudiestöd

49 § En fordran på omställningsstudiestöd kan inte överlåtas.

50 § Följande bestämmelser om studiestöd i studiestödslagen (1999:1395) och föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd:

- 6 kap. 1 § om tillämpningen av lagen (1969:93) om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt,

- 6 kap. 2 § om återbetalning av inte utnyttjat studiestöd,

- 6 kap. 3 a § om att Centrala studiestödsnämnden under vissa förutsättningar får besluta att studiestödet ska hållas inne eller lämnas med lägre belopp till dess ett slutligt beslut om rätt till studiestöd har fattats,

- 6 kap. 5 § om avrundning av belopp, och

- 6 kap. 12 § om preskription av fordran som avser återbetalning av lån eller återkrav av studiestöd.

Avgifter för administrativa kostnader

51 § Regeringen får meddela föreskrifter om att Centrala studiestödsnämnden får ta ut avgifter för sina administrativa kostnader i samband med att omställningsstudielån beviljas och i samband med återkrav av omställningsstudiestöd.

1. Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

2. Lagen tillämpas första gången i fråga om studier på en utbildning som påbörjas efter den 31 december 2022. För studier på en utbildning som är 80 veckor eller mer på heltid, eller motsvarande antal veckor på deltid, tillämpas lagen dock första gången i fråga om

omställningsstudiestöd som lämnas för tid från och med den 1 januari 2023.

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen om omställningsstudiestöd

Härigenom föreskrivs att 10, 22 och 30 §§ lagen om omställningsstudiestöd ska ha följande lydelse.

Förslag enligt avsnitt 1.1

Föreslagen lydelse

10 §

Omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 62 år. I 22 § finns dock bestämmelser om att omställningsstudiebidraget är begränsat från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år.

Omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 63 år. I 22 § finns dock bestämmelser om att omställningsstudiebidraget är begränsat från och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år.

Omställningsstudielån får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 60 år.

22 §

Omställningsstudiestöd får lämnas under sammanlagt högst 44 veckor vid rätt till helt stöd.

Vid rätt till del av helt stöd får omställningsstudiestöd lämnas under sammanlagt högst

1. 58 veckor vid rätt till 75 procent av helt stöd,
2. 73 veckor vid rätt till 60 procent av helt stöd,
3. 88 veckor vid rätt till 50 procent av helt stöd,
4. 110 veckor vid rätt till 40 procent av helt stöd, och
5. 220 veckor vid rätt till 20 procent av helt stöd.

Trots första och andra styckena får omställningsstudiebidrag från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år lämnas under

Trots första och andra styckena får omställningsstudiebidrag från och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år lämnas under

sammanlagt högst tio veckor vid studier som ger rätt till helt stöd och motsvarande antal veckor vid rätt till del av helt stöd.

sammanlagt högst tio veckor vid studier som ger rätt till helt stöd och motsvarande antal veckor vid rätt till del av helt stöd.

30 §

Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov enligt 17 §. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

1. den redan har lämnat ett yttrande,
2. den har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig,
3. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år, eller
3. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 63 år, eller
4. ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 oktober 2025.
 2. Lagen tillämpas första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid från och med den 1 januari 2026.

1.3 Förslag till förordning om omställningsstudiestöd

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

Bestämmelser om omställningsstudiestöd

1 § Grundläggande bestämmelser om omställningsstudiestöd finns i lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd. I denna förordning finns närmare bestämmelser om sådant stöd.

Denna förordning är meddelad med stöd av

- 38 § lagen om omställningsstudiestöd i fråga om 33 §,
 - 39 § lagen om omställningsstudiestöd i fråga om 34 §,
 - 51 § lagen om omställningsstudiestöd i fråga om 40 och 41 §§,
- och
- 8 kap. 7 § regeringsformen i fråga om övriga bestämmelser.

Anvisade medel

2 § Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om vilken grupp en studerande ska anses tillhöra enligt 3 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Turordning och förtur

3 § Omställningsstudiestöd lämnas, i den mån som det finns tillgång på medel, i den ordning som ansökningarna kommer in till Centrala studiestödsnämnden. En studerande som tidigare har fått omställningsstudiestöd för en viss utbildning och som fortsätter denna utbildning har förtur till omställningsstudiestöd.

Målgrupp

Arbetsvillkor

4 § Med ramtid enligt 8 § första stycket lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd avses de 14 år respektive de 24 månader som närmast föregått den dag ansökan kom in till Centrala studiestödsnämnden. Om studierna har påbörjats före den dag

ansökan kom in beräknas ramtiden i stället från och med dagen före studiestarten.

I fråga om 8 § första stycket 1 b lagen om omställningsstudiestöd får ramtiden, om den studerande begär det, i stället avse de 24 månader som närmast föregått den dag den studerandes ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in till en omställningsorganisation som han eller hon är anknuten till.

5 § Vid prövning av arbetsvillkoret i 8 § första stycket 1 a och andra stycket lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd får tid då den studerande har fått föräldrapenningsförmåner, graviditetspenning, närståendepenning, rehabiliteringspenning, sjukpenning och smittbärapenning enligt socialförsäkringsbalken samt dagersättning och dagpenning till totalförsvarspliktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt jämföras med förvärvsarbete under sammanlagt maximalt 24 månader. Detsamma gäller om den studerande har fått motsvarande ersättningar i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket eller i Schweiz.

6 § När ramtid ska fastställas enligt 8 § första stycket 1 b lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd räknas inte månader när den studerande har fått omställningsstudiestöd, föräldrapenningsförmåner och sjukpenning enligt socialförsäkringsbalken, samt dagersättning och dagpenning till totalförsvarspliktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt, om inte arbetsvillkoret samtidigt uppfylls under den månaden. Detsamma gäller om den studerande har fått motsvarande ersättningar i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket eller i Schweiz.

7 § Med inkomst av förvärvsarbete enligt 8 § första stycket 2 lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd avses arbetsinkomster enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen (1999:1229).

Inkomster under en kalendermånad om minst 25 procent av inkomstbasbeloppet motsvarar arbete under en månad. Om det för ett kalenderår inte finns uppgifter om den sökande enligt 26 kap. 19 a och 19 b §§ skatteförfarandelagen (2011:1244) i arbetsgivar-

deklarationer ska i stället en inkomst om minst tre inkomstbasbelopp under kalenderåret motsvara arbete under tolv månader.

Inkomster i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket och i Schweiz, motsvarande arbetsinkomster enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen, får tillgodoräknas som inkomst i Sverige.

8 § För att förvärvsarbete ska anses ha varit den studerandes huvudsyssla under en kalendermånad enligt 8 § andra stycket lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd får den studerande inte under samma tid ha tagit emot studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd, eller under mer än halva månaden ha tagit emot omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd.

Ytterligare föreskrifter om arbetsvillkor

9 § Centrala studiestödsnämnden får meddela

1. närmare föreskrifter om hur ramtiden och tiden med förvärvsarbete enligt 8 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd och 4 § ska beräknas,

2. närmare föreskrifter om hur tid som jämföras med förvärvsarbete enligt 5 § och hur tid som inte ska räknas enligt 6 § ska beräknas samt vilka motsvarande utländska ersättningar som ska få jämföras med förvärvsarbete eller räknas bort,

3. föreskrifter om krav på minsta omfattning för att tid enligt 5 § ska få jämföras med förvärvsarbete,

4. närmare föreskrifter om hur inkomster av förvärvsarbete enligt 7 § ska beräknas och hur inkomster ska räknas för studerande som har haft arbetsinkomster i ett annat land än Sverige, och

5. närmare föreskrifter om villkor för huvudsyssla och beräkning av tid med studiemedel, studiestartsstöd och omställningsstudiestöd enligt 8 §.

I frågor som gäller arbetsvillkoret enligt 8 § 1 b lagen om omställningsstudiestöd får Centrala studiestödsnämnden, efter att ha gett Kammarkollegiet tillfälle att yttra sig, meddela föreskrifter enligt första stycket 1–4.

Utbildning som stödet får lämnas för

10 § Av 15 § första stycket lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd framgår att stödet får lämnas för studier i Sverige. Med studier i Sverige avses studier som inte anses vara utlandsstudier enligt 3 kap. 20 § studiestödsförordningen (2000:655).

11 § Omställningsstudiestöd får lämnas till studerande

1. vid läroanstalter, och
2. vid sådana utbildningar som finansieras av en omställningsorganisation, om inte utbildningen på grund av omständigheter som rör utbildningen eller av något annat särskilt skäl inte rimligen bör ge rätt till omställningsstudiestöd.

Övriga förutsättningar för omställningsstudiestöd

Studiernas omfattning

12 § Bestämmelserna i 3 kap. 4 och 4 a §§ studiestödsförordningen (2000:655) om studiernas omfattning och de föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om vad som ska anses vara studier på heltid respektive deltid, om detta inte framgår av någon författning eller den kursplan eller motsvarande som gäller för utbildningen.

Prövning av studieresultat

13 § Vid studier på högskoleutbildningar som anordnas av statliga universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434) eller av enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examen enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina är normal studietakt att den studerande ska ha klarat av

1. 62,5 procent av sitt studieåtagande under de första 40 veckorna med omställningsstudiestöd eller studiemedel enligt studiestöds-lagen (1999:1395) för heltidsstudier, och
2. 75,0 procent av sitt studieåtagande för studier som därefter bedrivs med omställningsstudiestöd.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om

1. vad som är normal studietakt vid studier på annan utbildning än sådan som anges i första stycket, och

2. de villkor som anges i 21 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd med prövning av studieresultat.

Beräkning av omställningsstudiestöd

Inkomst som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd

14 § För en studerande som inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt 4 och 6 kap. socialförsäkringsbalken får inkomster från förvärvsarbete i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket eller i Schweiz läggas till grund för beräkning av omställningsstudiestöd. Centrala studiestödsnämnden ska i ett sådant fall bestämma inkomsten som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd på motsvarande sätt som vid bestämmande av årlig inkomst enligt socialförsäkringsbalken. Bestämmelsen om krav på att inkomsten kommer från förvärvsarbete i Sverige i 25 kap. 3 § andra stycket 1 socialförsäkringsbalken ska dock inte gälla.

Centrala studiestödsnämnden får, efter att har gett Försäkringskassan tillfälle att yttra sig, meddela närmare föreskrifter om beräkning av sådana inkomster som avses i första stycket.

Närmare föreskrifter

15 § Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om omräkning av inkomst till motsvarande heltidsarbete enligt 25 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Omställningsstudiestöd under sjukdom och ledighet

Sjukdom

16 § Bestämmelserna i 3 kap. 26–32 §§ studiestödsförordningen (2000:655) och de föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd.

Vård av barn

17 § Bestämmelserna i 3 kap. 32 a och 32 b §§ studiestödsförordningen (2000:655) om studiemedel vid tillfällig vård av barn och de föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd.

Vård av närstående

18 § Bestämmelserna i 3 kap. 32 d och 32 e §§ studiestödsförordningen (2000:655) om studiemedel vid vård av närstående och de föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd.

Omställningsstudiestöd i samband med att ett barn har avlidit

19 § Bestämmelserna i 3 kap. 32 g och 32 h §§ studiestödsförordningen (2000:655) om studiemedel i samband med att ett barn har avlidit och de föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd.

Omställningsstudiestöd under sjukdom och ledighet vid beräkning av antalet veckor

20 § Omställningsstudiestöd som lämnas i samband med sjukdom, vård av barn eller närstående eller i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, ska räknas med vid beräkningen av det antal veckor för vilka omställningsstudiestöd högst får lämnas enligt 22 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om omställningsstudiestöd vid sjukdom, vård av barn eller närstående och i samband med att ett barn under 18 år har avlidit enligt 16–19 §§.

Samordning med andra förmåner*Samordning med föräldrapenningsförmåner*

21 § Centrala studiestödsnämnden får meddela föreskrifter om när föräldrapenningsförmåner och omställningsstudiestöd anses lämnas för samma tid.

Studiefinansiering från ett annat land

22 § Med studiestöd eller motsvarande studiefinansiering från ett annat land avses offentligt reglerade och finansierade ersättningar som lämnas till studerande och som utgör eller kan jämföras med sociala förmåner enligt EU-rätten.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om vilken utländsk studiefinansiering som omfattas av första stycket.

Handläggning av ärenden*Yttrande från omställningsorganisationer*

23 § Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om hur yttranden enligt 30 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd ska lämnas in och vad ett yttrande ska innehålla.

Ansökan

24 § Omställningsstudiestöd beviljas i två ansökningsomgångar per kalenderår. En ansökan som avser studier som påbörjas under det första kalenderhalvåret får lämnas in tidigast den 1 oktober året innan det år studierna börjar. En ansökan om omställningsstudiestöd som avser studier som påbörjas under det andra kalenderhalvåret får lämnas in tidigast den 1 april samma år.

25 § En ansökan om omställningsstudiestöd ska vara undertecknad eller skrivas under med en elektronisk underskrift av den sökande. Uppgifterna i ansökan ska lämnas på heder och samvete.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om hur en ansökan ska göras, vad den ska innehålla och hur elektroniska ansökningar ska överföras.

Beslut

26 § Om omställningsstudiestöd beviljas, ska ersättningens storlek framgå av beslutet. Beslutet ska dessutom innehålla information om den studerandes skyldighet att anmäla ändrade förhållanden till Centrala studiestödsnämnden och information om omprövningsreglerna i 37 §.

27 § Omställningsstudiestöd får beviljas för högst ett år i sänder och för högst fyra kalenderveckor före den kalendervecka då ansökan kom in till Centrala studiestödsnämnden.

Centrala studiestödsnämnden får meddela föreskrifter om verkställigheten av första stycket.

Utbetalning av omställningsstudiestöd

28 § Omställningsstudiestöd betalas ut i efterskott varje månad.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om utbetalning av omställningsstudiestöd.

Uppgiftsskyldighet

Uppgiftsskyldighet för myndigheter

29 § Försäkringskassan ska på begäran lämna Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd uppgift om

1. sådan sjukperiod som enligt 3 kap. 26 § studiestödsförordningen (2000:655) har godkänts av Försäkringskassan,

2. aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning under ett arbetsmarknadspolitiskt program,

3. föräldrapenningsförmåner, graviditetspenning, närståendepenning, sjukpenning, smittbärappenning, dagpenning till totalförsvarspliktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt, rehabiliteringsersättning, sjukersättning och aktivitetsersättning enligt socialförsäkringsbalken,

4. årlig inkomst som har bestämts enligt 26 kap. 3 a § socialförsäkringsbalken och uppgifter som lagts till grund för ett sådant beslut, och

5. att en sökande inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt 4 och 6 kap. socialförsäkringsbalken.

Första stycket gäller bara om uppgifterna har betydelse för tillämpningen av lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd eller föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

30 § Migrationsverket ska på begäran lämna Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd uppgift om en utlännings

1. namn,
2. personnummer eller samordningsnummer,
3. medborgarskap,
4. tillstånd eller annat bevis om rätt att vistas i Sverige med angivande av vilken typ av tillstånd eller annat bevis som har beviljats eller utfärdats,
5. dag för beslut om tillstånd eller utfärdande av annat bevis om rätt att vistas i Sverige samt uppgift om hur länge tillståndet eller beviset gäller,
6. klassning av tillstånd eller annat bevis om rätt att vistas i Sverige enligt Migrationsverkets klassificeringssystem, och
7. upplysning om en person saknas.

Första stycket gäller bara om uppgifterna har betydelse för tillämpningen av lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd eller föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

31 § Försvarsmakten ska på begäran lämna Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd uppgift för en studerande som har ansökt om eller beviljats omställningsstudiestöd om

1. beslut om rätt till dagersättning, och
2. vilken period dagersättningen avser.

Första stycket gäller bara om uppgifterna har betydelse för tillämpningen av lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd eller föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

32 § Centrala studiestödsnämnden är skyldig att ur beslut om omställningsstudiestöd till registrerade omställningsorganisationer lämna uppgift om

1. beviljat omställningsstudiebidrag,
2. stödets omfattning, och
3. inkomst som ligger till grund för beslut om omställningsstudiestöd

Uppgiftsskyldighet för omställningsorganisationer

33 § En registrerad omställningsorganisation enligt 4 § 2 lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd ska på begäran lämna Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd uppgift om

1. tid, omfattning och huvudmannen för samt namn på utbildning som finansieras av omställningsorganisationen,

2. huruvida omställningsorganisationen kommer att lämna kollektivavtalat kompletterande studiestöd för studier på den sökta utbildningen,

3. tjänstledighet för en studerande som behöver vara tjänstledig från en anställning under studietiden,

4. datum för när ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in till omställningsorganisationen,

5. den har avstått från att lämna ett yttrande enligt 30 § lagen om omställningsstudiestöd, och

6. övriga uppgifter om studierna och om andra förhållanden som har betydelse för att få omställningsstudiestöd.

Uppgiftsskyldigheten i första stycket 4–6 gäller även Kammarkollegiet.

När en registrerad omställningsorganisation har beslutat om storleken på kompletterande avtalat studiestöd för en person som har beviljats omställningsstudiebidrag ska organisationen informera Centrala studiestödsnämnden om innehållet i beslutet.

Uppgiftsskyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare

34 § En läroanstalt eller en annan utbildningsanordnare ska på begäran lämna Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd uppgift om tid och omfattning för utbildningar vid läroanstalten eller utbildningsanordnaren som omställningsstudiestöd kan beviljas för.

Om Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd begär det, ska läroanstalten eller någon annan utbildningsanordnare för en studerande som har ansökt om eller beviljats omställningsstudiestöd lämna uppgift till nämnden om

1. utbildning,

2. studietid,

3. studiernas omfattning,

4. studieaktivitet, och

5. studieresultat.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om läroanstalters och andra utbildningsanordnares uppgiftsskyldighet till nämnden enligt första och andra styckena.

Uppgiftsskyldighet för den studerande

35 § Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om den studerandes uppgiftsskyldighet enligt 40 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Återkrav

36 § Belopp som har betalats ut för mycket på grund av villkoren i 41 § första stycket lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd ska inte krävas tillbaka om omfattningen av förvärvsarbetet endast är något större än den omfattning av förvärvsarbete som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiestödet enligt 19 § lagen om omställningsstudiestöd.

Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om förutsättningarna för att inte kräva tillbaka omställningsstudiestöd enligt första stycket.

Omprovning

37 § Ett beslut om omställningsstudiestöd ska omprövas när ändrade förhållanden föranleder det.

I 41 och 42 §§ lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd finns bestämmelser om återkrav av utbetalt omställningsstudiestöd. Sådana återkrav kan verkställas genom avdrag på kommande utbetalningar av omställningsstudiestöd som ska betalas ut senare under den tidsperiod som omställningsstudiestöd har beviljats för, men endast om beslutet om återkrav meddelas före utgången av den tidsperioden.

Övriga bestämmelser*Särskilda föreskrifter om omställningsstudiestöd*

38 § Följande bestämmelser om studiestöd i studiestödsförordningen (2000:655) ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd:

- 6 kap. 1 § om studiestöd till studerande som är att anse som smittbärare, och
- 6 kap. 8 § om avrundning av belopp.

39 § Bestämmelserna om ändring, omprövning och överklagande av beslut i 113 kap. 3–17 och 19 §§ socialförsäkringsbalken tillämpas i fråga om ärenden om godkännande av sjukperiod enligt 3 kap. 26–32 §§ studiestödsförordningen (2000:655), som i första instans handläggs av Försäkringskassan.

Avgifter för administrativa kostnader

40 § Den som beviljas omställningsstudielån enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd ska betala en avgift för de administrativa kostnaderna (uppläggningsavgift). För lån som avser ett kalenderhalvår är uppläggningsavgiften 150 kronor.

41 § Vid återkrav av omställningsstudiestöd ska en avgift för administrativa kostnader tas ut (expeditionsavgift). Expeditionsavgiften är 100 kronor för varje kalenderår som återbetalning enligt återkravet pågår.

42 § Centrala studiestödsnämnden får meddela närmare föreskrifter om inom vilken tid och på vilket sätt som avgifter enligt 40 och 41 §§ ska betalas.

-
1. Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.
 2. Förordningen tillämpas första gången i fråga om studier på en utbildning som påbörjas efter den 31 december 2022. För studier på en utbildning som är 80 veckor eller mer på heltid, eller motsvarande antal veckor på deltid, tillämpas förordningen dock första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid från och med den 1 januari 2023.

1.4 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om socialförsäkringsbalken

dels att 28 a kap. 6 §, 31 kap. 12 §, 59 kap. 13 §, 107 kap. 2 § och 113 kap. 2 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 26 kap. 3 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

26 kap.

3 a §

Försäkringskassan ska på begäran av Centrala studiestödsnämnden bestämma sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst för en försäkrad som har ansökt om omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Årlig inkomst enligt första stycket ska beräknas på motsvarande sätt som sjukpenninggrundande inkomst enligt bestämmelserna i 25 och 26 kap., med undantag för 25 kap. 5 § andra stycket.

Sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst som anges i första och andra styckena ska bestämmas för den dag som Centrala studiestödsnämnden anger i sin begäran i enlighet med

bestämmelserna i 23 § lagen om omställningsstudiestöd.

28 a kap.

6 §¹

Sjukpenning i särskilda fall lämnas inte när den försäkrade

1. bedriver studier, för vilka han eller hon uppbär studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) *eller* studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd, eller

2. deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program och får aktivitetsstöd.

Sjukpenning i särskilda fall lämnas inte heller när den försäkrade deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program men är avstängd från rätt till aktivitetsstöd.

Sjukpenning i särskilda fall lämnas inte när den försäkrade

1. bedriver studier, för vilka han eller hon uppbär studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395), studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd*, eller

31 kap.

12 §²

Rehabiliteringspenningen ska minskas med det belopp den försäkrade för samma tid får som

1. föräldrapenningsförmån,
2. sjukpenning,
3. sjukpenning eller livränta vid arbetsskada eller annan skada som avses i 40–44 kap. eller motsvarande ersättning enligt någon annan författning, dock endast till den del ersättningen avser samma inkomstbortfall som rehabiliteringspenningen är avsedd att täcka, eller

4. studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395), studiestartsstöd enligt lagen

4. studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395), studiestartsstöd enligt lagen

¹ Senaste lydelse 2017:528.

² Senaste lydelse 2017:528.

(2017:527) om studiestartsstöd eller ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF), dock inte till den del studiestödet är återbetalningspliktigt.

(2017:527) om studiestartsstöd, *omställningsstudiestöd enligt lagen* (2022:000) *om omställningsstudiestöd* eller ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF), dock inte till den del studiestödet *eller omställningsstudiestödet* är återbetalningspliktigt.

Det som föreskrivs i första stycket gäller även för motsvarande förmån som lämnas till den försäkrade på grundval av utländsk lagstiftning.

59 kap.

13 §³

Som inkomst av anställning räknas följande sociala förmåner:

1. Föräldrapenningsförmåner.
2. Omvårdnadsbidrag.
3. Ersättning från Försäkringskassan i form av sjuklönegaranti enligt 20 § lagen (1999:1047) om sjuklön.
4. Sjukpenning eller motsvarande ersättning enligt denna balk eller annan författning eller på grund av särskilt beslut av regeringen. Detta gäller i den utsträckning ersättningen har trätt i stället för en försäkrads inkomst som arbetstagare i allmän eller enskild tjänst.
5. Inkomstrelaterad sjukersättning och inkomstrelaterad aktivitetsersättning.
6. Livränta på grund av arbetsskada eller annan skada som avses i 41–44 kap.
7. Närståendepenning.
8. Dagpenning från arbetslöshetskassa.
9. Aktivitetsstöd till den som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program.
10. Ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF).
11. Dagpenning till totalförsvarspliktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarspikt och till andra som får dagpenning enligt de grunder som gäller för totalförsvarspliktiga.

³ Senaste lydelse 2018:1265.

12. Bidrag från Sveriges författarfond och Konstnärsnämnden i den utsträckning som regeringen föreskriver det.

*13. Omställningsstudiebidrag
enligt lagen (2022:000) om
omställningsstudiestöd.*

107 kap.

2 §

Om Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten har betalat ut en ersättning enligt denna balk till en försäkrad och någon av myndigheterna senare beviljar den försäkrade en annan ersättning enligt balken retroaktivt för samma tid som den tidigare utbetalade ersättningen avser gäller följande. Avdrag på den retroaktiva ersättningen ska göras med det belopp som överstiger vad som skulle ha betalats ut för perioden om beslut om båda ersättningarna hade fattats samtidigt.

Det som föreskrivs i första stycket gäller också när den först utbetalda ersättningen är en sådan ersättning enligt någon annan författning som Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten eller en arbetslöshetskassa fattar beslut om.

Det som föreskrivs i första stycket gäller också när den först utbetalda ersättningen är en sådan ersättning enligt någon annan författning som Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten eller en arbetslöshetskassa fattar beslut om. *Detsamma gäller när den först utbetalda ersättningen är omställningsstudiestöd som Centrala studiestödsnämnden fattar beslut om enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.*

113 kap.

2 §⁴

Beslut i ärenden om förmåner enligt denna balk får ändras, omprövas och överklagas med tillämpning av bestämmelserna i 3–21 §§, om inget annat följer av bestämmelserna i 22–40 §§.

⁴ Senaste lydelse 2010:1312.

- Det som anges i första stycket gäller även beslut i ärenden
– enligt 19 kap. om bidragsskyldigas betalningsskyldighet mot Försäkringskassan, <i>och</i> – om utfärdande av intyg för tillämpning av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen.	– enligt 19 kap. om bidragsskyldigas betalningsskyldighet mot Försäkringskassan, – om utfärdande av intyg för tillämpning av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen, <i>och</i> – enligt 26 kap. 3 a § om bestämmande av sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst för försäkrade som ansökt om omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring

dels att 15 a § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 16 e §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 a §¹

Med ramtid avses de tolv månader som närmast föregått den månad är den sökande anmält sig som arbetslös hos den offentliga arbetsförmedlingen. Om anmälningstiden innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor, ska den dock ingå i ramtiden.

Av 16–17 a §§ följer att viss tid är överhoppningsbar vid fastställande av ramtiden.

En månad som innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor är dock inte överhoppningsbar.

Tredje stycket gäller inte för en sökande som avses i 16 d §.

Tredje stycket gäller inte för en sökande som avses i 16 d och 16 e §§.

16 e §

När ramtid ska bestämmas räknas inte heller månader då den sökande beviljats del av helt omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd, om det

¹ Senaste lydelse 2013:958.

*inte är förmånligare för sökanden
att sådan tid räknas med.*

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

1.6 Förslag till lag om ändring i lagen om arbetslöshetsförsäkring

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 15 § lagen om arbetslöshetsförsäkring ska ha följande lydelse.

Förslag enligt SOU 2020:37

Föreslagen lydelse

5 kap.

15 §

Om det är mer förmånligt för den sökande ska, när ramtiden bestäms, tid hoppas över då den sökande har

1. bedrivit sammanhängande heltidsstudier under minst ett år,	
2. bedrivit verksamhet som företagare, om företaget lagts ned inom 36 månader från starten, <i>och</i>	2. bedrivit verksamhet som företagare, om företaget lagts ned inom 36 månader från starten,

3. deltagit i korttidsarbete för vilket preliminärt stöd har lämnats enligt lagen (2013:948) om stöd vid korttidsarbete.	3. deltagit i korttidsarbete för vilket preliminärt stöd har lämnats enligt lagen (2013:948) om stöd vid korttidsarbete, <i>och</i>

4. *beviljats del av helt omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.*

Vid prövningen enligt första stycket ska tiden hoppas över i sin helhet, dock högst 36 månader räknat tillsammans med annan överhoppningsbar tid enligt 14 §.

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2023.

1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:676) om statlig ålderspensionsavgift

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1998:676) om statlig ålderspensionsavgift ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Avgiften utgör 10,21 procent av ersättning i form av

1. sjukpenning och rehabiliteringspenning enligt 24–28 och 31 kap. socialförsäkringsbalken samt arbetsskadesjukpenning enligt 40 kap. nämnda balk eller motsvarande ersättning som utgetts enligt nämnda balk eller annan författning eller på grund av regeringens förordnande, i den utsträckning ersättningen trätt i stället för en försäkrads inkomst av anställning enligt 59 kap. 8–11 §§ socialförsäkringsbalken eller inkomst av annat förvärvsarbete enligt 59 kap. 14 § första stycket 1–3 nämnda balk,

2. föräldrapenningsförmåner enligt 11–13 kap. socialförsäkringsbalken,

3. närståendepenning enligt 47 kap. socialförsäkringsbalken,

4. ersättning enligt 20 § lagen (1991:1047) om sjuklön,

5. livränta enligt 41–44 kap. socialförsäkringsbalken eller annan motsvarande livränta som bestäms med tillämpning av 41 och 42 kap. nämnda balk,

7. omvårdnadsbidrag enligt 22 kap. socialförsäkringsbalken,

8. dagpenning från arbetslöshetskassa,

9. statlig ersättning som lämnas för arbete i etableringsjobb,

10. aktivitetsstöd till den som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program,

14. ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF),

15. dagpenning till totalförsvarspiktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om 15. dagpenning till totalförsvarspiktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om

¹ Senaste lydelse 2020:478.

totalförsvarsplikt och till andra som får dagpenning enligt de grunder som gäller för totalförsvarspliktiga, *samt*

16. bidrag från Sveriges författarfond och Konstnärsnämnden i den utsträckning som regeringen så föreskriver.

totalförsvarsplikt och till andra som får dagpenning enligt de grunder som gäller för totalförsvarspliktiga,

16. bidrag från Sveriges författarfond och Konstnärsnämnden i den utsträckning som regeringen så föreskriver, *samt*

17. omställningsstudiebidrag enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

1.8 Förslag till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 34 § inkomstskattelagen (1999:1229)¹ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

34 §²

Följande ersättningar i samband med studier ska tas upp:

1. ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF), *och*

2. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå.

1. ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF),

2. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå, *och*

3. omställningsstudiebidrag enligt lagen (2022:000) om omställningsstöd.

Studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) ska inte tas upp. Detta gäller också

1. statsbidrag som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten för

– kortare studier om funktionsnedsättning,

– kortare studier på grundskole- eller gymnasienivå som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, och

– studier inom kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning,

2. statsbidrag som administreras av Sametinget för kortare studier i alfabetisering i samiska,

¹ Lagen omtryckt 2008:203.

² Senaste lydelse 2020:448.

3. kostnadsersättning till elever i gymnasial lärlingsutbildning som betalas ut av Centrala studiestödsnämnden, eller

4. studiestartsstöd som betalas ut av Centrala studiestödsnämnden.

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

1.9 Förslag till lag om ändring i studiestödslagen (1999:1395)

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 25 och 26 §§ studiestödslagen (1999:1395) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

25 §¹

Studiemedel får inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas

1. studiehjälp enligt 2 kap.,
2. aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning för att delta i ett arbetsmarknadspolitiskt program,
3. sjukersättning, aktivitetsersättning eller rehabiliteringsersättning enligt socialförsäkringsbalken,
4. statsbidrag som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten för
 - kortare studier om funktionsnedsättning,
 - kortare studier på grundskole- eller gymnasienivå som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, och
 - studier inom kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning,
5. statsbidrag som administreras av Sametinget för kortare studier i alfabetisering i samiska,
6. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå, *eller*
7. studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

6. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå,
7. studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd, *eller*

¹ Senaste lydelse 2020:451.

*8. omställningsstudiestöd
enligt lagen (2022:000) om
omställningsstudiestöd.*

Studiemedel får inte lämnas för den tid då den studerande tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt eller fullgör utbildning till reserv- eller yrkesofficer.

Studiemedel får inte lämnas för högskoleutbildning på forskarnivå om den studerande är eller har varit anställd som doktorand.

Studiemedel får inte lämnas för den tid då den studerande beviljats studiestöd eller motsvarande studiefinansiering från ett annat land. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilken utländsk studiefinansiering som ska omfattas av detta stycke.

Regeringen får meddela föreskrifter om avvikelser från första stycket.

26 §²

En studerande som tidigare har fått studiestöd enligt denna lag kan beviljas studiemedel bara om den studerande har

En studerande som tidigare har fått studiestöd enligt denna lag *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* kan beviljas studiemedel bara om den studerande har

1. betalat fastställt årsbelopp enligt 4 kap. 7 §, som ska betalas före det kalenderår som de nya studiemedlen avser, och

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt studiestöd enligt 5 kap. *eller* återkrävt studiestartsstöd enligt 34 § lagen (2017:527) om studiestartsstöd att högst ett kalenderhalvårs återkrävt studiestöd *eller* studiestartsstöd återstår att betala.

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt studiestöd enligt 5 kap., återkrävt studiestartsstöd enligt 34 § lagen (2017:527) om studiestartsstöd *eller återkrävt omställningsstudiestöd enligt 41 och 42 §§ lagen om omställningsstudiestöd* att högst ett kalenderhalvårs återkrävt studiestöd, studiestartsstöd *eller*

² Senaste lydelse 2017:530.

omställningsstudiestöd återstår
att betala.

Om det finns synnerliga skäl, får studiemedel beviljas trots bestämmelsen i första stycket.

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

1.10 Förslag till lag om ändring i studiestödsdatalagen (2009:287)

Härigenom föreskrivs att 6 § studiestödsdatalagen (2009:287) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹

Personuppgifter som avses i artikel 9.1 i EU:s dataskyddsförordning (känsliga personuppgifter) får med stöd av artikel 9.2 g i samma förordning behandlas av Centrala studiestödsnämnden för de ändamål som avses i 4 § första stycket 1 och 6 och andra stycket samt 4 a §.

För de ändamål som avses i första stycket får även personuppgifter som avses i artikel 10 i samma förordning behandlas.

För ändamål som avses i 4 a § får dock personuppgifter som avses i första och andra styckena behandlas endast om det är absolut nödvändigt för syftet med behandlingen.

Personuppgifter som avses i artikel 9.1 i EU:s dataskyddsförordning (känsliga personuppgifter) får med stöd av artikel 9.2 g i samma förordning behandlas av Centrala studiestödsnämnden för de ändamål som avses i 4 § första stycket 1, 3 och 6 och andra stycket samt 4 a §.

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

¹ Senaste lydelse 2020:383.

1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2017:527) om studiestartsstöd

Härigenom föreskrivs att 7, 8, 15 och 25 §§ lagen (2017:527) om studiestartsstöd ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Studiestartsstöd får inte lämnas till den som inom de senaste tre åren före starten av den tidsperiod som studiestartsstödet avser har fått studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395).

Studiestartsstöd får inte lämnas till den som inom de senaste tre åren före starten av den tidsperiod som studiestartsstödet avser har fått studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

8 §

En studerande som senast tre år före studiestarten har fått studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) kan beviljas studiestartsstöd bara om den studerande har

En studerande som senast tre år före studiestarten har fått studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd kan beviljas studiestartsstöd bara om den studerande har

1. betalat fastställt årsbelopp enligt 4 kap. 7 § studiestödslagen, som ska betalas före det kalenderår som studiestartsstödet avser, och

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt studiestöd enligt 5 kap. studiestödslagen att högst ett kalenderhalvårs återkrävt studiestöd återstår att betala.

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt studiestöd enligt 5 kap. studiestödslagen och 41 och 42 §§ lagen om omställningsstudiestöd att högst ett

kalenderhalvårs återkrävt
studiestöd återstår att betala.

Om det finns synnerliga skäl, får studiestartsstöd beviljas trots bestämmelserna i första stycket.

15 §

I andra fall än som avses i 14 § ska en prövning av studieresultat göras för den som tidigare har beviljats studiestartsstöd. Studiestartsstöd får lämnas till en studerande som bedrivit sina studier i normal takt.

Studiestartsstöd får lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt om det är fråga om studieresultat från perioder med studiestartsstöd som är äldre än tio år eller om det finns särskilda skäl för det.

Studiestartsstöd får lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt om det är fråga om studieresultat från perioder med studiestartsstöd, *studiemedel enligt 3 kap. studiestödslagen (1999:1395) eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* som är äldre än tio år eller om det finns särskilda skäl för det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om vad som ska anses vara studier i normal takt.

25 §¹

Om en person som har studiestartsstöd därefter beviljas studiemedel enligt 3 kap. studiestödslagen (1999:1395) får studiestartsstöd inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas studiemedel. Vidare får studiestartsstöd heller inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken studiemedel enligt 3 kap. 25 § första stycket 1–6 och

Om en person som har studiestartsstöd därefter beviljas studiemedel enligt 3 kap. studiestödslagen (1999:1395) *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* får studiestartsstöd inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas studiemedel *eller omställningsstudiestöd*. Vidare får

¹ Senaste lydelse 2017:597.

andra och fjärde styckena studiestartsstöd heller inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken studiemedel enligt 3 kap. 25 § första stycket 1–6 och andra och fjärde styckena studiestödslagen inte får lämnas.

Om tilläggsbidrag lämnas enligt 18 § denna lag och tilläggsbidrag kan lämnas för samma barn och för samma tidsperiod enligt studiestödslagen ska bidragen samordnas så att sammanlagt högst ett tilläggsbidrag lämnas enligt båda lagarna för samma tidsperiod.

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

1.12 Förslag till förordning om ändring i studiestödsförordningen (2000:655)

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 5 och 5 a §§ studiestödsförordningen (2000:655) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

5 §¹

Vid studier på högskoleutbildningar som anordnas av statliga universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434) eller av enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examen enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina är normal studietakt att den studerande ska ha klarat av

1. 62,5 procent av sitt studieåtagande under de första 40 veckorna med studiemedel för heltidsstudier, och

1. 62,5 procent av sitt studieåtagande under de första 40 veckorna med studiemedel *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* för heltidsstudier, och

2. 75,0 procent av sitt studieåtagande för studier som därefter bedrivs med studiemedel.

Centrala studiestödsnämnden får meddela föreskrifter om vad som är normal studietakt vid studier på annan utbildning än sådan som anges i första stycket.

5 a §²

Med äldre studieresultat enligt 3 kap. 7 § andra stycket 2 studiestödslagen (1999:1395) avses resultat från perioder med

Med äldre studieresultat enligt 3 kap. 7 § andra stycket 2 studiestödslagen (1999:1395) avses resultat från perioder med

¹ Senaste lydelse 2013:529.

² Senaste lydelse 2017:534.

studiemedel *eller med* studiemedel, med studiestarts-
studiestartsstöd enligt lagen stöd enligt lagen (2017:527) om
(2017:527) om studiestartsstöd studiesterstöd, *eller med*
som har avslutats för mer än tio *omställningsstudiestöd enligt*
år sedan. *lagen (2022:000) om*
omställningsstudiestöd som har
avslutats för mer än tio år sedan.

Centrala studiestödsnämnden får meddela föreskrifter om verkställigheten av 3 kap. 7 § studiestödslagen om studiemedel med prövning av studieresultat.

Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.

1.13 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2000:1418) om tillämpningen av vissa skyddsbestämmelser för sjukpenninggrundande inkomst

Härigenom föreskrivs att 2 § förordningen (2000:1418) om tillämpningen av vissa skyddsbestämmelser för sjukpenninggrundande inkomst ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Skyddsbestämmelserna ska, utöver vad som anges i 26 kap. 11 § första stycket socialförsäkringsbalken, tillämpas för en försäkrad som

1. är ledig från sin anställning för studier inom det egna yrkesområdet,

2. bedriver studier inom det egna yrkesområdet i annat fall än som anges i 1, dock för högst ett år, eller

3. bedriver studier som han eller hon får bidrag för enligt förordningen (2016:706) om utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå eller får studiestartsstöd för enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

3. bedriver studier som han eller hon får bidrag för enligt förordningen (2016:706) om utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå, får studiestartsstöd för enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd eller får omställningsstudiestöd för enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.

¹ Senaste lydelse 2018:671.

1.14 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2001:588) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet

Härigenom föreskrivs att 6 § förordningen (2001:588) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet¹ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §²

På begäran av Centrala studiestödsnämnden ska uppgifter lämnas ut ur beskattningsdatabasen i den utsträckning det behövs för

1. kontroll av ansökningar om uppskov med betalning av studiemedelsavgifter i fråga om studiestöd och av ansökningar om avskrivning av studieskuld,

2. kontroll av ansökningar om studiestöd, om nedsättning av årsbelopp och om avskrivning av studielån samt fastställande av årsbelopp,

3. kontroll av ansökningar om lån till hemutrustning för flyktingar och vissa andra utlänningar samt av ärenden om återbetalning av sådana lån, eller

4. kontroll av ärenden om återbetalning av körkortslån.

De uppgifter som ska lämnas ut till Centrala studiestödsnämnden med stöd av första stycket är uppgifter om

1. överskott och underskott i inkomstlagen tjänst, näringsverksamhet och kapital, *och*

2. registrering i sjömansregistret.

1. överskott och underskott i inkomstlagen tjänst, näringsverksamhet och kapital,

2. arbetsinkomster enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen (1999:1229),

3. nettoomsättning enligt deklarationsbilaga för enskilda näringsidkare samt för delägare i

¹ Senaste lydelse av förordningens rubrik 2003:1023.

² Senaste lydelse 2018:1120.

*handelsbolag och
kommanditbolag, och
4. registrering i sjömans-
registret.*

Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.

1.15 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2007:1348) med instruktion för Överklagandenämnden för studiestöd

Härigenom föreskrivs att 1 och 4 §§ förordningen (2007:1348) med instruktion för Överklagandenämnden för studiestöd ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

Överklagandenämnden för studiestöd har till uppgift att pröva sådana överklaganden av Centrala studiestödsnämndens beslut som anges i 6 kap. 11 § studiestödslagen (1999:1395).

Nämnden har även till uppgift att pröva överklaganden av beslut om lärlingsersättning enligt förordningen (2013:1121) om kostnadsersättning till elever i gymnasial lärlingsutbildning och beslut om studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

Nämnden har även till uppgift att pröva överklaganden av beslut om lärlingsersättning enligt förordningen (2013:1121) om kostnadsersättning till elever i gymnasial lärlingsutbildning, beslut om studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd och beslut om omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

4 §²

Överklagandenämnden ska avgöra sådana ärenden om överklaganden som anges i 6 kap. 11 § studiestödslagen (1999:1395), 21 § förordningen (2013:1121) om

Överklagandenämnden ska avgöra sådana ärenden om överklaganden som anges i 6 kap. 11 § studiestödslagen (1999:1395), 21 § förordningen (2013:1121) om

¹ Senaste lydelse 2017:538.

² Senaste lydelse 2017:538.

kostnadsersättning till elever i gymnasial lärlingsutbildning <i>och</i>	kostnadsersättning till elever i gymnasial lärlingsutbildning, 30
30 § lagen (2017:527) om	§ lagen (2017:527) om
studiestartsstöd.	studiestartsstöd <i>och</i> 48 § lagen
	(2022:000) <i>om</i>
	<i>omställningsstudiestöd.</i>

Överklagandenämnden får lämna över till ordföranden, vice ordföranden eller myndighetschefen att avgöra ärenden om överklaganden som är av sådant slag att nämndens vägledande avgöranden kan tillämpas eller som annars är av det slaget att de inte behöver avgöras av Överklagandenämnden.

Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.

1.16 Förslag till förordning om ändring i studiestödsdataförordningen (2009:321)

Härigenom föreskrivs i fråga om studiestödsdataförordningen (2009:321)

dels att 2 § ska ha följande lydelse,

dels att 15 § förordningen i stället för lydelsen enligt förordningen (2021:380) om ändring i den förordningen ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 4 a §, och närmast före 4 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Personuppgifter får behandlas i Centrala studiestödsnämndens studiestödsverksamhet för att förbereda handläggningen av

1. ärenden om studiehjälp för personer som fyller 16 år och som för första gången skulle kunna få studiehjälp, *och*

2. ärenden om studiemedel för personer som har antagits till en utbildning som berättigar till studiemedel.

1. ärenden om studiehjälp för personer som fyller 16 år och som för första gången skulle kunna få studiehjälp,

2. ärenden om studiemedel för personer som har antagits till en utbildning som berättigar till studiemedel, *och*

3. ärenden om omställningsstudiestöd för personer som har antagits till en utbildning som berättigar till omställningsstudiestöd eller för personer som har för avsikt att ansöka om omställningsstudiestöd.

Ärenden om omställningsstudiestöd

4 a §

Behandlingen av personuppgifter enligt 2 § 3 får i fråga om

1. den person som har antagits till en utbildning endast avse uppgifter om namn, adress, folkbokföringsort, personnummer, samordningsnummer, födelsetid, särskilt identifikationsnummer som getts av Centrala studiestödsnämnden, sekretessmarkering, medborgarskap, invandrings- och utvandringsdatum, studieresultat, den utbildning som antagningen avser och om personen är intagen i anstalt, och

2. den person som har för avsikt att ansöka om omställningsstudiestöd endast avse uppgifter i det yttrande som lämnas av en omställningsorganisation enligt 30 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd eller i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen.

*Nuvarande lydelse**15 §*

Centrala studiestödsnämnden får lämna ut personuppgifter elektroniskt på annat sätt än genom direktåtkomst enligt följande.

*Mottagare**Personuppgifter*

Företag som tar fram och till studerande distribuerar bevis om	Namn, adress, personnummer, samordningsnummer, särskilt
--	---

studiestöd för studier	identifikationsnummer som getts av Centrala studiestödsnämnden, typ av bevis, giltighetstid för beviset och under vilken tidsperiod den studerande har beviljats studiestöd för studier.
Inkassoföretag	Namn, adress, personnummer, samordningsnummer, särskilt identifikationsnummer som getts av Centrala studiestödsnämnden, skulduppgifter, den åtgärd som Centrala studiestödsnämnden begär att inkassoföretaget ska vidta och orsak till en återkallelse av begäran.
Myndighet som begär det eller sådant organ som anges i bilagan till offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som begär det	Namn, adress, den studerandes länskod, kommunkod, läroanstaltens kod, studievägs kod, årskurs, läroanstaltens namn, utbildningens namn och läroanstaltens länskod.
Polismyndigheten	Uppgifter som krävs dels för att Central studiestödsnämnden ska kunna göra anmälningar enligt bidragsbrottslagen (2007:612), dels för Polismyndighetens handläggning av sådana anmälningar.

Föreslagen lydelse

15 §¹

Centrala studiestödsnämnden får lämna ut personuppgifter elektroniskt på annat sätt än genom direktåtkomst enligt följande.

¹ Senaste lydelse 2021:380.

*Mottagare**Personuppgifter*

Företag som tar fram och till studerande distribuerar bevis om studiestöd för studier

Namn, adress, personnummer, samordningsnummer, särskilt identifikationsnummer som getts av Centrala studiestödsnämnden, typ av bevis, giltighetstid för beviset och under vilken tidsperiod den studerande har beviljats studiestöd för studier.

Försäkringskassan

Namn, kontaktuppgifter, personnummer, samordningsnummer, särskilt identifikationsnummer som getts av Centrala studiestödsnämnden, inkomster av förvärvsarbete, årsarbetstid, karenstid för egenföretagare, arbetsgivare eller namn på företag för egenföretagare och yrke.

Inkassoföretag

Namn, adress, personnummer, samordningsnummer, särskilt identifikationsnummer som getts av Centrala studiestödsnämnden, skulduppgifter, den åtgärd som Centrala studiestödsnämnden begär att inkassoföretaget ska vidta och orsak till en återkallelse av begäran.

Myndighet som begär det eller sådant organ som anges i bilagan till offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som begär det

Namn, adress, den studerandes länskod, kommunkod, läroanstaltens kod, studievägs kod, årskurs, läroanstaltens namn, utbildningens namn och läroanstaltens länskod.

Omställningsorganisation enligt 4 § lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd Namn, personnummer, samordningsnummer, särskilt identifikationsnummer som getts av Centrala studiestödsnämnden, beviljat omställningsstudiebidrag, stödets omfattning och inkomst som ligger till grund för beslut om omställningsstudiestöd.

Polismyndigheten

Uppgifter som krävs dels för att Central studiestödsnämnden ska kunna göra anmälningar enligt bidragsbrottslagen (2007:612), dels för Polismyndighetens handläggning av sådana anmälningar.

Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.

1.17 Förslag till förordning om ändring i fängelseförordningen (2010:2010)

Härigenom föreskrivs att 39 § fängelseförordningen (2010:2010) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

39 §

Kriminalvården ska lämna uppgift om att en intagen bedriver *eftergymnasiala* studier till Centrala studiestödsnämnden.

Kriminalvården ska lämna uppgift om att en intagen bedriver *andra* studier än sådana som avses i 24 kap. 10 § skollagen (2010:800) till Centrala studiestödsnämnden.

Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.

1.18 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 2 § förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

2 §

Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning får inte lämnas för samma tid som programdeltagaren får

1. studiestöd enligt studie-
stödslagen (1999:1395), *eller*

2. studiestartsstöd enligt
lagen (2017:527) om studie-
startsstöd.

1. studiestöd enligt studie-
stödslagen (1999:1395),

2. studiestartsstöd enligt
lagen (2017:527) om studie-
startsstöd, *eller*

3. *omställningsstudiestöd*
enligt lagen (2022:000) om
omställningsstudiestöd.

Om studiestöd *eller*
studiestartsstöd lämnas för lägre
omfattning än heltid får dock
aktivitetsstöd,
utvecklingsersättning *eller*
etableringsersättning lämnas för
resterande tid, upp till heltid.

Om studiestöd,
studiestartsstöd *eller*
omställningsstudiestöd lämnas för
lägre omfattning än heltid får
dock aktivitetsstöd,
utvecklingsersättning *eller*
etableringsersättning lämnas för
resterande tid, upp till heltid.

Denna förordning träder i kraft den 30 juni 2022.

2 Ett nytt omställningsstudiestöd

2.1 Inledning

I den sakpolitiska överenskommelse som träffades i januari 2019 mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet de gröna (Januariavtalet) beslutades att arbetsrätten skulle moderniseras och anpassas efter dagens arbetsmarknad samtidigt som arbetsgivarens ansvar för kompetensutveckling och den anställdes omställningsförmåga stärks. Om parterna enades om en överenskommelse, förband sig regeringen att lägga förslag i linje med parternas överenskommelse.

I oktober 2020 enades Svenskt Näringsliv och Förhandlings- och samverkansrådet PTK (PTK) om ett utkast till ett nytt huvudavtal om trygghet, omställning och anställningsskydd. De enades också om en principöverenskommelse där insatser från staten anges som villkor för att anta huvudavtalet. Efter ytterligare förhandlingar anslöt sig även Industrifacket Metall (IF Metall) och Svenska Kommunalarbetsareförbundet till huvudavtalet och principöverenskommelsen.

I december 2020 begärde de avtalsslutande parterna gemensamt att regeringen ska genomföra de insatser som följer av principöverenskommelsen. Det inkluderar bl.a. att reformera lagen (1982:80) om anställningsskydd och att införa ett nytt och parallellt offentligt studiestödssystem. Det inkluderar också att införa ett nytt offentligt omställningsstöd till arbetstagare som inte omfattas av kollektivavtal, samt att ersätta de arbetsgivare som finansierar sådant stöd för sina arbetstagare enligt kollektivavtal. Dessa insatser kompletterar varandra och utgör delar av en helhet.

Med anledning av parternas begäran fick utredare i uppdrag att bistå berörda departement med att lämna förslag i linje med parternas överenskommelse. Denna promemoria har utarbetats

inom Utbildningsdepartement. I promemorian föreslås de lagändringar som behöver göras för att införa ett nytt och parallellt offentligt studiestödssystem. De övriga delarna av principöverenskommelsen behandlas i promemoriorna Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16) och En reformerad arbetsrätt – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:17).

2.2 Utredningens uppdrag

Uppdraget innebär på studiestödsområdet att biträda Utbildningsdepartementet med att lämna förslag till hur principöverenskommelsen ska genomföras i linje med parternas förslag i de delar som rör ett nytt och parallellt offentligt studiestöd. I uppdraget ingår att lämna ändamålsenliga förslag till författningsändringar samt nödvändiga följdändringar.

En utgångspunkt för uppdraget är att det nya stödet ska utformas utifrån samhällsekonomiskt hållbara principer och att stödet i möjligaste mån bör införas utifrån redan befintliga strukturer. Det innebär att stödet ska vara utformat på ett så kostnadseffektivt sätt som möjligt och möjliggöra förutsättningar för att säkerställa en övergripande kostnadskontroll. Förslagen ska kunna beslutas och träda i kraft före halvårsskiftet 2022.

I uppdraget ingår att:

- föreslå hur ett nytt offentligt studiestöd ska utformas och regleras ändamålsenligt och samhällsekonomiskt effektivt och kostnadseffektivt,
- beakta förslagens konsekvenser, bl.a. avseende tillträdesreglerna för högskolan och genomföra en analys av förslagens fördelningseffekter. Tillträdesreglerna ska möjliggöra tillträde för den nya målgruppen utan att de generella tillträdeskraven för andra målgrupper sänks,
- i de förslag som lämnas beakta hur det nya stödet förhåller

sig till det reguljära studiestödssystemet, samt utreda hur önskade effekter på det senare kan undvikas,

- föreslå kriterier för vem som omfattas av ett nytt och parallellt offentligt studiestöd och vilka utbildningar som kan omfattas,
- föreslå kriterier för bedömning av huruvida en utbildningsinsats stärker individens framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktan tagen till arbetsmarknadens behov, hur bedömningen kan genomföras rättssäkert och likvärdigt samt föreslå hur ett utlåtande ska utformas och på vilket sätt andra instanser ska involveras,
- föreslå hur stödet kan administreras på ett ändamålsenligt, rättssäkert och effektivt sätt, föreslå lämpliga kontroller och regler inom det nya stödet i syfte att stimulera genomströmningen samt motverka fusk och felaktiga utbetalningar,
- bedöma hur efterfrågan på utbildning och validering påverkas inom olika utbildningsformer till följd av införandet av det nya studiestödet,
- analysera om dataskyddsregleringen behöver kompletteras för att nödvändig personuppgiftsbehandling ska kunna ske på ett ändamålsenligt sätt vid hantering enligt det föreslagna regelverket,
- i de förslag som lämnas särskilt beakta hur det nya stödet förhåller sig till regeringsformens bestämmelser om bl.a. krav på saklighet och opartiskhet,
- analysera om förslagen kan införas på ett stegvis sätt samt föreslå hur reformen kan utvärderas, och
- löpande redovisa förslagens offentligfinansiella och samhälls-ekonomiska konsekvenser i enlighet med 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

De parter som gemensamt hemställt om att regeringen ska anpassa arbetsrätten i enlighet med principöverenskommelsen ska bidra med företrädare med expertkunskap till en särskild arbetsgrupp som nära

knyts till utredningen. Arbetsgruppen ska delta aktivt i utredningens arbete och inte endast vara en samrådsgrupp.

Utredningen ska föra dialog med arbetsmarknadens parter och företrädare för små och medelstora företag samt andra relevanta aktörer på arbetsmarknaden. Vid behov ska synpunkter inhämtas från relevanta myndigheter. I uppdraget ingår även att beakta och följa relevant arbete inom Regeringskansliet och pågående utredningar. Av särskild vikt är att nära följa och samverka med anställningsskydds- och omställningsutredningarna.

2.3 Principöverenskommelsen mellan arbetsmarknadens parter

I förhandlingsprotokollet som blev utfallet av avtalsförhandlingarna anges följande under rubriken Ett nytt och parallellt offentligt studiestöd.²¹

De avtalsslutande parterna anser att det är nödvändigt att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier. Därför har parterna, som en central del i de nya kollektivavtalen, kommit överens om att införa ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd för anställda som omfattas av det nya avtalet. En förutsättning för att erhålla detta studiestöd är att utbildningen stärker individens framtida ställning på arbetsmarknaden.

I avtalet är parterna överens om att det kollektivavtalade kompletterande studiestödet ska kunna beviljas under förutsättning att individerna erhåller studiestöd från det nya offentliga studiestödet, som införs parallellt med det nuvarande studiestöds-systemet. Ett sådant nytt offentligt finansierat studiestöd ska således införas.

Det nya offentliga studiestödet ska harmonisera med det kollektivavtalade kompletterande studiestödet och måste därför utformas med nedanstående villkor. Uppräkningen är inte uttömmande utan det finns ytterligare frågor som den offentliga utredningen måste hantera.

²¹ Texten som följer är ett citat från förhandlingsprotokollet.

- Ett nytt offentligt studiestöd ska införas parallellt med nuvarande studiemedelssystem.
- För att vara berättigad till det nya offentliga studiestödet ska individen ha arbetat genomsnitt 16 timmar i veckan minst 96 månader (åtta år), beräknat tidigast från och med det år den anställda fyllde 19 år. Arbete ska ha varit huvudsyssla under kvalificeringstiden. Föräldraledighet, värnplikt och sjukskrivning jämföras med arbete under anställning upp till maximalt 24 månader.
- Yrkesverksam tid enligt kvalifikationskravet ska även kunna styrkas på annat sätt än genom arbetsgivarintyg, exempelvis med inkomstuppgifter.
- Det offentliga studiestödet ska beviljas enligt följande.
 - Minst fem studiedagar (en veckas heltidsstudier), som vid deltidstudier kan spridas ut under maximalt fem veckor, och maximalt 220 studiedagar (44 veckors heltidsstudier). Om arbetsgivare och anställd inte är överens om annat kan offentligt studiestöd vid deltidstudier erhållas sammanhängande som längst 30 kalendermånader.
 - Lägsta studietakt som berättigar till studiestöd är 20 procent (en studiedag per vecka).
- Återkvalificering ska kunna ske efter 15 år från det att individen förbrukat sina första 110 studiedagar och då kvalificerar sig individen för ytterligare 110 studiedagar.
- Det nya offentliga studiestödet ska bestå av ett studiebidrag och ett studielån. Studiebidraget ska ersätta 80 procent av den minskade arbetsinkomsten upp till ett tak på 4,5 inkomstbasbelopp per år. Därutöver ska individen ha rätt att ta studielån, där beloppet motsvarar det nuvarande studiemedelssystemets grund- och tilläggs lån.
- Studiebidraget ska som längst kunna beviljas till och med samma ålder som i det kollektivavtalade kompletterande studiestödet. Studielån kan beviljas till och med det kalenderår individen fyller 60 år.

- Det offentliga studiestödet ska kunna ges vid utbildningar som är godkända i det nuvarande studiemedelssystemet. Det offentliga studiestödet ska även kunna ges vid uppdragsutbildningar som omställningsorganisationerna köper i det reguljära utbildningssystemet eller vid utbildningar som omställningsorganisationerna köper av privat utbildningsleverantör.
- En förutsättning för att erhålla det offentliga studiestödet är att utbildningen stärker individens framtida ställning på arbetsmarknaden.
- CSN ska, innan beslut om att bevilja offentligt studiestöd, begära in ett utlåtande från berörd omställningsorganisation där det ska framgå om utbildningen stärker individens framtida ställning på arbetsmarknaden. Utlåtandet ska i praktiken vara styrande för CSN:s beslut.
- Det offentliga studiestödets bidragsdel ska vara pensionsgrundande.
- Överhoppningsbar tid i arbetslöshetsförsäkringen samt SGI-skydd ska införas i samband med studier enligt det nya offentliga studiestödet.

2.4 Livslångt lärande – en nödvändighet på arbetsmarknaden

Uppdragsbeskrivningen och det förhandlingsprotokoll som blev resultatet av avtalsförhandlingarna är utgångspunkter för utredningens arbete och de förslag som lämnas. Både regeringen och de avtalsslutande parterna uppfattar att det är viktigt att arbetstagare kan utveckla sin kompetens löpande under yrkeslivet och vid behov ställa om från ett arbete till ett annat, särskilt när samhället och arbetsmarknaden förändras.²² För den enskilde arbetstagaren är god omställningsförmåga viktig för ett tryggt och hållbart arbetsliv där sysselsättning säkrar en inkomst. För arbetsgivare och samhälle är den viktig för att underlätta kompetensförsörjning och att stärka verksamhetens konkurrenskraft. I detta avsnitt inleder utredningen

²² Se t.ex. prop. 2020/21:1 Budgetpropositionen för 2021, utg.omr. 14 s. 86; utg.omr. 15. s. 25 och 26 samt LO m.fl. (2020). Underlag inför fortsatta förhandlingar. Rapport från parternas arbetsgrupper inför förhandlingarna om anställningsskydd och omställning, s. 93.

med en kort analys av hur ett nytt studiestöd kan utgöra en komponent i ett omställningssystem.

Dagens arbetsliv präglas av globalisering, digitalisering och automatisering. Förändringstrycket är starkt och kan antas fortsätta att vara det utifrån både förutsägbara och oväntade omständigheter. Vissa arbetsuppgifter försvinner, vissa förändras och nya tillkommer. De svenska omställningsorganisationerna har en internationellt sett omfattande erfarenhet av att via kollektivavtalsstiftelser erbjuda stöd till uppsagda.²³ De matchar person med arbetstillfälle men stimulerar även individer att utveckla sin anställningsbarhet och därmed nyttja tillfällen till utbildning och kompetensutveckling.²⁴

Sverige har hög andel sysselsatta i kunskapsintensiva arbeten, och satsningarna på forskning och utveckling i näringslivet är vid internationell jämförelse relativt omfattande.²⁵ Framtidens arbetsmarknad med en arbetskraft som arbetar högre upp i åldrarna kan ställa större krav på kompetensutveckling under arbetslivets gång. Tillgången till utbildning för livslångt lärande, kompetensutveckling och omställning i hela landet är betydelsefull för både välfärden och näringslivet. Den kompetens en person har eller skaffar sig påverkar både möjligheten till anställning och arbetsvillkoren. Kontinuerlig kompetensutveckling påverkar därmed även möjligheten till rörlighet på arbetsmarknaden. För den som väljer att lära nytt kan också livskvaliteten öka. För företagens och de offentliga arbetsgivarnas möjligheter att utvecklas är tillgången till kompetens betydelsefull. Studier visar bl.a. att ny teknik ökar efterfrågan på arbetskraft med längre utbildning.²⁶

Även den demografiska utvecklingen påverkar behovet av utbildad arbetskraft. Sveriges befolkning blir allt äldre och friskare. Att människorna i Sverige jobbar mer och längre kommer också att krävas för finansieringen av den framtida välfärdsutvecklingen.

²³ Bergström, Ola (2015). De svenska omställningsavtalen i ett internationellt perspektiv. I: Walter, Lars. Mellan jobb. Omställningsavtal och stöd till uppsagda i Sverige. SNS Förlag.

²⁴ Jfr. TSL:s och TRR:s kommunikation kring anställningsbarhet. Håll dig anställningsbar (<https://tsl.se/allt-for-dig-som-blir-uppsagd/tips-rad-for-alla/hall-dig-anstallningsbar/>) Hämtad 10 maj 2021. Håll dig anställningsbar (<https://www.trr.se/uppsagd/jobbtips/anstallningsbar/>) Hämtad 10 maj 2021.

²⁵ SOU 2015:90. Löfbom, Eva & Sonnerby, Per. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till långtidsutredningen 2015.

²⁶ Livslångt lärande för framtidens arbetsmarknad. Förslag från analysgruppen Arbetet i framtiden; SOU 2019:3 Effektivt, tydligt och träffsäkert – det statliga åtagandet för framtidens arbetsmarknad. Slutbetänkande av Arbetsmarknadsutredningen, s. 91 ff.

Sedan år 2000 har andelen äldre som fortsätter att arbeta efter 65-årsdagen fördubblats. Forskning visar att personer med hög utbildning och möjlighet till flexibla arbetsvillkor är mer benägna att fortsätta arbeta än andra.²⁷ Investeringar i utbildningsmöjligheter för yrkesverksamma kan därmed antas öka benägenheten att arbeta längre upp i åldrarna.

Kompetensbrist kan behöva åtgärdas på flera sätt, bl.a. genom att unga kommer ut snabbare i arbetslivet, att äldre arbetar längre och genom att matchningen till jobb där det råder brist på arbetskraft förbättras.²⁸ Sammantaget finns ett behov av kontinuerlig kompetensutveckling och lärande genom hela arbetslivet.

En försvårande omständighet är att avkastningen generellt är högre för studier på lägre nivåer än för studier på högre nivåer och den varierar mellan olika utbildningsinriktningar.²⁹ I ett internationellt perspektiv är avkastningen på utbildning, den så kallade utbildningspremien, låg i Sverige.³⁰ Omställning till yrken och arbetsuppgifter där det saknas utbildad arbetskraft kan också vara tidsmässigt och ekonomiskt kostsam för individen. Arbetsplatspecifik utbildning och kompetensutveckling är arbetsgivarens ansvar, men anställda, varslade, uppsagda och arbetslösa kan alla ha behov av utbildning som förbättrar deras ställning på arbetsmarknaden som helhet, inte bara på den nuvarande eller senaste arbetsplatsen. När behoven av vidareutbildning ökar är det viktigt att det finns goda förutsättningar för individer att kompetensutveckla sig och att ha möjlighet att ta eget initiativ till att stärka sin framtida ställning på arbetsmarknaden. För detta kan ett studiestöd för sådan utbildning som specifikt syftar till att stärka ställningen på arbetsmarknaden för individer med arbetslivs-erfarenhet antas få betydelse. Ett studiestöd för yrkesverksamma behöver avgränsas vad gäller inriktning och omfattning för att vara kostnadseffektivt men kan också behöva kompensera för inkomstbortfall i större utsträckning än det reguljära studiestödssystemet för att få önskvärd rekryterande effekt.

²⁷ Anxo, Dominique, Ericson, Thomas & Herbert, Anna. (2017) Därför vill 40-talisterna jobba efter 65. Ekonomisk debatt, nr 5 2017 årgång 45.

<https://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/2017/09/45-5-dateah.pdf>

²⁸ SOU 2020:69. Äldre har aldrig varit yngre – allt fler kan och vill arbeta längre. Betänkande av Delegationen för senior arbetskraft.

²⁹ SOU 2015:90. Löfbom, Eva & Sonnerby, Per. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till långtidsutredningen 2015.

³⁰ SOU 2019:65. Långtidsutredningen 2019. Huvudbetänkande, s. 109.

2.5 Ett mer rekryterande studiestöd kan få fler vuxna att vilja vidareutbilda sig

Förslag: Ett nytt parallellt offentligt studiestöd – omställningsstudiestöd – ska införas. Omställningsstudiestödet ska bestå av omställningsstudiebidrag och en frivillig lånedel.

Syftet med omställningsstudiestödet är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier för att stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden.

Skälen för förslaget: Ett av målen för studiestödet är att det ska rekrytera kvinnor och män till studier och därmed bidra till ett högt deltagande i utbildning. Det ska vidare utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen och i och med det bidra till ökad social rättvisa. Studiestödet ska även ha en god effekt på samhällsekonomin över tid.³¹

Under 2020 var det 559 300 vuxna studerande som hade studiemedel eller studiestartsstöd. Sedan 2013 har antalet vuxna studerande med studiestöd ökat med cirka 16 procent.

Både antalet studerande som är 30 år eller äldre och andelen av samtliga studiestödstagare (studiemedel eller studiestartsstöd) som är minst 30 år, har ökat de senaste åren. Under 2020 valde 160 200 personer 30 år eller äldre att ta studiemedel eller studiestartsstöd för att studera. 51 500 av dessa var 40 år eller äldre och 11 200 var 50 år eller äldre. Andelen av samtliga studerande med studiestöd som är 30 år eller äldre har ökat från 20 procent 2013 till drygt 28 procent under 2020.

Vuxna som studerar med studiestöd har olika syften med sina studier. En del studerar för att ställa om på arbetsmarknaden eller för att vidareutbilda sig. Men inte minst personer som har invandrat till Sverige som vuxna studerar ofta för att skaffa sig grundläggande kompetens och för att kunna ta sig in på arbetsmarknaden.

Bland dem som tar studiemedel minskar benägenheten att låna med stigande ålder. Av dem som exempelvis är 30–34 år tar 74 procent både bidrag och lån. Av dem som är 50 år eller äldre är motsvarande andel 47 procent.

³¹ Prop. 1999/2000:10, återgivet i prop. 2020/21:1, Budgetpropositionen för 2021.

En anledning till att äldre mer sällan tar studielån är att de försöker avstå från att öka sin skuldsättning eller från att ta nya lån när de redan betalat tillbaka sina studielån en gång. Dessutom tycker färre äldre studerande att studielånet är fördelaktigt, jämfört med yngre, vilket kan antas bero på att återbetalningstiden blir kortare. Vidare anger äldre något oftare än yngre att de är rädda för att ta studielån. En högre andel svarar också att de bedömer att låntagande riskerar att drabba deras familj negativt.³² Äldre studerande har kort sagt en mer negativ inställning till att ta studielån.

Äldre studerande med både bidrag och lån och studerande som har barn, vilket är grupper som ofta sammanfaller, tycker generellt sett att studiemedlen räcker sämre när det handlar om att täcka levnadsomkostnader, men en högre andel säger samtidigt att de inte skulle ha börjat studera om de inte hade fått studiemedel. Äldre studerande tycker alltså att studiemedlen är otillräckliga, men de som tar studiemedel är ändå beroende av dem för att kunna studera.³³ Alla studerande har dock inte studiestöd. Av samtliga som studerade vid komvux under höstterminen 2019 var det 39 procent som hade studiemedel eller studiestartsstöd. Vid folkhögskola var andelen 49 procent, vid yrkeshögskola 73 procent och vid universitet och högskola hade 70 procent av samtliga studerande studiemedel.³⁴ Andelen som har studiestöd minskar med stigande ålder inom samtliga de fyra utbildningsformerna. Av tabellerna nedan framgår andelen som har studiestöd i olika åldersintervall. Lägst andel som har studiestöd i de äldsta åldersgrupperna finns bland dem som studerar vid folkhögskola och högskola, vilket dock till stor del beror på att förhållandevis många pensionärer studerar inom dessa skolformer.

Anledningarna till att äldre studerande mer sällan har studiestöd än yngre studerande kan variera. En anledning är att de som studerar ofta gör det vid sidan av sitt ordinarie arbete och att de då inte har behov av studiestöd för att klara sina levnadsomkostnader. Många har då sannolikt heller inte rätt till studiemedel eftersom de har för hög inkomst. Deltidsstuderande som inte vill ta lån kan också finna studiebidraget för lågt för att de ska ansöka om det. Inte minst vid komvux är det vanligt med studier med låg takt och under kvällstid,

³² CSN (2021). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2020. CSN, rapport 2021:1.

³³ CSN (2021). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2020. CSN, rapport 2021:1.

³⁴ CSN (2020). Statistik över studiestödsnyttjande 2019. Dnr ADM/2020:4.

vilket kan minska behovet av studiestöd. På komvux och folkhögskola är det också vanligare att ha etableringsersättning eller något annat ekonomiskt stöd från samhället, som gör att individen dels har sin försörjning tryggad, dels inte har rätt till studiestöd. Andra studerande, särskilt vid folkhögskolor, kan vara för gamla för att få studiemedel. En del studerande kan även ha använt alla sina möjliga studiestödsveckor.

Tabell 2.1 Andel av vuxenstuderande som har studiestöd

Andelar i procent, hösten 2019

Ålder	Yrkehögskola			Universitet och högskola		
	Studiemedel			Studiemedel		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
-24 år	88	82	84	91	88	90
25-29	82	74	78	75	71	73
30-34	78	66	73	57	51	55
35-39	74	61	69	46	37	43
40-44	68	56	64	35	27	33
45-49	61	54	59	24	19	23
50 år-	43	38	42	10	8	10

Källa: CSN

Tabell 2.2 Andel av vuxenstuderande som har studiestöd

Andelar i procent, hösten 2019

Ålder	Komvux					Folkhögskola				
	Studiemedel		Studiestartsstöd			Studiemedel		Studiestartsstöd		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Totalt
-24 år	40	46	43	0	0	0	60	66	63	0
25-29	39	33	37	2	2	2	64	64	64	2
30-34	39	30	36	2	3	3	59	56	58	2
35-39	38	30	36	3	4	3	54	48	52	4
40-44	37	29	35	3	4	3	48	37	45	2
45-49	35	30	33	4	4	4	38	32	37	3
50 år-	24	19	23	2	3	3	8	7	8	1

Källa: CSN

Utöver de som redan studerar, med eller utan studiestöd, finns det ett stort antal personer som skulle kunna utbilda sig för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Detta gäller inte minst många av dem som är arbetssökande.³⁵ Det kan dock även gälla yrkesarbetande som har tillfälliga anställningar. Även personer som har arbetat på samma arbetsplats under lång tid kan ha behov av utbildning eller en vilja att utbilda sig, för att vidareutveckla sig eller för att byta arbete.³⁶

Mot bakgrund av detta, och mot bakgrund av parternas principöverenskommelse, gör utredningen bedömningen att det finns ett behov av ett nytt, kompletterande offentligt studiestöd riktat till vuxna personer som har eller har haft ett arbete under en längre period. Studier och statistik visar att en del av dessa är studiebenägna och efterfrågan på de befintliga studiestöden har ökat under en följd av år. Men andra som skulle ha ett behov av vidareutbildning väljer bort studier eftersom de anser att det reguljära studiestödssystemet är otillräckligt i förhållande till levnadsomkostnaderna. Detta beror till stor del på att många har familj och barn och höga kostnader för sitt boende.³⁷

Att i lite högre ålder övergå från lön eller arbetslöshetsersättning till studier kan kräva större förändringar av nuvarande levnadsvanor och livssituation än man är beredd att göra.

Ett nytt studiestödssystem riktat till vuxna med arbetslivserfarenhet i behov av kompletterande utbildning och med en mer fördelaktig ekonomisk ersättning skulle ha potential att få fler att studera och kan utgöra ett viktigt komplement till de nuvarande studiestöden.

Utredningens förslag är, mot bakgrund av uppdraget, parternas förhandlingsprotokoll och den egna analysen, att ett nytt parallellt studiestödssystem – omställningsstudiestöd – ska införas. Det här föreslagna omställningsstudiestödet utgör en del i den sammantagna principöverenskommelsen som utöver det här föreslagna stödet också omfattar förändringar i anställningsskyddet och införande av

³⁵ Arbetsförmedlingen (2017). Hur klarar vi kompetensförsörjningen? Diarienummer: Af-2017/0057 3637.

³⁶ SOU 2015:90. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till Långtidsutredningen 2015.

³⁷ CSN (2021). Studerandes ekonomiska och sociala situation 2020. CSN, rapport 2021:1.

ett grundläggande omställnings- och kompetensstöd för arbetstagare på den svenska arbetsmarknaden.

Syftet med omställningsstudiestödet är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier för att stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden. Omställningsstudiestödet ska bestå av en bidragsdel och en frivillig lånedel. Den frivilliga lånedelen kan dels täcka upp inkomstbortfall, dels befäster den en egen ekonomisk insats i utbildningsinvesteringen, som den studerande själv bekostar.

2.6 Ett kostnadseffektivt system utan oönskade bieffekter

Förslag: Grundläggande bestämmelser om omställningsstudiestöd ska tas in i en ny lag. Stödet regleras i övrigt genom föreskrifter av regeringen och den myndighet som regeringen bestämmer.

Centrala studiestödsnämnden (CSN) ska pröva frågor om omställningsstudiestöd.

Bedömning: Omställningsstudiestödet bör utformas utifrån samhällsekonomiskt hållbara principer och införas utifrån redan befintliga strukturer. Skiljelinjer gentemot, och ändamålsenlighet i, övriga studiestödsformer bör bevaras.

Skälen för förslaget och bedömningen

Systemet ska byggas på samhällsekonomiskt hållbara principer

Studier bland vuxna är redan vanligt förekommande i Sverige. Befintligt studiestöd bedöms bidra till möjligheter att studera och till att tillgodose mångas behov av studiefinansiering.

Ett studiestöd riktat till vuxna med arbetslivserfarenhet i behov av kompletterande utbildning kan med en mer fördelaktig ekonomisk ersättning ha potential att få fler att studera och därmed bidra till att möta arbetsmarknadens föränderliga behov av kvalificerad arbetskraft. Omställningsstudiestödet ska utformas för att komplettera, inte överlappa, befintliga studiestödsformer.

Därmed blir det tydligt för individen att omställningsstudiestödet är avsett för en begränsad utbildningstid med fokus på utveckling eller omställning. Individer med omfattande och grundläggande utbildningsbehov bör styras till studier med studiemedel eller studiestartsstöd. På så vis bevaras också möjligheten att senare i livet använda omställningsstudiestödet för ytterligare omställning eller kompetensutveckling.

Potentiella möjligheter för arbetsföra att försörja sig på transfereringar jämfört med lönearbete tenderar generellt att minska incitamenten att arbeta och ökar riskerna för fusk och felaktiga utbetalningar. Eftersom omställningsstudiestödet föreslås kunna ges med en markant högre ersättningsnivå än befintliga studiestöd behöver reformen utformas med väl avvägda avgränsningar och kontrollsystem. Föreslagna avgränsningar bedöms samtidigt svara mot behov av att motverka undanträngningseffekter och negativa fördelningseffekter.

Efterfrågan på ett omställningsstudiestöd är svårbedömd och kan påverkas av en mängd olika aspekter utöver regelverk och ersättningsnivå (se avsnitt 9). Uppföljning där bieffekter och användarperspektiv kan studeras och vid behov hanteras på ett tidigt stadium, bör ske under reformens första tre år. Därefter bör reformen utvärderas (se avsnitt 11). Med den förutsägbarhet som detta upplägg medför bedömer utredningen att oönskade effekter kan minskas. Omställningsstudiestödets nytta för individen och dess samhällsekonomiska effektivitet, kan samtidigt öka.

Av utredningens uppdragsbeskrivning framgår att oönskade effekter för det reguljära studiestödssystemet ska undvikas. Omställningsstudiestödet bör därför riktas till personer som har varit ute i arbetslivet viss tid och då även har arbetat i viss omfattning. Det nya studiestödet är således inte avsett för personer som vill läsa en längre fullständig utbildning i yngre år eller som inte har arbetat tillräckligt länge.

Omställningsstudiestödet ska inte heller innebära en drivkraft att skjuta upp eller förlänga planerade studier, eftersom det riskerar att fördröja personernas inträde på arbetsmarknaden. Ett krav på fast förankring på arbetsmarknaden i form av ett väl tilltaget antal år i arbetslivet är därför nödvändigt.

Syftet med det nya omställningsstudiestödet är emellertid inte i första hand att möjliggöra en ny eller första längre utbildning utan

att bygga på individens kompetens med en begränsad utbildningsinsats.

Utredningen bedömer att vissa av de vuxna som redan idag studerar med studiemedel i stället skulle vara intresserade av att använda det nya, mer förmånliga omställningsstudiestödet. Det innebär i dessa fall en dödviktskostnad, dvs. att varje studerande kostar samhället mer än vad som är nödvändigt. Att hålla nere dessa dödviktskostnader är ytterligare ett skäl till att, genom villkor för individen och för vilka utbildningar som berättigar till omställningsstudiestödet, tydligt avgränsa målgruppen för det nya stödet från de som bör studera med det reguljära studiestödet.

Administrationen bör göras kostnadseffektiv och bygga på befintliga strukturer

Det nya omställningsstudiestödet ska vara möjligt att administrera med god kundnöjdhet och med rimliga handläggningstider. Omställningsstudiestödet bör därför även anpassas till vissa huvudregler som normalt gäller för ett studiestöd. Utredningens föreslår även att CSN, som ansvarar för den svenska studiestödsverksamheten, ska pröva frågor om omställningsstudiestöd och utveckla och administrera det nya studiestödet i övrigt (se även avsnitt 7.1).

CSN är en myndighet som under 2020 hade 2,3 miljoner kunder, varav cirka 970 000 fick studiestöd eller körkortslån och cirka 1,4 miljoner som betalade tillbaka på sina studielån.³⁸ Myndigheten fattar en stor andel av sina beslut helt automatiskt, vilket är nödvändigt för att klara hanteringen med bibehållen kundnöjdhet och inom de ekonomiska ramarna.

Ett exempel på den automatiska hanterings betydelse kan hämtas från studiemedelssystemet. Studiemedel är det största studiestödet som CSN hanterar. Under 2020 hanterades 52 procent av ansökningarna som gällde studier i Sverige helt maskinellt. Inom studiemedel för studier utomlands hanterades 9 procent helt maskinellt.³⁹ Detta avspeglade sig även i handläggningstiderna som

³⁸ Antalet som får studiestöd eller körkortslån och antalet som betalar tillbaka sammanfaller delvis. Studiestöd till föräldrar som studerar teckenspråk (TUFF), har hemutrusningslån och de som har s.k. äldrelån ingår inte.

³⁹ Ärenden kan även hanteras delvis maskinellt, t.ex. att beslutet fattas på maskinell väg efter att en handläggare först har vidtagit åtgärder.

var betydligt längre för utlandsärenden än för ärenden som gällde studier i Sverige.⁴⁰ Handläggningstiderna är, tillsammans med bl.a. förståelsen av regelverket och upplevelsen av att beslut fattas enligt regelverket, väsentliga för de studerandes förtroende för CSN och för den verksamhet myndigheten bedriver.

Detta talar starkt för att även det nya omställningsstudiestödet ska utformas utifrån samhällsekonomiskt hållbara principer och att stödet i möjligaste mån bör införas inom ramen för befintliga strukturer. Det innebär att stödet ska vara utformat på ett så kostnadseffektivt sätt som möjligt och möjliggöra förutsättningar för att säkerställa en övergripande kostnadskontroll. Dessa principer överensstämmer med utredningens uppdrag. Omställningsstudiestödet bör så långt som möjligt kunna skötas på automatisk väg och denna automatiska hantering ska kunna öka successivt.

Förslagen ska dessutom, enligt utredningens uppdragsbeskrivning, kunna beslutas och träda i kraft före halvårsskiftet 2022 och, enligt utredningens förslag, börja tillämpas efter den 31 december 2022 (se kapitel 12). Även utvecklingen av ett nytt it-system för omställningsstudiestödet och den brådska med vilken utvecklingen måste ske, talar för att så enkla lösningar som möjligt är nödvändiga.

En ny lag bör införas

Utredningen gör bedömningen att regleringen av omställningsstudiestödet i huvudsak faller under regeringens s.k. restkompetens. Endast vissa bestämmelser om bl.a. CSN:s möjligheter att ta ut vissa avgifter och vissa uppgiftsskyldigheter kräver lagstöd. Utredningen anser trots detta att det ändå är lämpligt att grundläggande mål och villkor för stödet regleras i en ny lag. Lagstiftningen bör hållas på en relativt övergripande nivå och de detaljerade bestämmelserna bör i stor utsträckning finnas på förordningsnivå. En sådan lösning ger en flexibilitet att löpande följa upp och justera stödet i förhållande till föränderliga utbildnings- och arbetsmarknadsbehov.

⁴⁰ CSN (2021). Årsredovisning 2020. De genomsnittliga handläggningstiderna för studiemedel i Sverige var 19 dagar och handläggningstiderna för studiemedel utomlands var 24 dagar.

2.7 Den som inte får rätt till eller kan beviljas det nya offentliga studiestödet vid en viss tidpunkt kan ändå studera

Alla kommer inte att uppfylla villkoren för det nya omställningsstudiestödet. Det kan handla om personer som inte når upp till det antal arbetade år som anges i förslaget i parternas principöverenskommelse, personer som studerar på arbetsplatsspecifik utbildning eller personer som kan studera utan att ta tjänstledigt och med bibehållen lön. Det kan också handla om personer som vill gå en utbildning som inte berättigar till omställningsstudiestöd. Även för personer som uppfyller villkoren för omställningsstudiestöd kommer stödet endast att beviljas i mån av tillgängliga medel. Utredningen bedömer att möjligheten att studera för dessa personer inte begränsas av att andra kan studera med omställningsstudiestöd. För majoriteten bör studiemedel från det ordinarie studiemedelsystemet kunna vara ett alternativ.⁴¹

⁴¹ För de ordinarie studiestöden för vuxna: se avsnitt 3.

3 Nuvarande studiestöd

3.1 Studiemedel

3.1.1 Studiemedlen är rättighetsstyrda

Studiemedlen är rättighetsstyrda på så sätt att studiemedel kan ges till alla som studerar vid en viss utbildning om vissa grundvillkor är uppfyllda. Regeringen bestämmer vilka utbildningar som ger rätt till studiemedel.

3.1.2 Studiemedel ges företrädesvis till svenska medborgare

Studiemedel ges till svenska medborgare eller till personer som jämställs med svenska medborgare. Även vissa utländska medborgare som t.ex. har uppehållsrätt i Sverige eller är flyktingar kan få studiemedel.

3.1.3 Till och med 56 års ålder

Studiemedel kan beviljas till och med 56 års ålder. En begränsning av rätten att låna sker emellertid mellan 47 och 56 års ålder enligt en s.k. lånetrappa.⁴²

⁴² Åldersgränsen höjs till 60 år den 1 januari 2022. Begränsningen av rätten att ta studielån börjar då vid 51 års ålder och löper till och med 60 års ålder. Se regeringens proposition Bättre studiestöd högre upp i åldrarna och efterföljande riksdagsbehandling (prop. 2020/21:122, bet. 2020/21 UbU17, rskr. 2020/21:308).

3.1.4 Antalet veckor varierar

För varje utbildningsnivå finns en gräns för hur många veckor studiemedel kan ges. För studier på grundskolenivå lämnas studiemedel i högst 40 veckor till den som redan har en grundskoleutbildning eller motsvarande utbildning. Den som inte har en grundskoleutbildning kan i stället få studiemedel i högst 80 veckor. Till den som behöver färdighetsträning i läsning, skrivning och räkning får studiemedel lämnas under ytterligare högst 20 veckor.

För studier på gymnasienivå får studiemedel lämnas under sammanlagt högst 120 veckor. Till en studerande som redan har en treårig gymnasieutbildning eller motsvarande utbildning får dock studiemedel lämnas under högst 80 veckor.

För studier på eftergymnasial nivå kan studiemedel lämnas i högst 240 veckor.

Utöver veckogränserna kan studiemedel lämnas om det finns särskilda (från och med 40 års ålder) eller synnerliga skäl.

3.1.5 Krav på studieresultat

För rätt till fortsatta studiemedel ställs krav på studieresultat. Vid studier på komvux eller högskola krävs normalt att den studerande ska klara 75 procent av sitt åtagande för att kunna få nya studiemedel. På övriga utbildningar ska den studerande ha uppnått studieresultat i den takt som utbildningsplanen föreskriver. En studerande som inte når upp till resultatkraven kan ändå få studiemedel för sina fortsatta studier om det finns särskilda skäl eller det är fråga om äldre studieresultat.

3.1.6 Studietakt och studiemedelsbelopp

Studiemedlens storlek är knuten till det s.k. prisbasbeloppet. Beloppen varierar med studiernas omfattning. Studiemedel kan beviljas med 50, 75 eller 100 procent av heltid.

Studiemedlen består av en bidragsdel och en lånedel. Studiemedel kan lämnas med två olika bidragsnivåer. Den generella bidragsnivån uppgår till cirka 30 procent av studiemedlens totalbelopp och den

högre bidragsnivån till cirka 67 procent av totalbeloppet. Den högre bidragsnivån kan lämnas från och med 25 års ålder och riktar sig främst till studerande på grundläggande och gymnasial nivå, som inte har sådan utbildning sedan tidigare. Den högre bidragsnivån kan även lämnas till vissa yngre studerande och till studerande på specialpedagogisk utbildning. Oavsett om studiemedel beviljas med generellt eller högre bidrag är summan av bidraget och studielånet densamma. Studiebidraget är skattefritt och pensionsgrundande.

Tabell 3.1 Studiemedel per vecka och per månad, heltidsstuderande, 2021

	Per vecka	Per månad ²
Bidrag (generellt bidrag)	828	3 587
Studielån	1 904	8 250
Tilläggs lån (från och med 25 år) ¹	1 180	5 113
Tilläggsbidrag (1 barn)	157	680
Totalt	4 069	17 630

¹ Tilläggslånet är tillfälligt höjt under 2021–2022.

² Månadsbeloppet beräknas genom veckobeloppet x 4 1/3

3.1.7 Behovsprövning – inkomstprövning och fribelopp

Studiemedelstagare får ha en inkomst upp till en viss nivå, den s.k. fribeloppsgränsen, utan att studiemedlen reduceras. Fribeloppet är kopplat till det antal veckor studiemedel betalas ut och bestäms per kalenderhalvår. Vid studier på heltid i 20 veckor under ett halvår är fribeloppet 92 205 kronor under 2021.⁴³ Om fribeloppsgränsen överskrids minskas studiemedlen med 61 procent av den överskjutande inkomsten.

3.1.8 Återbetalning av studielån

Återbetalningstiden för det nuvarande studielånen, s.k. annuitetslån, är normalt 25 år eller det antal år som återstår tills låntagaren fyller

⁴³ Inkomstprövningen och fribeloppet är tillfälligt avskaffat under 2020 och under tiden fram till och med första halvåret 2021 med anledning av coronapandemin. Regeringen har aviserat att fribeloppet ska avskaffas även för andra halvåret 2021. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/05/fribeloppet-for-studerande-slopas-till-och-med-31-december/>

60 år.⁴⁴ För den som har en liten skuld kan återbetalningstiden bli kortare eftersom årsbeloppet aldrig kan bli lägre än 15 procent av prisbasbeloppet, dvs. 7 140 kronor under 2021.

Det finns trygghetsregler som innebär att låntagaren inte behöver betala av på sitt studielån under den tid som han eller hon erhåller studiemedel, studiehjälp eller studiestartsstöd. Andra trygghetsregler medför att det årliga belopp som ska betalas kan minskas mot prövning av inkomsten under betalningsåret. För att få nedsättning måste årsbeloppet bli minst 1 428 kronor lägre än det tidigare årsbeloppet (2021). Låntagaren behöver då betala högst fem procent av sin sammanlagda inkomst till och med det år denne fyller 49 år. Om låntagaren är 50 år eller äldre behöver högst sju procent av inkomsten återbetalas.

Studielån som inte har betalats vid utgången av det år då låntagaren fyller 67 år ska skrivas av. Detsamma gäller vid dödsfall. Avskrivning kan också göras om det finns synnerliga skäl.

3.2 Studiestartsstöd

Studiestartsstödet liknar studiemedelssystemet i många delar. Här beskrivs studiestartsstödet i de delar det avviker från studiemedelssystemet.

3.2.1 Ett verktyg för kommunerna

Studiestartsstöd, som är ett bidrag som ges till studerande, är ett verktyg som kommunerna kan välja att använda inom ramen för sitt ansvar att rekrytera personer till studier. I rekryteringsarbetet ska kommunen samverka med Arbetsförmedlingen.

Kommunen ska därefter bedöma om den sökande tillhör målgruppen för studiestartsstödet och meddela detta till Centrala studiestödsnämnden (CSN). CSN prövar övriga villkor för studiestartsstödet.

⁴⁴ Ett nytt lån som i princip motsvarar det nuvarande annuitetslånet införs från och med den 1 januari 2022 (prop. 2020/21:122, bet. 2020/21 UbU17, rskr. 2020/21:308). Återbetalningstiden för det nya lånet ska dock vara 25 år eller det lägre antal år som återstår till utgången av det år då låntagaren fyller 64 år. Studielån som inte har betalats vid utgången av det år då låntagaren fyller 71 år skrivs av.

3.2.2 Målgrupp för studiestartsstödet

Studiestartsstöd får lämnas till den som har kort utbildning och ett stort behov av utbildning på grundläggande eller gymnasial nivå för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. Studiestartsstöd får bara lämnas till den som är arbetssökande och anmäld hos Arbetsförmedlingen och stödet får inte lämnas till den som inom de senaste tre åren har fått studiemedel.

3.2.3 Antalet veckor är begränsat till 50

Studiestartsstöd får lämnas under sammanlagt högst 50 veckor vid studier på heltid.

3.2.4 Krav på studieresultat

Den som för första gången ansöker om studiestartsstöd kan beviljas detta utan att tidigare studieresultat prövas. Studiestartsstöd får i övrigt lämnas till en studerande som bedrivit sina studier i normal takt. Studiestartsstöd får lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt om det är fråga om studieresultat som är äldre än tio år eller om det finns särskilda skäl för det.

3.2.5 Studiestartsstödet storlek

Studiestartsstöd får lämnas för varje vecka som den studerande bedriver studier på minst halvtid. Studiestartsstödet storlek bestäms i förhållande till studiernas omfattning. För studerande som inte bedriver heltidsstudier lämnas studiestartsstöd med 50 eller 75 procent av heltid. Studiestartsstöd är ett renodlat bidrag och är skattefritt.

Tabell 3.2 Studiestartsstöd per vecka och per månad, heltidsstuderande, 2021

	Per vecka	Per månad ²
Bidrag	2 261	9 797
Tilläggsbidrag (1 barn)	157	680
Totalt	2 418	10 477

² Månadsbeloppet beräknas genom veckobeloppet x 4 1/3.

3.2.6 Inkomstprövning och fribelopp

Studerande som har studiestartsstöd får ha en inkomst upp till en viss nivå, den s.k. fribeloppsgränsen, utan att studiestartsstödet reduceras. Fribeloppet är kopplat till det antal veckor studiestartsstöd betalas ut och bestäms per kalenderhalvår. Vid studier på heltid i 20 veckor under ett halvår är fribeloppet 76 160 kronor under 2021.⁴⁵ Om fribeloppsgränsen överskrids minskas studiestartsstödet med 52 procent av den överskjutande inkomsten.

⁴⁵ Inkomstprövningen och fribeloppet är tillfälligt avskaffat under 2020 och under tiden fram till och med första halvåret 2021 med anledning av coronapandemin.

4 Målgrupp och kvalificeringsvillkor

4.1 Omställningsstudiestöd ska få lämnas till svenska och vissa utländska medborgare

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas till studerande som är svenska medborgare. Även vissa utländska medborgare ska kunna få omställningsstudiestöd. Bestämmelserna om vem som kan jämföras med en svensk medborgare och till vilka andra utländska medborgare det nya omställningsstudiestödet ska få lämnas ska överensstämma med bestämmelserna i studiestödslagen.

Skälen för förslaget: Omställningsstudiestöd ska ges till personer som är i behov av att ställa om på den svenska arbetsmarknaden och bör lämnas till personer som har en varaktig anknytning till Sverige. Det innebär att omställningsstudiestöd, utöver att ges till svenska medborgare, även under vissa förutsättningar bör kunna lämnas till personer som inte är svenska medborgare om de är bosatta i Sverige. Utredningen bedömer att samma regler som gäller i studiestödslagen om vem som är att jämföras med en svensk medborgare och om utländska medborgares rätt till studiestöd bör gälla också i ärenden om omställningsstudiestöd.

Detta innebär bl.a. att utländska medborgare som har permanent uppehållstillstånd i Sverige och som har bosatt sig i landet i huvudsakligen annat syfte än att genomgå utbildning omfattas. Även i övrigt bör bestämmelserna motsvara vad som gäller för studiemedel, vilket bl.a. gäller rätten till studiestöd till sådana utländska medborgare som enligt EU-rätten ska jämföras med svenska medborgare. Därför bör även utländska medborgare, som på

grund av anställning eller etablering som egenföretagare i Sverige kan härleda rättigheter i fråga om sociala förmåner från EU-rätten, kunna komma i fråga för omställningsstudiestöd.

Migrationsverket bör ges uppgiftsskyldighet till Centrala studiestödsnämnden (CSN) på samma sätt som för studiemedel och studiestartsstöd, så att uppgifter om utlänningars rätt att vistas i Sverige ska kunna lämnas ut för prövning av utländska medborgares rätt till omställningsstudiestöd (se vidare avsnitt 7.5.3).

4.2 Åldersgränser

Förslag: Omställningsstudielån ska få lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 60 år.

Omställningsstudiebidrag ska få lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 62 år. Rätten till bidrag ska dock begränsas till högst tio veckor från och med det kalenderår den studerande fyller 61 år.

Från och med 2026 ska omställningsstudiebidrag få lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 63 år. Bidraget ska då begränsas till högst tio veckor från och med det kalenderår den studerande fyller 62 år.

Skälen för förslaget

Omställningsstudiestöd bör som huvudregel kunna lämnas till och med det kalenderår den studerande fyller 60 år

Behovet av att utbilda sig genom i princip hela arbetslivet ökar. Även behovet av studiefinansiering ökar och omställningsstudiestöd ska därmed kunna lämnas sent i arbetslivet. Fler äldre studerar idag jämfört med för tio år sedan och ytterligare fler kan framöver ha behov av att utbilda sig för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Dessutom är pensionsåldern på väg att höjas vilket gör att vi förväntas arbeta längre. Regeringen lämnar, bl.a. av dessa anledningar, i propositionen Bättre studiestöd högre upp i

åldrarna förslag om att den övre åldersgränsen för rätt till studiemedel och studiestartsstöd ska höjas till 60 år.⁴⁶

Inkomstgrundad ålderspension i form av inkomstpension och premiepension kan sedan 2020 tas ut från och med 62 års ålder (56 kap. 3 § socialförsäkringsbalken). I promemorian Höjda åldersgränser i ålderspensionssystemet och i andra trygghetssystem föreslås att denna åldersgräns 2023 ska höjas till 63 år och 2026 till 64 år.⁴⁷ Regeringen har aviserat att man i senare lagstiftningsarbeten avser återkomma med höjningar och anpassningar av pensionsåldern i enlighet med förslagen i promemorian.⁴⁸ Utredningen bedömer att en åldersgräns om 60 år för att kunna ta emot omställningsstudiestöd, i relation till nuvarande pensionsålder, i huvudsak balanserar personers behov av offentligfinansierad utbildning i förhållande till samhällets kostnader och den avkastning som studierna kan ge i arbetslivet, både när det gäller lånet, som ska kunna återbetalas, och bidraget.

Lånet inom omställningsstudiestödet ska enligt utredningens förslag vara samma lån som de lån som ges till den som har studiemedel, med samma åldersgränser för återbetalningstid och avskrivningsregler (se avsnitt 6.10). Den övre åldersgränsen för lån inom omställningsstudiestödet måste då överensstämma med åldersgränsen för rätt till studielån. Det ger möjligheter att samordna återbetalningsreglerna så att lån som tas i respektive system återbetalas tillsammans, som en studieskuld. En övre åldersgräns om 60 år innebär att den övre åldersgränsen för omställningsstudielånet överensstämmer med den högsta ålder som kommer att gälla för studielån inom studiemedelssystemet från och med den 1 januari 2022.

Omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån bör därför kunna lämnas under motsvarande högst 44 veckor⁴⁹ till och med det kalenderår den studerande fyller 60 år.

⁴⁶ Prop. 2020/21. Bättre studiestöd högre upp i åldrarna.

⁴⁷ Ds 2019:2. Höjda åldersgränser i pensionssystemet och i andra trygghetssystem.

⁴⁸ Prop. 2018/19:133. En riktålder för höjda pensioner och följsamhet till ett längre liv.

⁴⁹ Till den som har helt stöd, se avsnitt 6.3.

Det bör finnas en begränsad möjlighet att lämna omställningsstudiebidrag även efter det kalenderår den studerande fyller 60 år

Intresset för att studera och finansiera sina studier med studiestöd avtar efter 60 års ålder. Något fler äldre skulle sannolikt kunna antas vara intresserade om de gavs möjlighet till studier med det jämförelsevis mycket förmånliga omställningsstudiestödet, men även en sådan efterfrågan bedöms vara låg. De studier som bedrivs av personer som är äldre än 63 år har i många fall inte med arbetslivet att göra och sker ofta på deltid. Utredningen bedömer därmed att det finns ett begränsat behov av att finansiera studier efter 60 års ålder, särskilt som den återstående tiden i yrkeslivet bedöms vara kort.

Omställningsstudiestöd syftar till att möjliggöra studier för att utveckla den studerandes förmågor med sikte på arbetsmarknadens behov. Omställningsstudiestöd bör därför inte kunna lämnas till den som avser att gå i pension direkt efter avslutade studier. Det kan samtidigt finnas ett behov att gå kortare kurser eller liknande även för den som är 61 år eller äldre. Utredningen anser av dessa anledningar att det är rimligt att det finns en begränsad möjlighet att kunna lämna omställningsstudiestöd även till studerande som är äldre än 60 år.

Omställningsstudiestöd kommer enligt utredningens förslag att kunna lämnas från och med den 1 januari 2023 (se avsnitt 12). Den nuvarande åldersgränsen för uttag av inkomstgrundad ålderspension är 62 år, men regeringen har aviserat att den från och med 1 januari 2023 ska höjas till 63 år.⁵⁰ Utredningen föreslår därför att omställningsstudiebidrag ska kunna lämnas under motsvarande högst tio heltidsveckor från och med det kalenderår den studerande fyller 61 år till och med det kalenderår han eller hon fyller 62 år. En sådan begränsad möjlighet till omställningsstudiebidrag bör svara väl mot behovet att delta i kortare kompletterande studier nära pensionen. Den som påbörjat en längre studieperiod med omställningsstudiestöd innan det kalenderår han eller hon fyller 61 år ges därmed också en viss möjlighet att avsluta dessa studier under kalenderåret då han eller hon fyller 61 år. Rätten till tio veckor med helt stöd eller motsvarande antal veckor med del av helt stöd

⁵⁰ Prop. 2020/21:1. Budgetpropositionen för 2021. Utgiftsområde 11 Ekonomisk trygghet vid ålderdom.

förutsätter dock att den studerande har minst så många veckor kvar att utnyttja med omställningsstudiestöd vid utgången av det år han eller hon fyller 60 år. Möjligheten att få bidrag för äldre studerande bör regleras tillsammans med det antal veckor som omställningsstudiestöd kan ges, se därför även avsnitt 6.3.

I parternas principöverenskommelse föreslås att studiebidraget ska ges till och med månaden innan personen fyller 65 år. Studielån ska enligt överenskommelsen ges till och med det kalenderår då den sökande fyller 60 år. Utredningens förslag avseende omställningsstudielån överensstämmer med parternas förslag, medan reglerna för omställningsstudiebidrag därmed föreslås vara något mer begränsade.

Möjligheten att lämna omställningsstudiebidrag till äldre studerande bör utökas 2026

Regeringen har aviserat att man avser att gå vidare med förslag om att höja den lägsta åldern för uttag av inkomstbaserad ålderspension till 64 år den 1 januari 2026.⁵¹ Utredningen bedömer att de föreslagna åldersgränserna för omställningsstudiebidraget bör justeras samtidigt som en sådan höjning. Åldersgränsen för omställningsstudielån bör dock inte förändras av de anledningar som utvecklas ovan. Utredningen föreslår därför att omställningsstudiebidrag från och med 2026 ska kunna lämnas till och med det kalenderår den studerande fyller 61 år. Därefter bör omställningsstudiebidrag kunna lämnas under högst tio heltidsveckor från och med det kalenderår den studerande fyller 62 år och längst till och med det kalenderår han eller hon fyller 63 år. Rätten till tio heltidsveckor förutsätter att den studerande har minst så många veckor kvar att utnyttja med omställningsstudiestöd vid utgången av det år han eller hon fyller 61 år. Vid framtida justering av pensionsåldern anser utredningen att det bör övervägas att se över möjligheterna till motsvarande justeringar av åldersgränserna för omställningsstudiebidrag.

⁵¹ Prop. 2020/21:1. Budgetpropositionen för 2021. Utgiftsområde 11 Ekonomisk trygghet vid ålderdom.

Frågan om att ha åldersgränser

Åldersgränser enligt de överväganden och förslag som ges ovan väcker frågan om det finns en risk för åldersdiskriminering. Som huvudregel är åldersdiskriminering förbjuden i fråga om statligt studiestöd. Detta hindrar dock inte tillämpning av bestämmelser i lag som föreskriver viss ålder, alternativt annan särbehandling på grund av ålder, om särbehandlingen har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet (2 kap. 14 och 14 b §§ diskrimineringslagen [2008:567]). I en lagstiftningsprocess där en viss ålder föreskrivs bör det prövas att särbehandlingen har ett berättigat syfte och att de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Även det s.k. arbetslivsdirektivet (rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet), vilket i Sverige är genomfört genom diskrimineringslagen, kan ha betydelse för utformningen av omställningsstudiestödet när det gäller åldersgränser. I prop. 2020/21:122 Bättre studiestöd högre upp i åldrarna gör regeringen bedömningen att det inte är uteslutet att studiestöd som ges för yrkesutbildning och högre yrkesutbildning omfattas av tillämpningsområdet för arbetslivsdirektivet, som bl.a. förbjuder diskriminering som har samband med ålder. Av artikel 6.1 i arbetslivsdirektivet, som handlar om befogad särbehandling på grund av ålder, framgår dock att medlemsstaterna i vissa fall kan göra undantag från huvudregeln om förbud mot åldersdiskriminering. Detta under förutsättning att särbehandlingen på ett objektivt och rimligt sätt inom ramen för nationell rätt kan motiveras av ett berättigat mål som rör särskilt sysselsättningspolitik, arbetsmarknad och yrkesutbildning, och att sätten för att genomföra detta syfte är lämpliga och nödvändiga. I prop. 2020/21:122 bedömer regeringen att det inte finns något tydligt samhälleligt behov av att finansiera studier efter 60 års ålder, då den återstående tiden i yrkeslivet bedöms vara för kort för att motivera en åldersgräns som ligger högre upp i åren även med beaktande av kommande höjningar och en ny riktålder för pension.

Mot denna bakgrund är utredningens bedömning är att syftet med de föreslagna åldersgränserna i denna promemoria är berättigade och förenliga med såväl EU-rätten som den nationella

diskrimineringslagstiftningen. Det bedöms inte heller finnas något annat sätt att uppnå syftet att en utbildning ska ge den studerande nya färdigheter som ska hinna användas i arbetslivet, än att använda åldersgränser.

4.3 Arbetad tid

Omställningsstudiestödet är till för att ge möjlighet till personer som är mitt i arbetslivet att stärka sin kompetens eller ställa om till ett nytt yrke. För att få omställningsstudiestöd bör den studerande därför både vara väl etablerad på arbetsmarknaden och ha en aktuell anknytning till arbetsmarknaden. Det bör därför finnas ett tvådelat arbetsvillkor som måste vara uppfyllt för att omställningsstudiestöd ska kunna lämnas. Dessa delar av arbetsvillkoret kallas i det följande ”etableringsvillkoret” respektive ”aktualitetsvillkoret”.

Etableringsvillkoret innebär att den sökande måste ha förvärvs-arbetat eller motsvarande under minst 96 månader under en ramtid på 14 år. Detta villkor är tänkt att innebära att den som får omställningsstudiestöd ska vara förankrad och etablerad på arbetsmarknaden under en längre period. Det avgränsar även målgruppen från yngre personer som huvudsakligen bör studera med andra studiestöd.

Aktualitetsvillkoret innebär att det även krävs att förvärvsarbetet är aktuellt, dvs. har bedrivits i relativ närtid. Villkoret innebär att de som beviljas omställningsstudiestöd måste ha förvärvsarbetat eller motsvarande under minst 12 av de senaste 24 månaderna.

Både etablerings- och aktualitetsvillkoret bör vara uppfyllda för att omställningsstudiestöd ska kunna beviljas. I följande avsnitt beskrivs villkoren. I avsnitt 4.6 följer sedan en genomgång av de bemyndiganden som bör ges till CSN att meddela föreskrifter avseende båda villkoren.

Det kan också konstateras att aktualitetsvillkoret i princip överensstämmer med det villkor som föreslås i promemorian Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16), för att en person ska få rätt till grundläggande omställnings- och kompetensstöd hos den offentliga omställningsorganisationen. Villkoren skiljer sig dock åt såtillvida

att tidpunkten för bedömningen hos CSN, för aktualitetsvillkorets del, antingen kan vara den dag då ansökan om omställningsstudiestöd kom in till CSN eller den dag då ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in till omställningsorganisationen. CSN förväntas dessutom göra en maskinell prövning av villkoret, medan Kammakollegiet inte kommer att göra det.

4.4 Etableringsvillkoret

4.4.1 Etableringsvillkoret innebär att den som ska få omställningsstudiestöd ska ha förvärvsarbetat under en längre tid

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas till en studerande som från och med det kalenderår då han eller hon fyllde 19 år har förvärvsarbetat i Sverige under i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad. Detta arbete ska ha skett i sammanlagt minst 96 månader inom en ramtid om 14 år. Med ramtid avses de 14 år som närmast föregått den dag ansökan kom in till CSN. Om studierna har påbörjats före den dag ansökan kom in ska ramtiden i stället beräknas från och med dagen före studiestarten.

Skälen för förslaget: Det nya omställningsstudiestödet ska kunna lämnas till den som behöver ställa om eller vidareutbilda sig under arbetslivet. Den som arbetar eller har arbetat ska kunna studera på en utbildning som leder till breddning eller fördjupning av den studerandes kompetens och till en starkare ställning på arbetsmarknaden.

För att omställningsstudiestödet inte ska konkurrera med de ordinarie studiestöden behövs ett väl tilltaget krav på tid i arbetslivet. I parternas principöverenskommelse föreslogs att den sökande måste ha arbetat under 96 månader, vilket motsvarar åtta år. Utredningen ansluter sig till detta förslag. Arbete under 96 månader bedöms vara en väl tilltagen tidsrymd och efter så lång tid i

arbetslivet kan också många vara i behov av att utveckla, bredda eller fördjupa sin tidigare utbildning eller att ställa om till en annan inriktning. Etableringsvillkoret betyder därmed att det är personer som i huvudsak är eller har varit etablerade och väl förankrade på arbetsmarknaden som kan få omställningsstudiestöd. Arbetet ska vidare ha bedrivits under i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under de kalendermånader som får räknas in i kvalificeringstiden om 96 månader.

Det innebär samtidigt att den som är yngre eller som inte har deltagit i arbetslivet tillräckligt länge, även fortsatt bör vara hänvisad till det ordinarie studiestödssystemet (studiemedel eller studiestartsstöd) eller till andra ersättningssystem. Detta är en lämplig ordning mot bakgrund av att det i utredningens uppdragsbeskrivning anges att önskade effekter för de reguljära studiestöden ska undvikas. Genom kvalifikationskravet undviks en konkurrenssituation mellan studiestödstyperna. Ett annat skäl är att ett sådant arbetsvillkor inte missgynnar någon viss grupp av arbetstagare på ett systematiskt sätt, t.ex. utifrån anställningsform, sektor eller ålder för inträde på arbetsmarknaden.

För att inte diskvalificera arbetstagare som är etablerade, men haft återkommande perioder av kortare arbetslöshet, bör arbetsvillkoret även förenas med en ramtid. Därför föreslår utredningen att arbetet ska ha skett under en ramtid på 14 år, men tidigast från och med det kalenderår då den studerande fyllde 19 år. Arbete från och med 19 års ålder kan medräknas, vilket förklaras av att det är vid 19 års ålder studier inom gymnasieskolan normalt slutförs. Att arbete kan räknas från och med det kalenderår man fyllde 19 år är rimligt eftersom arbete parallellt med studier normalt inte bör medräknas. Detta är också i överensstämmelse med parternas principöverenskommelse. Med ramtid avses de 14 år som närmast föregått den dag ansökan kom in till CSN. Om studierna har påbörjats före den dag ansökan kom in till CSN beräknas ramtiden i stället från och med dagen före studiestarten. Den som inte har tillräckligt antal arbetade månader under de senaste 14 åren bör vara hänvisad till de ordinarie studiestöden.

En sådan ramtid ger även CSN möjlighet att på ett enkelt och effektivt sätt ställa frågor om inkomster och andra ersättningar till bl.a. Skatteverket och Försäkringskassan.

Arbetet ska räknas tidigast från och med det kalenderår då den sökande fyllde 19 år, vilket innebär att omställningsstudiestöd i praktiken kan beviljas tidigast det år en person fyller 27 år. Detta följer av att det ställs krav på att de som beviljas omställningsstudiestöd har både en långsiktig etablering i arbetslivet och en aktuell förankring.

Arbetad tid ska styrkas på det sätt som är lämpligt, genom arbetsgivarintyg, anställningsbevis och inkomstuppgifter eller liknande, så länge myndigheten utifrån de lämnade uppgifterna kan beräkna den arbetade tiden enligt bestämmelsen.

4.4.2 Även annan sysselsättning kan jämföras med förvärvsarbete

Förslag: Vid prövning av arbetsvillkoret ska tid då den studerande fått föräldrapenningsförmåner, graviditetspenning, närståendepenning, rehabiliteringspenning, sjukpenning, smittbärräddning enligt socialförsäkringsbalken samt dagpenning eller dagförsättning till totalförsvarspliktiga, jämföras med förvärvsarbete under sammanlagt maximalt 24 månader. Detsamma gäller om den sökande har fått motsvarande ersättningar i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket samt i Schweiz.

Skälen för förslaget: Omställningsstudiestöd riktar sig till personer som är mitt i livet. De som är målgrupp för stödet har ofta haft avbrott i sitt yrkesliv, bl.a. med anledning av föräldraskap, men kan fortfarande anses vara etablerade på arbetsmarknaden. Det är därför rimligt att även annan sysselsättning till en del kan räknas in i de 96 månaderna.

Utredningen anser att högst 24 av 96 månader bör kunna tillgodoräknas den som har uppburit föräldrapenning (vilket även kan inkludera dagar eller längre perioder med tillfällig föräldrapenning), sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärräddning eller närståendepenning, enligt socialförsäkringsbalken, liksom den som har fått dagpenning eller dagförsättning i samband med att han eller hon har fullgjort totalförsvarsplikt enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt.

Parterna anger i principöverenskommelsen att tid då en person varit föräldraledig, sjukskriven eller har gjort värnplikt ska kunna medräknas och motsvara arbete under högst 24 månader. Utredningens bedömning är dock att även den som är tvungen att vara ledig med anledning av att han eller hon vårdar en anhörig, genomgår rehabilitering, har problem i samband med en graviditet eller är förhindrad att arbeta till följd av en smittsam sjukdom bör ingå i kretsen. Dessa sysselsättningar, här manifesterade genom ersättningar, kan i stora drag jämföras med sjukskrivning på så vis att de ges vid situationer som inträffar utan att personen kan råda över situationen. Ersättningarna kan även utgå under längre tid. Det rör sig också om ersättningsformer som ett litet antal personer får, vilket inte nämnvärt gör målgruppen för omställningsstudiestödet större. Av EU-rättsliga skäl bör även motsvarande ersättningar i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket, fortsättningsvis benämnt Storbritannien och Nordirland, samt i Schweiz kunna räknas med (se även avsnitt 4.4.4 nedan).

Eftersom fler kvinnor än män tar ut flera av de ersättningar som nämns ovan kan förslaget även anses gynna jämställdheten i samhället. Detta vidgar målgruppen något, vilket delvis uppvägs av att den som inte tar ut ersättning under sin föräldraledighet inte ska medräknas.⁵²

Försäkringskassan bör ges uppgiftsskyldighet till CSN för att uppgifter om de aktuella ersättningarna ska kunna lämnas ut (se vidare avsnitt 7.5.2). Ersättningarna gallras efter olika lång tid av Försäkringskassan och finns tillgängliga digitalt i olika mån. Utredningen bedömer trots det att det är bättre att CSN får de underlag som finns tillgängliga, än att hela handläggningen skulle baseras på intyg. Det underlättar både för den sökande som slipper att styrka sådan tid på egen hand och för CSN:s administration, samtidigt som fusk och felaktigheter motverkas. I den mån uppgifter om ersättningstiden inte finns bevarad hos Försäkringskassan är det upp till den sökande att visa att han eller hon har haft ersättning och när. När det gäller Försvarmakten införs en uppgiftsskyldighet för myndigheten. Utredningen bedömer dock att det inte behöver införas något elektroniskt informationsutbyte mellan CSN och Försvarmakten vid uppstarten av omställningsstudiestödssystemet,

⁵² Jämför med SOU 2020:37 Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen , s. 284 ff.

då CSN:s behov av uppgifter från denna myndighet bedöms vara litet (se avsnitt 7.5.5).

4.4.3 Inkomster ska kunna visa förvärvsarbete i tillräcklig omfattning

Förslag: Arbetsvillkoret ska även anses vara uppfyllt om den studerande under kvalificeringstiden har haft en minsta inkomst av förvärvsarbete. Denna arbetsinkomst ska vara sådan inkomst som ligger till grund för jobbskatteavdrag enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen (1999:1229). Den arbetsinkomst som krävs för att en sökande ska uppfylla inkomstkravet ska uppgå till minst 25 procent av inkomstbasbeloppet per kalendermånad (17 050 kronor 2021). Om det inte finns månadsvisa inkomstuppgifter redovisade ska inkomstkravet i stället vara tre inkomstbasbelopp per kalenderår (204 600 kronor 2021), motsvarande 12 månaders arbete.

Med inkomstbasbelopp ska avses inkomstbasbeloppet enligt socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

Skälen för förslaget: För att underlätta för sökande, liksom för administrationen av omställningsstudiestödet, bör arbete även kunna prövas genom en arbetsinkomst enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen, dvs. en arbetsinkomst som kan ge rätt till jobbskatteavdrag. Inkomsterna ska spegla arbete och bör därför inte innehålla t.ex. inkomster i form av socialförsäkringsförmåner eller arbetslöshetsersättning. För att motverka fusk och felaktiga utbetalningar gäller idag att uppgifter om inkomster från arbetet, utom när det gäller inkomster för egenföretagare och från visst arbete utomlands, ska finnas i de individuppgifter som arbetsgivare månadsvis lämnar till Skatteverket.

När en ansökan om omställningsstudiestöd kommer in till CSN ska CSN ställa en fråga till Skatteverket om inkomster under ramtiden som svarar mot sådan ersättning för arbete som anges ovan. Dessa inkomster kommer då att kunna omräknas till ett visst antal månaders arbete vilka kan redovisas för den sökande. Han eller hon kan då, om det finns behov av det, styrka eventuell ytterligare tid

genom att redovisa t.ex. arbetsgivarintyg, anställningsavtal eller lönespecifikationer. På detta sätt kan alltså arbetstidsvillkoret och arbetsinkomstvillkoret kombineras. Det ska emellertid givetvis inte vara möjligt att tillgodoräkna sig samma tid mer än en gång.

Att prövningen i stor utsträckning kommer att kunna göras maskinellt med hjälp av inkomstuppgifter som redan finns insamlade bedöms underlätta väsentligt både för den sökande och för CSN.

Skatteverket ska på begäran lämna ovanstående uppgifter om inkomster till CSN (se avsnitt 7.5.4).

Den minsta månadsinkomst som ska motsvara en månads arbete kan sättas till olika nivåer beroende på vad som eftersträvas. Om kravet på minsta månadsinkomst sätts lågt får det en mer symbolisk betydelse och många kvalificerar sig för omställningsstudiestöd. Det skulle även gynna den som har arbetat under kort tid, men med hög lön. Den minsta månadsinkomsten kan även sättas högt. Då betonas i stället vikten av arbetsmarknadsförankring. Nivåerna måste dessutom balanseras i förhållande till inkomsterna på arbetsmarknaden.

För sökande vars inkomster finns redovisade i månadsvisa arbetsgivardeklarationer föreslår utredningen att inkomsten ska uppgå till minst 25 procent av inkomstbasbeloppet per månad för att månaden ska få räknas den sökande tillgodo. Denna nivå nämns också som lämplig i parternas förhandlingsunderlag. Med inkomstbasbelopp bör avses inkomstbasbeloppet enligt 58 kap. 26 och 27 §§ socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken. Den föreslagna nivån motsvarar därmed en inkomst på 17 050 kronor i månaden under 2021. Ett högre inkomstkrav skulle gynna dem med högre inkomst och missgynna låginkomsttagare och skulle därmed få fördelningspolitiska konsekvenser som inte är önskvärda. En lägre nivå, skulle innebära att fler som inte uppfyller arbetsvillkorets krav på arbetad tid kan kvalificera sig. Utredningen bedömer att den föreslagna nivån är en väl avvägd nivå givet hur löneläget på arbetsmarknaden ser ut. Att en sökande alltid kan få arbetsvillkoret prövat genom intyg om arbetad tid säkerställer att alla sökande ges likvärdiga förutsättningar vid prövningen, oavsett inkomst.

Det finns inga månadsvisa inkomstuppgifter för alla studerande, t.ex. för tid före 2019 eller för egenföretagare med inkomst av näringsverksamhet (se nedan). För studerande vars inkomster inte

finns redovisade i månadsvisa arbetsgivardeklarationer ska därför en inkomst som motsvarar tre inkomstbasbelopp per kalenderår anses motsvara 12 månaders arbete, vid beräkningen av kvalificeringstiderna i 8 § första stycket 1 i förslaget till lag (2022:000) om omställningsstudiestöd. Det motsvarar en inkomst på 204 600 kronor under 2021. Beloppet motsvarar en månadsinkomst på 17 050 kronor.

Regleringen av vilka inkomstuppgifter som ska kunna ligga till grund för bedömningen sker genom att det sägs att det i fall där det inte finns några månadsuppgifter tillgängliga, ska det ske en prövning av den årliga inkomsten (se 7 § i förslaget till förordning [2022:000] om omställningsstudiestöd). Fysiska personer ska få sitt besked om den slutliga skatten senast den 15 december året efter beskattningsåret. Inkomstbasbeloppet som ligger till grund för de beräknade beloppen är indexerat.⁵³

Arbetsvillkoret ska även kunna uppfyllas om den sökande kan visa att han eller hon har arbetat i ett eget företag. Detta bör i första hand redovisas genom inkomster. Även egenföretagares inkomster av aktiv näringsverksamhet omfattas av begreppet arbetsinkomst enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen, dvs. sådan inkomst som kan ge rätt till jobbskatteavdrag. En egenföretagare kan således visa ett överskott av aktiv näringsverksamhet enligt ett beslut om slutlig skatt som uppgår till de belopp som anges ovan. Om arbetet inte burit någon vinst som kan motsvara inkomstkraven, måste den sökande kunna visa för CSN varför så varit fallet eller på annat sätt visa att aktiv näringsverksamhet har bedrivits i tillräcklig omfattning. Detta kan t.ex. göras genom intyg från en revisor eller liknande.

4.4.4 Arbete och inkomster i EES-området, Storbritannien, Nordirland och i Schweiz

Förslag: Arbetad tid i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket samt i Schweiz, ska få tillgodoräknas som förvärvsarbete i Sverige. Inkomster motsvarande arbetsinkomster som i Sverige ger rätt till jobbskatteavdrag, ska få tillgodoräknas som inkomst i Sverige om

⁵³ Inkomstbasbeloppet fastställs varje år av regeringen.

arbetet skett i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket samt i Schweiz.

Skälen för förslaget: För en kunskapsintensiv ekonomi är det positivt med det kunskapsutbyte som en rörlig arbetskraft mellan länder medför. Mot bakgrund av att EU-rätten anger att den fria rörligheten inte heller får begränsas måste även förvärvsarbete eller inkomster från ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES) och i Schweiz, tillgodoräknas på motsvarande sätt som beskrivs ovan. Detsamma kan gälla som en följd av utträdesavtalet för Förenade kungariket.⁵⁴ Ett stort antal svenska medborgare bor och förvärvsarbetar fortsatt i Storbritannien. Utredningen bedömer att det är rimligt att deras arbete och inkomster ska kunna beaktas vid prövningen av etablerings- och aktualitetsvillkoret, även i de fall det inte är ett krav till följd av utträdesavtalet för Förenade kungariket. Utredningen föreslår därför att förvärvsarbete eller inkomster i Storbritannien och Nordirland ska kunna tillgodoräknas på motsvarande sätt som arbete och inkomster i Sverige.⁵⁵ Motsvarande gäller den tid med annan sysselsättning som vid prövning av arbetsvillkoret kan jämföras med arbete under högst 24 månader. Sådan tid bör även i dessa fall definieras som tid med relevant ersättning.

4.4.5 Arbete som huvudsyssla under kvalificeringstiden

Förslag: För att förvärvsarbetet ska få räknas ska det ha varit den studerandes huvudsyssla under kvalificeringstiden.

För att förvärvsarbete ska anses ha varit den studerandes huvudsyssla under en kalendermånad som ska räknas in i kvalificeringstiden, får den studerande inte under samma tid ha tagit emot studiemedel eller studiestartsstöd, eller under mer än halva månaden ha tagit emot omställningsstudiestöd.

⁵⁴ Avtal om Förenade konungariket Storbritannien och Nordirlands utträde ur Europeiska unionen och Europeiska atomenergigemenskapen 2019/C 384 I/01.

⁵⁵ Förslaget innebär att även utländska medborgare kan tillgodoräkna sig förvärvsarbete och inkomster i Storbritannien och Nordirland. För att kunna få stöd måste utländska medborgare dock även uppfylla de krav som föreslås i avsnitt 4.1.

Skälen för förslaget: Enligt parternas principöverenskommelse ska arbetet ha varit huvudsyssla under kvalificeringstiden. Med detta avses framför allt att en person som studerar inte ska kunna uppfylla arbetsvillkoret vid sidan av studierna och på så sätt uppfylla arbetsvillkoret för omställningsstudiestödet tidigare än avsett. Utredningen anser att en person i detta sammanhang bör definieras som studerande om han eller hon har beviljats studiestöd under sina studier. Om förvärvsarbetet eller inkomsten ska kunna räknas in i kvalificeringstiden får den studerande därmed inte under samma tid ha tagit emot studiemedel eller studiestartsstöd. Personen bör därför inte ha haft något studiemedel eller studiestartsstöd under en månad som ska räknas in som kvalificerande. Årliga inkomster kan normalt inte heller ligga till grund för en bedömning av arbetsvillkoret om den studerande har haft studiestöd under en viss del av året. I detta fall bör den sökande inte kunna tillgodoräkna sig några månader av arbete genom inkomstkontrollen. Den sökande kan dock i stället redovisa arbetsgivarintyg, anställningsavtal eller lönespecifikationer som styrker arbete under månader då han eller hon inte har bedrivit några studier med studiestöd.

Mot bakgrund av att de som studerar med omställningsstudiestöd ofta är yrkesarbetande bör omställningsstudiestöd delvis undantas från förbudet att ha ersättning under månaden. Den som har fått omställningsstudiestöd under mer än halva månaden kan dock inte anses ha haft förvärvsarbete som huvudsyssla under en sådan månad. Med detta menas att den studerande t.ex. inte får ha haft mer än halvt omställningsstudiestöd under hela månaden eller heltidsstöd mer än halva månaden om arbetet ska kunna anses ha varit huvudsyssla. Den som studerar utan att ha beviljats någon form av studiestöd bör däremot kunna anses ha haft arbete som huvudsyssla.

Under 2020 och första halvåret 2021 togs fribeloppet i studiemedelssystemet tillfälligt bort.⁵⁶ Avsikten var företrädesvis att ge studerande som arbetade inom vården tillfälle att göra det, utan att deras studiemedel skulle reduceras. Dessa drabbas inte negativt av de föreslagna kvalifikationsvillkoren eftersom de redan hade studiemedel i samband med att fribeloppet togs bort. Att fribeloppet

⁵⁶ Det finns förslag om att fribeloppet inom studiemedelssystemet ska tas bort även under andra halvåret 2021. Förslaget är dock ännu inte beslutat.

tillfälligt avskaffades påverkar således inte utredningens bedömning i denna del.

4.5 Aktualitetsvillkoret

4.5.1 Aktualitetsvillkoret innebär att den som ska få omställningsstudiestöd måste ha aktuellt förvärvsarbete

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas till en studerande som har förvärvsarbetat i Sverige under i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad. Detta arbete ska ha skett i sammanlagt minst 12 månader inom en ramtid om 24 månader.

Med ramtid ska avses de 24 månader som närmast föregått den dag ansökan kom in till CSN. Om studierna har påbörjats före den dag ansökan kom in beräknas ramtiden i stället från och med dagen före studiestarten. Om den sökande begär det ska ramtiden i stället få avse de 24 månader som närmast föregått den dag den studerandes ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in till en omställningsorganisation som han eller hon är anknuten till.

Bedömning: För att omställningsorganisationen ska kunna redovisa den dag den sökande lämnade in sin ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd till organisationen, bör omställningsorganisationen upprätthålla administrativa rutiner som möjliggör att ett datum för ansökan alltid kan säkerställas.

Skälen för förslaget och bedömningen Aktualitetsvillkoret innebär att den som kan få omställningsstudiestöd ska ha aktuell förankring på arbetsmarknaden. På samma sätt som etableringsvillkoret ställer aktualitetsvillkoret krav på att den sökande har arbetat. I detta fall ställs dock krav på att arbetet ska vara aktuellt och ligga i relativ närtid till ansökan om omställningsstudiestöd. Förslaget är därför att en sökande ska ha arbetat under 12 av de senaste 24 månaderna. Arbetet bör ha bedrivits under i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad.

Ramtiden för aktualitetsvillkoret avser de 24 månader som närmast föregick den dag ansökan kom in till CSN eller, om studierna har påbörjats före den dag ansökan kom in, från och med dagen före studiestarten. Om den sökande begär det, får ramtiden i stället avse de 24 månader som närmast föregick den dag ansökan kom in till Kammarkollegiet om grundläggande omställnings- och kompetensstöd enligt lagen (2022:000) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden, eller den dag en ansökan om motsvarande stöd kom in till en registrerad omställningsorganisation. Detta alternativa sätt att beräkna ramtiden får främst betydelse när det hinner gå en tid mellan att ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd lämnas in till en omställningsorganisation och den tidpunkt när ansökan om omställningsstudiestöd lämnas in till CSN. Det kan då vara till fördel för den sökande att i stället få räkna ramtiden från den tidpunkt när ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kommer in till en omställningsorganisation. För att CSN ska kunna pröva detta föreslås i avsnitt 7.5.7 att omställningsorganisationerna ska vara uppgiftsskyldiga till CSN i fråga om datum för när ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in till omställningsorganisationen. För att omställningsorganisationen ska kunna redovisa den dag ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kommer in från den sökande, krävs enligt utredningens bedömning att omställningsorganisationen upprätthåller administrativa rutiner som möjliggör att ett datum för ansökan alltid kan säkerställas.

Liksom för etableringsvillkoret ska arbetad tid i aktualitetsvillkoret styrkas på det sätt som är lämpligt, genom arbetsgivarintyg, anställningsbevis och inkomstuppgifter eller liknande, så länge myndigheten utifrån de lämnade uppgifterna kan beräkna den arbetade tiden enligt bestämmelsen. Även för aktualitetsvillkoret gäller givetvis att en kalendermånad bara kan medräknas högst en gång.

Några bestämmelser som motsvarar de om huvudsyssla som finns vid prövningen av etableringsvillkoret, finns inte för aktualitetsvillkoret.

4.5.2 Tid med annan sysselsättning ska i vissa fall inte räknas in i ramtiden

Förslag: När ramtiden ska fastställas räknas inte månader in när den sökande har fått omställningsstudiestöd, föräldrapenningsförmåner och sjukpenning enligt socialförsäkringsbalken, samt dagersättning och dagpenning till totalförsvarspliktiga, om inte arbetsvillkoret samtidigt uppfylls under den månaden. Detsamma gäller om den sökande har fått motsvarande ersättningar i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket samt i Schweiz.

Skälen för förslaget: Aktualitetsvillkoret syftar till att säkerställa att den sökande har en aktuell anknytning till arbetsmarknaden på minst ett år. Därför bör inte annan sysselsättning än just förvärvsarbete kunna användas för att uppfylla villkoret. Samtidigt bör inte avbrott för föräldraledighet eller sjukdom diskvalificera en sökande. När aktualitetsvillkoret prövas bör därför tid med vissa typer av ersättningar inte räknas in i ramtiden. Ramtiden förlängs då bakåt i tiden, till månader som är fria från sådan ersättning.

Av detta skäl bör inte månader när den sökande har fått omställningsstudiestöd, föräldrapenningsförmåner och sjukpenning enligt socialförsäkringsbalken, eller dagersättning och dagpenning till totalförsvarspliktiga räknas, om inte arbetsvillkoret samtidigt uppfylls under den månaden. Tid och omfattning för dessa ersättningar påverkar inte huruvida ersättningarna räknas. En månad kan således hoppas över oavsett omfattning och längd på perioden med sådan ersättning.

Det innebär alltså att månaderna kan räknas om arbets- eller inkomstvillkoret (se nedan) uppfylls, men går att hoppa över om det inte uppfylls. Om den sökande t.ex. har tagit ut tillfällig föräldrapenning under några dagar en månad och arbets- eller inkomstvillkoret ändå är uppfyllt, ska månaden räknas med.

Detsamma bör gälla om den sökande har fått motsvarande ersättningar i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Storbritannien, Nordirland och i Schweiz.

4.5.3 Inkomster ska kunna visa förvärvsarbete i tillräcklig omfattning

Förslag: Arbetsvillkoret ska även anses vara uppfyllt om den studerande under kvalificeringstiden haft en minsta inkomst av förvärvsarbete. Denna arbetsinkomst ska vara sådan inkomst som ligger till grund för jobbskatteavdrag enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen (1999:1229). Den arbetsinkomst som krävs för att en sökande ska uppfylla inkomstkravet ska uppgå till minst 25 procent av inkomstbasbeloppet per kalendermånad (17 050 kronor 2021). Om det inte finns månadsvisa inkomstuppgifter redovisade ska inkomstkravet i stället vara tre inkomstbasbelopp per kalenderår (204 600 kronor 2021).

Med inkomstbasbelopp ska avses inkomstbasbeloppet enligt socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

Skälen för förslaget: Även aktualitetsvillkoret bör kunna prövas genom inkomstuppgifter, på samma sätt som gäller för etableringsvillkoret. Denna prövning ska i sin helhet motsvara vad som beskrivs ovan i avsnitt 4.4.3.

4.5.4 Arbete och inkomster i EES-området, Storbritannien, Nordirland och Schweiz

Förslag: Arbetad tid i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket samt i Schweiz ska få tillgodoräknas som förvärvsarbete i Sverige. Inkomster motsvarande arbetsinkomster som i Sverige ger rätt till jobbskatteavdrag, ska få tillgodoräknas som inkomst i Sverige om arbetet skett i Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket samt i Schweiz.

Skälen för förslaget: Förvärvsarbete och inkomster från EES-området, Storbritannien och Nordirland samt Schweiz, föreslås för aktualitetsvillkoret kunna tillgodoräknas på samma sätt som arbete

och inkomster i Sverige. Hur detta bör gå till beskrivs ovan i avsnitt 4.4.4.

I dessa fall innebär också förslaget att utländska ersättningar som motsvarar omställningsstudiestöd, föräldrapenningsförmåner och sjukpenning enligt socialförsäkringsbalken, samt dagersättning och dagpenning till totalförsvarspiktiga, inte ska räknas in och att sådana månader kan hoppas över (se 4.5.2).

4.6 Bemyndiganden till CSN om etablerings- och aktualitetsvillkoren

Förslag: CSN ska få meddela föreskrifter om

- hur ramtiden och tid med förvärvsarbete ska beräknas,
- hur inkomster av förvärvsarbete ska beräknas,
- hur tid som jämföras med arbete eller inte ska räknas ska beräknas, krav på minsta omfattning för att sådan tid ska få jämföras och vilka motsvarande utländska ersättningar som ska få räknas,
- hur inkomster ska beräknas och hur inkomster ska räknas för studerande som har haft arbetsinkomster i ett annat land än Sverige,
- närmare villkor för huvudsyssla och beräkning av tid med studiemedel, studiestartsstöd och omställningsstudiestöd.

I frågor som gäller aktualitetsvillkoret ska CSN ge Kammarkollegiet tillfälle att yttra sig innan nämnden meddelar föreskrifter.

Skälen för förslaget: För att kunna hantera både etablerings- och aktualitetsvillkoret behöver CSN ges möjlighet att meddela vissa föreskrifter som närmare preciserar de olika bestämmelserna.

När det gäller både etablerings- och aktualitetsvillkoret föreslår utredningen att CSN ska få meddela ytterligare föreskrifter om hur ramtiden och tiden i arbete ska beräknas. CSN:s föreskriftsrätt innefattar frågan om hur arbete av ojämn omfattning under en kalendermånad ska beräknas, samt hur ett genomsnitt ska beräknas.

När det gäller etableringsvillkoret föreslår utredningen att CSN får meddela ytterligare föreskrifter om hur tid som jämföras med arbete ska beräknas. I bemyndigandet ingår exempelvis att föreskriva om hur beräkningen av föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning ska kunna summeras och tillgodoräknas den sökande, för att fylla ut arbetstid.

När det gäller inkomster föreslås CSN t.ex. få föreskriva vad som gäller för den som har både inkomster från en anställning och från näringsverksamhet under samma år eller månad och hur sådan tid ska kunna jämföras med arbetad tid.

CSN bör även ges möjlighet att närmare föreskriva om hur inkomsten ska räknas för studerande som har haft arbetsinkomster i ett annat land än Sverige, samt om vilka motsvarande utländska ersättningar som ska få räknas vid jämförelse av tid eller tid som inte ska räknas in. Detta gäller för båda arbetsvillkoren.

Slutligen föreslås CSN få meddela föreskrifter om hur tid med studiemedel, studiestartsstöd eller omställningsstudiestöd ska bedömas vid prövning av etableringsvillkoret och i vilka fall studierna ska ses som huvudsyssla. Det är viktigt att påpeka att föreskriftsrätten i dessa fall enbart gäller sådana administrativa bestämmelser som avgör hur prövningen av inkomster och arbete ska gå till i praktiken.

I frågor som gäller arbetsvillkoret enligt 8 § 1 b lagen om omställningsstudiestöd (aktualitetsvillkoret) ska CSN ge Kammarkollegiet tillfälle att yttra sig innan nämnden meddelar föreskrifter, så att bestämmelserna blir likalydande för båda myndigheterna.

CSN förutsätts använda sin föreskriftsrätt på ett sådant sätt att föreskrifterna utformas så att de säkerställer att de uppgifter som ligger till grund för utbetalningar blir korrekta.

5 Utbildningar som ska ge rätt till omställningsstudiestöd

5.1 Utbildningar i Sverige som ger rätt till studiestöd enligt studiestödslagen

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas till studerande vid de läroanstalter som ger rätt till studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395). Utlandsstudier ska dock inte ge rätt till omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget: Enligt parternas principöverenskommelse ska det nya omställningsstudiestödet kunna lämnas för studier vid de utbildningar som är godkända för studiestöd. Utredningen håller med om att detta i stort sett är lämpligt.

Enligt studiestödslagen får studiemedel lämnas till studerande vid de läroanstalter som bestäms av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer (3 kap. 2 § studiestödslagen). Med läroanstalt avses sådan läroanstalt eller utbildning som tas upp i bilagan till studiestödsförordningen (2000:655). Utredningen föreslår att även omställningsstudiestöd ska få lämnas för studier vid dessa läroanstalter och utbildningar. Detta innebär bl.a. att stödet precis som ordinarie studiestöd ska kunna lämnas för validering inom ramen för en utbildning och som orienteringskurs inom komvux.

Utredningen ser dock några skäl till att undantag bör göras från vad som gäller för studiestöd i övrigt.

Ett undantag gäller utbildning som inte bedöms bidra till att stärka den studerandes ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. För sådan utbildning bör omställningsstudiestöd kunna lämnas endast om det finns särskilda skäl (se avsnitt 5.5).

Ett annat undantag är den begränsning i utbildningars längd till maximalt 80 veckor för studerande som är under 40 år som redogörs för i avsnitt 5.4.

Ytterligare ett undantag avser studier utomlands som inte heller bör ge rätt till omställningsstudiestöd. Att studier utomlands inte bör ge rätt till omställningsstudiestöd beror dels på att utlandsstudier inte med samma tydlighet har en koppling till den svenska arbetsmarknaden som studier i Sverige, dels på att riskerna för missbruk av systemet är högre vid studier utomlands. De förhandlingar om ett nytt huvudavtal på svensk arbetsmarknad som är en viktig anledning till att omställningsstudiestödet nu kommer till stånd, ser främst till behoven på just den svenska arbetsmarknaden. Utbildningar utomlands ges ofta under andra omständigheter och har en annan arbetsmarknad som mål för sina utbildningar, vilket gör att utbildningarna därmed ofta är mindre relevanta för den svenska arbetsmarknaden. Många utlandsstuderande har också en internationell karriär som mål med sina studier.⁵⁷ Den som vill utbilda sig för en internationell karriär bör i första hand använda det ordinarie studiemedelssystemet.

Riskerna för missbruk och fusk är också betydligt större vid utlandsstudier än vid studier i Sverige. Centrala studiestödsnämnden (CSN) har på senare år rapporterat att organiserad brottslighet angriper studiestödssystemet. Särskilt utsatt är utlandsstudieområdet och i synnerhet har uppmärksamhet riktats gentemot språkstudier utomlands.⁵⁸ Även Delegationen för korrekta utbetalningar har konstaterat att ärenden med utlandsanknytning generellt ökar riskerna för felaktiga utbetalningar och kontroller.⁵⁹ Att erbjuda en möjlighet att studera utomlands med det mycket förmånliga omställningsstudiestödet, vore att öppna för sådana risker.

Att lämna omställningsstudiestöd för studier utomlands skulle även öppna för att utländska medborgare som kommit till Sverige i

⁵⁷ En internationell karriär var det vanligaste skälet att studera utomlands i enkätundersökningar både 2015 och 2017. CSN (2017). Ändrade bestämmelser för studiemedel för utlandsstudier Återrapportering av ett regeringsuppdrag. Bilaga 1 Utlandsstuderande om studier och studiemedel. En jämförelse mellan åren 2015 och 2017.

⁵⁸ CSN (2017). Ändrade bestämmelser för studiemedel för utlandsstudier Återrapportering av ett regeringsuppdrag. Dnr 2016-100-9238.

⁵⁹ Delegationen för korrekta utbetalningar från välfärdssystemen. (2018). Risker för felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Rapport 1.

annat syfte än att studera, efter en tid i Sverige ändå skulle kunna studera i sitt hemland med mycket fördelaktiga villkor.

Med utlandsstudier menas sådana studier som bedrivs enligt 3 kap. 20 § studiestödsförordningen. Studier som bedrivs utanför Sverige ska därmed anses vara utlandsstudier oavsett om den studerande är antagen vid en läroanstalt utomlands eller i Sverige. Distansstudier ska anses vara utlandsstudier om den studerande är antagen vid en läroanstalt utomlands, men anses vara studier i Sverige om studierna bedrivs vid en svensk läroanstalt.

EU-rätten ställer inte heller några krav på att ett nationellt studiestöd måste erbjudas för utlandsstudier. Utbildningspolitiken är i första hand en nationell angelägenhet och EU-ländernas utbildningssystem skiljer sig åt i många avseenden, exempelvis i fråga om det erbjuds studiestöd för utlandsstudier eller inte. Bistånd till studier i form av bidrag och lån till uppehälle faller inom tillämpningsområdet för fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget) och studiestöd utgör generellt en social förmån. Det innebär att om en medlemsstat har infört ett studiebidragssystem, enligt vilka de studerande kan få bidrag när de studerar i en annan medlemsstat, får inte de närmare bestämmelserna för att bevilja bidraget ge upphov till en omotiverad inskränkning av rätten att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier (se EU-domstolens dom i de förenade målen C-11/06 och C-12/06, Morgan och Bucher). Att öppna för vissa utbildningar eller utbildningar i vissa länder är därmed inte möjligt eftersom man då måste öppna för alla utbildningar som motsvarar utbildningar som ger rätt till omställningsstudiestöd i Sverige, i hela EES-området och i Schweiz. Detta gäller även utbildningar som omställningsorganisationerna finansierar. Att en medlemsstat väljer att införa ett studiebidragssystem, enligt vilka de studerande inte kan få bidrag när de studerar i en annan medlemsstat, är däremot en fråga som medlemsstaterna själva råder över.

5.2 Utbildningar som omställningsorganisationerna finansierar

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas till studerande vid utbildningar i Sverige som finansieras av en omställnings-

organisation om inte utbildningen på grund av omständigheter som rör utbildningen eller av något annat särskilt skäl inte rimligen bör ge rätt till studiemedel.

Med omställningsorganisation ska avses Kammarkollegiet eller en registrerad omställningsorganisation enligt lagen (2022:000) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden.

Skälen för förslaget: Förutom de utbildningar som ger rätt till studiemedel enligt studiestödslagen ska även utbildningar som omställningsorganisationerna finansierar ge rätt till omställningsstudiestöd. Det innebär att utbildningar i Sverige som omställningsorganisationen finansierar, där utbildningsanordnaren är en fysisk eller juridisk person, kan godtas.

Varje omställningsorganisation föreslås i dessa fall få en skyldighet att redovisa tid, omfattning, huvudmannen för och namnet på utbildningen till CSN (se avsnitt 7.5.7). Även utbildningsanordnarna för sådana utbildningar ska vara skyldiga att redovisa att studierna har börjat, studiernas omfattning och löpande studieaktivitet till CSN (se avsnitt 7.5.8).

Utbildningar som ger rätt till studiemedel är oftast satta under olika myndigheters tillsyn. En myndighet kan därmed t.ex. dra in en utbildningsanordnares examensrätt. Detta gäller dock inte för utbildningar som finansieras av en omställningsorganisation. För dessa utbildningar behövs det därför ett skydd mot förhållanden eller händelser som bör medföra att omställningsstudiestöd rimligen inte bör ges. Sådana förhållanden eller händelser kan vara om det exempelvis förekommer brottslig verksamhet hos utbildningsanordnaren. Exempel på detta kan vara att utbildningsanordnaren underlåter att rapportera att personer inte studerar, att det förekommer eller har förekommit ekonomisk brottslighet hos anordnaren eller om utbildningsanordnaren har näringsförbud. Även andra situationer kan givetvis förekomma där utbildningen på grund av omständigheter som rör utbildningen eller av något annat särskilt skäl, inte rimligen bör ge rätt till omställningsstudiestöd. Praxis för detta får utvecklas genom CSN:s och Överklagenämnden för studiestöds (ÖKS) prövning.

Med omställningsorganisation avses dels Kammarkollegiet enligt förslag i promemorian Grundläggande omställnings- och

kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16), dels en omställningsorganisation som registreras enligt förslag till lag om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden. Vid Kammarkollegiet ansvarar enligt förslag till förordning (2022:000) om offentligt omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden ett särskilt kansli, Kansliet för omställnings- och kompetensstöd, för beslut om stöd enligt lagen om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden. Enligt lagen om offentligt omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden ska Kammarkollegiet efter ansökan registrera en omställningsorganisation om den tillhandahåller eller avser att tillhandahålla grundläggande omställnings- och kompetensstöd för arbetstagare, får sin finansiering för omställnings- och kompetensstödet genom avgifter från arbetsgivare, har tillgång till relevant kompetens och har finansiell kapacitet för att utöva verksamheten.

5.3 En utbildning måste omfatta minst en veckas heltidsstudier för att ge rätt till omställningsstudiestöd

Förslag: En utbildning ska ge rätt till omställningsstudiestöd om den omfattar minst en veckas studier på heltid.

Omställningsstudiestöd ska bara få lämnas för sådan del av studietiden som omfattas av den kursplan eller motsvarande som gäller för utbildningen.

Skälen för förslaget: En utbildning måste ha en viss längd för att omställningsstudiestöd ska kunna lämnas. De utbildningar som kan vara aktuella för omställningsstudiestöd kan troligtvis i flera fall vara korta utbildningar. Även sådana korta utbildningar bör kunna ge rätt till omställningsstudiestöd.

Utredningens förslag är därför att omställningsstudiestöd vid heltidsstudier ska kunna lämnas för utbildningar som omfattar minst en vecka (se även avsnitt 6.1 där det anges att omställningsstudiestöd lämnas per vecka). Det innebär också att omställningsstudiestöd får

lämnas för utbildningar som svarar mot minst två veckor vid studier på 75, 60 och 50 procent av heltid, minst tre veckor vid studier på 40 procent av heltid och minst fem veckor vid studier på 20 procent av heltid.

Omställningsstudiestödet bör heller inte, i enlighet med vad som gäller för andra studiestöd, kunna lämnas för studier som den studerande bedriver på egen hand. Omställningsstudiestöd bör därmed bara ges för sådan del av studietiden som omfattas av den kursplan eller motsvarande som gäller för utbildningen. Validering som ges inom en kurs eller utbildning ger rätt till omställningsstudiestöd.

5.4 Begränsning av utbildningarnas längd till och med det kalenderår den studerande fyller 39 år

Förslag: En utbildning ska ge rätt till omställningsstudiestöd om den motsvarar högst 80 heltidsveckor. Det innebär att en utbildning på 75 procent av heltid får vara högst 106 veckor, på minst 60 procent av heltid högst 133 veckor, på 50 procent av heltid högst 160 veckor och på 40 procent av heltid högst 200 veckor. Därutöver får en utbildning som bedrivs på 20 procent av heltid vara högst 400 veckor lång för att ge rätt till omställningsstudiestöd. Detta ska gälla till och med det kalenderår den studerande fyller 39 år.

Från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år ska ingen begränsning av utbildningens längd gälla för att utbildningen ska ge rätt till omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget

Utbildningars längd och frågan om en åldersgräns

Enligt utredningens uppdragsbeskrivning ska de förslag utredningen lämnar bidra till att önskade effekter på det reguljära utbildningssystemet kan undvikas. En övre gräns för hur lång en utbildning kan vara för att ge rätt till omställningsstöd kan, enligt utredningens bedömning, utgöra ett lämpligt sätt att avgränsa de

utbildningar som omställningsstudiestöd får lämnas för från utbildningar som andra studiestöd kan lämnas för. Åtminstone för studerande som är lite yngre kan en sådan avgränsning vara nödvändig, så att personer inte skjuter upp studier i väntan på att kunna få det mer fördelaktiga omställningsstudiestödet i stället för t.ex. studiemedel. Det finns även risker för att äldre studerande som får möjlighet att finansiera åtminstone en del av en längre utbildning med omställningsstudiestöd, kan tränga undan yngre studerande från samma utbildning.

Av detta skäl är det viktigt att överväga hur lång en utbildning får vara som omställningsstudiestöd lämnas för, samt att bedöma om det behövs en åldersgräns som avgränsar utbildningarnas längd.

En begränsning till utbildningar som är högst 80 heltidsveckor långa till och med det kalenderår då den studerande fyller 39 år

För att undvika uppskjutna eller förlängda studier finns det behov av att införa en gräns för hur långa utbildningar får vara som ger möjlighet till omställningsstudiestöd. Utan en sådan gräns finns det risk för att personer skulle välja att skjuta upp studierna till den tidpunkt då man kan få omställningsstudiestöd för en del av utbildningen. Det kan i sin tur leda till ett försenat inträde på arbetsmarknaden.

En övre gräns för hur lång en utbildning kan vara för att ge rätt till omställningsstudiestöd kan även leda till att undanträngningen av yngre personer och personer med mer omfattande utbildningsbehov minskar. Samtidigt stimuleras de som har mer omfattande utbildningsbehov att nyttja möjligheterna till ordinarie studiemedel, vilket dessutom ger möjlighet att senare i livet använda omställningsstudiestödet för annan utveckling och omställning.

Av dessa skäl är utredningens förslag att enbart utbildningar som högst motsvarar 80 heltidsveckor ska ge rätt till omställningsstudiestöd till och med det kalenderår då den studerande fyller 39 år. En åldersgräns vid 40 års ålder finns idag när det gäller rätten till studiemedel, där den som är 40 år kan få studiemedel under fler veckor om det finns särskilda skäl (se även nedan). Utredningen har funnit att motsvarande åldersgräns är lämplig att tillämpa även när det gäller utbildningarnas längd och rätten till omställningsstudiestöd.

En maximal tid på 80 heltidsveckor motsvaras av att en utbildning på 75 procent av heltid får vara högst 106 veckor, på 60 procent av heltid högst 133 veckor, på 50 procent av heltid högst 160 veckor och på 40 procent av heltid högst 200 veckor. Därutöver får en utbildning som bedrivs på 20 procent av heltid vara högst 400 veckor lång för att ge rätt till omställningsstudiestöd.

Även i dessa fall gäller dock att omställningsstudiestöd får lämnas i högst 44 veckor vid studier på heltid (se avsnitt 6.3).

En avgränsning till 80 heltidsveckor gör att flera samhällsviktiga utbildningar ändå kan omfattas. En specialistsjuksköterskeutbildning kan vara upp till 75 högskolepoäng (vilket motsvarar 50 veckors heltidsstudier) och ryms därmed inom de förslagna 80 veckorna. Programstudier mot barnmorskeexamen möjliggörs också. Inom 80 veckor kan en studerande även genomföra utbildningar till yrkesroller som lönekonsult och vissa tekniska ingenjörsutbildningar inom yrkeshögskolan samt bl.a. utbildning till undersköterska eller plattsättare inom komvux. Flera av utbildningarna inom regionalt yrkesvux i komvux är utbildningar där det råder en stor brist på utbildad personal. Dessa erbjuds som sammanhållna yrkesutbildningar, s.k. yrkespaket. Utbildningar som är längre än ett år ryms också, bl.a. utbildning till elektriker, mekaniker och anläggningsförare. Det är också möjligt att studera enstaka kurser inom komvux för att komplettera en utbildning eller yrkeserfarenhet. Inom yrkeshögskolan ryms en majoritet av utbildningarna inom 80 heltidsveckor, men det finns även kortare utbildningar. För att kunna leda till en yrkeshögskoleexamen måste en utbildning omfatta minst 200 yrkeshögskolepoäng, vilket motsvarar ett års (40 veckor) heltidsstudier. Sedan 2020 finns även kurser och kurspaket inom yrkeshögskolan, som omfattar mindre än 100 yrkeshögskolepoäng vid studier på heltid.

Det råder stor brist på lärare i Sverige. Enligt Universitetskanslersämbetets (UKÄ:s) och Skolverkets prognoser kan bristen på ämneslärare år 2033 vara drygt 16 000 personer. Det finns därför ett stort behov av att underlätta kompetensförsörjningen av ämneslärare, vari kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) är ett allt viktigare instrument. KPU är vanligtvis mellan 60 och 90 högskolepoäng vilket ryms inom den föreslagna övre gränsen på utbildningars längd om 80 veckor. Många personer som studerar på KPU är också personer som har varit ute i

arbetslivet och därmed kan uppfylla arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd. Även masterutbildningar vid högskolan ryms inom 80 veckor.

Förslaget innebär också att den som är högst 39 år och som studerar på en utbildning på grundläggande eller gymnasial nivå på komvux eller vid en folkhögskola ska kunna uppnå en fullständig grundskole- eller gymnasieutbildning på en studietid som motsvarar högst 80 heltidsveckor.

Den som t.ex. vill studera på två utbildningar kan göra det, förutsatt att var och en av utbildningarna är högst 80 veckor lång. En person som först studerar på en utbildning som är högst 80 veckor kan t.ex. två år senare komma tillbaka och studera med omställningsstudiestöd på en annan utbildning som också är högst 80 veckor lång. En person som läser på två olika utbildningar samtidigt, kan göra det under förutsättning att de två utbildningarna var för sig är högst 80 veckor långa. En person som läser en behörighetsgivande utbildning, och därefter en efterföljande utbildning, kan göra det under förutsättning att den förstnämnda och den sistnämnda utbildningen vardera är högst 80 veckor långa. I dessa fall gäller det dock även att omställningsorganisationen lämnar ett positivt yttrande för utbildningarna och att CSN, alternativt ÖKS, bedömer att de stärker den studerandes ställning på arbetsmarknaden (se avsnitt 5.5). En person som först studerar en termin på en kurs och sedan en termin på en annan kurs, men där kurserna tillsammans utgör en sammanhållen utbildningsgång, t.ex. ett yrkespaket, kan göra det om båda kurserna tillsammans är högst 80 veckor långa.

En förutsättning är i samtliga fall att personen beräknas kunna avsluta utbildningen och få slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis genom studier om maximalt motsvarande 80 veckor på heltid. Vad som ska menas med en utbildning, en utbildningsgång eller hur lång tid som ska anses vara kvar av en utbildning får avgöras i praxis.

Prövningen av om personen beräknas kunna få slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis genom studier om maximalt motsvarande 80 veckor på heltid bör göras oberoende av hur många veckor med omställningsstudiestöd som personen har kvar.

Från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år finns ingen begränsning i utbildningarnas längd

Behovet av att begränsa utbildningarnas längd minskar med stigande ålder. Då minskar sannolikheten att en person medvetet väntar med att börja studera eller skjuter upp en längre utbildning i avvaktan på att kunna få omställningsstudiestöd.

Det finns redan en åldersgräns som används för liknande avgränsningar i studiemedelssystemet. Från och med det kalenderår den studerande fyller 40 år får studiemedel lämnas under ytterligare 40 veckor per utbildningsnivå om det finns särskilda skäl (3 kap. 8 § fjärde stycket studiestödslagen). Inom studiemedelssystemet har därmed 40 år ansetts vara en väl avvägd gräns för när den studerande kan ges möjlighet till längre studier.

Även inom omställningsstudiestödet bör 40 års ålder kunna vara en sådan gräns. Vid 40 års ålder kan den studerande ha varit ute i arbetslivet tillräckligt länge för att ha behov av en ny, längre utbildning. Det är också osannolikt att yngre personer planerar sina studier med utgångspunkt i att de, när de blir 40 år, ska studera med omställningsstudiestöd på en viss utbildning och av detta skäl skjuter upp sina studier. Yngre personer har dessutom sannolikt avslutat en längre utbildning för inte allt för länge sedan och kan under åren fram till 40 års ålder främst vara i behov av en kortare kompletterande utbildning.

Av dessa skäl gör utredningen bedömningen att behovet av att begränsa utbildningarnas längd minskar väsentligt vid 40 års ålder. Det bör därmed inte finnas någon övre gräns för längden på utbildningarna som ger möjlighet att studera med omställningsstudiestöd från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år.

5.5 Utbildningen ska stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas för utbildning som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.
--

Om det finns särskilda skäl, får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov.

Omställningsstudiestöd får dock inte lämnas för utbildning som

1. enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare,

2. den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter, eller

3. den studerande redan har genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis.

Till en studerande som har en examen på forskarnivå ska omställningsstudiestöd få lämnas för utbildning som tillsammans med den studerandes forskarkompetens förser arbetsmarknaden med kompetens på ett arbetsområde där det finns ett behov av arbetskraft eller om det finns särskilda skäl.

Prövningen av om en utbildning kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov ska göras första gången en person ansöker om omställningsstudiestöd för en och samma utbildning.

Skälen för förslaget

Stärka studerandens framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov

Utredningens förslag är att omställningsstudiestöd får lämnas för utbildningar i Sverige som ger rätt till studiemedel och för utbildningar i Sverige som finansieras av en omställningsorganisation (se avsnitten 5.1 och 5.2). Dessutom föreslås att utbildningen ska vara av en viss längd för att kunna ge rätt till omställningsstudiestöd (se avsnitten 5.3 och 5.4). Därutöver föreslås ett krav på att utbildningen ska stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov, vilket är i linje med parternas principöverenskommelse.

Vilken utbildning som kan antas stärka en enskilds framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov bör bedömas utifrån varje persons situation och förutsättningar, dvs. utifrån personens tidigare utbildning, kunskaper och erfarenheter från arbetslivet. Utbildningen kan antingen syfta till att stärka personens ställning inom det arbetsområde som han eller hon redan arbetar eller har arbetat, eller syfta till att personen ska stärka sin kompetens på andra arbetsområden för att kunna söka nya arbeten. Det innebär att utbildningar som mer är av hobby- eller självförverkligande karaktär inte bör ge rätt till omställningsstudiestöd.

Det kan övervägas om det vid bedömningen behöver tas någon särskild hänsyn till studerande högre upp åldrarna, som inte har så mycket återstående tid kvar i arbetslivet, t.ex. om omfattningen av den aktuella utbildningsinsatsen står i proportion till den förväntade återstående tiden i arbetslivet. Utredningen bedömer dock att det inte behöver tas några sådana hänsyn i och med att åldersgränsen för rätt till omställningsstudiestöd föreslås vara 62 år (se avsnitt 4.2). Det är också tveksamt om det skulle vara förenligt med diskrimineringslagstiftningen att ta sådana hänsyn vid en mer skönsmässig prövning.

Utbildningsinsatsen kan fylla olika syften för den studerande när det gäller att stärka ställningen på arbetsmarknaden. Det kan vara fråga om att den studerande vill komplettera, slutföra, bredda eller fördjupa en tidigare utbildning. Det kan också vara fråga om att den studerande vill komplettera eller bredda sådana kunskaper som han eller hon behöver för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden eller fördjupa kunskaper som den studerande har förvärvat inom arbetslivet. Inom ramen för en utbildning kan också validering vara ett viktigt verktyg. Det kan som nämnts också handla om att byta inriktning för att slå in på en ny yrkesbana. En förutsättning är, för studerande som är yngre än 40 år, att personen beräknas kunna avsluta utbildningen och få slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis genom studier om maximalt motsvarande 80 veckor på heltid (se avsnitt 5.4). När det gäller kurser och kortare utbildningar för vilka det inte utfärdas slutbetyg eller examensbevis är alltså kravet att det ska vara möjligt att avsluta utbildningen och få ett bevis på genomförd utbildning genom studier om maximalt motsvarande 80 veckor på heltid för den som är yngre än 40 år.

En behörighetsgivande utbildning kan berättiga till omställningsstudiestöd om den utgör en del av en utbildningsplan som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Varken den behörighetsgivande utbildningen eller den efterföljande utbildningen i utbildningsplanen får dock vara längre än 80 veckor om den studerande är yngre än 40 år (se avsnitt 5.4). En ansökan om stöd som enbart omfattar studier på en behörighetsgivande utbildning bör däremot inte ge rätt till omställningsstudiestöd. En sådan utbildning bedrivs för att få behörighet till en annan utbildning och om det inte framgår vilken utbildning det är, går det inte att pröva om utbildningsinsatsen stärker den studerandes ställning inom det arbetsområde som han eller hon redan arbetar eller har arbetat, eller om det stärker personens kompetens på andra arbetsområden.

I princip bör omställningsstudiestöd kunna ges för studier inom samtliga de utbildningsformer som anges i avsnitten 5.1 och 5.2. Men eftersom bedömningen av om en utbildning stärker den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden ska ske med beaktande av arbetsmarknadens behov, bör särskild hänsyn tas till om utbildningen verkligen kan antas öka den enskildes möjligheter utifrån förhållandena på arbetsmarknaden. Som framgår ovan får det en särskild betydelse i de fall utbildningen syftar till att personen ska stärka sin kompetens på andra arbetsområden än inom det arbetsområde som han eller hon redan arbetar eller har arbetat. I de fallen bör det beaktas om det är rimligt att utbildningen kan öka möjligheten att söka och faktiskt etablera sig inom ett nytt arbetsområde efter genomgången utbildning.

Att utbildningen ska leda till ökade möjligheter att söka och faktiskt etablera sig inom ett nytt arbete kan antas vara svårare och mindre vanligt när det gäller arbetsområden där det redan råder hård konkurrens eller överetablering på arbetsmarknaden. Det bör samtidigt finnas möjlighet till vidareutbildning för personer som redan är etablerade även inom sådana arbetsområden. Utredningen anser därför att utbildningar som syftar till ett yrke för vilket det redan råder hård konkurrens eller överetablering inte bör ge rätt till omställningsstudiestöd, i annat fall än om den studerande har en grundutbildning till eller är etablerad inom ett sådant arbetsområde och vill vidareutbilda sig inom det arbetsområdet eller om det annars finns särskilda skäl (se nedan).

Undantag vid särskilda skäl

Om det finns särskilda skäl föreslås att omställningsstudiestöd får beviljas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov. För att det ska finnas särskilda skäl att bevilja omställningsstudiestöd trots att utbildningen syftar till ett yrke för vilket det råder hård konkurrens eller överetablering, bör det i det enskilda fallet finnas omständigheter som gör det sannolikt att utbildningen kan leda till en ny anställning eller betydligt ökad anställningsbarhet. Ett exempel på detta kan vara att det regionalt råder brist på yrkeskompetens, trots att det nationellt råder hård konkurrens inom yrket.

Utbildning som omställningsstudiestöd inte bör lämnas för

I vissa situationer bör det inte gå att få omställningsstudiestöd för en utbildning, trots att den eventuellt kan antas stärka en enskilds framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Det gäller i fråga om utbildning som enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare, dvs. när utbildningen bedöms vara till nytta enbart för en specifik arbetsgivare och att den således inte är relevant för någon annan arbetsgivare, vare sig i den aktuella i branschen eller på den övriga arbetsmarknaden.

Det bör inte heller vara möjligt att få omställningsstudiestöd för utbildning som den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter.

Ytterligare en situation där det inte bör vara möjligt att få omställningsstudiestöd är om någon vill gå en utbildning som den studerande redan har genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis, eller om någon vill gå en utbildning som har ett kunskapsinnehåll som är likvärdigt med en sådan utbildning. Däremot bör ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis från en utbildning inte i sig vara ett hinder för att få omställningsstudiestöd, om den studerande kan styrka att kunskapsinnehållet i utbildningen påtagligt har förändrats sedan personen genomgick den. Detsamma bör gälla om en utbildning som den studerande har läst utomlands

inte har en direkt motsvarighet i Sverige, eller om en utländsk utbildning behöver kompletteras för att kunna anses motsvara en utbildning i Sverige. Vidare bör den som tidigare har påbörjat en utbildning, men som saknar slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis från utbildningen, ha möjlighet att få omställningsstudiestöd för att slutföra den påbörjade utbildningen, så länge utbildningen i sig inte är längre än den maximitid för utbildningar som anges i avsnitt 5.4 för dem som är yngre än 40 år. Detta innebär t.ex. att en person med en yrkesexamen från ett yrkesprogram bör kunna läsa ett yrkespaket inom ett annat yrkesområde, liksom en person med examen från ett högskoleförberedande program i gymnasieskolan bör ha möjlighet att få omställningsstudiestöd för att kunna läsa ett yrkespaket på gymnasial nivå. Motsvarande principer bör gälla för bedömning av utbildningar inom övriga utbildningsformer.

Särskilda bestämmelser för studerande med examen på forskarnivå

Omställningsstudiestöd är ett generöst studiestöd med syftet att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier för att stärka deras framtida ställning på arbetsmarknaden. Studerande med en examen på forskarnivå, dvs. en licentiatexamen eller doktorexamen, har redan studerat i många år. Många har också fått sin forskarutbildning bekostad med offentliga medel. Generellt har denna grupp en förhållandevis stark ställning på arbetsmarknaden.⁶⁰ Det bedöms därför inte motiverat att denna grupp ska kunna beviljas omställningsstudiestöd på samma villkor som övriga studerande. Studerande med forskarexamen föreslås i stället kunna få omställningsstudiestöd för utbildning som tillsammans med hans eller hennes forskarkompetens förser arbetsmarknaden med kompetens på ett arbetsområde där det finns ett behov av arbetskraft eller om det finns särskilda skäl. Med särskilda skäl avses samma typ av skäl som när omställningsstudiestöd får lämnas utan beaktande av arbetsmarknadens behov enligt första stycket.

⁶⁰ UKÄ följer upp forskarutbildades etablering på arbetsmarknaden. Av dem som tog examen 2012 var 81 procent etablerade tre år efter examen. En jämförelse med resultatet för de examinerade på grund- och avancerad nivå visar att andelen etablerade ligger på ungefär samma nivå som för doktorsexaminerade. Exempelvis var 81 procent av personer som examinerades på grund- och avancerad nivå läsåret 2011/12 etablerade på arbetsmarknaden 2013. UKÄ (2018). Doktorsexaminerades etablering på arbetsmarknaden. Rapport 2018:1.

Prövning bör ske vid första ansökan om omställningsstudiestöd för en utbildning

Prövningen av om en utbildning kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov ska göras första gången en person ansöker om omställningsstudiestöd för en och samma utbildning. Om en studerande har valt att ansöka omställningsstudiestöd för en period och sedan återkommer och ansöker om studiestöd för ytterligare en eller fler perioder för samma utbildning, behöver inte någon ny prövning göras av om utbildningen kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.

Omställningsorganisationernas roll vid prövningen av om en utbildning stärker den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov

Mot bakgrund av att omställningsorganisationer som erbjuder arbetstagare omställnings- eller kompetensstöd i form av vägledning, rådgivning och förstärkt stöd kommer att ha en särskild inblick i den enskilde arbetstagarens situation, och särskilt goda förutsättningar att uttala sig om hur dennes ställning på arbetsmarknaden kan stärkas genom deltagande i en viss utbildning, bör de få en framträdande roll i ärendehantering. Av avsnitt 7.2.2 framgår att de ska ges tillfälle att lämna ett yttrande till CSN om hur den sökta utbildningen kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov och att CSN vid sin prövning av ärendet ska lägga särskild vikt vid ett sådant yttrande.

6 Den närmare utformningen av omställningsstudiestödet

6.1 Omställningsstudiestöd ska lämnas per vecka

Förslag: Omställningsstudiestöd ska lämnas per vecka.
--

Skälen för förslaget: Sedan 2001 beviljas studiemedel per vecka. Även det studiestartsstöd som infördes 2017 beviljas per vecka. Ett argument för detta är att studiestödet i största möjliga utsträckning bör vara följsamt i förhållande till utbildningars uppläggning och omfattning. För flertalet utbildningar finns ett poängsystem där utbildningens omfattning uttrycks i termer av att ett visst antal poäng per vecka utgör heltidsstudier. Detta gäller t.ex. utbildning vid högskolan (6 kap. 2 § högskoleförordningen [1993:100]), utbildning inom komvux (2 kap. 2 § förordningen [2011:1108] om vuxenutbildning) och utbildning inom yrkeshögskolan (2 kap. 4 § förordningen [2009:130] om yrkeshögskolan).

Utredningen bedömer att det inte finns skäl för att omställningsstudiestödet ska avvika från vad som gäller för andra studiestöd i detta avseende. Stödet bör således också beviljas per vecka. Att göra så överensstämmer med utredningens uppdrag att det nya studiestödet i möjligaste mån bör införas utifrån redan befintliga strukturer. Det underlättar även för Centrala studiestödsnämndens (CSN:s) hantering och för att stödet ska kunna beslutas och träda i kraft i enlighet med tidsplanen i utredningens uppdragsbeskrivning.

6.2 Studiernas omfattning – omställningsstudiestöd ska kunna lämnas för studier på hel- eller deltid

Förslag: Omställningsstudiestöd ska lämnas för heltidsstudier och deltidstudier som omfattar minst 20, 40, 50, 60 eller 75 procent av heltid.

Bestämmelser i studiestödsförordningen (2000:655) om studiernas omfattning och de föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd.

CSN ska få meddela närmare föreskrifter om vad som ska anses vara studier på heltid respektive deltid, om det inte framgår av någon annan författning eller den kursplan eller motsvarande som gäller för utbildningen.

Skälen för förslaget: Utbildning som riktar sig till vuxna ska vara flexibel. Det är viktigt att utbildningen anpassas till de studerandes behov och förutsättningar. Detta är särskilt viktigt för omställningsstudiestödet, som riktar sig till personer som är etablerade på arbetsmarknaden och som i många fall kan antas vilja kombinera studierna med fortsatt arbete på deltid. Studerande ska t.ex. inte vara tvungna att studera på heltid för att ha rätt till omställningsstudiestöd. Det hade bl.a. riskerat att leda till att personer avstår från att studera eller registrerar sig på fler kurser än nödvändigt och då tar upp studieplatser som i stället kan gå till andra. Omställningsstudiestödet bör därför kunna ges för såväl heltids- som för deltidstudier. Studerande kan dessutom välja att begränsa sitt uttag av omställningsstudiestöd genom att ansöka om stöd för en lägre omfattning än studierna motsvarar.

Studiemedel och studiestartsstöd lämnas för studier på heltid och 75 eller 50 procent av heltid. I parternas principöverenskommelse anges att den lägsta studieomfattning som ska berättiga till ett nytt parallellt offentligt studiestöd ska vara 20 procent av heltid. Omställningsstudiestöd ska vara ett flexibelt stöd som möjliggör studier i kombination med arbete. Att kunna få stöd vid studier om 20 procent av heltid underlättar för arbetstagare som inte har möjlighet att kombinera fortsatt arbete med mer omfattande studier.

Omställningsstudiestöd bör därför också kunna lämnas med 20 procent av helt belopp.

En flexiblare modell där stöd kan lämnas för fler deltidsnivåer än 20, 50 och 75 procent av heltid har även övervägts. En sådan modell är dock inte oproblematisk. Utbildningar kan under studietiden behöva anpassas efter den studerandes förkunskaper och behov. Planerade kurser kan därför komma att avbrytas eller ersättas av andra kurser. I ett system där omställningsstudiestöd beräknas efter en mer exakt studieomfattning skulle varje sådan förändring, även om den är relativt begränsad, påverka den studerandes rätt till omställningsstudiestöd. Varje mindre ändring i studierna skulle då leda till ett förändrat bidrags- och lånebelopp. Varje ändring skulle också medföra en risk för att den studerande får omställningsstudiestöd felaktigt, stöd som sedan måste betalas tillbaka genom avdrag på kommande utbetalningar eller genom ett återkrav.

Som ovan anförts anser utredningen att omställningsstudiestöd bör kunna lämnas för studier om 20 procent av heltid. Deltidsnivåerna inom det befintliga statliga studiestödssystemet bör därutöver vara utgångspunkten för ett nytt system. För att medge viss ytterligare flexibilitet föreslås att omställningsstudiestöd även ska kunna lämnas för studier om 40 och 60 procent av heltid. Dessa nivåer innebär att även den som ska studera på heltid under två eller tre dagar under en vecka, för den veckan kan få en ersättning som direkt motsvarar hans eller hennes inkomstbortfall.

Fem deltidsnivåer bedöms ge tillräckligt utrymme för flexibilitet, utan att samtidigt riskera skapa negativa sidoeffekter som inte kan hanteras. Det nya omställningsstudiestödet bör därför kunna lämnas för studier på heltid eller på 20, 40, 50, 60 eller 75 procent av heltid.

Inom studiemedelssystemet finns i studiestödsförordningen särskilda bestämmelser om beräkningen av vad som är anse som studier på hel- eller deltid. CSN får i övrigt meddela föreskrifter om vad som är att anse som studier på hel- eller deltid. Samma bestämmelser bör tillämpas för beräkningen av studiernas omfattning inom omställningsstudiestödet.

6.3 Kortaste och längsta tid med omställningsstudiestöd

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas för varje vecka som den studerande bedriver studier på minst 20 procent av heltid.

Omställningsstudiestöd ska få lämnas i sammanlagt högst

- 44 veckor för den som har helt stöd,
- 58 veckor för den som har 75 procent av helt stöd,
- 73 veckor för den som har 60 procent av helt stöd,
- 88 veckor för den som har 50 procent av helt stöd,
- 110 veckor för den som har 40 procent av helt stöd, och
- 220 veckor för den som har 20 procent av helt stöd.

Veckor då den studerande behåller omställningsstudiestöd vid sjukdom, vård av barn, vård av närstående eller när ett barn har avlidit ska ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst kan lämnas för.

Skälen för förslaget: I avsnitt 5 anges hur lång eller kort en utbildning får vara för att den ska ge rätt till omställningsstudiestöd. Där anges att en utbildning ger rätt till omställningsstudiestöd om utbildningen omfattar minst en vecka vid studier på heltid. Dessutom anges att en utbildning som längst får motsvara 80 veckor på heltid för en person som är högst 39 år, för att ge rätt till omställningsstudiestöd (för äldre studerande föreslås ingen sådan begränsning). Dessa gränser avgränsar alltså de utbildningar för vilka omställningsstudiestöd kan lämnas.

Kortaste tid med omställningsstudiestöd

Omställningsstudiestöd ska enligt utredningens förslag beviljas per vecka (avsnitt 6.1). En utbildning ger rätt till omställningsstudiestöd om den omfattar minst en veckas studier på heltid (avsnitt 5.3). Stöd lämnas dessutom för deltidsstudier som omfattar minst 20 procent av heltid (avsnitt 6.2). Av detta följer att stöd kommer att kunna

lämnas för en utbildning som pågår på hel- eller deltid, om den sammantaget omfattar minst en veckas studier på heltid. En studerande bör ha möjlighet att begränsa sin ansökan till att avse stöd för en enskild vecka av en sådan utbildning. Stöd bör också kunna lämnas för enskilda veckor i de fall en sådan utbildning sprids ut över ett flertal enstaka veckor under en längre period. Omställningsstudiestöd bör därför få lämnas för varje vecka som den studerande bedriver studier på minst 20 procent av heltid (det förutsätter dock att utbildningen pågår under minst fem veckor, se avsnitt 5.3).

Närmare bestämmelser om tid som omställningsstudiestöd får lämnas för bör överensstämma med vad som i övrigt gäller inom studiemedelsområdet. Det gäller t.ex. bestämmelserna i 3 kap. 4 § studiestödsförordningen (2000:655) om att begreppet vecka avser en hel kalendervecka och om hur studietid ska beräknas om studierna inte pågår under studietidens hela första och sista kalendervecka. Även de föreskrifter som har meddelats med stöd av dessa bestämmelser bör tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd.

Längsta tid med omställningsstudiestöd

Avsikten med omställningsstudiestödet är att det ska göra utbildning möjligt i en situation där en person önskar vidareutbildning eller omställning. Omställningsstudiestödet är ett mycket förmånligt studiestöd där den som studerar kan beviljas höga belopp. Det krävs därför även en avgränsning av det antal veckor med stöd som en studerande kan få.

Utredningen anser att omställningsstudiestöd bör kunna lämnas under en tid som motsvarar maximalt 44 veckors studier på heltid, vilket även överensstämmer med motsvarande förslag i parternas principöverenskommelse. Den som påbörjar en utbildning med omställningsstudiestöd som är 80 heltidsveckor lång måste därmed kunna finansiera 36 av dessa studieveckor på annat sätt. Det reguljära studiemedelssystemet är ett alternativ för den som har behov av sådan ytterligare finansiering.

Den längsta tiden om 44 heltidsveckor motsvaras av högst 58 veckor för den som har 75 procent av helt stöd, högst 73 veckor för

den som har 60 procent av helt stöd, högst 88 veckor för den som har 50 procent av helt stöd, högst 110 veckor för den som har 40 procent av helt stöd och högst 220 veckor för den som har 20 procent av helt stöd.

Detta innebär inte att allt omställningsstudiestöd behöver tas ut vid ett och samma tillfälle för en och samma utbildning. Det kommer t.ex. att vara möjligt att gå flera utbildningar fördelade över längre tid än 44 veckor och ansöka om ett begränsat antal veckor med omställningsstudiestöd för varje utbildning.

Omställningsstudiestödet ska i övrigt vara ett parallellt studiestöd, avskilt från studiemedlen och studiestartsstödet. Det innebär att antalet veckor som omställningsstudiestöd kan lämnas för inte ska räknas samman med veckorna i de andra systemen. Omställningsstudiestöd kan alltså lämnas för sammanlagt 44 veckors heltidsstudier oavsett om den studerande använt alla sina studiemedels- eller studiestartsstödsveckor. Rätten till omställningsstudiestöd föreslås dock begränsas från och med det kalenderår den studerande fyller 61 år (se avsnitt 4.2).

Det bör inte finnas några möjligheter att förlänga sin tid med omställningsstudiestöd för den som blir försenad i sina studier. En tydlig gräns utan möjlighet till förlängningar av tiden med omställningsstudiestöd bedöms uppmuntra en god studieplanering, påskynda studierna och öka genomströmningen. Den som blir försenad i sina studier och har behov av ytterligare studiestöd kan övergå till någon av de andra studiestödsformerna, på samma vis som en studerande som påbörjar studier som är längre än 44 veckor har möjlighet att göra för att finansiera de avslutade delarna av sin utbildning.

Den som får omställningsstudiestöd får under vissa förutsättningar behålla detta om han eller hon blir sjuk, vårdar barn eller anhörig eller i samband med att ett barn under 18 år har avlidit (se avsnitt 6.8). Även veckor då en studerande uppbär omställningsstudiestöd under sjukdom och sådan annan ledighet som nämns ovan bör dock räknas in i antalet veckor med omställningsstudiestöd, vid prövningen av hur länge stödet kan beviljas. Omställningsstudiestödets bestämmelser skiljer sig därmed från vad som gäller för studiemedel men överensstämmer med bestämmelserna för studiestartsstödet. Utredningen anser att det är en rimlig avvägning mot bakgrund av att det rör sig om ett

förmånligt stöd för den enskilde. Det bör därför föreskrivas att omställningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller viss ledighet också ska ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas. Den som får ett behov av längre tids ledighet från studierna har möjligheten att avbryta sina studier och i stället ansöka om ersättning genom socialförsäkringssystemet. Han eller hon kan efter ledigheten återuppta sina studier med omställningsstudiestöd.

6.4 Beräkning av omställningsstudiestöd

6.4.1 Omställningsstudiestödets storlek ska beräknas med utgångspunkt i stödtagarens årliga inkomst i beslut om sjukpenninggrundande inkomst (SGI)

Förslag: Omställningsstudiestöd ska kompensera för inkomstbortfall. Den årliga inkomst som Försäkringskassan har bestämt på begäran av CSN ska vara utgångspunkten för beräkningen av inkomstbortfallet.

Omställningsstudiestöd ska beräknas utifrån en årlig inkomst som har bestämts med utgångspunkt i den sökandes förhållanden vid tidpunkten då ansökan om omställningsstudiestöd lämnas in till CSN, dock tidigast tre månader och senast dagen före studiestarten. En ny årlig inkomst ska läggas till grund för ett beslut om omställningsstudiestöd, för den som efter ett uppehåll i studierna under tre månader eller längre återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd.

Försäkringskassan ska på begäran av CSN bestämma en sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och en årlig inkomst. Den årliga inkomsten ska beräknas på samma sätt som i andra ärenden om SGI, dvs. enligt bestämmelserna i 25 och 26 kap. socialförsäkringsbalken, med undantag från bestämmelserna om en övre gräns för SGI i 25 kap. 5 § andra stycket. Försäkringskassan ska bestämma den årliga inkomsten för den dag som CSN anger i sin begäran.

För en sökande som inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner ska i stället inkomster från arbete i ett land inom EES, i Förenade kungariket eller i Schweiz få läggas till grund för

beräkning av omställningsstudiestöd. CSN ska i ett sådant fall bestämma den inkomst som ska ligga till grund för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek på motsvarande sätt som Försäkringskassan bestämmer en årlig inkomst enligt socialförsäkringsbalken. CSN ska vid sin prövning dock även kunna ta hänsyn till inkomster från arbete utanför Sverige men inom EES, Förenade kungariket samt i Schweiz. CSN ska, efter att ha gett Försäkringskassan möjlighet att yttra sig, få meddela närmare föreskrifter om beräkning av sådana inkomster.

Skälen för förslaget

Omställningsstudiestödet bör kompensera för ett inkomstbortfall

I parternas principöverenskommelse anges att förutsättningarna för vuxna att finansiera sina studier måste förbättras. Parterna föreslår att bidragsdelen i ett nytt offentligt studiestöd bör ersätta en del av det inkomstbortfall en arbetstagare drabbas av vid övergång till studier.

För att utbildning ska vara ett möjligt alternativ krävs att den som vill och behöver studera också kan finansiera sina studier. Ett nytt omställningsstudiestöd ska bidra till att underlätta omställning eller vidareutbildning i form av studier för vuxna som befinner sig mitt i arbetslivet. För att steget till studier inte ska behöva innebära alltför stora livsförändringar bör stöd i form av bidrag lämnas med ett belopp som begränsar det ekonomiska bortfall som drabbar en arbetstagare eller egenföretagare vid övergång till studier. Utredningen delar därför bedömningen att omställningsstudiestödet bör beräknas enligt en inkomstbortfallsprincip. Beloppets storlek bör därmed bestämmas med utgångspunkt i de inkomster stödtagaren normalt skulle ha haft, om han eller hon inte hade börjat studera.

Ett befintligt system bör användas för att fastställa inkomstbortfallet

Det finns flera olika metoder för att fastställa en stödtagares normala inkomst. Exempelvis kan ett nytt system som innebär att CSN ska fastställa en normal inkomst övervägas. En sådan ordning ger dock

upphov till en mängd olika svåra frågor och avgränsningar, och leder till flera tillämpningsproblem. CSN har idag ingen erfarenhet av eller systemstöd för att fastställa inkomster och inkomstbortfall. Om CSN ska fastställa inkomster och inkomstbortfall fordras ett helt nytt regelverk, att CSN bygger upp kompetens på området och att helt nya system och rutiner tas fram.

I ett nytt regelverk måste det bestämmas vilken inkomstperiod som ska användas som grund för bedömningen. Det måste även bestämmas vilken typ av inkomster som ska få läggas till grund för bedömningen. Vidare uppstår frågor om huruvida viss tid ska få räknas bort eller vara överhoppningsbar. Ett nytt system skapar också en mängd praktiska problem. Exempelvis måste det med stor sannolikhet skapas elektroniska överföringsfunktioner där arbetsgivare kan anmäla inkomster, arbetstider och liknande till CSN. Arbetsgivare skulle med ett sådant nytt och separat system därmed behöva rapportera uppgifter till ytterligare en aktör (CSN). Dessutom måste övervägas vilka kontrollsystem och förändrade eller nya bestämmelser om uppgiftsskyldighet som krävs för att förhindra felaktiga utbetalningar och missbruk. Ett sådant nytt system skulle även innebära att enskildas inkomster och inkomstbortfall kan beräknas på ytterligare ett sätt, vid sidan om redan befintliga system, vilket kan ge incitament som inte kan överskådas.

Utredningens uppdrag har varit att föreslå hur ett nytt omställningsstudiestöd ska kunna administreras på ett ändamålsenligt, rättssäkert och effektivt sätt. Stödet ska i möjligaste mån införas utifrån redan befintliga strukturer. Att skapa ett helt nytt system för att fastställa den inkomst som omställningsstudiestödet ska beräknas utifrån skulle fordra stora resurser. Det finns också risk för att det systemstöd som är nödvändigt inte skulle kunna vara klart när stödet är tänkt att kunna börja betalas ut. Ett nytt system skulle därmed varken vara ändamålsenligt, rättssäkert eller effektivt. Utredningen bedömer därför att en rimligare utgångspunkt är att utgå från något av redan befintliga system för att beräkna en inkomstnivå som ett inkomstbortfall ska relateras till. Det finns två väl etablerade system för att beräkna inkomstbortfall, inom arbetslöshetsförsäkringen och inom socialförsäkringsområdet.

Inkomstbortfall enligt arbetslöshetsförsäkringen

Det statliga studiestödet innehöll 1975–2003 ett särskilt vuxenstudiestöd (SVUX) som ersatte inkomstbortfall i samband med studier. Stödet lämnades till dem med störst behov av studier.⁶¹ För stödtagare som tillhörde en arbetslöshetskassa (a-kassa) lämnades ett skattepliktigt bidrag med ett belopp som uppgick till 65 procent av vad han eller hon skulle ha fått i aktivitetsstöd vid arbetsmarknadsutbildning. Därutöver kunde lån lämnas för skillnaden mellan vuxenstudiestödets bidragsdel efter skatt och aktivitetsstödet efter skatt. Det tidigare vuxenstudiestödet kunde med andra ord lämnas med samma belopp som aktivitetsstödet, men bestod av både bidrag och lån.

Utredningen har övervägt en liknande konstruktion för det nya omställningsstudiestödet, dvs. att koppla bidragsdelens storlek till rätten till ersättning vid arbetslöshet.

Den nuvarande arbetslöshetsförsäkringen innehåller en grundförsäkring och en inkomstbortfallsförsäkring. För att ha rätt till arbetslöshetsförsäkring måste den sökande uppfylla ett arbetsvillkor. Arbetsvillkoret innebär, enligt de tillfälliga regler som är en följd av den pågående pandemin, att den sökande måste ha haft ett förvärvsarbete om minst 60 timmar per månad under minst sex månader, alternativt ha arbetat under minst 420 timmar under sex månader, varav minst 40 timmar under varje månad. Från och med den 2 januari 2023 kommer arbetsvillkoret att återgå till tidigare gränser, dvs. 80, 480 respektive 50 timmar. För rätt till inkomstbortfallsförsäkring krävs dessutom att den sökande har varit medlem i en a-kassa under minst tolv sammanhängande månader.

Under 1998 var 3,8 miljoner, eller 89 procent av arbetskraften medlemmar i en a-kassa. År 2019 hade andelen sjunkit till 69 procent av arbetskraften.⁶² Utredningen om en ny arbetslöshetsförsäkring konstaterade i sitt slutbetänkande att endast fyra av tio arbetslösa har rätt till arbetslöshetsersättning. Den utredningen angav vidare att det nuvarande regelverket är komplext och fordrar en omfattande administration, både för den sökande och för dennes tidigare

⁶¹ Stöd lämnades i huvudsak för studier på grundskole- och gymnasienivå. På högskolenivå lämnades stödet endast för studier på yrkesteknisk utbildning och specialpedagogutbildning. Som en rekryteringsåtgärd erbjöds stödet efter en tid även till vissa studerande som antogs till högskoleutbildning inom det naturvetenskapliga och tekniska området (NT-SVUX).

⁶² Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen (2016). Arbetslöshetskassornas medlemsutveckling (Rapport 2016:29). och IAF:s årsstatistik.

arbetsgivare. Denna omfattande administration leder i sin tur till långa väntetider innan enskilda kan få ut sin ersättning.⁶³

Utredningen bedömer att det finns flera skäl som talar emot att relatera bidragsnivån i ett nytt omställningsstudiestöd till stödtagarens rätt till ersättning vid arbetslöshet. Det nya omställningsstudiestödet ska ersätta ett inkomstbortfall till följd av studier. En stor andel av arbetskraften och framtida stödtagare är dock inte medlemmar i en a-kassa. För dessa skulle stöd behöva lämnas med någon form av schablon- eller garantinivå. Många stödtagare skulle därför riskera att få ett bidrag vid studier som inte återspeglar deras faktiska inkomstförluster. Detsamma gäller för stödtagare som visserligen är medlemmar i en a-kassa, men som inte uppfyller arbetsvillkoret för rätt till arbetslöshetsersättning.

Utredningens uppdrag har vidare varit att föreslå hur ett nytt omställningsstudiestöd ska kunna administreras på ett ändamålsenligt, rättssäkert och effektivt sätt. Att fastställa rätten till arbetslöshetsersättning fordrar dock en omfattande administration som kan orsaka långa handläggningstider. Det är därför olämpligt att låta den enskildes rätt till arbetslöshetsersättning utgöra grunden för en beräkning av storleken på omställningsstudiestödet.

I betänkandet Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen lämnas förslag till en ny och mera renodlad inkomstbaserad inkomstförsäkring med ett tänkt ikraftträdande den 1 januari 2023.⁶⁴ Förslagen har remissbehandlats och bereds nu i Regeringskansliet. Det framstår inte som lämpligt att en så viktig komponent som beräkningsgrunden för det nya omställningsstudiestödet ska baseras antingen på nuvarande regelverk för arbetslöshetsförsäkringen, som föreslås ändras inom ett fåtal år, eller på principer i ett ännu inte beslutat regelverk. Även detta talar starkt emot att använda arbetslöshetsförsäkringen som grund för beräkningen av omställningsstudiestöd.

Systemet för att bestämma en årlig inkomst och en SGI bör vara utgångspunkt för beräkningen av inkomstbortfall

I socialförsäkringsbalken återfinns olika socialförsäkringsförmåner som syftar till att kompensera inkomstbortfall, exempelvis

⁶³ SOU 2020:37. Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen.. Sid 141.

⁶⁴ SOU 2020:37. Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen.

graviditetspenning, föräldrapenning och sjukpenning. För att beräkna ett inkomstbortfall och storleken på sådana ersättningar används begreppet sjukpenninggrundande inkomst (SGI). Sjukpenninggrundande inkomst är den årliga inkomst i pengar som en försäkrad kan antas tills vidare få för eget arbete som arbetstagare (inkomst av anställning) eller på annan grund (inkomst av annat förvärvsarbete). En beslutad SGI motsvarar den försäkrades förväntade årsinkomst, och ska som utgångspunkt återspegla de inkomster en försäkrad kan förväntas komma att ha under en kommande sexmånadersperiod.

Det är bara inkomster i pengar från eget arbete som får ingå i beräkningen av en SGI. För att beaktas måste inkomsterna kunna härledas till arbete som den försäkrade utför själv. Utgångspunkten är vidare att endast inkomster från arbete i Sverige får beaktas (25 kap. 2 och 3 §§ socialförsäkringsbalken). För egenföretagare ska arbetet kunna hänföras till en verksamhet som har ett fast driftsställe i Sverige (6 kap. 2 § socialförsäkringsbalken). Undantagsregler gäller för vissa personkategorier, exempelvis sjömän och diplomater (6 kap. 3–5 §§ socialförsäkringsbalken). Enligt EU-rätten ska även inkomster från arbete inom EES och Schweiz i vissa fall beaktas (Artikel 5 i Europaparlamentets och rådets förordning [EG] nr 883/04 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen). Arbetsinkomster får vidare bara beaktas om de kan antas vara under minst sex månader i följd eller vara årligen återkommande (25 kap. 3 § socialförsäkringsbalken). En SGI fastställs bara om den försäkrades årsinkomst kan antas uppgå till minst 24 procent av prisbasbeloppet, dvs. 11 424 kronor under 2021. En SGI fastställs slutligen normalt till som mest åtta prisbasbelopp, eller 380 800 kronor under 2021 (25 kap. 5 § socialförsäkringsbalken).⁶⁵

En SGI bestäms när en försäkrad begär att få en förmån som beräknas på grundval av SGI eller om det behövs för handläggningen av ett ärende hos Försäkringskassan. I beslutet om SGI anger Försäkringskassan storleken på den försäkrades SGI, den försäkrades årsarbetstid och årsinkomst. En SGI kan också bestämmas om en försäkrad begär det, även om ett ersättningsärende inte är aktuellt (26 kap. 2 och 3 §§ socialförsäkringsbalken). Det är bara personer som är försäkrade för arbetsbaserade förmåner i

⁶⁵ Motsvarande en månadsinkomst om 31 733 kronor per månad.

Sverige som kan få en SGI fastställd.⁶⁶ Huvudregeln är att en person som arbetar i Sverige är försäkrad för arbetsbaserade förmåner. Försäkringsskyddet upphör normalt tre månader efter att arbetet har tagit slut, men försäkringstiden kan förlängas om personen i samband med det får en arbetsbaserad förmån eller omfattas av vissa bestämmelser om SGI-skyddad tid.

I vissa fall kan den som avbryter eller inskränker sitt arbete få sin SGI beräknad med utgångspunkt i inkomsterna innan förändringen. Ett sådant SGI-skydd gäller exempelvis under tid då den studerande bedriver studier med studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395), står till arbetsmarknadens förfogande och vid deltagande i arbetsmarknadspolitiska åtgärder om den försäkrade samtidigt får aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning. Ett SGI-skydd gäller även för den som är gravid och som måste sluta eller minska sitt arbete tidigast sex månader före barnets födelse, och vid vård av barn. Skydd gäller dessutom om den försäkrade inte arbetar av någon anledning som ger rätt till sjukpenning, ersättning för arbetsresor i stället för sjukpenning, rehabiliteringsersättning eller ersättning från arbetsskadeförsäkringen.

Utredningen ser flera fördelar med att använda SGI-systemet som grund för beräkningen av det inkomstbortfall som orsakas av omställning i form av studier. Sjukpenninggrundande inkomst baseras som utgångspunkt på antaganden om en framtida antaglig inkomst, till skillnad från arbetslöshetsförsäkringen som baseras på historiska inkomster. Det vill säga, SGI:n baseras på antaganden om hur inkomsterna skulle ha sett ut under de kommande sex månaderna om den försäkrade hade fortsatt att arbeta som tidigare.

Personer som uppfyller vissa villkor kan få en SGI bestämd med utgångspunkt i inkomster som ligger längre tillbaka i tiden. Det gäller t.ex. för försäkrade som avbrutit eller inskränkt sitt arbete och som har deltagit i arbetsmarknadspolitiska åtgärder eller haft sjukpenning. Utredningen anser att det är rimligt att även storleken på omställningsstudiestödet för personer inom dessa kategorier baseras på en jämförelse med de inkomster som varit aktuella under

⁶⁶ Försäkrade för arbetsbaserade förmåner enligt 4 och 6 kap. socialförsäkringsbalken, enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen, Europaparlamentets och rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egna företagare eller deras familjemedlemmar flyttar inom gemenskapen, eller enligt en socialförsäkringskonvention mellan Sverige och ett annat land.

tidigare arbete. Detta inte minst för att övergången till omställningsstudiestöd från en typ av ersättning, såsom aktivitetsstöd eller föräldrapenning som är baserade på dessa tidigare arbetsinkomster, inte ska medföra avsevärt förändrade ekonomiska förutsättningar för den enskilde. Att använda SGI-systemet som utgångspunkt för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek säkerställer att beräkningen av omställningsstudiestödet baseras på inkomstbortfallet.

En invändning mot nuvarande regler om SGI-skydd är att de är komplexa och att det är svårt för den enskilde att förutse sin SGI. Små misstag, som att inte omgående anmäla sig till Arbetsförmedlingen efter att ha förlorat sitt arbete, kan leda till att SGI bestäms till noll kronor. Reglerna om SGI-skydd är samtidigt undantagsregler, som innebär att en ersättning i vissa fall kan beräknas utifrån tidigare och inte aktuella inkomster om det är till fördel för den sökande. Att den som inte uppfyller villkoren för SGI-skydd kan förlora en tidigare upparbetad SGI och därmed få omställningsstudiestöd med ett lägre belopp, är redan ett faktum vid bestämmandet av förmåner inom socialförsäkringen. Regeringen har också vidtagit vissa åtgärder för att minska risken för att en person förlorar sitt SGI-skydd. Exempelvis kunde en person som efter en sjukperiod inte direkt anmälde sig som arbetssökande hos Arbetsförmedlingen tidigare få sin sjukpenninggrundande inkomst nedsatt till noll kronor. Detta ansågs vara orimligt. Därför infördes ett rådrum på 25 dagar där den sjukpenninggrundande inkomsten är tryggad.⁶⁷

Försäkringskassan bestämmer vid miljontals tillfällen årligen en SGI för personer som ansöker om en ersättning och för försäkrade som begär ett sådant beslut. Myndigheten har ett väl upparbetat system för handläggningen av sådana ärenden och beslut. Handläggningen innefattar olika automatiska kontroller mot en mängd andra system och i en stor del av ärendena kan en SGI bestämmas maskinellt. I de fall en sökande behöver komplettera sin ansökan med fler uppgifter har dennes arbetsgivare också möjlighet att lämna de efterfrågade uppgifterna via en särskild e-tjänst.

Utredningen bedömer att effektivitets-, kontroll- och rättssäkerhetsskäl talar för att systemet för att bestämma en SGI bör

⁶⁷ Socialdepartementet (2019). Ökad trygghet för den som lämnar sjukförsäkringen för Arbetsförmedlingen, pressmeddelande..

vara utgångspunkten för att beräkna det inkomstbortfall som ska kunna ersättas med omställningsstudiestöd.

Den årliga inkomst Försäkringskassan bestämmer som grund för SGI bör läggas till grund för beräkning av omställningsstudiestödets storlek

Den inkomst som används för beräkning av omställningsstudielån måste vara utan övre begränsning (se avsnitt 6.4.4). I samband med ett beslut om SGI anger Försäkringskassan storleken på den sökandes årsarbetstid och årliga inkomst. Den sjukpenninggrundande inkomsten beräknas enligt 25 kap. 5 § andra stycket socialförsäkringsbalken till högst åtta prisbasbelopp. Den årliga inkomsten är däremot summan av alla de inkomster som Försäkringskassan har beslutat uppfyller villkoren för att ingå i beräkningen av en SGI. Den årliga inkomstens storlek beräknas med andra ord vid sådana beslut i enlighet med de begränsningar som följer av 25 och 26 kap. socialförsäkringsbalken, med det undantaget att det inte finns någon över gräns för hur hög den årliga inkomsten kan vara. Den årliga inkomsten saknar således, till skillnad från en SGI, en övre begränsning. Det är därför den årliga inkomst som Försäkringskassan anger i beslut om SGI som bör läggas till grund för beräkning av storleken på omställningsstudiestödet.

Den årliga inkomsten bör vara bestämd i anslutning till studierna

Omställningsstudiestödets storlek ska beräknas utifrån den årliga inkomst som Försäkringskassan har beslutat om vid beslut om SGI. Stödtagarens inkomster kommer i nästan samtliga fall att minska under studietiden. Syftet med stödet, behovet av förutsebarhet för de studerande och administrativa skäl talar emot att inkomständringar under studietiden skulle föranleda en omprövning av redan beviljade belopp. Omställningsstudiestödet bör därför beräknas utifrån den årliga inkomst som har bestämts med utgångspunkt i den sökandes förhållanden vid tidpunkten då ansökan om omställningsstudiestöd lämnas in till CSN, dock tidigast tre månader innan studierna inleds och senast dagen innan studierna inleds. Senare inkomständringar eller ändrad arbetstid ska inte innebära att stödets storlek omprövas.

För den som gör uppehåll i studierna och sedan återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd för fortsatta studier bör dock i vissa fall en ny årlig inkomst läggas till grund för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek. En ny årlig inkomst bör bestämmas och läggas till grund för ett beslut om omställningsstudiestöd, för den som efter ett uppehåll i studierna under minst tre månader återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd.

Utredningen har övervägt andra lösningar och tidsfrister. Den föreslagna lösningen utgör dock en avvägning mellan behovet av aktuella inkomstuppgifter för att kunna beräkna en rättvisande ersättning, tillräckligt tidsutrymme för Försäkringskassan att hinna utreda och bestämma en årlig inkomst och den enskildes behov av att hinna få ett beslut om omställningsstudiestöd i rimlig tid innan studiestarten. En längre tidsfrist innebär risker att den beräknade inkomsten inte längre är aktuell när studierna väl startar. En kortare tidsfrist innebär risker för att Försäkringskassan inte kommer att hinna bestämma en årlig inkomst innan studiestarten.

Sökande som är missnöjda med Försäkringskassans beslut om årlig inkomst kan enligt bestämmelserna i 113 kap. socialförsäkringsbalken begära omprövning och överklaga beslutet i vanlig ordning (se avsnitt 7.4.1). Ett efter omprövning ändrat beslut om årlig inkomst och SGI utgör normalt grund för CSN att ompröva beslutet om omställningsstudiestöd (se avsnitt 7.2.3). Att den studerande till följd av ändrade förhållanden vid en senare tidpunkt skulle få en ny årlig inkomst och SGI bestämd av Försäkringskassan påverkar däremot inte beslutet om omställningsstudiestöd. Den anmälningsskyldighet till Försäkringskassan som enligt 110 kap. 46 § socialförsäkringsbalken åligger den som ansöker om, har rätt till eller annars får en förmån enligt balken kommer heller inte att omfatta den som har fått ett beslut om årlig inkomst och SGI i samband med ärenden om omställningsstudiestöd.

Försäkringskassan bör efter begäran från CSN bestämma en årlig inkomst och en SGI

Den årliga inkomst som ska läggas till grund för beräkningen av omställningsstudiestöd ska som utgångspunkt bestämmas i anslutning till studiernas början. Utredningen bedömer att en rimlig

ordning är att den sökande i samband med sin ansökan om omställningsstudiestöd hos CSN lämnar sådana uppgifter som normalt behövs för att bestämma årlig inkomst och en SGI och att CSN därefter vidarebefordrar dessa uppgifter, tillsammans med uppgift om vilket datum en årlig inkomst ska bestämmas utifrån, till Försäkringskassan. CSN bör därför i nära samarbete med Försäkringskassan utarbeta utformningen av ansökan om omställningsstudiestöd.

En årlig inkomst ska enligt utredningens förslag bestämmas med utgångspunkt i den sökandes förhållanden den dag ansökan om omställningsstudiestöd kommer in till CSN, dock tidigast tre månader innan och senast dagen före studierna inleds. Utredningen föreslår samtidigt i avsnitt 8.4 att ansökningar om omställningsstudiestöd för ett kommande kalenderhalvår ska kunna lämnas in tidigast den 1 oktober respektive den 1 april. En ansökan kan därför komma att lämnas in till CSN tidigare än tre månader före studiemarken. CSN bör då avvakta med att skicka en förfrågan till Försäkringskassan tills tre månader innan studiemarken. CSN kan i sådana fall i enlighet med 11 § förvaltningslagen (2017:900) behöva underrätta den sökande om att handläggningen försenas. I ett sådant fall kan Försäkringskassan vid sin senare handläggning dessutom behöva hämta in kompletterande och mera aktuella uppgifter om den sökandes inkomster.

Försäkringskassan bestämmer, med ledning av de uppgifter som har lämnats i ansökan om omställningsstudiestöd och som därefter har vidarebefordrats till myndigheten, en årlig inkomst och en SGI med utgångspunkt i det datum CSN har meddelat. Vid de utredningsåtgärder som Försäkringskassan vidtar kan det i vissa fall bli aktuellt att kontakta den sökande för att be om kompletterande uppgifter. Försäkringskassan kommer enligt bestämmelser i 110 kap. 14 § socialförsäkringsbalken även att ha möjlighet att göra förfrågningar hos den sökandes arbetsgivare. När Försäkringskassan har beslutat om en årlig inkomst och en SGI skickas beslutet till den sökande, samtidigt som uppgifterna lämnas till CSN. Bestämmelser om att Försäkringskassan på begäran av CSN ska bestämma en årlig inkomst och en SGI förs in i socialförsäkringsbalken. Där förtydligas också att den årliga inkomst Försäkringskassan ska bestämma ska beräknas på samma sätt som i andra ärenden om SGI, dvs. enligt bestämmelserna i 25 och 26 kap. socialförsäkringsbalken,

med undantag från bestämmelserna om övre gräns för SGI i 25 kap. 5 § andra stycket. Utredningen föreslår vidare i avsnitt 7.5.2 att Försäkringskassan på begäran ska lämna uppgifter om årlig inkomst till CSN.

En ordning där den sökande själv ska ansöka hos Försäkringskassan om att få en årlig inkomst och SGI bestämd bedöms vara en mindre lämplig lösning. Utredningen menar att det är bättre att CSN vidarebefordrar den sökandes uppgifter till Försäkringskassan, bl.a. för att Försäkringskassan ska veta för vilken ersättning (omställningsstudiestöd) som den årliga inkomsten ska beräknas. Denna ordning har även andra fördelar, som att Försäkringskassan då vet att en ansökan om omställningsstudiestöd är inlämnad till CSN och att den årliga inkomsten bestäms med utgångspunkt i rätt datum.

CSN bör i vissa fall kunna lägga andra inkomster till grund för beräkning av omställningsstudiestödets storlek

Omställningsstudiestödets storlek kommer att beräknas utifrån den årliga inkomst som Försäkringskassan bestämmer för den sökande. En person kan därför ha en principiell rätt till omställningsstudiestöd, men i praktiken nekas stöd om Försäkringskassan bedömer att han eller hon inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner i Sverige och därför beslutar om att SGI är 0 kronor.

Omställningsstudiestöd ska enligt förslagen i denna promemoria kunna lämnas till svenska medborgare, utländska medborgare som kan jämföras med svenska medborgare och vissa andra utländska medborgare (se avsnitt 4.1). Utgångspunkten vid beräkning av årliga inkomster och SGI är samtidigt att endast inkomster från Sverige får medräknas (6 kap. 2 § och 25 kap. 2 och 3 §§ socialförsäkringsbalken). Av EU-rätten följer att Försäkringskassan i vissa fall även ska beakta inkomster från arbete inom EES och Schweiz.⁶⁸ En person som inte har arbetat i Sverige, men som har arbetat inom EES eller i Schweiz, kan därför i vissa fall ha rätt att få en årlig inkomst och en SGI bestämd utifrån inkomsterna från arbete utomlands. Detsamma kan gälla för inkomster från Storbritannien och Nordirland som en

⁶⁸ Se t.ex. HFD 2012 ref. 44 I och II.

följd av utträdesavtalet för Förenade kungariket.⁶⁹ Personer som kan ha rätt till omställningsstudiestöd kommer oftast att vara bosatta och arbeta eller ha arbetat i Sverige. De kan också vara bosatta utanför men arbeta i Sverige eller bosatta i men arbeta utanför Sverige. Det kan även vara fråga om utländska medborgare som är anhöriga till personer som arbetar i Sverige. En del av dessa personer kan ha inkomster från arbete inom EES, Storbritannien och Nordirland eller i Schweiz.

Utredningen bedömer att Försäkringskassan, i de allra flesta fall som kan komma att uppstå, kommer att kunna bestämma en årlig inkomst och SGI med utgångspunkt i den sökandes inkomster från ett arbete i Sverige, övriga EES och Schweiz. I några fall, exempelvis då en utländsk medborgare är anhörig till en arbetstagare i Sverige och har en principiell rätt till omställningsstudiestöd, kommer den sökande dock inte att vara försäkrad för arbetsbaserade förmåner i Sverige. Försäkringskassan kommer då att besluta om en årlig inkomst och en SGI som båda är 0 kronor. CSN bör därför i dessa undantagsfall ges möjlighet att beräkna stödets storlek med utgångspunkt i en annan inkomst, än den årliga inkomst som Försäkringskassan bestämt. Möjligheten till sådan annan beräkning bör bara omfatta sökande som inte kan få en årlig inkomst och SGI bestämd av Försäkringskassan på grund av att de inte är försäkrade för arbetsbaserade förmåner i Sverige. I avsnitt 7.5.2 föreslås därför att Försäkringskassan ska lämna uppgift till CSN om att en person som har ansökt om omställningsstudiestöd inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner i Sverige.

I de fall CSN ska lägga en annan inkomst än en av Försäkringskassan bestämd årlig inkomst till grund för beräkningen av stödets storlek, bör myndigheten beakta inkomster i motsvarande mån och på motsvarande sätt som Försäkringskassan beaktar inkomster vid sina beslut om årlig inkomst och SGI. CSN bör vid sin prövning dock även kunna ta hänsyn till inkomster från arbete utanför Sverige men inom EES och i Schweiz. CSN kan dessutom, som en följd av utträdesavtalet för Förenade kungariket⁷⁰, i vissa fall behöva beakta inkomster från arbete i Storbritannien och Nordirland. Ett stort antal svenska medborgare bor och

⁶⁹ Avtal om Förenade konungariket Storbritannien och Nordirlands utträde ur Europeiska unionen och Europeiska atomenergigemenskapen 2019/C 384 I/01.

⁷⁰ Avtal om Förenade konungariket Storbritannien och Nordirlands utträde ur Europeiska unionen och Europeiska atomenergigemenskapen 2019/C 384 I/01.

förvärvsarbetar fortsatt i Storbritannien och i Nordirland. Utredningen bedömer att det är rimligt att deras inkomster ska kunna beaktas vid CSN:s beräkningar, även i de fall det inte är ett krav till följd av utträdesavtalet för Förenade kungariket. Utredningen föreslår därför att inkomster från arbete i Storbritannien och Nordirland ska kunna beaktas på motsvarande sätt som inkomster från arbete i Sverige, i de fall det är CSN som bestämmer en inkomst som grund för omställningsstudiestödets storlek.⁷¹

CSN kan behöva meddela närmare föreskrifter om hur inkomster får beaktas. För att säkerställa att CSN:s prövning sker på motsvarande sätt som Försäkringskassans prövning bör CSN ges möjlighet att, efter att ha gett Försäkringskassan möjlighet att yttra sig, meddela närmare föreskrifter om inkomstberäkningen.

Det är CSN som beslutar om hur en annan inkomst, än en årlig inkomst som har bestämts av Försäkringskassan, ska beräknas. Sökande som är missnöjda med CSN:s beräkning av den inkomst som har lagts till grund för ett beslut om omställningsstudiestöd, kan överklaga beslutet till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS). ÖKS kan vid sin prövning även överpröva CSN:s beräkning av de inkomster som lagts till grund för beslutet. Se även avsnitt 7.3.1.

6.4.2 Omställningsstudiestöd i form av bidrag ska vara skattepliktigt och pensionsgrundande

Förslag: Omställningsstudiebidrag ska vara ett skattepliktigt bidrag.

Omställningsstudiebidrag ska vara pensionsgrundande.

På omställningsstudiebidrag ska statlig ålderspensionsavgift betalas med 10,21 procent av ersättningen.

Skälen för förslaget

⁷¹ Förslaget innebär att inkomster från arbete i Storbritannien och Nordirland kan komma att beaktas även för utländska medborgare som ansöker om omställningsstudiestöd. För att kunna få stöd måste utländska medborgare dock även uppfylla de krav som föreslås i avsnitt 4.1.

Omställningsstudiebidrag bör vara ett skattepliktigt bidrag

Omställningsstudiestöd består enligt utredningen förslag av omställningsstudiebidrag och en frivillig lånedel, omställningsstudielån (se avsnitt 2.5). Parterna har i kontakter med utredningen framfört att omställningsstudiestödets bidragsdel bör vara skattepliktig.

Omställningsstudiebidrag ska till skillnad från det reguljära studiemedelssystemet ersätta ett inkomstbortfall. Liknande ersättningar i socialförsäkringssystemet och arbetslöshetsförsäkringen som ersätter inkomstbortfall är i huvudsak beskattade. En obeskattad bidragsdel skulle också försvåra administrationen av stödet. Omställningsstudiebidrag ska ersätta ett inkomstbortfall vid studier. Det inkomstbortfall som ska ersättas består av beskattade inkomster. Ett beskattat bidrag möjliggör beräkningar där tidigare bruttoinkomster delvis ersätts med ett visst bruttobidrag. Ett obeskattat bidrag skulle däremot behöva beräknas utifrån det nettoinkomstbortfall som stödtagaren drabbas av vid studier. Beräkningarna skulle då behöva göras med utgångspunkt i de nio olika skattetabeller som idag används för beräkning av preliminär skatt i olika delar av landet. En bidragsdel som inte är skattepliktig skulle vidare leda till större och mera svåröverblickbara effekter. Exempelvis innebär regelverket för beskattning, specifikt avseende grundavdrag, jobbskatteavdrag och gränser för statlig skatt, att övergång från beskattade arbetsinkomster till ett skattefritt bidrag får större konsekvenser. Konsekvenserna blir dessutom olika stora för olika kategorier av sökande, beroende på vilka inkomster de har haft innan studierna.

Utredningen föreslår av ovanstående anledningar att omställningsstudiestödets bidragsdel bör vara skattepliktig. Att bidragsdelen blir skattepliktig har samtidigt andra konsekvenser. Exempelvis kommer bidraget att räknas som en bidragsgrundande inkomst vid beräkning av rätten till bostadsbidrag.

Bestämmelserna om att omställningsstudiebidrag ska vara ett skattepliktigt bidrag förs in i inkomstskattelagen (1999:1229).

Omställningsstudiebidrag bör vara pensionsgrundande

Medellivslängden i Sverige ökar kontinuerligt. Den återstående livslängden för män som har uppnått 65 års ålder har ökat med 1 200 dagar och för kvinnor med 750 dagar sedan 1994 års principöverenskommelse om pensionssystemet.⁷² Riksdagen har av denna anledning beslutat om att införa en s.k. riktålder för pension. Avsikten är att riktåldern på sikt ska styra de pensionsrelaterade åldersgränserna i pensionssystemet och i angränsande trygghetssystem och fungera som ett riktmärke för de försäkrades individuella pensionsbeslut (prop. 2018/19:133). För att möjliggöra ett längre och hållbart arbetsliv krävs också andra åtgärder som t.ex. förbättrade möjligheter för omställning. Omställningsstudiestöd syftar till att möjliggöra omställning i form av studier. Omställningsstudiestöd är ett viktigt verktyg som kan bidra till att förlänga tiden i arbetslivet. Genom att studera med omställningsstudiestöd kommer många att kunna förlänga sitt yrkesliv. Utbildning med omställningsstudiestöd, som tydligt syftar till att förbättra individers möjligheter att kunna kvarstå på arbetsmarknaden och förlänga sitt arbetsliv, bör inte medföra negativa ekonomiska effekter vid pensionen. Utredningen bedömer därför att omställningsstudiebidraget bör vara pensionsgrundande.

Den statliga ålderspensionsavgiften bör vara 10,21 procent av omställningsstudiebidraget

Staten betalar statlig ålderspensionsavgift motsvarande 10,21 procent av utbetald ersättning i form av bl.a. sjukpenning, rehabiliteringspenning, föräldrapenningsförmåner, närstående-penning, dagpenning från arbetslöshetskassa, aktivitetsstöd för den som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program och ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF). För vissa andra ersättningar betalar staten en statlig ålderspensionsavgift motsvarande 18,5 procent av sådana pensionsgrundande belopp som fastställts enligt bestämmelser i 60 kap. socialförsäkringsbalken (lagen [1998:676] om statlig ålderspensionsavgift). Den högre avgiften gäller bl.a. för försäkrade som har studerat med studiemedel, som har fått inkomstrelaterad sjuk- eller

⁷² Ds 2019:2. Höjda åldersgränser i pensionssystemet och i andra trygghetssystem.

aktivitetsersättning, eller som har fullgjort plikttjänstgöring (60 kap. 3 § socialförsäkringsbalken). Studier med omställningsstudiestöd innehåller en inkomstrelaterad, beskattningsbar bidragsdel på en betydligt högre nivå än bidragsdelen inom studiemedelssystemet. Utredningen bedömer därför att det är rimligt att den statliga ålderspensionsavgiften för omställningsstudiestöd harmonierar med vad som gäller för dagpenning från en arbetslöshetskassa eller för aktivitetsstöd vid deltagande i arbetsmarknadspolitiskt program. På omställningsstudiebidrag föreslås CSN därför betala en statlig ålderspensionsavgift med 10,21 procent av ersättningen. Lagen om statlig ålderspensionsavgift föreslås justeras med anledning av förslaget.

6.4.3 Omställningsstudiebidrag ska ersätta 80 procent av ett inkomstbortfall och anpassas till omfattningen av studier och förvärvsarbete

Förslag: En studerande som har ett förvärvsarbete under studietiden måste avstå från arbete under samma tid och i samma omfattning som studier med omställningsstudiestöd bedrivs. Till en sådan studerande ska omställningsstudiestöd därför få lämnas i sådan omfattning att omställningsstudiestödet och omfattningen av förvärvsarbetet tillsammans uppgår till högst heltid.

Omställningsstudiebidrag ska lämnas med ett belopp som för varje vecka motsvarar den studerandes inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och med den omfattning stöd ska lämnas med, och därefter dividerad med 52. Den högsta bidragsnivån vid helt stöd blir därmed 4 721 kronor per vecka, vilket motsvarar 20 458 kronor per månad under 2021.

Med inkomstbasbelopp ska avses inkomstbasbeloppet enligt socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

Omställningsstudiebidragets storlek ska i vissa fall få beräknas på ett annat sätt. Sådan alternativ beräkning ska få göras för studerande som begär det, har rätt till omställningsstudiestöd med del av helt stöd och som har en årlig inkomst från

förvärvsarbete på deltid. Vid alternativ beräkning ska stödet beräknas enligt huvudregeln, med två undantag

- den studerandes årliga inkomst ska räknas om till ett belopp som motsvarar en inkomst från arbete på heltid, och
- stöd ska få lämnas för högst den omfattning som omfattningen av det arbete som legat till grund för Försäkringskassans eller CSN:s beslut om årlig inkomst.

Skälen för förslaget

En studerande bör avstå från förvärvsarbete när han eller hon studerar med omställningsstudiestöd

Det nya omställningsstudiestödet föreslås inte behovsprövas gentemot den studerandes inkomst på samma sätt som inom studiemedelssystemet eller studiestartstödet. Eftersom de flesta tänkbara stödtagare nyligen har arbetat och då stödtagare ofta kan förväntas fortsätta att arbeta under studietiden skulle en sådan inkomstprövning leda till att få personer skulle kunna få det nya omställningsstudiestödet.

Omställningsstudiestöd ska i stället lämnas för ett inkomstbortfall. Den som börjar studera men som inte minskar sitt arbete i motsvarande omfattning, drabbas inte av ett inkomstbortfall som står i paritet till studiernas omfattning. Utredningen anser därför att den som ansöker om omställningsstudiestöd bör avstå från arbete under samma tid och i samma omfattning som det nya omställningsstudiestödet beviljas. En person som arbetar och samtidigt studerar med omställningsstudiestöd ska därmed inte kunna få ersättning som sammanlagt uppgår till mer än motsvarande heltid. Omställningsstudiestöd får lämnas för en sådan omfattning att omfattningen av omställningsstudiebidraget och den studerandes återstående förvärvsarbete tillsammans motsvarar högst heltid. Utredningens förslag kan illustreras med följande exempel.

- En person som arbetar heltid, går ned i arbetstid till 50 procent av heltid och börjar studera på halvtid, kommer att kunna få omställningsstudiestöd motsvarande högst 50 procent av heltid.

- En person som arbetar på heltid, går ned i arbetstid till 75 procent av heltid och börjar studera på halvtid, kommer att kunna få omställningsstudiestöd motsvarande högst 20 procent av heltid.
- En person som arbetar på 75 procent av heltid, går ned till arbete motsvarande 50 procent av heltid och börjar studera på 75 procent av heltid, kommer att kunna få omställningsstudiestöd motsvarande högst 50 procent av heltid.
- En person som är helt arbetslös, börjar studera på 50 procent av heltid och som får omställningsstudiestöd motsvarande 50 procent av heltid, kommer att kunna börja arbeta högst 50 procent av heltid under studietiden.

Att studerande avstår från att arbeta under den tid de får det förmånliga omställningsstudiestödet bedöms bidra till ett ökat fokus på studierna, vilket har förutsättningar att öka genomströmningen, och till att undvika att de som får omställningsstudiestöd överkompenseras genom både omställningsstudiestöd och inkomster i form av lön. Även missbruk av omställningsstudiestödet motverkas. Det är endast rätten till omställningsstudiestöd som begränsas vid arbete under studietiden, inte möjligheterna att studera i en högre omfattning. Den som exempelvis arbetar på halvtid och som samtidigt studerar på heltid ges rätt till omställningsstudiestöd om högst 50 procent.

Den som är arbetslös och den som är egenföretagare bör i sin ansökan om omställningsstudiestöd intyga att han eller hon kommer att avstå från arbete på ett sådant sätt att kvarstående arbete under studietiden högst kommer att uppgå till en viss andel av en heltid.

Den som är anställd behöver i stället minska sin arbetstid så att omfattningen av studierna med omställningsstudiestöd och förvärvsarbetet tillsammans inte överstiger motsvarande heltid. En anställd måste därför normalt ansöka om tjänstledighet.

För anställda som är anknutna till en registrerad omställningsorganisation bör omställningsorganisationen kontrollera hur mycket en anställd som behöver vara tjänstledig under studietiden faktiskt kommer att vara tjänstledig och meddela detta till CSN. I avsnitt 7.5.7 föreslås därför att en registrerad omställningsorganisation ska lämna uppgift om tjänstledighet, för en studerande som behöver vara tjänstledig från en anställning under studietiden.

Den offentliga omställningsorganisationen bedöms inte kunna ha samma insyn i eller kontakter med den sökandes arbetsgivare som en registrerad omställningsorganisation. Den offentliga omställningsorganisationen bör därför inte åläggas att lämna uppgifter om tjänstledighet. De som är anknutna till den offentliga omställningsorganisationen bör i stället själva i samband med ansökan om omställningsstudiestöd till CSN visa i vilken mån de är tjänstlediga från en anställning under studietiden. Detsamma gäller dem som inte är anknutna till en registrerad eller offentlig omställningsorganisation.

En studerande som under tiden med omställningsstudiestöd börjar arbeta i en högre utsträckning än som angetts i ansökan, måste anmäla det till CSN (se avsnitt 7.5.9). CSN bör dessutom ges möjlighet att genomföra kontroller av arbete under studietiden (se avsnitt 6.4.5). Arbete i högre utsträckning än vad som tidigare angetts till CSN innebär att beslutet om omställningsstudiestöd ska omprövas (se avsnitt 7.2.3). Om omställningsstudiestöd har betalats ut felaktigt till följd av arbete i högre omfattning än som tidigare meddelats, ska det felaktigt utbetalda beloppet dessutom avräknas mot kommande utbetalningar eller återkrävas (se avsnitt 6.9). Reduceringen eller återkravet ska motsvara skillnaden mellan det omställningsstudiestöd som har hunnit betalats ut, och det omställningsstudiestöd den studerande har haft rätt till med hänsyn till hans eller hennes arbete. Den som har fått omställningsstudiestöd för 75 procent av heltid men som har arbetat mer än 25 procent men mindre än 50 procent av heltid har exempelvis bara haft rätt till omställningsstudiestöd motsvarande 50 procent av heltid. Reduceringen eller återkravet bör då, i det fallet, motsvara skillnaden mellan 75 och 50 procents stöd.

Bidragsbelopp vid helt stöd

I parternas principöverenskommelse anges att bidragsdelen i ett nytt offentligt studiestöd bör ersätta 80 procent av den minskade arbetsinkomsten, upp till ett tak om 4,5 inkomstbasbelopp per år.⁷³ Omställningsstudiebidrag bör enligt principöverenskommelsen

⁷³ Inkomstbasbelopp enligt 58 kap. 26 och 27 §§ socialförsäkringsbalken. Inkomstbasbeloppet för 2021 är 68 200 kronor (förordningen [2020:964] om inkomstbasbelopp för 2021).

därmed högst kunna lämnas för 80 procent av ett inkomstbortfall upp till 25 575 kronor i månaden, som mest med 20 458 kronor per månad.⁷⁴

Utredningen anser att parternas förslag är väl avvägt. Ett skäl till detta är att även andra ersättningar lämnas i nivå med omställningsstudiebidraget. Till exempel lämnas arbetslöshetsersättning under normala omständigheter med som mest 80 procent av den försäkrades förlorade inkomster upp till 25 025 kronor i månaden, vilket som mest innebär 20 020 kronor i månaden.⁷⁵ Räknat i 2021 års belopp kan den som tar helt tjänstledigt från sitt arbete för att studera på heltid därmed högst få 4 721 kronor i veckan, eller motsvarande 20 458 kronor i månaden i omställningsstudiebidrag. Vissa anställda som omfattas av ett kollektivavtal kommer enligt parternas principöverenskommelse att kunna få ett kompletterande studiestöd. Den som har rätt till omställningsstudiebidrag kommer dessutom att ha möjlighet att komplettera bidraget med ett omställningsstudielån (se avsnitt 6.4.4).

Taknivån för omställningsstudiebidraget föreslås, också i överensstämmelse med parternas förslag, indexeras genom att kopplas till inkomstbasbeloppets utveckling. Med inkomstbasbelopp bör avses inkomstbasbeloppet enligt 58 kap. 26 och 27 §§ socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

Bidragsbelopp vid del av helt stöd

Omställningsstudiestöd är ett generöst studiestöd. Stödet ska endast lämnas för den tid den studerande bedriver sådana studier som ger rätt till stödet. Utan någon koppling till studiernas omfattning skulle en arbetstagare kunna gå ned i arbetstid på ett sätt som inte motsvarar behovet av ledighet för studier och ändå ersättas fullt ut för inkomstbortfallet. Omställningsstudiestöd skulle då i praktiken delvis komma att lämnas för att finansiera ledighet. Stöd

⁷⁴ Räknat i 2021 års belopp. Att det blir 20 458 kronor och inte 20 460 kronor (som är exakt 80 procent av 25 575 kronor) beror på avrundningseffekter eftersom omställningsstudiestödet beräknas per vecka.

⁷⁵ Till följd av den pågående pandemin är ersättningsnivåerna tillfälligt höjda under perioden fram till den 1 januari 2023.

ska därför bara lämnas för den tid och i den omfattning som studier bedrivs. Bidragsnivån ska därför anpassas till studieomfattningen.

Omställningsstudiestöd ska kunna lämnas för heltidsstudier och deltidsstudier som omfattar minst 20, 40, 50, 60 eller 75 procent av heltid (se avsnitt 6.2). Omställningsstudiebidrag till den som får delar av helt stöd bör som utgångspunkt lämnas med ett belopp som för varje vecka motsvarar den studerandes inkomst⁷⁶, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och med stödets omfattning och därefter dividerad med 52. De maximala bidragsbeloppen för deltidsstudier vid olika studieomfattning, räknat i 2021 års belopp, blir därmed

- 3 541 kronor per vecka, motsvarande 15 344 kronor per månad, vid studier på minst 75 procent men mindre än 100 procent av heltid,
- 2 832 kronor per vecka, motsvarande 12 272 kronor per månad, vid studier på minst 60 procent men mindre än 75 procent av heltid,
- 2 360 kronor per vecka, motsvarande 10 227 kronor per månad, vid studier på minst 50 procent, men mindre än 60 procent av heltid, och
- 1 888 kronor per vecka, motsvarande 8 182 kronor per månad, vid studier på minst 40 procent men mindre än 50 procent av heltid,
- 944 kronor per vecka, motsvarande 4 091 kronor per månad, vid studier på minst 20 procent men mindre än 40 procent av heltid.⁷⁷

Lägsta bidragsbelopp

Omställningsstudiebidrag ska lämnas med ett belopp som motsvarar stödtagarens årliga inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och därefter med stödets omfattning. En sådan beräkning innebär samtidigt att studerande som saknar en SGI inte kommer att kunna få omställningsstudiebidrag. De som har

⁷⁶ Den årliga inkomst som bestämts av Försäkringskassan eller den inkomst CSN i vissa fall har bestämt för sökande som inte är försäkrade för arbetsbaserade förmåner i Sverige, se avsnitt 6.4.1.

⁷⁷ 80 procent av 4,5 inkomstbasbelopp multiplicerat med 75, 60, 50, 40 eller 20 procent och omräknat till ett månadsbelopp, samtliga belopp i 2021 års belopp.

inkomster under 24 procent av prisbasbeloppet (25 kap. 3 § socialförsäkringsbalken) får beslut från Försäkringskassan med innebörden att SGI och den årliga inkomsten båda är 0 kronor. Den lägsta inkomst som kan ge rätt till beslut om årlig inkomst och SGI är därför 11 424 kronor under 2021. Åttio procent av denna lägsta årsinkomst motsvarar 761 kronor per månad. I praktiken kommer det lägsta bidragsbeloppet vid heltidsstudier därmed att kunna vara motsvarande 761 kronor per månad, räknat i 2021 års belopp. För personer som har inkomster på en sådan låg nivå finns dock också en möjlighet att söka det ordinarie studiestödet.

Några exempel på bidragsbelopp i praktiken

I följande tabell illustreras utfallet av utredningens förslag, omräknat till bidragsbelopp per månad.

Tabell 6.1 Omställningsstudiebidragets storlek

Vid olika inkomster och vid 20, 50, 75 eller 100 procent av helt belopp. Belopp i kronor per månad före skatt och i 2021 års belopp.

Inkomst kr/mån	100%	75%	50%	20%
1 000 kr	797 kr	598 kr	399 kr	156 kr
5 000 kr	4 000 kr	3 000 kr	2 000 kr	800 kr
10 000 kr	8 000 kr	6 000 kr	4 000 kr	1 600 kr
15 000 kr	12 000 kr	9 000 kr	6 000 kr	2 400 kr
20 000 kr	16 000 kr	12 000 kr	8 000 kr	3 200 kr
25 000 kr	20 000 kr	15 000 kr	10 000 kr	4 000 kr
30 000 kr ¹	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
35 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
40 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
45 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
50 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
55 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
60 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
65 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr
70 000 kr	20 458 kr	15 344 kr	10 227 kr	4 091 kr

¹ Omställningsstudiebidrag lämnas för 80 procent av ett inkomstbortfall upp till högst 4,5 inkomstbasbelopp på årsbasis, eller 25 575 kronor per månad i 2021 års belopp.

Studerande med en årlig inkomst från arbete på deltid bör i vissa fall kunna få omställningsstudiebidrag med ett högre belopp

Den huvudmodell för beräkning av omställningsstudiebidragets storlek som utredningen föreslår innebär att bidragsbeloppets storlek direkt kommer att återspegla stödtagarens årliga inkomst i ett beslut om SGI och därmed det inkomstbortfall den sökande har. Modellen följer grundprinciper för hur andra statliga ersättningar som exempelvis föräldrapenning beräknas. Den som har en årlig inkomst från arbete på deltid kan med den valda modellen komma att få stöd med belopp som vid deltidsstudier i vissa fall uppfattas som låga, åtminstone i jämförelse med de belopp som lämnas till studerande som har arbetat på heltid.

Utredningen bedömer att det är önskvärt att underlätta även för dem som har arbetat på deltid att studera på deltid med omställningsstudiestöd. Utredningen föreslår därför att det i vissa fall bör vara möjligt att avvika från huvudregeln om beräkning av stödets storlek och i stället beräkna stödet enligt en alternativ modell. Denna modell ska enligt förslaget ge möjlighet för studerande som är eller har varit deltidsarbetande, och som begär det, att få omställningsstudiestödet beräknat med hänsyn till hans eller hennes arbetsomfattning.

En sådan alternativ modell föreslås utformas på följande sätt. Stöd bör som mest få lämnas med sådan andel av helt belopp som motsvarar den arbetsomfattning som stödtagarens årliga inkomst har baserats på, och samtidigt högst med en omfattning som motsvarar studieåtagandet och som begränsas av omfattningen av eventuellt fortsatt arbete under studietiden. Den omfattning stöd kan lämnas för multipliceras därefter med den sökandes årliga inkomst, men omräknad till ett belopp som motsvarar arbete på heltid.

Vid heltidsstudier leder huvudmodellen oftast till en högre ersättning. Den alternativa modellen kan dock i vissa fall ge en högre ersättning till personer med deltidsinkomster som vill studera på deltid. Som exempel kan nämnas att den som har en årlig inkomst om 120 000 kronor från arbete på halvtid och som har rätt till omställningsstudiestöd med 50 procent av helt belopp enligt den alternativa modellen kan få bidrag med som mest 80 procent av den årliga inkomsten omräknad till en motsvarande heltidsinkomst

(120 000 kr gånger två) gånger studieomfattningen, eller med 8 000 kronor i månaden. Med utredningens huvudmodell skulle samma studerande i stället få omställningsstudiebidrag med 4 000 kronor i månaden.

Den alternativa beräkningsmodellen fordrar att en myndighet i varje enskilt ärende fastställer den arbetstid som ligger till grund för en årlig inkomst. Att fastställa en arbetstid är, oavsett om det är Försäkringskassan eller CSN som ska göra beräkningarna, förknippat med omfattande manuell hantering och administrativt merarbete. Möjligheten att tillämpa den alternativa beräkningsmodellen bör därför begränsas.

Den som har rätt till helt omställningsstudiestöd och den som har årliga inkomster från heltidsarbete får oftast samma belopp med huvudmodellen och den alternativa modellen. Stödets storlek bör därför endast få beräknas enligt den alternativa modellen i de specifika fall då den studerande själv begär det, har rätt till omställningsstudiestöd med del av helt stöd och har årliga inkomster från deltidsarbete.

Precis som vid beräkning enligt huvudregeln bör stöd i så fall kunna lämnas för högst den omfattning som studier bedrivs. En person som arbetar och samtidigt studerar med omställningsstudiestöd bör heller inte kunna få ersättning som sammanlagt uppgår till mer än motsvarande heltid. Vid tillämpning av den alternativa beräkningsmodellen bör stöd dock dessutom kunna lämnas för högst den omfattning som motsvarar omfattningen av det arbete som legat till grund för Försäkringskassans beslut om årlig inkomst.⁷⁸ I övrigt bör stödet även i den alternativa modellen beräknas enligt huvudregeln, med den skillnaden att den studerandes årliga inkomst ska räknas om till ett belopp som motsvarar en inkomst från arbete på heltid.

För att CSN ska kunna räkna om den årliga inkomsten till ett belopp som motsvarar en inkomst från arbete på heltid kommer det att krävas en omfattande utredning. CSN behöver bl.a. känna till vilka inkomster som Försäkringskassan räknat med i sitt beslut om

⁷⁸ Exempel: Den som studerar på heltid, fortsätter arbeta motsvarande 25 procent av heltid och som har en årlig inkomst från arbete om 50 procent av heltid kommer enligt den alternativa modellen att kunna få stöd med högst 50 procent av heltid. Samtidigt kommer den årliga inkomsten vid en sådan alternativ beräkning att räknas om till ett belopp som motsvarar arbete på heltid. Enligt huvudmodellen skulle stöd i stället lämnas för 75 procent av heltid, men den årliga inkomsten skulle inte räknas om till en inkomst motsvarande heltid.

årlig inkomst. Utredningen föreslår därför i avsnitt 7.5.2 att Försäkringskassan på begäran från CSN ska lämna de uppgifter som lagts till grund för ett beslut om årlig inkomst. Den sökande måste därefter komma in med underlag som visar vilken arbetad tid som legat till grund för dessa inkomster. CSN måste slutligen bedöma hur stor andel av ett heltidsarbete denna arbetstid motsvarar. CSN bör därför även ges möjlighet att meddela föreskrifter om omräkning av inkomst till inkomst motsvarande heltidsarbete.

6.4.4 Omställningsstudielån ska kunna lämnas för att begränsa ett inkomstbortfall vid studier

Förslag: Omställningsstudielån ska endast få lämnas för sådan vecka för vilken det lämnas omställningsstudiebidrag.

Omställningsstudielån ska få lämnas med ett belopp som motsvarar 63 procent av skillnaden mellan den sammanlagda storleken på omställningsstudiebidrag och eventuellt kompletterande avtalat studiestöd före skatt, och den årliga inkomsten, multiplicerad med den omfattning som omställningsstudiestöd ska lämnas för.

Omställningsstudielån ska få lämnas bara om den inkomst som ska ligga till grund för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek per vecka är högre än summan av omställningsstudiebidrag och kollektivavtalat kompletterande studiestöd per vecka.

Omställningsstudielån ska högst få lämnas med ett belopp per vecka som utgör

- 5,98 procent av prisbasbeloppet för den som får helt stöd,
- 4,49 procent av prisbasbeloppet för den som får 75 procent av helt stöd,
- 3,59 procent av prisbasbeloppet för den som får 60 procent av helt stöd,
- 3,00 procent av prisbasbeloppet för den som får 50 procent av helt stöd,
- 2,39 procent av prisbasbeloppet för den som får 40 procent av helt stöd, och

- 1,20 procent av prisbasbeloppet för den som får 20 procent av helt stöd.

Med prisbasbelopp ska avses prisbasbeloppet enligt socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till balken.

Bedömning: CSN bör tillhandahålla digitala tjänster som hjälp för enskilda som planerar att börja studera att uppskatta storleken på sitt omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget och bedömningen

Omställningsstudielån bör beräknas med utgångspunkt i skillnaden mellan årlig inkomst och stödtagarens bidrag under studietiden

Omställningsstudiebidrag ska ersätta 80 procent av ett inkomstbortfall om högst 4,5 inkomstbasbelopp per år. Enligt parternas principöverenskommelse ska vissa anställda därutöver kunna få ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd genom sin omställningsorganisation. I överenskommelsen anges vidare att personer som får det offentliga studiestödet ska ha rätt att ta studielån, där lånedelen ska motsvara det nuvarande studiemedelssystemets grund- och tillägglån. Mot denna bakgrund föreslår utredningen att ett omställningsstudielån införs (se även avsnitt 2.5).

Omställningsstudiestöd syftar till att ersätta inkomstbortfall vid omställning genom studier. Avsikten är inte att den som slutar arbeta för att studera ska få en bättre ekonomi under studietiden. En grundläggande princip är att den som får omställningsstudiestöd inte ska kunna bli överkompenserad vid studier. Summan av stödtagarens omställningsstudielån och samlade bidrag efter skatt bör inte överstiga tidigare nettoinkomster från arbete. En förutsättning för att kunna få omställningsstudielån bör vidare vara att den studerande också är beviljad omställningsstudiebidrag för samma tid. Omställningsstudielån bör därför endast få lämnas för sådana veckor för vilka det lämnas omställningsstudiebidrag.

Utredningen har övervägt att föreslå en exakt beräkning av lånedelen. CSN skulle med utgångspunkt i uppgifter om en årlig inkomst i ett beslut om SGI, beviljat omställningsstudiestöd och

eventuellt kollektivavtalat kompletterande studiestöd samt aktuell skattetabell kunna jämföra stödtagarens nettotinkomster innan och under studierna. CSN skulle därefter lämna omställningsstudielån motsvarande mellanskillnaden. Stödtagare skulle på så sätt ges möjlighet att genom lån säkerställa en oförändrad nettotinkomst under studietiden. Vid heltidsstudier skulle en sådan modell kunna fungera. Vid deltidstudier blir modellen dock snabbt svår att administrera på ett rättssäkert sätt. Vid deltidstudier kommer den studerande ofta att arbeta parallellt med studierna. För att kunna beräkna en korrekt lånedel skulle CSN behöva känna till inkomsterna från detta arbete. Utredningen föreslår därför en mer schabloniserad beräkningsmodell, som utgår från uppgifter som är kända för CSN.

Lånebeloppets storlek bör bestämmas med utgångspunkt i ett belopp som motsvarar 63 procent av skillnaden mellan a) den årliga inkomsten multiplicerad med den omfattning som omställningsstudiestöd lämnas för och b) storleken på omställningsstudiebidraget och eventuellt kollektivavtalat kompletterande studiestöd före skatt. Till skillnad från arbetsinkomster, omställningsstudiebidrag och kollektivavtalat kompletterande studiestöd kommer omställningsstudielån inte att beskattas. Omställningsstudielån kan därför inte lämnas med ett belopp som uppgår till hela skillnaden mellan tidigare inkomster före skatt och sammanlagda studiebidrag före skatt. Det skulle leda till en tydlig överkompensation för flertalet låntagare. Omställningsstudielånet bör i stället beräknas som en andel av skillnaden mellan bruttotinkomsterna före och under studierna.

Skattesystemets uppbyggnad med grundavdrag, jobbskatteavdrag och en brytpunkt för statlig inkomstskatt innebär att en fast andel ger delvis olika utfall för olika sökanden. Utfallet påverkas också av om stödtagaren studerar på heltid, på deltid samtidigt som han eller hon fortsätter att arbeta, eller slutar arbeta för deltidstudier. Trots detta bedöms behovet av en i sammanhanget enkel modell innebära att andelen bör vara densamma, oavsett om stödtagaren bedriver studier på hel- eller deltid och oavsett om han eller hon samtidigt har kollektivavtalat kompletterande studiestöd. Den föreslagna modellen innebär begränsade risker för överkompensation. Den föreslagna nivån innebär samtidigt att alla som slutar arbeta får möjlighet att komplettera sina studiebidrag

med omställningsstudielån på ett sätt som innebär att deras inkomstbortfall under studietiden ofta kan begränsas till ett par procentenheter av tidigare nettoinkomster.⁷⁹

Den föreslagna beräkningsgrunden medför att det kan bli svårt för enskilda att bedöma vilket omställningsstudielån de kan komma att få. CSN bör därför tillhandahålla elektroniska tjänster som hjälp för enskilda som planerar att börja studera att uppskatta storleken på sitt omställningsstudiestöd.

CSN behöver uppgifter från en registrerad omställningsorganisation om kollektivavtalat kompletterande studiestöd

För att CSN ska kunna göra en korrekt beräkning av omställningsstudielånet fordras att myndigheten har kännedom om att stödtagaren får kollektivavtalat kompletterande studiestöd, och om storleken på detta kompletterande stöd. I avsnitt 7.5.7 föreslås därför att en registrerad omställningsorganisation ska vara skyldig att lämna uppgifter till CSN om kollektivavtalat kompletterande studiestöd. På motsvarande sätt måste CSN ges möjlighet att lämna uppgift om bl.a. bidragets storlek till registrerade omställningsorganisationer, för att dessa ska kunna fatta beslut om kollektivavtalat kompletterande studiestöd och därefter lämna det underlag till CSN som myndigheten behöver för att kunna beräkna lånet (se avsnitt 7.6).

Högsta lånebelopp

Omställningsstudielån ska som utgångspunkt betalas tillbaka i sin helhet. Återbetalningen måste samtidigt vara realistisk för den enskilde. Den enskildes skuldsättning bör därmed begränsas. Det är därför rimligt med en begränsning, i form av ett högsta möjligt lånebelopp. Utredningen anser, i linje med parternas principöverenskommelse, att omställningsstudielån som mest bör kunna lämnas med ett belopp som motsvarar grund- och tilläggslånet i nuvarande studiemedelssystem. I studiemedelssystemet är lånebeloppen indexerade genom en koppling till

⁷⁹ Utredningen föreslår att lånebeloppet ska ha ett tak. Lånet kommer därför inte att kunna kompensera inkomstbortfall fullt ut för sådana studerande som har haft höga inkomster.

prisbasbeloppets utveckling. Omställningsstudielån bör därför, för den som har rätt till helt stöd, kunna lämnas med ett belopp som per vecka högst utgör 5,98 procent av prisbeloppet, dvs. 2 846 kronor per vecka eller motsvarande 12 332 kr per månad i 2021 års belopp. Vid deltidstudier bör detta belopp anpassas efter studieomfattningen. Omställningsstudielån bör högst lämnas med ett belopp per vecka som utgör

- 4,49 procent av prisbasbeloppet för den som har rätt till 75 procent av helt stöd (2 137 kronor per vecka eller motsvarande 9 260 kronor per månad),
- 3,59 procent av prisbasbeloppet för den som har rätt till 60 procent av helt stöd (1 708 kronor per vecka eller motsvarande 7 401 kronor per månad),
- 3,00 procent av prisbasbeloppet vid studier på minst 50 procent för den som har rätt till 50 procent av helt stöd (1 428 kronor per vecka eller motsvarande 6 188 kronor per månad),
- 2,39 procent av prisbasbeloppet för den som har rätt till 40 procent av helt stöd (1 137 kronor per vecka eller motsvarande 4 927 kronor per månad), och
- 1,20 procent av prisbasbeloppet för den som har rätt till 20 procent av helt stöd (571 kronor per vecka eller motsvarande 2 474 kronor per månad).⁸⁰

Med prisbasbelopp bör avses prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till balken.

Några exempel på bidrags- och lånebelopp i praktiken

I följande tabell illustreras utfallet av utredningens förslag om beräkning av omställningsstudielån, omräknat till bidrags- och lånebelopp per månad.

⁸⁰ Samtliga belopp i 2021 års priser.

Tabell 6.2 Omställningsstudiebidragets och -lånets storlek

Vid olika inkomster och vid 20, 50, 75 eller 100 procent av helt belopp. Bidraget i kronor per månad före skatt och lånet i kronor per månad. Samtliga belopp i 2021 års belopp.

	100%		75%		50%		20%	
	Bidrag	Lån	Bidrag	Lån	Bidrag	Lån	Bidrag	Lån
1 000 kr	797	128	598	96	399	64	156	28
5 000 kr	4 000	630	3 000	473	2 000	315	800	126
10 000 kr	8 000	1 260	6 000	945	4 000	630	1 600	252
15 000 kr	12 000	1 890	9 000	1 418	6 000	945	2 400	378
20 000 kr	16 000	2 520	12 000	1 890	8 000	1 260	3 200	504
25 000 kr	20 000	3 150	15 000	2 363	10 000	1 575	4 000	630
30 000 kr ¹	20 458	6 010	15 344	4 508	10 227	3 005	4 091	1 202
35 000 kr	20 458	9 160	15 344	6 870	10 227	4 580	4 091	1 832
40 000 kr	20 458	12 310	15 344	9 233	10 227	6 155	4 091	2 462
45 000 kr ²	20 458	12 332	15 344	9 260	10 227	6 188	4 091	2 474
50 000 kr	20 458	12 332	15 344	9 260	10 227	6 188	4 091	2 474
55 000 kr	20 458	12 332	15 344	9 260	10 227	6 188	4 091	2 474
60 000 kr	20 458	12 332	15 344	9 260	10 227	6 188	4 091	2 474
65 000 kr	20 458	12 332	15 344	9 260	10 227	6 188	4 091	2 474
70 000 kr	20 458	12 332	15 344	9 260	10 227	6 188	4 091	2 474

¹ Omställningsstudiebidrag lämnas för 80 procent av ett inkomstbortfall upp till högst 4,5 inkomstbasbelopp på årsbasis, eller 25 575 kronor per månad i 2021 års belopp.

² Omställningsstudielån lämnas i 2021 års belopp med högst 12 332, 9 260, 6 188 respektive 2 474 kr per månad vid helt stöd respektive vid 75, 50 och 20 procent av helt stöd. För studerande som inte har kollektivavtalat kompletterande studiestöd nås detta lånetak vid inkomster runt 40 500 kr/mån.

6.4.5 CSN ska ha möjlighet att kontrollera arbete under tiden med omställningsstudiestöd

CSN ska enligt förordningen (2017:1114) med instruktion för Centrala studiestödsnämnden motverka bidragsbrott och säkerställa att felaktiga utbetalningar inte görs. Den som inte avstår från arbete under samma tid och i samma omfattning som studier med omställningsstudiestöd bedrivs får omställningsstudiestöd felaktigt. CSN bör därför ges möjlighet att genomföra kontroller i syfte identifiera sådana felaktiga utbetalningar. En tydlig indikation på arbete under tiden med omställningsstudiestöd är för arbetstagare förekomst av arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag. För egenföretagare kan i stället uppgifter om företagets nettoomsättning utgöra en indikation på nedlagd

arbetstid. I avsnitt 7.5.4 föreslås därför att Skatteverket ska ha uppgiftsskyldighet till CSN när det gäller uppgifter om sådana inkomster.

CSN kan via månadsvisa inkomstuppgifter från Skatteverket kontrollera de inkomster som en studerande har under tid med omställningsstudiestöd. För studerande som är egenföretagare kan motsvarande kontroll ske genom efterkontroll av företagets nettoomsättning. CSN bör genom sådana kontroller kunna identifiera fall där studerande kan ha arbetat mer än vad som är tillåtet under tiden med omställningsstudiestöd. CSN kan i dessa fall inleda en vidare utredning. Myndighetens vidare utredningsåtgärder kan exempelvis bestå i att kontakta arbetsgivare för att inhämta ytterligare uppgifter om arbetad tid under tiden med omställningsstudiestöd, eller i att skicka en begäran om ytterligare uppgifter till den studerande, för att arbetets omfattning ska kunna fastställas.

6.5 Studieresultat ska prövas på motsvarande sätt som inom studiemedelsområdet

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få lämnas utan föregående prövning av den studerandes tidigare studieresultat om den sökande inte tidigare har haft studiestöd i form av omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd.

Studieresultat ska prövas när en person som tidigare har haft omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd ansöker om omställningsstudiestöd. Resultat från studier som har bedrivits med omställningsstudiestöd ska också prövas för den som därefter ansöker om studiemedel eller studiestartsstöd.

Omställningsstudiestöd ska få lämnas till den som har bedrivit tidigare studier i normal takt. Omställningsstudiestöd ska få lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt om det finns särskilda skäl för det.

Omställningsstudiestöd, studiemedel och studiestartsstöd ska få lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt, om det är fråga om studieresultat från perioder med omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd som är äldre än tio år.

Vid studier på högskoleutbildningar som anordnas av statliga universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen (1992:1434) eller av enskilda utbildningsanordnare som har tillstånd att utfärda examen enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina ska normal studietakt vid prövning av rätt till omställningsstudiestöd vara att den studerande ska ha klarat av

1. 62,5 procent av sitt studieåtagande under de första 40 veckorna med omställningsstudiestöd eller studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395) för heltidsstudier, och
2. 75,0 procent av sitt studieåtagande för studier som därefter bedrivs med omställningsstudiestöd.

CSN ska för prövningen av rätten till omställningsstudiestöd få meddela föreskrifter om vad som är normal studietakt vid studier på annan utbildning än som anges i föregående stycke. CSN ska även få meddela närmare föreskrifter om omställningsstudiestöd med prövning av studieresultat.

Motsvarande reglering i fråga om krav på studieresultat för vissa högskoleutbildningar ska föras in i studiestödsförordningen (2000:655) på så sätt att studier med omställningsstudiestöd ska räknas in i de första 40 veckorna då ett lägre resultatkrav gäller.

Skälen för förslaget

Tidigare studieresultat bör prövas vid en ansökan om omställningsstudiestöd

Att pröva de studerandes studieresultat syftar till att öka deras drivkrafter att klara sina studier så att genomströmningen hålls på en god nivå. Att pröva studieresultaten när studier med omställningsstudiestöd inleds kan ses som ett sätt att säkerställa att den sökande har förmågan att klara av de kommande studierna med grund i personens tidigare studier och studieresultat.

Det skulle förvisso kunna ifrågasättas om det är nödvändigt att pröva studieresultaten för en person som för första gången ansöker om omställningsstudiestöd. Omställningsstudiestödet ska vara ett studiestöd som ger en andra chans till utbildning som kan bidra till

att utveckla färdigheterna under arbetslivet. Det går att hävda att en sökande inte ska begränsas av att tidigare inte ha uppnått tillräckliga resultat. Det är samtidigt inte motiverat att lämna ett i sammanhanget mycket generöst omställningsstudiestöd till en studerande som i närtid inte har klarat resultatkraven för en annan utbildning.

Bestämmelser som reglerar studieresultatprövningen inom studiemedelssystemet återfinns i studiestödslagen och studiestödsförordningen. För studiestartsstöd regleras studieresultatprövningen i lagen (2017:527) om studiestartsstöd. Motsvarande bestämmelser bör gälla inom omställningsstudiestödet. Precis som inom studiemedelssystemet och för studiestartsstöd bör studieresultat som är äldre än tio år därmed inte beaktas vid prövningen av rätten till omställningsstudiestöd. Detta bedöms vara en lämplig avvägning mellan att säkerställa den sökandes studieförmåga och behovet av att ställa om. Därefter bör studieresultaten prövas vid varje ny ansökan om omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd. Bestämmelser om att studieresultat från perioder med omställningsstudiestöd som är äldre än tio år inte ska beaktas vid prövningen av rätten till studiestartsstöd och studiemedel föreslås föras in i lagen om studiestartsstöd respektive i studiestödsförordningen. Lagen om studiestartsstöd justeras samtidigt på så sätt att det tydliggörs att inte heller resultat från perioder med studiemedel som är äldre än tio år ska beaktas vid prövningen av rätten till studiestartsstöd.

En mer frekvent prövning av studieresultaten, t.ex. under pågående termin eller mellan två beviljade terminer, skulle enligt utredningens bedömning vara förenat med svårigheter. En anledning till det är att det inte är möjligt att veta när en studerande har möjlighet att tentera av eller skriva prov för olika kurser. Registreringen av uppnådda resultat skiljer sig åt mellan olika utbildningar beroende på utbildningens kursindelning och examinationsschema. Att löpande pröva studieresultaten, eller att göra det efter en bestämd tid, är därför olämpligt. Det skulle även ge utbildningsanordnare en omfattande administrativ börda att behöva intyga att den studerandes studier löper på enligt plan och att dittillsvarande examinationer har klarats av. Inom vissa skolformer, exempelvis inom högskolan, skulle det sannolikt vara särskilt svårt

att intyga studieresultat som ännu inte har uppnåtts. En sådan prövning skulle även påtagligt öka CSN:s administrativa börda.

Omställningsstudiestöd kommer att lämnas under som mest 44 veckor vid studier på heltid (se avsnitt 6.3). Tiden med stödet kan ta slut när den studerande befinner sig mitt i en eller flera kurser. Studerande som vill ansöka om studiemedel för att avsluta sina kurser kan därför få svårt att redovisa tillräckliga resultat från tiden med omställningsstudiestöd. Motsvarande problematik uppmärksammades vid införandet av studiestartsstödet, gällande övergång från studiestartsstöd till studiemedel.⁸¹ I praktiken kunde CSN lösa detta problem på föreskriftsnivå, inom ramen för befintliga bemyndiganden att meddela närmare föreskrifter om prövning av studieresultat. CSN bör ges motsvarande bemyndigande att meddela föreskrifter om prövning av studieresultat avseende omställningsstudiestöd.

Studerande med omställningsstudiestöd bör omfattas av samma krav på studieresultat som studerande med studiemedel och studiestartsstöd

Bestämmelser om krav på studieresultat bör alltså vara desamma för den som studerar med omställningsstudiestöd som för den som studerar med studiemedel. Krav på studieresultat bör följdriktigt endast gälla för sådan tid och omfattning som omställningsstudiestöd har lämnats för. Kravet som ska uppnås bör dessutom vara detsamma som inom studiemedelssystemet, dvs. att tidigare studier ska ha bedrivits i "normal studietakt". Inom studiemedelssystemet anges på förordningsnivå vad som är normal studietakt för studerande vid högskoleutbildningar. För övriga utbildningar har CSN rätt att meddela föreskrifter. Vad som anses vara normal studietakt varierar något mellan olika utbildningar. I huvudsak innebär normal studietakt att de studerande ska klara 75 procent av det studieåtagande som studiestöd har lämnats för. Utredningen anser att det vore olämpligt att tillämpa en annan definition av begreppet "normal studietakt" för de som studerar med omställningsstudiestöd, än för de som studerar med det reguljära studiemedlet. Det skulle kunna skapa osäkerhet om vad som gäller både för de studerande och utbildningsanordnarna. Även inom

⁸¹ Prop. 2016/17:158. Studiestartsstöd – ett nytt rekryterande studiestöd. Sid. 59–60.

studiestartsstödet, som riktar sig till studieovana grupper, tillämpas samma krav på studieresultat som inom studiemedelssystemet. Nivån på resultatkraven bedöms också i praktiken ha begränsad effekt på studieresultat och genomströmning.⁸² Personer som studerar med studiemedel har dessutom genomgående höga studieresultat, jämfört med dem som studerar utan att ha studiemedel.⁸³ Precis som inom studiemedelssystemet föreslås definitionen av vad som är studier i normal studietakt, när det gäller högskolestudier, regleras på förordningsnivå. För övriga studier föreslås CSN få meddela föreskrifter om vad som är normal studietakt.

Regeringen har idag föreskrivit att kravet vid högskolestudier är att den studerande ska ha klarat 75 procent av sitt studieåtagande. Under de första 40 veckorna med studiemedel för högskolestudier är kravet dock lägre för att ge studerande möjlighet att anpassa sig till studier vid högskolan. Det saknas anledning att föreslå någon annan ordning för omställningsstudiestödet. Ett lägre krav bör även gälla för dem som får omställningsstudiestöd för högskolestudier och som aldrig tidigare har bedrivit sådana studier med omställningsstudiestöd eller studiemedel. Studiestödsförordningen justeras samtidigt för att tydliggöra att ordinarie krav på studieresultat ska gälla för den som redan har studerat under mer än 40 veckor med studiemedel eller omställningsstudiestöd vid en högskola.

Precis som inom studiemedelssystemet och studiestartsstödet kommer det att finnas möjlighet att lämna omställningsstudiestöd till den som inte har bedrivit tidigare studier i normal takt, om det finns särskilda skäl. Bedömningen av vad som kan utgöra särskilda skäl bör följa praxis på studiemedels- och studiestartsstödsområdet.

Den som inte har bedrivit studier i normal takt och som heller inte har särskilda skäl kommer, precis som inom studiemedels- och studiestartsstödsområdet, att kunna återkvalificera sig för rätt till stöd genom att redovisa tillräckliga studieresultat. På samma sätt som gäller inom det övriga studiestödssystemet bör det också vara möjligt att återkvalificera sig för rätt till stöd genom andra studier, än de som omställningsstudiestödet har lämnats för. Den som har

⁸² CSN (2015). Förändrad studieresultatprövning. Effekter av ändrade regler för rätt till studiemedel.

⁸³ SOU 2018:73. Studiemedel för effektiva studier.

haft omställningsstudiestöd för studier vid en folkhögskola och misslyckats med dessa studier bör t.ex. kunna återkvalificera sig för rätt till stödet genom studier vid en kommunal vuxenutbildning.

Den som tidigt avbryter sina studier med omställningsstudiestöd kommer också att ha möjlighet att ångra sig och genast betala tillbaka utbetalat stöd (se avsnitt 6.8). Om hela stödet betalas tillbaka på detta sätt krävs inga studieresultat vid en efterföljande och ny ansökan om omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd.

Beräkningen av krav på studieresultat m.m. kan kräva mer detaljerad reglering. CSN bör därför ges möjlighet att meddela närmare föreskrifter om omställningsstudiestöd med prövning av studieresultat.

6.6 Utbetalning

6.6.1 Omställningsstudiestöd ska betalas ut först sedan studierna har påbörjats

Förslag: Omställningsstudiestöd ska få betalas ut endast om det är styrkt att den studerande bedriver de studier för vilka omställningsstudiestöd har beviljats.

Skälen för förslaget: För att omställningsstudiestöd ska betalas ut bör krävas att det är styrkt att den studerande har påbörjat de studier som omställningsstudiestödet har beviljats för. Utan ett sådant styrkande kan det inte säkerställas att personen bedriver de aktuella studierna. Styrkandet bör göras i linje med vad som krävs för att få studiemedel eller studiestartsstöd utbetalat. Styrkandet bör därmed innefatta att både utbildningsanordnaren och den studerande intygar att studierna bedrivs enligt beslutet om omställningsstudiestöd.

6.6.2 Omställningsstudiestöd ska betalas ut månadsvis i efterskott

Förslag: Omställningsstudiestöd ska betalas ut månadsvis i efterskott.

CSN ska få meddela närmare föreskrifter om utbetalningar.

Skälen för förslaget: Omställningsstudiestöd är ett studiestöd som ska lämnas för utbildning i en situation där den studerande har varit ute i arbetslivet under ett antal år. Den studerande kan t.ex. vara anställd, varslad, uppsagd eller arbetssökande. Gemensamt är dock att i princip alla personer som kan tänkas komma i fråga för omställningsstudiestöd är vana vid att få utbetalningar i efterskott. De skäl som finns att betala ut andra studiestöd i förskott, exempelvis att ungdomar efter skolan flyttar för att börja studera och har höga initiala kostnader för bostad och studiematerial, finns inte för dem som ska få omställningsstudiestöd. De allra flesta får också ordinarie utbetalningar av lön eller annan ersättning för månaden före studiestarten. Att omställningsstudiestödet betalas ut månadsvis i efterskott innebär att det inte uppstår några glapp för den som studerar och att utbetalningarna följer på varandra sömlöst. Omställningsstudiestödet bör därför betalas ut månadsvis i efterskott.

Att omställningsstudiestödet betalas ut i efterskott har även stora fördelar när det handlar om att förebygga felaktiga utbetalningar. Utbetalningar som görs i förskott och som grundar sig på de studerandes planer är mycket mer utsatta för förändringar av dessa planer. Felaktiga utbetalningar uppstår då förhållandevis ofta. Många felaktiga utbetalningar återkrävs inte heller till följd av att mottagaren varit i s.k. god tro vid utbetalningstillfället. Utbetalningar i efterskott grundar sig på vad som redan har hänt och är därmed mer korrekta. Antalet beslut om återkrav kommer enligt utredningens bedömning att bli färre för omställningsstudiestödet än för t.ex. studiemedel.

Periodiseringen av omställningsstudiestödet bör ske på motsvarande sätt som de utbetalningar av förskott som görs inom studiemedelssystemet eller studiestartsstödet. CSN bör få meddela närmare föreskrifter om utbetalning av omställningsstudiestöd.

6.6.3 Omställningsstudiestödet ska i vissa fall vara förverkat

Förslag: Omställningsstudiestödet ska vara förverkat om den studerande inte inom en månad från starten av den tidsperiod som omställningsstudiestödet avser har styrkt att han eller hon bedriver studier. Styrks detta senare får omställningsstudiestöd betalas ut om det finns särskilda skäl.

Om den studerande avlider innan omställningsstudiestödet har hunnit betalas ut, ska det omställningsstudiestöd som avser tiden efter den studerandes bortgång vara förverkat.

Skälen för förslaget: En person som studerar med omställningsstudiestöd bör vara i behov av de pengar som beviljas. Den som har ett sådant behov bör också se till att styrka att studierna har påbörjats senast inom en månad efter studiernas början.

I vissa fall kan det dock tänkas att ett beslut om omställningsstudiestöd fattas sent. I dessa fall bör det anses finnas särskilda skäl för att betala ut omställningsstudiestöd inom en månad efter att den studerande tagit del av beslutet. Det kan även förekomma andra skäl som kan beaktas, såsom att den studerande blivit sjuk eller liknande. Bedömningen av vad som kan utgöra särskilda skäl bör följa vad som gäller inom studiemedels- och studiestartsstödsområdet.

Den som styrker sina studier senare än en månad efter studiernas början kan inte anses ha varit i behov av pengarna under studierna. De medel som har beviljats kan då återgå till anslaget för stödet och i stället tilldelas någon annan person.

En stödtagare som avlider under tiden med omställningsstudiestöd bör inte kunna få ytterligare utbetalningar som avser tid då inga studier har bedrivits. Omställningsstudiestödet bör därför vara förverkat för tid efter stödtagarens bortgång.

6.7 Samordning med andra förmåner och kravet på nyrekrytering inom studiestartsstödet

Förslag: Samordningen mellan omställningsstudiestödet och andra ersättningar ska i huvudsak överensstämma med den samordning mellan studiemedel och andra ersättningar som görs i studiestödslagen. Omställningsstudiestöd ska dock inte heller

kunna lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas studiemedel eller föräldrapenning. Omställningsstudiestöd ska heller inte få lämnas till studerande som är intagna i anstalt enligt fängelselagen (2010:610).

I socialförsäkringsbalken ska nödvändiga följdändringar göras så att omställningsstudiestöd hanteras på samma sätt som studiemedel. Bestämmelserna i socialförsäkringsbalken om att Försäkringskassan respektive Pensionsmyndigheten i vissa fall ska göra avdrag på ersättning som beviljas retroaktivt, ska gälla även i de fall den försäkrade redan har fått omställningsstudiestöd utbetalt för samma tid.

Studiemedel, studiestartsstöd, aktivitetsstöd, utvecklingsersättning och etableringsersättning ska inte få lämnas för samma tid som omställningsstudiestöd.

Kravet på nyrekrytering för rätt till studiestartsstöd ska justeras på så sätt att studiestartsstöd inte heller får lämnas till den som inom de senaste tre åren har fått omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget

Andra ersättningar behöver samordnas med omställningsstudiestöd

Olika samhälleliga ersättningar ska inte utgå för samma tid så att en person på så sätt kan bli kompenserad för mer än ersättning på heltid. Detta regleras i 3 kap. 25 § studiestödslagen (1999:1395) där ersättningar som inte ska kunna lämnas eller tas emot för samma tid som studiemedel räknas upp. En motsvarande ordning behövs även för det nya omställningsstudiestödet.

Att förmåner inte kan lämnas samtidigt innebär att en studerande inte kan ha ersättning från två olika håll för samma aktivitet och samma tid. Det kommer däremot, på samma sätt som gäller inom övriga studiestöd, att vara möjligt att parallellt uppbära olika ersättningar om det rör sig om skilda aktiviteter som under samma kalendertid berättigar till respektive ersättning. Den sammanlagda ersättningen kan dock aldrig överstiga heltid.

Det nya omställningsstudiestödet avviker från befintliga studiestöd genom att det saknar en behovsprövning gentemot den studerandes inkomst. Skälet är att de som ska få omställnings-

studiestöd ofta är förvärvsarbetande och att studierna kan pågå under kort tid, alternativt med förhållandevis låg studieomfattning. Att ha en halvårsvis behovsprövning gentemot inkomst under sådana förhållanden skulle innebära att väldigt många studerande inte skulle få rätt till något omställningsstudiestöd.⁸⁴ En sådan halvårsvis behovsprövning finns dock både i studiemedelssystemet och inom studiestartsstödet.⁸⁵ Denna behovsprövning görs gentemot de beskattningsbara inkomster av tjänst, näringsverksamhet och kapital som den studerande har. För dessa befintliga studiestöd finns det ett fastställt fribelopp per halvår där den som överstiger gränsen får reducerade studiemedel eller studiestartsstöd eller, om inkomsterna är tillräckligt höga, blir utan studiestöd.

I och med att det saknas en behovsprövning gentemot inkomst i omställningsstudiestödet blir det än mer nödvändigt att se över samordningsbestämmelserna och att samordna olika ersättningar. Det är exempelvis oskäligt att en person som får studiemedel även kan få omställningsstudiestöd för samma tid. Det skulle kunna innebära att den som studerar blir överkompenserad och får mer än en ersättning för att täcka sitt uppehälle under studierna.

De ersättningar som samordnas med studiemedel bör även samordnas med omställningsstudiestöd

De ersättningar som redan idag samordnas med studiemedel bör även samordnas med det nya omställningsstudiestödet. En bestämmelse motsvarande 3 § kap. 25 § studiestödslagen föreslås därför i lagen om omställningsstudiestöd. I denna bestämmelse bör bl.a. anges att omställningsstudiestöd inte får lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas studiestartsstöd, aktivitetsstöd,

⁸⁴ En behovsprövning kunde eventuellt ske under kortare tidsperioder, t.ex. per månad, och i så fall ske mot de månadsvisa inkomster som finns redovisade till Skatteverket. En utredning, Utredningen om tryggare och effektivare studier, har dock bedömt att månadsvis behovsprövning av olika skäl inte är lämplig. Ett skäl är att många ersättningar betalas ut en annan månad än de intjänas. Ett annat skäl är att inkomster från näringsverksamhet och kapitalinkomster redovisas per år. Utredningen bedömde av dessa skäl inte att det var lämpligt att övergå till en månadsvis inkomstprövning och till månadsvisa fribelopp. Det bedömdes inte heller som möjligt att införa bestämmelser om att arbetsgivarna ska lämna uppgifter om intjänandeperiod till Skatteverket. En sådan ordning skulle heller inte vara förenlig med de skatterättsliga inkomstprinciperna. Se SOU 2018:73. Studiemedel för effektiva studier.

⁸⁵ Till följd av den pågående pandemin gäller dock särskilda undantagsbestämmelser för behovsprövningen under 2020 och 2021.

utvecklingsersättning, etableringsersättning, sjukersättning, aktivitetsersättning eller rehabiliteringsersättning, statsbidrag som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten eller Sametinget. Det ska i sammanhanget påpekas att omställningsstudiestöd kommer att kunna lämnas med 20, 40, 50, 60, 75 och 100 procent av helt stöd samtidigt som ersättningar enligt socialförsäkringsbalken normalt lämnas med 25, 50, 75 eller 100 procent. Vissa kombinationer av omställningsstudiestöd och ersättning enligt socialförsäkringsbalken kommer därför inte tillsammans att kunna innebära 100 procents ersättning.

Omställningsstudiestöd bör heller inte få lämnas eller tas emot för samma tid då den studerande får utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärar-examen för personer som har en examen på forskarnivå eller för högskoleutbildning på forskarnivå om den studerande är eller har varit anställd som doktorand. Omställningsstudiestöd bör dessutom inte få ges för den tid då den studerande tjänstgör enligt lagen om totalförsvarsplikt eller fullgör utbildning till reserv- eller yrkesofficer. Omställningsstudiestöd bör slutligen heller inte kunna lämnas för den tid då den studerande beviljats studiestöd eller motsvarande studiefinansiering från ett annat land. I förordningen om omställningsstudiestöd föreslås dessutom samma närmre definition av begreppet studiestöd eller motsvarande studiefinansiering från annat land som den som återfinns i 3 kap. 33 a § studiestödsförordningen (2000:655).

Omställningsstudiestöd bör inte lämnas till studerande som har studiemedel eller föräldrapenning

Utöver den samordning som sker idag mellan studiemedel och andra ersättningar, bör omställningsstudiestöd även samordnas med studiemedel. Studiemedel och omställningsstudiestöd bör alltså inte kunna lämnas eller tas emot för samma tid.

Detsamma bör gälla för den som har föräldrapenning.⁸⁶ Rätt till föräldrapenning har en försäkrad förälder som vårdar barn under tid när han eller hon inte förvärsarbetar eller avstår från förvärsarbete.

⁸⁶ Tillfällig föräldrapenning (TFP) kan utgå parallellt med studier. Då baseras den på studietids-SGI:n, dvs. på de inkomster en studerande får vid sidan av sina studier. Det är alltså

Studiestöd beviljas idag utan regler om samordning mellan föräldrapenning och studiestöd. När CSN beviljar studiestöd kontrolleras alltså inte om den studerande har föräldrapenning. En kontroll gentemot inkomst görs dock där föräldrapenning, som skattepliktig ersättning, räknas in i inkomstunderlaget.⁸⁷ Omställningsstudiestödet saknar dock en motsvarande behovsprövning gentemot den studerandes inkomst.

Mot bakgrund av ovanstående bör omställningsstudiestöd inte kunna lämnas eller tas emot för samma tid som föräldrapenning i de fall ersättningarna sammanlagt överstiger heltid. Föräldrapenningsförmåner beräknas för dagar eller delar av dagar medan omställningsstudiestöd kommer att beräknas med veckobelopp. CSN bör därför ges rätt att meddela föreskrifter om när föräldrapenningsförmåner och omställningsstudiestöd anses lämnas för samma tid.

Omställningsstudiestöd bör inte lämnas till studerande som är intagna i anstalt enligt fängelselagen

Utredningen bedömer att intagna i anstalt, särskilt till följd av det aktualitetsvillkor som föreslås i avsnitt 4.5, sällan kommer att kunna kvalificera sig för rätt till omställningsstudiestöd. Målgruppen för stödet är heller inte personer som studerar som ett led i åtgärder för att förebygga brott och underlätta anpassning eller återanpassning i samhället. Omställningsstudiestöd bör därför inte kunna lämnas till den som är intagen i anstalt och som deltar i utbildning, oavsett om deltagandet i utbildning sker inom anstalten eller vid vistelse utanför anstalten. För att CSN ska ha möjlighet att förhindra felaktiga utbetalningar av omställningsstudiestöd föreslås i avsnitt 7.5.6 en förändrad uppgiftsskyldighet för Kriminalvården.

Förutom för studerande som är intagna i anstalt bör regeringen, på samma sätt som inom studiemedelssystemet, med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen kunna meddela föreskrifter om förutsättningarna för att få omställningsstudiestöd för studerande

möjligt att behålla sina studiemedel vid vård av sjukt barn och samtidigt få TFP som beräknas på inkomster man har haft vid sidan av studierna. Den som studerar med omställningsstudiestöd kan vidare behålla omställningsstudiestödet vid tillfällig vård av barn och det är då inte möjligt att ta ut TFP.

⁸⁷ Någon kontroll av inkomster genomförs dock inte under 2020 och 2021.

som på annat sätt får sitt uppehälle helt eller till väsentlig del bekostad av staten eller en kommun.

Omställningsstudiestöd behöver samordnas med andra ersättningar

Studiemedel får inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken studiestartsstöd lämnas (3 kap. 25 § studiestödslagen). På motsvarande sätt får studiestartsstöd inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken studiemedel lämnas (25 § lagen [2017:527] om studiestartsstöd). Varken studiemedel eller studiestartsstöd bör heller kunna lämnas eller tas emot för tid för vilken omställningsstudiestöd lämnas. Samordningsbestämmelserna i studiestödslagen och lagen om studiestartsstöd föreslås därför justeras.

Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning och etableringsersättning får inte lämnas till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser för samma tid som programdeltagaren får studiestöd enligt studiestödslagen eller studiestartsstöd enligt lagen om studiestartsstöd (5 kap. 2 § förordningen [2017:819] om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser). Aktivitetsstöd, utvecklingsersättning och etableringsersättning bör heller inte kunna lämnas för den tid som en programdeltagare får omställningsstudiestöd. Ett tillägg föreslås därför i samordningsbestämmelserna i förordningen om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser.

Även i några andra fall bör omställningsstudiestödet samordnas med andra förmåner på samma sätt som sker för studerande med studiemedel. Detta innebär följande.

- Rehabiliteringspenning bör minskas för den som får omställningsstudiestöd under samma tid.
- Sjukpenning i särskilda fall bör inte lämnas när en person bedriver studier med omställningsstudiestöd.

Omställningsstudiestöd ska ersätta ett inkomstbortfall. Andra ersättningar från Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten bör därför inte kunna utgå retroaktivt för tid för vilken CSN redan har lämnat omställningsstudiestöd. Utredningen föreslår därför att Försäkringskassan respektive Pensionsmyndigheten i sådana fall ska

göra avdrag på den retroaktiva ersättningen. Utredningen föreslår av ovanstående anledningar följdändringar i socialförsäkringsbalken gällande rehabiliteringspenning, sjukpenning i särskilda fall och gällande retroaktivt beviljade ersättningar från Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten.

Inom omställningsstudiestödet är det tänkt att den som blir sjuk, vårdar sjukt barn, sjuk närstående eller har ett barn som avlider, får behålla omställningsstudiestödet (se avsnitt 6.8). Den som har omställningsstudiestöd bör därmed enligt gällande bestämmelser t.ex. inte kunna få ordinarie sjukpenning från Försäkringskassan för samma tid som han eller hon tar emot omställningsstudiestöd. För att få det måste studierna avbrytas och omställningsstudiestödet avslutas. Försäkringskassan kommer också att få kännedom om när en person som har sjukpenning börjar studera med omställningsstudiestöd och kan då ompröva sjukpenningen (se avsnitt 7.6). Detsamma gäller för den som får smittbärappenning eller närståendepenning från Försäkringskassan. Utredningen ser därför inget behov av att föreslå särskilda bestämmelser om samordning av ordinarie sjukpenning, smittbärappenning och närståendepenning med omställningsstudiestöd.

Den som har arbetslöshetsersättning kan normalt inte få ersättning under den tid han eller hon utbildar sig (10 § lagen [1997:238] om arbetslöshetsersättning). Detta kontrolleras bl.a. genom att arbetslöshetskassorna hämtar in uppgifter om studiestöd från CSN (se avsnitt 7.6). Det är visserligen inte förekomsten av studiestöd från CSN utan studierna i sig som utgör hinder mot arbetslöshetsersättning. Förutom i några undantagssituationer bör dock enskilda som studerar med omställningsstudiestöd inte kunna bedömas stå till arbetsmarknadens förfogande. De kommer därmed inte att uppfylla ett av de s.k. grundvillkoren för rätt till arbetslöshetsersättning. Den som har omställningsstudiestöd bör därmed inte kunna få arbetslöshetsersättning för samma tid. Utredningen ser därför inget behov av att föreslå särskilda bestämmelser om samordning av arbetslöshetsersättning med omställningsstudiestöd.

Kravet på nyrekrytering inom studiestartsstödet

Studiestartsstöd ska primärt lämnas till arbetslösa som hade avstått från utbildning om stödet inte hade funnits.⁸⁸ Studiestartsstöd får därför inte lämnas till den som har studerat med studiestöd enligt studiestödslagen under de senaste tre åren (7 § lagen om studiestartsstöd). Ett nytt omställningsstudiestöd föreslås kunna lämnas bara för utbildning som kan antas stärka den sökandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov (se avsnitt 5.5). Den som har haft omställningsstudiestöd bör därför sällan senare komma ifråga för studiestartsstöd, eftersom studiestartsstödet riktar sig till personer som står långt från arbetsmarknaden. Om en sådan situation ändå skulle uppstå, bör dock kravet på nyrekrytering för rätt till studiestartsstöd även innefatta ett förbud mot omställningsstudiestöd under de senaste tre åren. Ett tillägg föreslås därför i bestämmelsen om nyrekrytering i lagen om studiestartsstöd.

6.8 Bestämmelser som bör överensstämma med bestämmelser som gäller för studiemedel

Förslag: Bestämmelserna för omställningsstudiestödet ska i så stor utsträckning som möjligt överensstämma med reglerna för studiemedel.

Bestämmelser som ska överensstämma med studiestödslagens bestämmelser är bestämmelser om

- studieaktivitet,
- studiernas omfattning,
- ny beviljning av omställningsstudiestöd vid obetalda årsbelopp och återkrav,
- omställningsstudiestöd under sjukdom, vid tillfällig vård av barn, vid vård av närstående och i samband med att ett barn under 18 år har avlidit,
- SGI-skydd enligt socialförsäkringsbalken,

⁸⁸ Prop. 2016/17:158. Studiestartsstöd – ett nytt rekryterande studiestöd. Sid. 43–44.

- möjlighet att hålla inne utbetalningar av omställningsstudiestöd,
- möjlighet att genast återbetala ej utnyttjat stöd,
- avgift för administrativa kostnader (uppläggningsavgift),
- skyldighet att lämna uppgift om aktuell adress till CSN för den som är återbetalningsskyldig för återkrav,
- preskription av fordran som avser återbetalning av omställningsstudielån eller återkrav av omställningsstudiestöd,
- att en fordran på omställningsstudiestöd inte får överlåtas,
- tillämpning av lagen (1969:93) om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt,
- omställningsstudiestöd till studerande som är att anse som smittbärare, och
- avrundning av belopp.

Bedömning: Den som inte aktivt deltar i studierna bör förlora rätten till stödet och bli återbetalningsskyldig. CSN bör ges i uppdrag att med högre frekvens än i det ordinarie studiestödet kontrollera att den studerande bedriver aktiva studier.

Skälen för förslaget och bedömningen: Det finns flera bestämmelser inom studiestödsområdet som bör vara desamma inom omställningsstudiestödet som inom studiestödet i övrigt. Detta underlättar för såväl utvecklingen av det nya omställningsstudiestödet som för administrationen.

De bestämmelser som bör överensstämma är bestämmelser om studieaktivitet, studiernas omfattning, obetalda årsbelopp och återkrav, omställningsstudiestöd under sjukdom, vid tillfällig vård av barn, vid vård av närstående och i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, SGI-skydd enligt socialförsäkringsbalken, möjlighet att hålla inne utbetalningar av omställningsstudiestöd, möjlighet att genast återbetala ej utnyttjat stöd, avgift för administrativa kostnader (uppläggningsavgift), låntagares skyldighet att lämna uppgift om aktuell adress till CSN, preskription av fordran som avser återbetalning av omställningsstudielån eller

återkrav av omställningsstudiestöd, att en fordran på omställningsstudiestöd inte får överlåtas, tillämpning av lagen (1969:93) om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt, om studiestöd till smittbärare och om avrundning av belopp.

Krav på aktiva studier

Det är viktigt att studerande som får omställningsstudiestöd bedriver aktiva studier. Den som inte aktivt deltar i studierna bör förlora rätten till stödet och bli återbetalningsskyldig. Studieaktivitetskontrollen bör därför anordnas på samma sätt som för studiemedel. Det innebär att aktivitetskontrollen bygger både på den studerandes egen uppgiftsskyldighet och på rapportering från utbildningsanordnarna till CSN. Om en studerande är beviljad omställningsstudiestöd för mer än en studieperiod sker dessutom alltid ett nytt aktivt intygande från både den studerande och skolan innan utbetalning sker vid den andra studieperiodens början. Det bör ankomma på CSN att utfärda närmare bestämmelser om studieaktivitet och kontroll av studieaktivitet. I avsnitt 7.5.8 föreslås att läroanstalterna och andra utbildningsanordnare ska vara skyldiga att lämna uppgifter om stödtagares deltagande i utbildning till CSN samt att studerande ska anmäla ändringar av sina förhållanden som har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd eller stödets storlek.

Mot bakgrund av att omställningsstudiestödet är särskilt förmånligt bör CSN dessutom ges i uppdrag att med högre frekvens än i det ordinarie studiestödet kontrollera att den studerande bedriver aktiva studier.

Studieomfattning

Studier vid komvux, yrkeshögskolor, universitet och högskolor är uttryckt i ett visst antal poäng per vecka, dvs. i en studieomfattning. Inom andra skolformer uttrycks studiernas omfattning i en procentsats. De utbildningar som köps av omställningsorganisationerna bör, i de fall det inte rör sig om utbildningar på komvux, yrkeshögskola eller högskola, på samma sätt uttryckas i en

procentsats. När studiernas poäng eller procent ställs i relation till studietiden uppstår studieomfattningen.

Omställningsstudiestöd bör beräknas per vecka, dvs. på samma sätt som inom studiemedelssystemet. Vad som anses utgöra studier på hel- respektive deltid kan framgå av andra författningar, t.ex. av 6 kap. 2 § högskoleförordningen (1993:100). Bestämmelserna om beräkning av studietakten bör i övrigt överensstämja med vad som gäller inom studiemedelssystemet vilket bl.a. innebär att CSN får meddela närmare föreskrifter om vad som ska anses vara studier på hel- respektive deltid, om det inte framgår av någon annan författning eller av den kursplan eller motsvarande som gäller för utbildningen. Se även avsnitt 6.2.

Obetalda årsbelopp eller återkrav för mer än ett kalenderhalvår

Den som påbörjar studier med omställningsstudiestöd har ofta studerat tidigare och kan därför ha obetalda årsbelopp eller återkrav. Mot bakgrund av att det inom det ordinarie studiemedelssystemet finns generösa trygghetsregler för låntagare som betalar tillbaka på sitt lån och en skyldighet att anmäla ändrade förhållanden, finns det normalt inte skäl att bevilja nytt studiestöd till personer som inte tidigare har skött sina åtaganden kring lån och återkrav. Den som har sådana obetalda årsbelopp eller återkrav för mer än ett kalenderhalvår bör därför inte beviljas omställningsstudiestöd. Även obetalda årsbelopp för lån tagna mellan den 1 januari 1989 och den 30 juni 2001 enligt den äldre studiestödslagen (1973:349) bör utgöra hinder för omställningsstudiestöd. Likaså obetald preliminär, slutlig eller kvarstående avgift avseende lån tagna före den 1 januari 1989 enligt den äldre studiestödslagen. Det bör dock, likt vad som gäller för studiemedel, kunna göras undantag om det finns synnerliga skäl. Även dessa bestämmelser bör ansluta till vad som gäller för studiemedel enligt studiestödslagen.

Obetalda årsbelopp och återkrav av omställningsstudiestöd bör dessutom, på samma sätt om obetalda återkrav av studiehjälp, studiemedel och studiestartsstöd, utgöra hinder mot ny beviljning av studiemedel och studiestartsstöd. Bestämmelser med denna innebörd förs in i studiestödslagen (1999:1395) och lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

Omställningsstudiestöd vid sjukdom, vård av barn, vård av närstående och vid barns bortgång

Studerande med omställningsstudiestöd bör på samma sätt som studerande med studiemedel ha möjligheter att behålla stödet om de blir sjuka, vårdar barn eller en anhörig. Även bestämmelserna om ledighet i samband med att ett barn yngre än 18 år har avlidit bör vara desamma som inom studiemedelssystemet. Detta innebär att den som studerar med omställningsstudiestöd behåller sin ersättning exempelvis under sjukdom och då inte kan få sjukpenning. Om den studerande i stället önskar övergå till sjukpenning måste han eller hon först avbryta sina studier och avsäga sig omställningsstudiestödet. Omställningsstudielån bör, även det i likhet med vad som gäller för låntagare i studiemedelsystemet, skrivas av från och med den 31:a sjuk- eller vårddagen och lån som lämnas under ledighet vid barns bortgång bör skrivas av i sin helhet. Däremot bör inte veckor med omställningsstudiestöd kunna användas på nytt för den som är sjuk (se avsnitt 6.3).

Utredningen föreslår att bestämmelserna om omställningsstudiestöd vid sjukdom och ledighet ska hänvisa till motsvarande bestämmelser i studiestödsförordningen (2000:655) och till de föreskrifter som har meddelats med stöd av dessa bestämmelser. På så sätt tydliggörs t.ex. att bestämmelserna i 6 kap. 3 § första stycket studiestödsförordningen och de bestämmelser som Försäkringskassan har meddelat med stöd av bemyndigande i 3 kap. 28 §, 3 kap. 32 § och 6 kap. 3 § andra stycket studiestödsförordningen, även är tillämpliga vid Försäkringskassans beslut om att godkänna sjukperioder vid ärenden om omställningsstudiestöd under sjukdom.

SGI-skydd under tid med omställningsstudiestöd

Även när det gäller bestämmelser om SGI bör motsvarande ordning gälla för studier med omställningsstudiestöd som vid studier med studiemedel. I socialförsäkringsbalken används ordet SGI-skydd. Det innebär att SGI för tid då den försäkrade avbryter eller inskränker sitt förvärvsarbete av vissa särskilt angivna skäl beräknas med utgångspunkt i förhållandena närmast före avbrottet eller inskränkningen, om SGI:n därigenom blir högre än om den hade

beräknats med beaktande av förhållandena under avbrottet eller inskränkningen (26 kap. 9 § socialförsäkringsbalken). Enligt 11 § samma kapitel gäller SGI-skydd under tid då den försäkrade bedriver studier, för vilka han eller hon uppbär studiestöd enligt studiestödslagen. SGI-skydd gäller även för den som utan att få studiestöd bedriver studier på minst halvtid, för vilka studiemedel får lämnas enligt studiestödslagen, under förutsättning att studierna bedrivs på eftergymnasial nivå eller bedrivs från och med det andra kalenderhalvåret det år den försäkrade fyller 20 år. I paragrafen upplyses också om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan meddela ytterligare föreskrifter om vilka studier som medför att skyddet är tillämpligt. Sådana föreskrifter finns i förordningen (2000:1418) om tillämpningen av vissa skyddsbestämmelser för sjukpenninggrundande inkomst. Reglerna för SGI-skydd avseende omställningsstudiestödet bör likställas med vad som gäller för studier i övrigt enligt 26 kap. 11 § socialförsäkringsbalken. Ändringarna föreslås föras in i förordningen om tillämpningen av vissa skyddsbestämmelser för sjukpenninggrundande inkomst.

Möjlighet att hålla inne utbetalningar av omställningsstudiestöd

Det är viktigt att CSN ges verktyg att förhindra felaktiga utbetalningar. Omställningsstudiestöd betalas ut månadsvis i efterskott. Vid uppgifter om ändrade förhållanden kommer CSN därför ofta att hinna utreda uppgifterna och ändra beslutet om omställningsstudiestöd innan en felaktig utbetalning hinner göras. I vissa fall kan myndigheten dock först nära inpå en förestående utbetalning komma att få nya uppgifter från en läroanstalt som innebär att rätten till omställningsstudiestöd ifrågasätts. I sådant fall ska CSN enligt bestämmelserna om kommunikation i 25 § förvaltningslagen (2017:900) kommunicera uppgifterna med den studerande innan myndigheten kan fatta ett nytt beslut. Under tiden kan en felaktig utbetalning hinna göras. CSN bör därför, på samma sätt som inom studiemedelssystemet (6 kap. 3 a § studiestödslagen), ges möjlighet att besluta om att tillfälligt hålla inne en utbetalning i de fall det finns sannolika skäl att anta att rätten till

omställningsstudiestöd har upphört eller att omställningsstudiestödet kommer att minskas.

Återbetalning av inte utnyttjat omställningsstudiestöd

Om någon som har tagit studiemedel meddelar att han eller hon inte önskar utnyttja detta, får det betalas tillbaka utan tillämpning av de ordinarie återbetalningsreglerna eller bestämmelserna om återkrav. CSN har också bemyndigats att meddela närmare föreskrifter om sådan återbetalning. Det bör inom omställningsstudiestödet finnas en motsvarande möjlighet för stödtagare att ångra sig och genast betala tillbaka stöd, utan att utbetalat lån behöver läggas till studieskulden och blir föremål för ordinarie återbetalningsregler.

Uppläggningsavgift för lån

Avgifterna för den som tar lån eller återbetalar en studieskuld bör vara desamma som inom studiemedelssystemet. Det innebär att det bör finnas en uppläggningsavgift för den som tar omställningsstudiestödets lånedel. Avgiften bör, för att motsvara avgiften inom studiemedelssystemet, vara 150 kronor för varje kalenderhalvår den studerande tar ut lån. Avgiften bör, på samma sätt som inom studiemedelssystemet, betalas inom den tid och på det sätt som CSN bestämmer.

Skyldighet för återbetalningsskyldig för återkrav att lämna uppgift om adress

Motsvarande uppgiftsskyldighet som gäller för återbetalningsskyldiga för återkrav som inte har en aktuell adress registrerad i folkbokföringsdatabasen enligt 5 kap. 6 a § studiestödslagen föreslås också gälla för den som har tagit omställningsstudiestöd i form av lån.

Preskription av fordran som avser återbetalning av omställningsstudielån eller återkrav av omställningsstudiestöd

Samma preskriptionsregler bör gälla för fordringar som avser återbetalning av omställningsstudielån och återkrav av omställningsstudiestöd, som gäller för återbetalning av studielån och återkrav av studiestöd enligt 6 kap. 12 § studiestödslagen. En sådan fordran kommer därmed att preskriberas tjugofem år efter tillkomsten, om preskriptionen inte avbryts dessförinnan.

Fordran på omställningsstudiestöd får inte överlåtas

Med en fordran på studiestöd menas den studerandes fordran på att få sitt studiestöd från CSN. Enligt studiestödslagen får en sådan fordran av studiemedel inte överlåtas till någon annan person.

Inte heller en person som studerar med omställningsstudiestöd bör kunna överlåta sin fordran till någon annan person. Det vore orimligt eftersom beslutet om omställningsstudiestöd är personligt.

Begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt

Lagen om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt ska enligt 6 kap. 1 § studiestödslagen som utgångspunkt tillämpas på studiestöd, om detta har sökts efter varsel om eller utbrott av arbetskonflikt. Samma ordning bör gälla för omställningsstudiestödet.

Studerande som är att anse som smittbärare

Studerande som är att anse som smittbärare enligt 46 kap. socialförsäkringsbalken kan i vissa fall få behålla sina studiemedel enligt bestämmelserna om studiemedel under sjukdom (6 kap. 1 § studiestödsförordningen). Inte minst den pågående pandemin visar på vikten av ett fungerande ekonomiskt skydd för studerande som är smittbärande och som under en period inte kan fortsätta bedriva sina studier. Samma ordning bör gälla för studerande med omställningsstudiestöd.

6.9 Återkrav av omställningsstudiestöd

Förslag: Om en studerande har fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp på grund av att han eller hon har förvärvsarbetat i en större omfattning än den omfattning som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiestödet, ska det som betalats ut för mycket krävas tillbaka. Belopp som har betalats ut för mycket av denna anledning ska dock inte återkrävas om omfattningen av förvärvsarbetet endast är något större än den omfattning av förvärvsarbete som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek. CSN ska få meddela närmare föreskrifter om förutsättningarna för att inte kräva tillbaka omställningsstudiestöd på grund av förvärvsarbete i för hög omfattning.

Om någon i annat fall än som avses i föregående stycke genom oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra sin uppgifts- och anmälningsskyldighet eller på något annat sätt har orsakat att omställningsstudiestöd lämnats felaktigt eller med för högt belopp, ska det som betalats ut för mycket krävas tillbaka. Detsamma gäller om någon på annat sätt fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp och insett eller borde ha insett detta.

Om det finns synnerliga skäl ska ett återkrav helt eller delvis få efterges.

Om en studerande avbryter sina studier ska andra och tredje styckena ovan tillämpas beträffande omställningsstudiestöd som har betalats ut för tiden efter avbrottet. Omställningsstudiestödet ska dock inte krävas tillbaka, om den studerande har fått studiestödet enligt föreskrifter om omställningsstudiestöd under sjukdom eller vid ledighet.

Samma bestämmelser om ränta och avgifter ska gälla vid återkrav av omställningsstudiestöd som gäller vid återkrav av studiemedel, liksom bestämmelserna om avskrivning av återkrav och indrivning av återkrav.

Återkrav ska också kunna verkställas genom avdrag på kommande utbetalningar av omställningsstudiestöd som ska betalas ut senare under den tidsperiod som omställningsstudiestöd har beviljats för, men endast om beslutet om återkrav meddelas före utgången av den tidsperioden.

Skälen för förslaget: Utredningen föreslår att omställningsstudiestöd ska betalas ut månadsvis i efterskott (avsnitt 6.6.2). Detta gör systemet med omställningsstudiestöd mindre sårbart för felaktiga utbetalningar än andra studiestödstyper som betalas ut i förskott. Många förändringar av studierna, exempelvis avbrott, kommer att hinna tas om hand innan utbetalningen har skett och utbetalningen kan då justeras.

Omställningsstudiestödet har inte heller någon behovsprövning gentemot egen inkomst på samma sätt som t.ex. finns i studiemedelssystemet (5 kap. 1 § första stycket studiestödslagen [1999:1395]). Därmed är den enskilt största grunden för återkrav inom studiemedelssystemet, att studerande har haft inkomster över inkomstgränserna, inte aktuell inom omställningsstudiestödet. I stället införs dock en återkravsbestämmelse med innebörden att en studerande som har fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp på grund av att han eller hon under studietiden har förvärvsarbetat i en större omfattning än den omfattning som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiestöd, kan få återkrav (se också avsnitt 6.4.3).

Ett fåtal timmars extra arbete kommer i praktiken att kunna innebära att rätten till omställningsstudiestöd förändras på ett betydande sätt. För en enskild stödtagare kan det samtidigt i vissa fall vara svårt att på förhand veta exakt hur mycket arbete som kommer att bli aktuellt under studietiden. Särskilt gäller detta för uppdrags- och behovsanställda. Återkrav bör därför inte vara aktuellt för den som enbart arbetat ett fåtal timmar mer än han eller hon tidigare har anmält till CSN. Belopp som betalats ut felaktigt på grund av arbete i begränsad omfattning under samma tid och omfattning som studier med omställningsstudiestöd bedrivs, bör inte krävas tillbaka. Återkrav bör inte beslutas om omfattningen av förvärvsarbetet endast är något större än den omfattning av förvärvsarbete som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiestödet. CSN bör få meddela närmare föreskrifter om förutsättningarna för att inte kräva tillbaka omställningsstudiestöd på grund av förvärvsarbete i för hög omfattning.

Återkrav bör därutöver naturligtvis också beslutas om någon genom oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra sin uppgifts- och anmälningsskyldighet eller på något annat sätt har orsakat att

studiestartsstöd har lämnats felaktigt eller med för högt belopp. Det kan t.ex. handla om stödtagare som avskiljs från sin utbildning på grund av studieinaktivitet och som underlåter att anmäla ändringen till CSN samtidigt som huvudmannen för utbildningen rapporterar ändringen till CSN först efter att en felaktig utbetalning har hunnit göras. Vid avbrott bör bestämmelserna om återkrav tillämpas beträffande omställningsstudiestöd som har betalats ut för tid efter avbrottet. Beror avbrottet på sjukdom eller ledighet för vård av barn eller närstående bör omställningsstudiestödet inte krävas tillbaka, om den studerande fått stödet enligt bestämmelserna om omställningsstudiestöd vid sjukdom och ledighet. Bestämmelsen om återkrav av omställningsstudiestöd föreslås därför i dessa delar utformas på samma sätt som motsvarande bestämmelse om återkrav av studiemedel.

På omställningsstudiestöd som krävs tillbaka bör ränta, på samma sätt som för studiemedel, tas ut från den dag då stödet tagits emot efter en räntesats som vid varje tidpunkt överstiger statens utlåningsränta med två procentenheter. CSN bör även få ta ut avgifter i samband med återkrav i enlighet med vad som gäller inom studiemedelssystemet.

Precis som inom studiemedelssystemet bör beslut om återkrav i vissa fall kunna verkställas genom avdrag på kommande utbetalningar av omställningsstudiestöd som ska betalas ut senare under den tidsperiod som omställningsstudiestöd har beviljats för. Sådan avräkning bör vara möjlig om beslutet om återkrav meddelas före utgången av den tidsperioden.

6.10 Återbetalning av lån

Förslag: Den som har fått omställningsstudielån ska betala tillbaka lånet enligt bestämmelserna i 4 kap. studiestödslagen (1999:1395) och föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna. Studiestödslagens bestämmelser om avgifter för administrativa kostnader vid återbetalning av studielån och om uppgiftsskyldighet ska gälla också i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån.

Bedömning: Bestämmelsen om nedsättning av årsbelopp vid nya studier i studiestödslagen bör inte gälla för en låntagare som tar emot omställningsstudiestöd. Sådana låntagare kommer dock fortsatt att ha möjlighet att få nedsättning på grund av minskad inkomst eller någon av de andra anledningar som anges i studiestödslagen.

Skälen för förslaget och bedömningen

Samma studielån som inom studiemedelssystemet

Den som tar omställningsstudiestöd kan välja att enbart ta omställningsstudiebidrag eller välja att även ta omställningsstudielån. Omställningsstudielån bör betalas tillbaka enligt bestämmelserna i 4 kap. studiestödslagen och de föreskrifter som meddelats i anslutning till 4 kap. studiestödslagen. Bestämmelserna i 6 kap. 4 § studiestödslagen om avgifter för administrativa kostnader vid återbetalning av studielån (expeditionsavgifter och påminnelseavgifter) och 6 kap. 7 § andra stycket studiestödslagen om uppgiftsskyldighet bör också gälla i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån. Bestämmelsen i 4 kap. 13 § 1 studiestödslagen, som handlar om nedsättning av årsbelopp för lån som den studerande redan har när låntagaren tar emot studiehjälp, studiemedel eller studiestartsstöd, bör dock inte gälla för den som tar emot omställningsstudiestöd (se nedan).

Ovanstående innebär att omställningsstudielånet bör betalas tillbaka enligt samma bestämmelser som det vanliga studielånet och betalas tillsammans med det. Det finns flera skäl till detta. Ett skäl är att låntagarna får samma lån och samma regler att förhålla sig till som låntagare i det vanliga studiemedelssystemet. Detta är särskilt viktigt eftersom många studerande kan komma att ta både omställningsstudielån och vanligt studielån under sin utbildningstid. Om omställningsstudielånet hade gjorts till ett separat lån kunde en låntagare ha upp till fem olika studieskulder att förhålla sig till, varav tre hade varit mycket lika varandra.⁸⁹ Detta hade dels lett till osäkerhet bland låntagarna, dels kunnat ge mycket höga årsbelopp.

⁸⁹ Lån tagna före den 1 januari 1989, lån tagna 1 januari 1989–30 juni 2001, lån tagna 1 juli 2001–31 december 2021 och lån tagna från och med den 1 januari 2022.

Med ett och samma lån anpassas studieskulden till den återstående återbetalningstiden och årsbeloppen fastställs efter det kvarvarande antalet betalningsår, som längst till utgången av det år låntagaren fyller 64 år, enligt höjd åldersgräns efter förslag i propositionen Bättre studiestöd högre upp i åldrarna (prop. 2020/21:122). Detta gör skuldbördan enklare att hantera för den enskilde utan ökade risker för staten, jämfört med en separat hantering av lånet.

Utredningens bedömning är vidare att det fördelningsmässigt hade varit en risk att införa ett nytt separat omställningsstudielån. Den tänkta målgruppen vill sannolikt, eftersom målgruppen består av äldre personer och relativt ofta deltidsstuderande och mot bakgrund av en lägre lånebenägenhet bland äldre studerande och deltidsstuderande, helst avstå från att ta lån. Den som behöver högre inkomster, antingen för att de har låga inkomster, höga utgifter eller för att de inte får kollektivavtalat kompletterande studiestöd, kommer troligen ändå att välja att ta lån. Det kan antas att de som kommer att ta lånedelen främst kommer att finnas bland dem som inte har något kollektivavtalat tillägg. Det skulle i så fall indikera att de som kommer att ta lån har lite lägre inkomster både före och under studierna (lägre årlig inkomst i beslut om SGI och inget kollektivavtalat kompletterande bidrag), jämfört med dem som inte väljer att ta lån. Ett separat lånesystem skulle kunna motverka dessa grupper villighet att ta lån och därmed, deras benägenhet att studera.

Ett annat skäl är att administrationen av lånet underlättas avsevärt genom att ett och samma lån beviljas till alla studerande. Genom att det är samma lån så tillämpas samtliga bestämmelser som gäller för studiemedel, utom den om nedsättning som diskuteras nedan, även för detta lån. Det innebär bl.a. att bestämmelserna om återbetalningstid, fastställande av årsbelopp, beräkning av årsbelopp, rätt till nedsättning, förtida återbetalning och avskrivning är samma inom omställningsstudiestödet som det är för det lån som träder i kraft den 1 januari 2022. Lånen läggs samman och betalas som en studieskuld. Att lånet föreslås bli detsamma gör även systemutvecklingen betydligt enklare och CSN ges möjlighet att utveckla systemen så att de hinner vara driftsatta i tid för genomförandet.

Detta innebär att den som tar omställningsstudielån bör kunna lägga samman sådana lån med studielån inom studiemedelssystemet

som tas från och med 2022. Omställningsstudielån bör dock inte kunna läggas samman med studielån som tagits före 2022, dvs. samma regler som gäller för studielån från och med 2022.⁹⁰ Den som har studielån som har tagits före 2022 kan dock ansöka om ändrade betalningsvillkor för de tagna lånen för att tidigare lån ska kunna återbetalas som en studieskuld.

Även lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m. inbegrips bland de bestämmelser som är tillämpliga på området.

Studier med omställningsstudiestöd ska inte ge rätt till nedsättning av tidigare årsbelopp

Den som betalar tillbaka på sitt studielån och börjar studera på nytt, med studiestöd (studiehjälp, studiemedel eller studiestartsstöd), beviljas under studierna automatiskt nedsättning av det årsbelopp han eller hon betalar på sitt tidigare lån. Årsbeloppet får sättas ned med en fjärdedel för varje påbörjat kvartal under vilket en låntagare studerar med studiestöd. Den som uppfyller något av villkoren under minst tre kvartal av ett betalningsår får rätt till hel nedsättning av årsbeloppet.

Det är även möjligt att ansöka om nedsättning med hänsyn till att inkomsten minskar. Det nya årsbeloppet ska beräknas till fem procent av den beräknade inkomsten för den som är högst 49 år och sju procent av den beräknade inkomsten för den som är 50 år eller äldre. För att nedsättning ska beviljas måste årsbeloppet minska med 1 428 kronor (tre procent av prisbasbeloppet) jämfört med det tidigare årsbeloppet.

Under 2020 fick 185 100 låntagare med studiemedel nedsättning av sitt årsbelopp (13 procent). Av dessa avsåg 108 800 nedsättning vid studier.⁹¹

Nedsättning av årsbeloppet på grund av nya studier med studiestöd beviljas för att det är sannolikt att den som studerar inte både har pengar för att täcka levnadsomkostnaderna under de nya studierna och har pengar att betala tillbaka på en tidigare studieskuld. De allra flesta som studerar med studiemedel har låga inkomster och de som arbetar innan de börjar studera går i princip alltid ner kraftigt i inkomst. Detta inkomstbortfall innebär att nästan alla vill ha

⁹⁰ Prop. 2020/21:122, bet. 2020/21 UbU17, rskr. 2020/21:308.

⁹¹ CSN (2021). Studiestödet 2020. CSN, rapport 2021:2.

nedsättning. Det är även rimligt att ge nedsättning vid studier i dessa fall.

Även den som studerar med omställningsstudiestöd går ner i inkomst. Den som får omställningsstudiestöd får olika nivåer på stödet beroende på sin tidigare inkomst. Normalt ligger dock nivåerna för bidragsdelen i omställningsstudiestödssystemet betydligt högre än nivån på beloppen i studiemedelssystemet. Den som har kollektivavtal föreslås enligt parternas principöverenskommelse också kunna få ett kompletterande studiestöd från sin omställningsorganisation. Det är således inte givet att den som studerar med omställningsstudiestöd önskar nedsättning av sitt årsbelopp eller skulle ha rätt till det vid en ansökan. Många utbildningar kommer också att bedrivas under kort tid. En del av dem som får omställningsstudiestöd kan därmed vilja fortsätta att betala på sitt tidigare årsbelopp. Detta är positivt eftersom deras studieskuld då blir slutförd fortare. Studier med omställningsstudiestöd bör därför inte, till skillnad från studier med studiemedel, per automatik ge rätt till nedsättning av årsbelopp. Studerande med omställningsstudiestöd kommer dock, som studerande med studiemedel, att ha möjlighet att ansöka om nedsättning med hänsyn till sin inkomstminskning.

Utredningen föreslår ovan att den som har fått omställningsstudielån ska betala tillbaka lånet enligt bestämmelserna i 4 kap. studiestödslagen. I 4 kap. 13 § 1 studiestödslagen regleras att årsbeloppet får sättas ned om låntagaren tar emot studiehjälp, studiemedel eller studiestartsstöd. Låntagare som tar emot omställningsstudiestöd kommer därmed inte att omfattas av bestämmelsen. Sådana låntagare kommer dock fortsatt att ha möjlighet att få nedsättning på grund av minskad inkomst (4 kap. 14 § studiestödslagen) eller någon av de andra anledningar som anges i 4 kap. 13 § studiestödslagen.

6.11 Utmätning av omställningsstudiebidrag

Med en fordran på studiestöd menas den studerandes fordran på att få sitt studiestöd från CSN. Enligt studiestödslagen får en sådan fordran inte tas i anspråk via utmätning.

Omställningsstudiebidraget kommer dock att vara skattepliktigt och blir därmed en inkomst av tjänst. Det blir därmed möjligt att ta omställningsstudiebidrag i anspråk genom utmätning på samma sätt som annan inkomst av tjänst. Detta är även rimligt mot bakgrund av omställningsstudiebidragets storlek. Någon särskild bestämmelse om att fordran på omställningsstudiebidrag inte får tas i anspråk via utmätning behövs därför inte.

6.12 Tid med omställningsstudiestöd ska vara överhoppningsbar tid i arbetslöshetsförsäkringen

6.12.1 Förslag till ändring i den nuvarande lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring

Förslag: När ramtid, vid bedömning av rätten till arbetslöshetsersättning, ska bestämmas ska månader då den sökande har fått del av helt omställningsstudiestöd inte räknas, om det inte är förmånligare för sökanden att sådan tid räknas med. En sådan månad ska kunna hoppas över även om den innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarspåbud i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor.

Skälet för förslaget: Av parternas principöverenskommelse framgår att parterna anser att den tid en studerande studerar med omställningsstudiestöd ska göras överhoppningsbar när rätten till arbetslöshetsersättning ska prövas.

Nuvarande bestämmelser om överhoppningsbar tid i arbetslöshetsförsäkringen

För att ha rätt till arbetslöshetsförsäkring krävs bl.a. att den sökande är anmäld som arbetssökande hos den offentliga arbetsförmedlingen och står till arbetsmarknadens förfogande. Därutöver måste den sökande ha uppfyllt ett arbetsvillkor. För att uppfylla ett arbetsvillkor krävs normalt att den sökande under en ramtid om tolv

månader som föregått arbetslösheten ha arbetat minst 80 timmar per månad under sex månader alternativt 480 timmar under sex sammanhängande månader där arbetet inte har understigit 50 timmar under någon månad. Till följd av den pågående pandemin gäller dock till och med den 1 januari 2023 ett mindre omfattande arbetsvillkor. Kravet på arbete är tillfälligt begränsat till 60 timmar per månad under sex månader alternativt 420 timmar under sex sammanhängande månader där arbetet inte har understigit 40 timmar under någon månad. (9 och 12 §§ lagen [1997:238] om arbetslöshetsförsäkring).

När ramtiden bestäms kan tid med vissa förhållanden hoppas över, s.k. överhoppningsbar tid. Den överhoppningsbara tiden medför att ramtiden förskjuts bakåt i tiden med motsvarande tid. Enligt nuvarande ordning kan tid med närmare ett 20-tal olika förhållanden hoppas över, som exempelvis styrkt sjukdom och tid när en sökande varit förhindrad att arbeta på grund av en avslutad heltidsutbildning om utbildningen har avslutats efter att den sökande fyllt 25 år (16 b § lagen om arbetslöshetsförsäkring). Möjligheten att hoppa över tid är dock inte absolut. Om en månad innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor är månaden inte överhoppningsbar. När det gäller vissa förhållanden har bestämmelserna om överhoppningsbar tid konstruerats på ett sätt som innebär att tiden med det aktuella förhållandet kan hoppas över om det skulle vara mer förmånligt för den sökande. Det gäller t.ex. månader då den sökande deltagit i korttidsarbete för vilket preliminärt stöd har lämnats enligt lagen (2013:948) om stöd vid korttidsarbete (16 d § lagen om arbetslöshetsförsäkring).

Den överhoppningsbara tid som inte räknas in i ramtiden får enligt nuvarande ordning sammanlagt vara högst fem år (17 § lagen om arbetslöshetsförsäkring).

Tid med del av helt omställningsstudiestöd bör vara överhoppningsbar tid inom arbetslöshetsförsäkringen

Omställningsstudiestöd med helt belopp förutsätter att stödtagaren studerar på minst heltid och inte arbetar vid sidan av studierna (se avsnitt 6.4.3). Stödtagarna kommer dessutom, till följd av

kvalifikationsreglerna för det nya stödet, alltid att vara äldre än 25 år (se avsnitt 4.4). Bestämmelserna om överhoppningsbar tid i 16 b § i den nuvarande lagen om arbetslöshetsförsäkring bedöms därför medföra att den som har omställningsstudiestöd med helt belopp och som har arbetat före sina studier kommer att kunna hoppa över sin avslutade utbildning och få sin ersättningsrätt prövad utifrån det arbete som han eller hon utförde före studierna.

Stödtagare som arbetar vid sidan av sina studier och som studerar på deltid eller på heltid kommer båda att ha omställningsstudiestöd med delar av helt belopp. Detta eftersom en person som arbetar och samtidigt studerar med omställningsstudiestöd inte ska kunna få ersättning som sammanlagt uppgår till mer än motsvarande heltid (se avsnitt 6.4.3). För dem som före studierna har arbetat på heltid eller i en hög omfattning, kan arbetet under studietiden komma att bli mindre omfattande. Utan en särskild skyddsregel inom arbetslöshetsförsäkringen kan studierna komma att innebära en förlorad rätt till arbetslöshetsersättning eller en lägre arbetslöshetsersättning, för den som börjar studera som ett led i en omställning. För dem som före studierna har varit helt arbetslösa eller som har arbetat i begränsad utsträckning, kan arbetet under studietiden komma att bli mer omfattande. För denna grupp kan det vara mera fördelaktigt att få medräkna arbete som utförts under studietiden. Arbete under studietiden kan då kvalificera till arbetslöshetsersättning.

Det är viktigt att den som arbetat före sina studier kan använda sig av denna tid i arbete vid prövning av rätten till arbetslöshetsersättning, i händelse av arbetslöshet efter att studierna med omställningsstudiestöd är avslutade. I annat fall kan det finnas starka incitament att inte påbörja nödvändiga studier för en omställning. Samtidigt bör möjligheten att kvalificera sig för rätt till arbetslöshetsersättning, för den som lyckas stärka sin anknytning till arbetsmarknaden genom arbete under tiden med omställningsstudiestöd, inte begränsas. Månader då en sökande har haft omställningsstudiestöd med delar av helt stöd bör därför inte räknas vid fastställande av ramtiden inom arbetslöshetsförsäkringen, om det inte är förmånligare för den sökande om sådan tid räknas med. En sådan månad bör t.ex. därmed kunna hoppas över även om den innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett

arbetsvillkor. Bestämmelser med denna innebörd föreslås därför föras in i den nuvarande lagen om arbetslöshetsförsäkring.

6.12.2 Förslag till ändring i förslaget till ny lag om arbetslöshetsförsäkring

Förslag: När ramtid, vid bedömning av rätten till arbetslöshetsersättning, ska bestämmas ska tid då den sökande har fått del av helt omställningsstudiestöd inte räknas, om det inte är förmånligare för sökanden att sådan tid räknas med.

Skälen för förslaget: I betänkandet Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen lämnas förslag om en ny arbetsförsäkring baserad på inkomster.⁹² Det nuvarande arbetsvillkoret föreslås ersättas av ett inkomstvillkor. Den sökande ska under en ramtid om tolv månader som föregått arbetslösheten haft en minsta månadsinkomst av förvärvsarbete under minst fyra månader och en sammanlagd minsta totalinkomst av förvärvsarbete (huvudregeln), eller en minsta månadsinkomst av förvärvsarbete under minst fyra sammanhängande månader (undantagsregeln). I betänkandet lämnas också förslag om delvis förändrade villkor för överhoppningsbar tid. Bland annat föreslås att överhoppningsbar tid som inte uppgår till minst tre månader ska bortses ifrån. Vidare föreslås att den högsta sammanlagda överhoppningsbara tiden ska kortas från dagens fem år till 36 månader. I betänkandet föreslås också en distinktion mellan överhoppningsbar tid och överhoppningsbar tid i särskilda fall. Det första begreppet avser sådan tid som ska hoppas över vid beräkning av ramtiden och ersättningens storlek. Detta gäller endast om inkomsten av förvärvsarbete under dessa månader understiger den minsta inkomst per månad som gäller för att uppfylla ett inkomstvillkor. Det sistnämnda begreppet avser sådan tid som får hoppas över, om det är förmånligare för den sökande. Betänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Utredningen gör i denna promemoria bedömningen att den som bedriver studier på heltid och som har omställningsstudiestöd med helt belopp kommer att omfattas av bestämmelsen i 16 b § den nuvarande lagen om arbetslöshetsförsäkring. Utredningen föreslår

⁹² SOU 2020:37. Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen.

dessutom att månader då en sökande har haft omställningsstudiestöd med delar av helt stöd inte bör räknas med vid fastställande av ramtid, om det inte är förmånligare om sådan tid räknas med (avsnitt 6.12.1). Den förstnämnda situationen kan därmed hänföras till kategorin överhoppningsbar tid, och den sistnämnda till kategorin överhoppningsbar tid i särskilda fall.

För det fall regeringen går vidare med förslagen i SOU 2020:37 bör, vid bestämmandet av ramtiden för ett nytt inkomstvillkor, månader då den sökande har fått del av helt omställningsstudiestöd inte räknas, om det inte är förmånligare för sökanden att sådan tid räknas med. Sådana månader bör få hoppas över även om den innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarsplikt att den kan tillgodoräknas i ett inkomstvillkor. Om regeringen går vidare med förslagen i SOU 2020:37 bör 5 kap. 15 § i det betänkandets förslag till ny lag om arbetslöshetsförsäkring därför kompletteras med en fjärde punkt. Utredningen lämnar därför i avsnitt 1.5 förslag till ändring av det förslag till 5 kap. 15 § i en ny lag om arbetslöshetsförsäkring som lämnas i SOU 2020:37. Utredningens förslag i denna del kan behöva anpassas i samband med att det nya regelverket för arbetslöshetsförsäkringen införs.

7 Administration av omställningsstudiestöd

7.1 Omställningsstudiestödet ska administreras av CSN

Förslag: Omställningsstudiestödet ska vara ett statligt studiestöd.

Bedömning: Centrala studiestödsnämnden (CSN) bör förutom de handläggande uppgifterna (se avsnitt 2.6) ges i uppgift att utveckla ett it-stöd för att kunna hantera handläggningen av omställningsstudiestödet och återbetalningen av lånet.

Skälen för förslaget och bedömningen: I uppdragsbeskrivningen för utredningsuppdraget anges att det nya studiestödet bör genomföras enligt befintliga strukturer. I parternas principöverenskommelse anges inte vilken organisation parterna anser bör administrera det nya studiestödet. I förhandlingsunderlaget anförde parterna dock att man ansåg att administration och myndighetsutövning bör skötas av CSN.

Omställningsstudiestödet är en studiestödsform som ligger väl i linje med CSN:s uppdrag. I förordningen (2017:1114) med instruktion för Centrala studiestödsnämnden anges bl.a. att myndigheten ska administrera studiestöd och andra stöd till enskilda. CSN har också vana vid att hantera studiestöd som består både av bidrag och lån och är den kanske enda myndighet som har förutsättningar att hantera lån till enskilda i den omfattning som det nya omställningsstudiestödet förutsätter.

Många av dem som kommer att studera med omställningsstudiestöd har även studerat tidigare. De har därmed en relation till

CSN, vet var man normalt ansöker om studiestöd, vad som krävs för att man ska få en utbetalning, etc.

Utredningens bedömning är därmed att CSN bör hantera omställningsstudiestödet. Utredningen föreslår att omställningsstudiestöd ska vara ett statligt studiestöd och det följer därmed av den befintliga formuleringen i 1 § förordningen med instruktion för Centrala studiestödsnämnden att CSN ska administrera även omställningsstudiestödet.

CSN bör förutom de handläggande uppgifterna ges i uppgift att utveckla ett it-stöd för att kunna hantera handläggningen av omställningsstudiestödet och återbetalningen av lånet. I detta ingår att utveckla en digital (elektronisk) ansökan för omställningsstudiestöd och att erbjuda omställningsorganisationerna möjligheter för ett effektivt informationsutbyte. CSN bör även ges en samordnande roll för omställningsstudiestödet. I denna samordnande roll ligger att ta kontakt med berörda parter för att åstadkomma nödvändiga informationsutbyten, att utforma ansökan, rutiner och övrigt informationsmaterial för omställningsstudiestöd, liksom att utforma webbsidor, med mera.

7.2 En ansökan om omställningsstudiestöd lämnas in till CSN som prövar ansökan och fattar beslut

7.2.1 Omställningsstudiestöd ska beviljas efter ansökan

Förslag: Omställningsstudiestöd ska beviljas efter ansökan. En studerande ska få begränsa sin ansökan till att avse endast omställningsstudiebidrag.

En ansökan om omställningsstudiestöd ska vara undertecknad eller skrivas under med en elektronisk underskrift av den sökande. Uppgifterna i ansökan ska lämnas på heder och samvete.

CSN ska få meddela närmare föreskrifter om hur en ansökan ska göras och vad den ska innehålla samt om hur digitala (elektroniska) ansökningar ska överföras.

Skälen för förslaget

En ansökan om omställningsstudiestöd lämnas in till CSN

CSN föreslås pröva rätten till omställningsstudiestöd och en ansökan om omställningsstudiestöd bör därför lämnas in till CSN. En sådan ansökan bör på sedvanligt sätt vara undertecknad av den sökande och de uppgifter som lämnas i ansökan bör också lämnas på heder och samvete.

En sökande får givetvis begränsa sin ansökan så att den enbart avser omställningsstudiebidrag, men ansökan kan omfatta både omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån.

CSN ges möjlighet att närmare föreskriva om hur en ansökan ska göras, vad den ska innehålla och hur elektroniska ansökningar ska överföras till CSN.

Försäkringskassan ska fastställa en sjukpenninggrundande inkomst (SGI)

Den studerande ska även i samband med ansökan till CSN lämna in ett underlag för prövning av sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och årlig inkomst. Detta underlag lämnas in till CSN som dock vidarebefordrar denna del av ansökan till Försäkringskassan för prövning och beslut om årlig inkomst och SGI (se även avsnitt 6.4.1).

Med utgångspunkt i det inlämnade underlaget bestämmer Försäkringskassan årlig inkomst och SGI. Beslutet meddelas dels den sökande, dels CSN. Försäkringskassans beslut kan vara att den sökande saknar en årlig inkomst och en SGI, alternativt att han eller hon har en SGI som uppgår till 24 procent av prisbasbeloppet eller mer. För det fall den sökande inte medverkar i Försäkringskassans utredning av SGI måste myndigheten fatta beslut utifrån befintligt underlag, vilket kan medföra ett beslut om att det saknas en SGI eller om en årlig inkomst och en SGI som blir lägre än den hade kunnat bli med den sökandes medverkan. Den sökandes bristande medverkan i Försäkringskassans utredning kan därför i förlängningen leda till att CSN beslutar om att ansökan om omställningsstudiestöd ska avslås eller att omställningsstudiestöd ska lämnas med ett lägre belopp.

7.2.2 Yttrande från en omställningsorganisation

Förslag: Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska CSN ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

3. den redan har lämnat ett yttrande,
4. den har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig,
5. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år (63 år från och med 2026), eller
6. ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för.

Vid prövningen av en ansökan om omställningsstudiestöd ska CSN lägga särskild vikt vid ett yttrande som en registrerad eller offentlig omställningsorganisation har lämnat.

CSN ska få meddela närmare föreskrifter om hur yttranden från omställningsorganisationer ska lämnas in och vad ett yttrande ska innehålla.

Bedömning: CSN bör utveckla ett systemstöd för att kunna ta emot yttranden och uppgifter från omställningsorganisationer.

Skälen för förslaget och bedömningen

Det bör finnas en skyldighet för CSN att ge omställningsorganisationer tillfälle att lämna ett yttrande om den sökta utbildningen

Av parternas principöverenskommelse framgår att CSN ska begära in ett utlåtande från berörd omställningsorganisation innan beslut om att bevilja omställningsstudiestöd och att det av utlåtandet ska framgå om utbildningen stärker personens framtida ställning på arbetsmarknaden. Vidare anges att utlåtandet i praktiken ska vara

styrande för CSN:s beslut. Av utredningens uppdragsbeskrivning framgår att utredningen ska föreslå hur bedömningen av hur en utbildningsinsats stärker individens framtida ställning på arbetsmarknaden ska kunna genomföras rättssäkert och likvärdigt samt föreslå hur ett utlåtande ska utformas och på vilket sätt andra instanser ska involveras.

Omställningsorganisationer som erbjuder arbetstagare omställnings- eller kompetensstöd i form av vägledning, rådgivning och förstärkt stöd kommer att ha en särskild inblick i den enskilde arbetstagarens situation och särskilt goda förutsättningar att uttala sig om hur dennes ställning på arbetsmarknaden kan stärkas genom deltagande i en viss utbildning. Sådana tjänster kommer att erbjudas av den nya offentliga omställningsorganisationen som föreslås i promemorian Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16), dvs. Kansliet för omställnings- och kompetensstöd vid Kammarkollegiet, och sådana omställningsorganisationer som registreras enligt den lag om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden som föreslås i samma utredning. Dessa omställningsorganisationers kompetens bör tillvaratas. Utredningen föreslår därför att dessa omställningsorganisationer, i de fall den studerande är anknuten till en sådan, ska ges tillfälle att lämna ett yttrande till CSN med ett utlåtande om och i förekommande fall hur den sökta utbildningen kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.

Utredningen har övervägt vilken status ett utlåtande från en omställningsorganisation lämpligen ska få, om det ska ges i form av ett beslut eller som ett vägledande yttrande. Utredningens bedömning är att det bör ges i form av ett vägledande yttrande och att det är CSN, som en del av beslutet om rätten till stödet, bör fatta beslut i frågan om villkoret att utbildningen ska stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov är uppfyllt. Utredningen har även övervägt om omställningsorganisationerna bör åläggas en skyldighet att lämna ett yttrande till CSN i de fall aktualitetsvillkoret (se avsnitt 4.5) respektive arbetsvillkoret för att få rätt till grundläggande omställnings- och kompetensstöd är uppfyllt. Utredningen bedömer dock att det inte är möjligt att ålägga omställnings-

organisationerna en sådan skyldighet eftersom det kan förekomma situationer där en omställningsorganisation inte har möjlighet att lämna ett yttrande. Bedömningen är därför att det är tillräckligt att ålägga CSN en skyldighet att ge en omställningsorganisation som den studerande är anknuten till tillfälle att lämna ett yttrande om den sökta utbildningen, utifrån de villkor som utredningen föreslår ska gälla för att den ska anses stärka en studerandes ställning på arbetsmarknaden (se avsnitt 5.5). Att CSN ska ge omställningsorganisationerna tillfälle att yttra sig innebär att CSN inte får avgöra ärendet utan att först ha gett berörd omställningsorganisation tillfälle att yttra sig. Det innebär dock inte att det finns en skyldighet för en omställningsorganisation att också lämna ett yttrande.

De omställningsorganisationer som CSN bör vara skyldig att ge tillfälle att lämna yttrande är dels den nya offentliga omställningsorganisationen som föreslås i promemorian Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16), dvs. Kansliet för omställnings- och kompetensstöd vid Kammarkollegiet, dels sådana omställningsorganisationer som registreras enligt den lag om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden som föreslås av samma utredning. En person anses vara anknuten till en omställningsorganisation till vilken personens arbetsgivare betalar avgifter för omställnings- och kompetensstöd. Vissa anställda kommer i stället vara anknutna till den offentliga omställningsorganisationen. Om en person är anknuten till flera registrerade omställningsorganisationer eller till Kammarkollegiet och en eller flera registrerade omställningsorganisationer på grund av att han eller hon har flera förvärvsarbeten, t.ex. är anställd hos olika arbetsgivare, bör CSN vara skyldig att ge en av dessa organisationer tillfälle att lämna ett yttrande.

Skyldigheten för CSN att ge en omställningsorganisation tillfälle att yttra sig gäller inte om den berörda omställningsorganisationen redan har lämnat ett yttrande eller meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig, t.ex. på grund av att omställningsorganisationen inte har möjlighet att lämna ett yttrande. Skyldigheten gäller inte heller om den sökande ansöker om omställningsstudiestöd före det kalenderår han eller hon fyller 27 år

eller efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år. En person som ansöker före det kalenderår han eller hon fyller 27 år kan inte uppfylla arbetsvillkoret på 96 månader för att få rätt till omställningsstudiestöd och en person som ansöker efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år har inte rätt till omställningsstudiestöd med hänsyn till åldersgränsen. Från och med 2026 föreslås att omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 63 år, varför skyldigheten att ge en omställningsorganisation tillfälle att lämna yttrande samtidigt bör höjas till 63 år (se avsnitt 4.2).

Det bör inte heller finnas någon skyldighet för CSN att ge berörd omställningsorganisation tillfälle att lämna ett yttrande om en person ansöker om omställningsstudiestöd för samma utbildning som han eller hon redan har fått omställningsstudiestöd för, eftersom utbildningen i det fallet redan har blivit prövad och godkänd. För att underlätta CSN:s administration bör omställningsorganisationerna vara uppgiftsskyldiga till CSN angående uppgiften att de har avstått från att lämna ett yttrande.

Utredningens bedömning är att yttrandehantering i praktiken kommer att gå till på så sätt att en person som vill ansöka om omställningsstudiestöd i första hand uppmanas att kontakta en omställningsorganisation som han eller hon är anknuten till för att få vägledning om studier med omställningsstudiestöd och för att få ett yttrande. Utredningen bedömer att omställningsorganisationerna i nästan samtliga fall kommer att lämna ett yttrande till CSN utan att CSN behöver ge omställningsorganisationen tillfälle att göra det. Det är enbart i de ärenden där det saknas ett yttrande som CSN behöver kontakta en omställningsorganisation och ge den tillfälle att lämna in ett yttrande. Om CSN gör det bör den berörda omställningsorganisationen kontakta den studerande för att få tillgång till den information som behövs för att organisationen ska kunna uttala sig om hur den sökta utbildningen kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Om den studerande inte skulle medverka i omställningsorganisationens utredning får omställningsorganisationen lämna ett utlåtande utifrån de uppgifter som den i det enskilda fallet har tillgång till. CSN föreslås få meddela närmare föreskrifter om hur yttranden från registrerade omställningsorganisationer och den offentliga

omställningsorganisationen ska lämnas in och vad ett yttrande ska innehålla.

Om den studerande varken är anknuten till en registrerad eller till den offentliga omställningsorganisationen ska CSN inte vara skyldig att ge någon omställningsorganisation tillfälle att yttra sig. Det innebär att om den studerande genom ett kollektivavtal är anknuten till en omställningsorganisation som inte är registrerad är CSN inte skyldig att ge denna organisation tillfälle att lämna ett yttrande. Eventuella inlagor från en sådan organisation kan dock användas som underlag vid bedömning av ärendet i den mån CSN bedömer att det är relevant.

Vid prövningen ska CSN lägga särskild vikt vid ett yttrande från en omställningsorganisation

Utredningen föreslår att CSN vid prövningen av en ansökan om omställningsstudiestöd ska lägga särskild vikt vid ett yttrande som en registrerad omställningsorganisation eller Kansliet för omställnings- och kompetensstöd vid Kammarkollegiet har lämnat. Enligt parternas principöverenskommelse ska utlåtandet från omställningsorganisationerna om hur utbildningen stärker personens framtida ställning på arbetsmarknaden i praktiken vara styrande för CSN:s beslut. Utredningens bedömning är att förslaget att CSN ska lägga särskild vikt vid ett yttrande från en omställningsorganisation är en väl avvägd reglering som är förenlig med förvaltningsrättsliga principer samtidigt som den är i linje med parternas principöverenskommelse och tillgodoser intentionerna i överenskommelsen.

I de ärenden där det saknas yttrande och det inte finns någon skyldighet för CSN att ge en omställningsorganisation tillfälle att lämna in ett yttrande, eller där en omställningsorganisation efter CSN:s kontakt ändå har avstått från att lämna ett yttrande, får myndigheten pröva ärendet utifrån de uppgifter som finns tillgängliga. Prövningen görs då med utgångspunkt i den studerandes egna uppgifter och eventuella andra underlag som han eller hon har lämnat in.

Den föreslagna ordningen innebär att CSN:s beslut kommer att grundas på en bedömning utifrån de lagfästa kriterierna om när en utbildning kan anses stärka en studerandes framtida ställning på

arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov, med utgångspunkt i uppgifter i omställningsorganisationens yttrande och i annat eventuellt underlag, samt utifrån den praxis som utvecklas. Det bedöms sannolikt att CSN i flertalet fall kommer att komma till samma slutsats som omställningsorganisationerna. Som beslutsfattande myndighet måste CSN dock kunna fatta självständiga beslut som i sin tur kan överklagas till och överprövas av Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS).

Den närmare utformningen av yttrandet

Av utredningens uppdragsbeskrivning framgår att utredningen ska föreslå hur ett utlåtande ska utformas och på vilket sätt andra instanser ska involveras. Utredningen anser att yttrandet bör lämnas utifrån ett standardiserat digitalt formulär som utgår från de kriterier som föreslås ligga till grund för prövningen av om utbildningsinsatsen stärker den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. I yttrandet bör omställningsorganisationerna redovisa sin bedömning och en motivering till denna. Den exakta utformningen av det digitala formuläret bör det vara upp till CSN att utarbeta. För detta ändamål föreslås att CSN ska få rätt att meddela närmare föreskrifter om vad ett yttrande ska innehålla.

CSN bör utveckla ett systemstöd för att ta emot yttranden och uppgifter från omställningsorganisationer

För att underlätta CSN:s och omställningsorganisationernas administration vid hanteringen av yttranden och uppgiftslämnande bör CSN utveckla ett systemstöd för att ta emot yttranden och uppgifter från omställningsorganisationer.

7.2.3 CSN ska pröva och fatta beslut om omställningsstudiestöd

Förslag: Om omställningsstudiestöd beviljas, ska ersättnings storlek framgå av beslutet. Beslutet ska dessutom innehålla

information om den studerandes skyldighet att anmäla ändrade förhållanden till CSN och information om omprövningsreglerna.

Omställningsstudiestöd ska få beviljas för högst fyra kalenderveckor före den kalendervecka då ansökan kom in till CSN. Omställningsstudiestöd får beviljas för högst ett år i sänder. CSN får meddela närmare föreskrifter om detta.

CSN:s beslut ska gälla omedelbart, om inte CSN bestämmer något annat.

Den studerandes rätt till omställningsstudiestöd ska omprövas när ändrade förhållanden föranleder det.

Skälen för förslaget: När ansökan har kommit in till CSN, och ett eventuellt yttrande från omställningsorganisationen och en bestämd årlig inkomst i ett beslut om SGI finns tillgängliga, gör myndigheten en prövning av ansökan.

Bidragsbeloppet fastställs utifrån den årliga inkomst som Försäkringskassan har bestämt, uppgiften om förvärvsarbete under studietiden och den omfattning den studerande studerar. När dessa är kända kan bidrag beviljas (se avsnitt 6.5 för beloppsberäkning). Om det av ett yttrande framgår att den studerande även ska beviljas bidrag från sin omställningsorganisation ska CSN informera den berörda omställningsorganisationen om sitt beslut om bidrag. För att omställningsstudielån sedan ska beviljas krävs att CSN har kännedom om både omställningsstudiebidraget och det kollektivavtalade kompletterande studiestödet. Omställningsstudielånet kan således beviljas först när CSN får uppgift från en registrerad omställningsorganisation om det bidrag som har beviljats. Därefter kan CSN bevilja lån (se avsnitt 6.4.4).

För den som inte är anställd eller har något har något kollektivavtal, och som ansöker om omställningsstudielån, kan dock lånet beviljas samtidigt som bidraget.

Hanteringen bör i övrigt, t.ex. vad gäller studieaktivitet, studiernas omfattning, obetalda avgifter och återkrav, omställningsstudiestöd under sjukdom, med mera, ske på samma sätt som för studiemedel (se avsnitt 6.8). Likaså bör CSN:s möjlighet att hålla inne omställningsstudiestöd eller att lämna omställningsstudiestöd med lägre belopp till dess ett slutligt beslut om rätt till stöd har fattats, överensstämja med vad som gäller för studiemedel.

Omställningsstudiestöd bör kunna beviljas för högst fyra kalenderveckor före den kalendervecka då ansökan kom in till CSN och för högst ett år i sänder. CSN bör få meddela närmare föreskrifter om detta. CSN:s beslut ska gälla omedelbart, om inte CSN bestämmer något annat. Om ett beslut överklagas, kan ÖKS dock enligt 48 § förvaltningslagen (2017:900) besluta att det tills vidare inte ska gälla.

Avbrutna studier, förvärvsarbete under tiden med omställningsstudiestöd och andra förändringar påverkar den studerandes möjlighet att få omställningsstudiestöd. Det bör därför alltid vara möjligt för CSN att ändra ett beslut om omställningsstudiestöd om något inträffar under studiernas gång. Ett beslut om omställningsstudiestöd bör därför omprövas när ändrade förhållanden föranleder det. Möjligheten att ompröva beslut kommer därmed att motsvara vad som gäller inom studiemedelsområdet. Bestämmelsen om omprövning utgör en sådan föreskrift som innebär att ett gynnande beslut kan ändras till den enskildes nackdel enligt 37 § andra stycket 1 förvaltningslagen (2017:900).

7.3 Överklagande till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS)

7.3.1 CSN:s beslut om beviljning och återkrav av omställningsstudiestöd överklagas till ÖKS

Förslag: CSN:s beslut i ärenden om tilldelning av omställningsstudiestöd ska kunna överklagas till ÖKS. Detsamma ska gälla för beslut om återkrav av omställningsstudiestöd. ÖKS beslut med anledning av ett överklagande dit ska inte få överklagas.

Skälen för förslaget: CSN kan besluta att helt eller delvis avslå en ansökan om omställningsstudiestöd. Det kan ske på olika grunder, t.ex. på grund av att den sökande inte bedöms uppfylla kvalifikationskraven när det gäller arbete, om utbildningen inte anses stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med

beaktande av arbetsmarknadens behov eller har obetalda årsbelopp eller flera återkrav.

CSN:s beslut om omställningsstudiestöd kan få stora konsekvenser för en enskild. CSN:s beslut om stödet bör därför kunna överklagas. ÖKS har till uppgift att pröva överklaganden av CSN:s beslut om beviljande av studiestöd och återkrav av studiestöd. Nämnden bör därför vara den instans som även prövar överklaganden av CSN:s beslut i ärenden som rör tilldelning av omställningsstudiestöd. Överklagandenämndens beslut med anledning av ett överklagande dit bör, på samma sätt som gäller för beslut enligt studiestödslagen och lagen om studiestartsstöd, inte få överklagas. Förordningen (2007:1348) med instruktion för Överklagandenämnden för studiestöd bör därför ändras i enlighet med detta.

Om överklagandet gäller frågan om vilken inkomst som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd överklagas det hos Överklagandenämnden enbart i de fall där CSN har bestämt inkomsten för studerande som inte är försäkrade för arbetsbaserade förmåner (se avsnitt 6.4.1). I övriga fall omprövas sådana frågor hos Försäkringskassan och överklagas hos förvaltningsrätten (se avsnitt 7.4.1).

Den offentliga omställningsorganisationens yttrande bör inte vara möjligt att överklaga separat. Utredningen bedömer att det är tillräckligt att invändningar mot innehållet i ett sådant yttrande kan prövas i samband med ett överklagande av CSN:s beslut i ett ärende om tilldelning omställningsstudiestöd.

Om ett beslut överklagas, kan ÖKS enligt 48 § förvaltningslagen besluta att det tills vidare inte ska gälla.

7.3.2 Uppgiftsskyldighet till ÖKS

Förslag: Läroanstalter, andra utbildningsanordnare, Försäkringskassan och Migrationsverket ska, på samma sätt som för studiemedel och studiestartsstöd, ha uppgiftsskyldighet till ÖKS. Därutöver ska också Försvarsmakten och omställningsorganisationerna ha uppgiftsskyldighet till ÖKS. Denna skyldighet motsvarar de uppgifter de har skyldighet att lämna till CSN.

Skälen för förslaget: I avsnitt 7.5 föreslås att vissa myndigheter och andra organisationer ska vara uppgiftsskyldiga gentemot CSN gällande sådana uppgifter som CSN behöver för sin handläggning. De läroanstalter och andra utbildningsanordnare som har uppgiftsskyldighet gentemot CSN ska även ha motsvarande uppgiftsskyldighet gentemot ÖKS. Detsamma bör gälla för Försäkringskassan och Migrationsverket.

Utöver denna uppgiftsskyldighet som motsvarar den som gäller inom studiemedelssystemet och studiestartssystemet, bör även Försvarsmakten och omställningsorganisationerna ha uppgiftsskyldighet till CSN. Även denna uppgiftsskyldighet bör motsvara den uppgiftsskyldighet de föreslås få till CSN.

7.4 Överklagande till förvaltningsdomstol

7.4.1 Försäkringskassans beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol

Förslag: Av en upplysningsbestämmelse ska det framgå att föreskrifterna om ändring, omprövning och överklagande i 113 kap. 3–17 och 19 §§ socialförsäkringsbalken ska tillämpas i fråga om ärenden om godkännande av sjukperiod som i första instans handläggs av Försäkringskassan.

Försäkringskassans beslut om sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst för en försäkrad som har ansökt om omställningsstudiestöd ska kunna ändras, omprövas och överklagas på samma sätt som Försäkringskassans övriga beslut om sjukpenninggrundande inkomst.

Skälen för förslaget: I 113 kap. socialförsäkringsbalken finns bestämmelser om ändring, omprövning och överklagande av beslut. Försäkringskassans beslut om att godkänna en sjukperiod i ärenden om studiemedel enligt studiestödslagen kan redan idag överklagas till förvaltningsrätt efter det att beslutet har omprövats av Försäkringskassan enligt dessa bestämmelser. Det finns inga skäl att ändra på detta förfarande och möjligheten att överklaga ett sådant

beslut bör även gälla för Försäkringskassans beslut om sjukperioder i ärenden om omställningsstudiestöd. Av en upplysningsbestämmelse i lagen om omställningsstudiestöd bör det framgå att föreskrifterna i 113 kap. 3–17 och 19 §§ socialförsäkringsbalken tillämpas i fråga om ärenden som i första instans handläggs av Försäkringskassan. En sådan upplysning tydliggör att de aktuella bestämmelserna i socialförsäkringsbalken gäller avseende Försäkringskassans beslut om sjukperioder i ärenden om omställningsstudiestöd.

Vidare föreslår utredningen i denna promemoria att Försäkringskassan på CSN:s begäran ska bestämma sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst för en försäkrad som ansökt om omställningsstudiestöd (se avsnitt 6.4.1). Sådana beslut om sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst bör kunna ändras, omprövas och överklagas på samma sätt som Försäkringskassans övriga beslut om sjukpenninggrundande inkomst, dvs. enligt bestämmelserna i 113 kap. socialförsäkringsbalken. Möjligheten att överklaga ett sådant beslut gäller om beslutet går den enskilde emot och har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd, även om den sjukpenninggrundande inkomsten har fastställts till maximalt belopp, dvs. 8,0 prisbasbelopp.

Att 113 kap. socialförsäkringsbalken föreslås gälla i fråga om ärenden om bestämmande av sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst för en försäkrad som ansökt om omställningsstudiestöd förs in i socialförsäkringsbalken.

7.4.2 CSN:s beslut om återbetalning av lån överklagas till allmän förvaltningsdomstol

Förslag: CSN:s beslut i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån överklagas på samma sätt som beslut om återbetalning av studielån enligt bestämmelser i studiestödslagen (1999:1395).

Skälen för förslaget: Besluten som fattas gällande återbetalning av studielån kan ha stor betydelse för den enskilde och kan exempelvis handla om fastställandet av ett årsbelopp, rätten att få betala lägre årsbelopp och rätten till avskrivning av omställningsstudielån. Ett

beslut om återbetalning av omställningsstudielån bör därför kunna överklagas.

Utredningen föreslår i avsnitt 6.10 att omställningsstudielån betalas tillbaka enligt samma bestämmelser som det vanliga studielånet inom studiemedelssystemet och betalas tillsammans med det. Överklagande av beslut om återbetalning av omställningsstudielån bör därför hanteras på samma sätt som överklagande av beslut om återbetalning av studielån enligt bestämmelserna i 6 kap. 10 § studiestödslagen.

CSN:s beslut i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån som rör en person som är bosatt i Sverige bör därmed överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets personen hade sin hemortskommun när beslutet fattades. Beslut i övriga fall bör överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets det första beslutet i ärendet fattades. Med hemortskommun bör avses den kommun där den fysiska personen var folkbokförd den 1 november året före det år då beslutet fattades. För den som var bosatt eller stadigvarande vistades här i landet under någon del av det år då beslut fattades, men som inte var folkbokförd här den 1 november föregående år, bör med hemortskommun avses den kommun där den fysiska personen först var bosatt eller stadigvarande vistades. Prövningstillstånd bör krävas vid överklagande till kammarrätten. CSN:s beslut om återbetalning av omställningsstudielån bör dock gälla omedelbart, om nämnden inte bestämmer något annat.

7.4.3 Uppgiftsskyldighet till domstol

Förslag: Bestämmelserna om uppgiftsskyldighet till domstol som har betydelse för återbetalningen av omställningsstudielån ska överensstämma med bestämmelserna inom studiemedelsområdet.

Skälen för förslaget: Domstolarna måste kunna utföra sitt arbete på ett effektivt och rättssäkert sätt. Det finns därför skäl att införa uppgiftsskyldighet gentemot domstolarna. I 6 kap. 7 § studiestödslagen finns bestämmelser om uppgiftsskyldighet till bl.a. domstolar. Eftersom det lån som ska återbetalas är samma lån som inom

studiemedelssystemet bör även denna uppgiftsskyldighet vara densamma som inom studiemedelssystemet.

7.5 CSN behöver vissa uppgifter från andra för sin handläggning

7.5.1 CSN behöver uppgifter från myndigheter, omställningsorganisationer, läroanstalter, andra utbildningsanordnare och den studerande

För att kunna hantera omställningsstudiestödet och genomföra den prövning som förutsätts, måste CSN ha tillgång till vissa uppgifter från omställningsorganisationer, andra myndigheter, läroanstalter och andra utbildningsanordnare samt från den studerande. Uppgifterna behövs för att CSN ska kunna avgöra om personen tillhör målgruppen för stödet, om den sökta utbildningen antas kunna stärka sökandens framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov, för att beräkna vilket belopp som ska betalas ut och för att kunna kontrollera att inte någon har tagit emot stödet felaktigt eller med för högt belopp. Där det bedöms nödvändigt att detta regleras särskilt, bör en uppgiftsskyldighet gentemot CSN införas i lagen eller förordningen om omställningsstudiestöd alternativt i andra författningar om uppgiftsskyldighet.

I fråga om uppgifter från andra myndigheter finns det en allmän uppgiftsskyldighet för myndigheter i 6 kap. 5 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400, OSL). Enligt den bestämmelsen är en myndighet skyldig att på begäran av en annan myndighet lämna uppgifter som den förfogar över, om inte uppgiften är sekretessbelagd eller det skulle hindra arbetets behöriga gång. För uppgifter som inte omfattas av sekretess behöver någon särskilt reglerad uppgiftsskyldighet därför inte anges. CSN behöver dock uppgifter för att handlägga ärenden om omställningsstudiestöd som inte kan lämnas till CSN med stöd av 6 kap. 5 § OSL, dvs. sådana uppgifter som omfattas av sekretess. Detaljerna kring uppgiftsskyldigheten kan enligt utredningens bedömning regleras på förordningsnivå med stöd av den s.k. restkompetensen (jämför

prop. 2016/17:158, s. 79). För att tydliggöra att CSN kommer att behöva uppgifter från andra myndigheter anser dock utredningen att det finns skäl att i lagen om omställningsstudiestöd ha med en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer kan meddela föreskrifter om att myndigheter under regeringen ska vara skyldiga att lämna CSN de uppgifter som har betydelse för tillämpningen av lagen om omställningsstudiestöd och föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen.

När det gäller uppgifter från läroanstalter, andra utbildningsanordnare och omställningsorganisationer som inte är någon myndighet krävs dock alltid en författningsreglerad uppgiftsskyldighet för att organisationen ska vara skyldig att lämna uppgifter till CSN.

Den uppgiftsskyldighet som bör regleras rör därmed uppgifter som omfattas av sekretess från myndigheter och samtliga uppgifter från organisationer som inte är myndigheter.

7.5.2 Uppgiftsskyldighet för Försäkringskassan

Förslag: Försäkringskassan ska, om uppgifterna har betydelse för omställningsstudiestödet, lämna uppgift om aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, rehabiliteringsersättning, sjukersättning och aktivitetsersättning till CSN. Försäkringskassan ska också ha uppgiftsskyldighet gentemot CSN när det gäller överföring av godkända sjukperioder.

Vidare ska Försäkringskassan ha uppgiftsskyldighet gentemot CSN när det gäller perioder med föräldrapenningsförmåner, graviditetspenning, närståendepenning, sjukpenning smittbärarpennning och dagpenning till totalförsvarspliktiga för att kunna bedöma tid som ska jämföras med arbetad tid vid prövningen av arbetsvillkoret.

Försäkringskassan ska också ha uppgiftsskyldighet gentemot CSN när det gäller uppgift om årlig inkomst och uppgifter som lagts till grund för ett sådant beslut samt uppgift om att en sökande inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt socialförsäkringsbalken.

Skälen för förslaget: När det gäller Försäkringskassan finns en generell uppgiftsskyldighet till studiestödsmyndighet i 3 § förordningen (1980:995) om skyldighet för Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten att lämna uppgifter till andra myndigheter. Uppgiftsskyldigheten avser att på begäran lämna uppgifter om enskildas adress, deras arbetsgivares namn och adress samt enskildas ekonomiska förhållanden och den tidsperiod en utgiven ersättning avser, om uppgifterna behövs i ärenden där. I fråga om studiemedel och studiestartsstöd finns därtill en särskilt reglerad uppgiftsskyldighet i studiestödsförordningen (2000:655) respektive förordningen (2017:532) om studiestartsstöd. I linje med att uppgiftsskyldigheten är reglerad särskilt för studiemedel och studiestartsstöd föreslår utredningen att Försäkringskassan bör ha en särskild reglerad uppgiftsskyldighet till CSN i författningarna om omställningsstudiestöd. På samma sätt som gäller för studiemedel och studiestartsstöd föreslås Försäkringskassan vara uppgiftsskyldig gentemot CSN när det gäller aktivitetsstöd, utvecklingsersättning, rehabiliteringsersättning, sjukersättning och aktivitetsersättning. Sådana uppgifter är viktiga eftersom dessa förmåner föreslås samordnas med omställningsstudiestödet, så att inte olika ersättningar kan lämnas för samma tid. När det gäller omställningsstudiestödet bör även uppgifter om föräldrapenningsförmåner lämnas till CSN så att inte omställningsstudiestöd och dessa förmåner riskerar att lämnas under samma tid (se avsnitt 6.7).

Dessutom bör Försäkringskassan få uppgiftsskyldighet gentemot CSN när det gäller perioder med föräldrapenningsförmåner, graviditetspenning, närståendepenning, sjukpenning, smittbärarpenning och dagpenning till totalförsvarspliktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt för att kunna bedöma tid som ska jämsställas med arbetad tid vid prövningen av arbetsvillkoret (se avsnitt 4.3–4.6). I och med att Försäkringskassan föreslås få en roll att bestämma årlig inkomst och SGI för beräkningen av omställningsstudiestödet bör Försäkringskassan också ha uppgiftsskyldighet mot CSN när det gäller uppgift om årlig inkomst som har bestämts på begäran av CSN och uppgifter som lagts till grund för ett sådant beslut samt uppgift om att en sökande inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt 4 och 6 kap. socialförsäkringsbalken (se avsnitt 6.4.1). Försäkringskassan bör

också, på samma sätt som gäller för studiemedel och studiestartsstöd, få uppgiftsskyldighet gentemot CSN när det gäller överföring av godkända sjukperioder. Den föreslagna uppgiftsskyldigheten bedöms nödvändig för att Försäkringskassan ska kunna lämna ut uppgifter som kan omfattas av sekretess till CSN.

Som framgår av avsnitt 7.8 kommer uppgifterna att ha motsvarande sekretesskydd hos CSN som hos Försäkringskassan när uppgifterna lämnas dit. Några av uppgifterna som Försäkringskassan föreslås bli uppgiftsskyldig för bedöms vidare normalt inte omfattas av sekretess i Försäkringskassans verksamhet. Det gäller t.ex. uppgifter om årlig inkomst och sjukpenninggrundande inkomst. Utredningen föreslår dock att regleringen bör omfatta samtliga uppgifter som behövs från Försäkringskassan för att det inte ska uppstå tveksamheter om vilka uppgifter som avses.

7.5.3 Uppgiftsskyldighet för Migrationsverket

Förslag: Migrationsverket ska på begäran, om uppgifterna har betydelse för omställningsstudiestödet, lämna CSN uppgift om en utlänning vistas i Sverige enligt utlänningslagen (2005:716). Uppgiftsskyldigheten ska avse namn, personnummer eller samordningsnummer, medborgarskap, tillstånd eller annat bevis om rätt att vistas i Sverige med angivande av vilken typ av tillstånd eller annat bevis som har beviljats eller utfärdats, dag för beslut om tillstånd eller utfärdande av annat bevis om rätt att vistas i Sverige samt uppgift om hur länge tillståndet eller beviset gäller, klassning av tillstånd eller annat bevis om rätt att vistas i Sverige enligt Migrationsverkets klassificeringssystem, och upplysning om en person saknas.

Skälen för förslaget: Migrationsverket bör, på samma sätt som för studiemedel och studiestartsstöd, ha uppgiftsskyldighet till CSN när det gäller uppgifter om utlänningars rätt att vistas i Sverige. Uppgiftsskyldigheten bör avse uppgift om namn, personnummer eller samordningsnummer, medborgarskap, tillstånd eller annat bevis om rätt att vistas i Sverige med angivande av vilken typ av tillstånd eller annat bevis som har beviljats eller utfärdats, dag för

beslut om tillstånd eller utfärdande av annat bevis om rätt att vistas i Sverige samt uppgift om hur länge tillståndet eller beviset gäller, klassning av tillstånd eller annat bevis om rätt att vistas i Sverige enligt Migrationsverkets klassificeringssystem, och upplysning om en person saknas. Uppgifterna är väsentliga för prövningen av utländska medborgares rätt till omställningsstudiestöd. Den föreslagna uppgiftsskyldigheten bedöms nödvändig för att Migrationsverket ska kunna lämna ut uppgifter som kan omfattas av sekretess till CSN (se vidare avsnitten 4.1 och 7.8).

Som framgår av avsnitt 7.8 kommer uppgifterna att skyddas av ett rakt skaderekvisit hos CSN när uppgifterna lämnas dit. Ett rakt skaderekvisit bedöms även vara tillräckligt för sådana uppgifter som CSN får från Migrationsverket och som hos den myndigheten kan omfattas av sekretess med ett omvänt skaderekvisit.

7.5.4 Uppgiftsskyldighet för Skatteverket

Förslag: Skatteverket ska, i den utsträckning det behövs för kontroll av ansökningar om omställningsstudiestöd, på begäran lämna uppgift ur beskattningsdatabasen om sökandes arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag samt uppgift om nettoomsättning för sökande som är enskild näringsidkare eller delägare i handelsbolag eller kommanditbolag.

Skälen för förslaget: Skatteverket har i dag en uppgiftsskyldighet till CSN bl.a. i den utsträckning det behövs för kontroll av ansökningar om studiestöd (6 § första stycket 2 förordningen [2001:588] om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet). Uppgiftsskyldigheten, som gäller på begäran av CSN, avser uppgifter i beskattningsdatabasen om överskott och underskott i inkomstlagen tjänst, näringsverksamhet och kapital och registrering i sjömansregistret. Omställningsstudiestödet är ett statligt studiestöd och uppgiftsskyldigheten i den nämnda bestämmelsen bedöms därför även omfatta kontroll av ansökningar av omställningsstudiestöd. För att kunna kontrollera ansökningar om omställningsstudiestöd behöver CSN dock få tillgång till ytterligare uppgifter från Skatteverkets beskattningsdatabas.

Skatteverket föreslås därför, i den utsträckning det behövs för kontroll av ansökningar om omställningsstudiestöd, på begäran vara uppgiftsskyldig till CSN när det gäller uppgifter om sökandes arbetsinkomster enligt 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen (1999:1229) som kan ge rätt till jobbskatteavdrag. Sådana uppgifter är viktiga för att underlätta administrationen av stödet när det gäller prövningen av det s.k. arbetsvillkoret och efterkontroll av ansökningar om omställningsstudiestöd (se avsnitten 4.3–4.6 och 6.4.5). För sökande som är enskild näringsidkare eller delägare i handelsbolag eller kommanditbolag ska Skatteverket på begäran av CSN även lämna uppgift om nettoomsättning enligt deklarationsbilaga för att CSN ska kunna kontrollera förvärvsarbete under tiden med omställningsstudiestöd. En uppgiftsskyldighet bedöms behövas för att dessa uppgifter, som omfattas av sekretess hos Skatteverket, ska få lämnas ut till CSN (se vidare avsnitten 6.4.3, 6.4.5 och 7.8).

Som framgår av avsnitt 7.8 kommer uppgifterna att skyddas av ett rakt skaderekvisit hos CSN när uppgifterna lämnas dit, vilket bedöms rimligt vid en avvägning mellan insynsintresset och sekretessintresset. Uppgiftsskyldigheten förs in i förordningen om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet.

7.5.5 Uppgiftsskyldighet för Försvarsmakten

Förslag: Försvarsmakten ska, om uppgifterna har betydelse för omställningsstudiestödet, lämna uppgift för en studerande om beslut om rätt till dagersättning och vilken period som dagersättningen avser.

Skälen för förslaget: Försvarsmakten föreslås ha uppgiftsskyldighet till CSN när det gäller uppgifter om beslut om rätt till dagersättning och vilken period dagersättningen avser. Sådana uppgifter är viktiga för att underlätta administrationen av stödet när det gäller bedömningen av tid som ska jämföras med förvärvsarbete vid prövningen av arbetsvillkoret. Uppgiften är även av betydelse för att kunna pröva att omställningsstudiestöd inte lämnas för den tid då den studerande tjänstgör enligt lagen om totalförsvarsplikt. En uppgiftsskyldighet bedöms behövas för att dessa uppgifter, som kan

omfattas av sekretess hos Försvarsmakten, ska få lämnas ut till CSN (se vidare avsnitten 6.7 och 7.8). Som framgår av avsnitt 7.8 kommer uppgifterna att ha motsvarande sekretesskydd hos CSN som hos Försvarsmakten när uppgifterna lämnas dit.

7.5.6 Uppgiftsskyldighet för Kriminalvården

Förslag: Kriminalvården ska lämna uppgift om att en intagen bedriver studier till CSN, med undantag för uppgifter om studier på sådan utbildning som Kriminalvården ansvarar för enligt skollagen (2010:800).

Skälen för förslaget: Kriminalvården har idag en uppgiftsskyldighet till CSN när det gäller uppgift om att en intagen bedriver eftergymnasiala studier (39 § fängelseförordningen [2010:2010]). Den uppgiften behövs i ärenden om studiemedel, eftersom en studerande med studiemedel som är intagen i anstalt som huvudregel endast kan få studiemedel för studier på eftergymnasial nivå och då endast med den del som utgörs av studiebidrag (11 kap. 2 § Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd [CSNFS 2001:1] om beviljning av studiemedel). I avsnitt 6.7 föreslås att omställningsstudiestöd inte alls ska kunna lämnas till studerande som är intagna i anstalt. Studier som Kriminalvården själv ansvarar för enligt 24 kap. 10 § skollagen ger inte rätt till studiemedel enligt studiestödslagen och det är inte heller någon utbildning som en omställningsorganisation kan finansiera. Sådan utbildning kan därmed inte ge rätt till omställningsstudiestöd (se avsnitten 5.1 och 5.2). Kriminalvården föreslås därför ha uppgiftsskyldighet till CSN när det gäller uppgifter om studier på alla utbildningsnivåer, förutom när det gäller sådana studier som Kriminalvården själv ansvarar för enligt 24 kap. 10 § skollagen.

En uppgiftsskyldighet bedöms behövas för att dessa uppgifter, som kan omfattas av sekretess hos Kriminalvården, ska få lämnas ut till CSN (se vidare avsnitten 6.7 och 7.8). Ändringar införs i fängelseförordningen. Som framgår av avsnitt 7.8 kommer uppgifterna att ha motsvarande sekretesskydd hos CSN som hos Kriminalvården när uppgifterna lämnas dit.

7.5.7 Uppgiftsskyldighet för omställningsorganisationer

Förslag: Registrerade omställningsorganisationer ska vara uppgiftsskyldiga till CSN när det gäller

- tid, omfattning och huvudmannen för samt namn på utbildning som finansieras av omställningsorganisationen,
- huruvida omställningsorganisationen kommer att lämna kollektivavtalat kompletterande studiestöd för studier på den sökta utbildningen,
- tjänstledighet för en studerande som behöver vara tjänstledig från en anställning under studietiden,
- datum för när ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in till omställningsorganisationen,
- om den har avstått från att lämna ett yttrande, samt
- övriga uppgifter om studierna och om andra förhållanden som har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd.

När en registrerad omställningsorganisation har beslutat om storleken på kollektivavtalat kompletterande studiestöd för en person som har beviljats omställningsstudiebidrag ska organisationen informera CSN om innehållet i beslutet.

För den offentliga omställningsorganisationen begränsar sig uppgiftsskyldigheten till uppgiften om datum för när ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in, om den avstått från att lämna ett yttrande och övriga uppgifter om studierna och om andra förhållanden som har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget: Registrerade omställningsorganisationer föreslås vara uppgiftsskyldiga till CSN när det gäller uppgifter om

- tid, omfattning och huvudmannen för samt namn på utbildning som finansieras av omställningsorganisationen (se avsnitt 5.2),
- huruvida omställningsorganisationen kommer att lämna kollektivavtalat kompletterande studiestöd för studier på den sökta utbildningen (se avsnitt 6.4.4),

- tjänstledighet för en studerande som behöver vara tjänstledig från en anställning under studietiden (se avsnitt 6.4.3),
- datum för när ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in till omställningsorganisationen (se avsnitt 4.5),
- om den har avstått från att lämna ett yttrande (se avsnitt 7.2.2), samt
- övriga uppgifter om studierna och om andra förhållanden som har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd.

Vidare bör en registrerad omställningsorganisation informera CSN om innehållet i beslut om kollektivavtalat kompletterande studiestöd för personer som har beviljats omställningsstudiebidrag. Samtliga dessa uppgifter är väsentliga för prövningen av om en person har rätt till stödet och för hur mycket stöd som ska lämnas. Även om sådana uppgifter sannolikt är offentliga inom den offentliga omställningsorganisationen, och den offentliga omställningsorganisationen därmed redan genom 6 kap. 5 § OSL är skyldig att lämna uppgifter till CSN, föreslås av tydlighetsskäl att regleringen även ska omfatta dem i fråga datum för när ansökan om grundläggande omställnings- och kompetensstöd kom in, om den har avstått från att lämna ett yttrande samt om övriga uppgifter om studierna och om andra förhållanden som har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd.

7.5.8 Uppgiftsskyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare

Förslag: Läroanstalterna och andra utbildningsanordnare ska vara uppgiftsskyldiga till CSN när det gäller utbildning, studietid, studiernas omfattning, studieaktivitet och studieresultat.

Centrala studiestödsnämnden ska få meddela närmare föreskrifter om läroanstalters och andra utbildningsanordnares uppgiftsskyldighet till nämnden.

Med läroanstalt avses sådan läroanstalt eller utbildning som avses i studiestödslagen (1999:1395) och som normalt tas upp i bilagan till studiestödsförordningen och med annan

utbildningsanordnare avses en fysisk eller juridisk person som anordnar sådan utbildning som finansieras av en omställningsorganisation.

Skälen för förslaget: Läroanstalterna bör på samma sätt som gäller för studiemedel och studiestartsstöd, vara uppgiftsskyldiga till CSN när det gäller utbildning, studietid, studiernas omfattning, studieaktivitet och studieresultat. Dessa uppgifter, som är offentliga i läroanstalternas verksamhet, behövs för att beräkna stödets storlek och för att pröva rätten till omställningsstudiestöd, både inför att stödet beviljas och sedan löpande under den tid som stödet betalas ut.

Med läroanstalt avses sådan läroanstalt eller utbildning som avses i 3 kap. 2 § studiestödslagen och som normalt tas upp i bilagan till studiestödsförordningen. Motsvarande uppgiftsskyldighet bör gälla för andra utbildningsanordnare, varmed avses fysiska eller juridiska personer som anordnar sådan utbildning som finansieras av en omställningsorganisation.

Uppgiftsskyldigheten föreslås gälla för alla läroanstalter och andra utbildningsanordnare (se avsnitt 5.2). Till följd av 6 kap. 5 § OSL skulle en läroanstalt eller annan utbildningsanordnare med en myndighet som huvudman i och för sig redan enligt gällande rätt vara skyldig att lämna sådana uppgifter till CSN. Dock krävs en författningsreglerad uppgiftsskyldighet för att exempelvis en folkhögskola eller en annan utbildningsanordnare, som inte är någon myndighet, ska vara skyldig att lämna sådana uppgifter till CSN. För att det, i förhållande till studiestödslagens och studiestödsförordningens bestämmelser, inte ska råda några tveksamheter för en läroanstalt eller annan utbildningsanordnare med en myndighet som huvudman om skyldigheterna att lämna dessa uppgifter till CSN även i ärenden om omställningsstudiestöd föreslås att uppgiftsskyldigheten bör omfatta alla läroanstalter och andra utbildningsanordnare.

7.5.9 Uppgiftsskyldighet för studerande

Förslag: En studerande som har beviljats omställningsstudiestöd ska till CSN anmäla ändrade förhållanden som har betydelse för att få omställningsstudiestöd eller stödets storlek.

CSN får rätt att meddela närmare föreskrifter om den studerandes uppgiftsskyldighet.

Skälen för förslaget: De studerande bör vara skyldiga att anmäla sådana förändringar till CSN som kan påverka rätten till stödet eller stödets storlek. Det kan t.ex. röra sig om uppgifter om förändringar i studierna eller om förvärvsarbete under studietiden i högre omfattning än som tidigare meddelats. Studerandes uppgiftsskyldighet är således av stor vikt för att rätt omställningsstudiestöd ska kunna betalas ut.

7.5.10 Uppgiftsskyldighet i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån

Som framgår av avsnitt 7.4.3 föreslås att 6 kap. 7 § andra stycket studiestödslagen) om uppgiftsskyldighet för andra myndigheter och försäkringsinrättningar gentemot domstol, Försäkringskassan och CSN också ska gälla i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån.

7.6 Andras behov av uppgifter från CSN

Förslag: CSN ska vara skyldig att till registrerade omställningsorganisationer lämna uppgifter ur beslut om omställningsstudiestöd, beviljat omställningsstudiebidrag, stödets omfattning och inkomst som ligger till grund för beslut om omställningsstudiestöd.

Bedömning: Den befintliga regleringen av uppgiftsskyldighet från CSN och andra till Försäkringskassan och till arbetslöshetskassorna är tillräcklig. CSN bör, efter att ha gett omställningsorganisationerna tillfälle att yttra sig, utveckla ett

system för att lämna över de uppgifter omställningsorganisationerna behöver.

Skälen för förslaget och bedömningen: För att det nya omställningsstudiestödssystemet ska fungera som det är tänkt och för att minimera risken för felaktiga utbetalningar måste även andra myndigheter och organ få tillgång till vissa uppgifter från CSN. Där det bedöms nödvändigt att detta regleras särskilt bör CSN ges uppgiftsskyldighet gentemot dessa.

Försäkringskassan behöver uppgifter, dels från CSN för att kunna samordna ersättningar som inte får lämnas samtidigt som omställningsstudiestöd, dels från CSN och andra för att bestämma årlig inkomst och SGI för en försäkrad som har ansökt om omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd. I 110 kap. 31 § socialförsäkringsbalken finns en uppgiftsskyldighet till Försäkringskassan för bl.a. myndigheter, arbetsgivare och uppdragsgivare, i fråga om uppgifter som avser en namngiven person när det gäller förhållanden som är av betydelse för tillämpningen av balken. Utredningen föreslår i denna promemoria att det i socialförsäkringsbalken ska regleras att Försäkringskassan på begäran av CSN ska bestämma sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst (se avsnitt 6.4.1). Genom den föreslagna regleringen i balken kommer uppgiftsskyldigheten för myndigheter, arbetsgivare och uppdragsgivare m.fl. även gälla i fråga om den nya ärendetypen. Utredningen bedömer därför att uppgiftsskyldigheten är tillräckligt reglerad för att tillgodose Försäkringskassans behov av uppgifter från CSN och andra i ärenden som har relevans för beslut om omställningsstudiestöd liksom Försäkringskassans behov av uppgifter från CSN i ärenden om socialförsäkringsförmåner som ska samordnas med omställningsstudiestöd.

När det gäller uppgiftsskyldighet från CSN till arbetslöshetskassorna finns redan en reglering i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring. Enligt den bestämmelsen ska CSN till en arbetslöshetskassa lämna de uppgifter om förmån, ersättning eller annat stöd åt enskild som har betydelse för tillämpningen av lagen om arbetslöshetsförsäkring (48 c §). Regleringen behövs för att säkerställa att det inte finns risk för felaktiga utbetalningar från arbetslöshetsförsäkringen när någon studerar med omställningsstudiestöd. I betänkandet Ett nytt regelverk för arbetslöshets-

försäkringen bedöms de nuvarande bestämmelserna vara väl avvägda och ändamålsenliga och föreslås införas i ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen med vissa redaktionella och språkliga justeringar.⁹³ Utredningen bedömer att både det nuvarande och föreslagna regelverket för arbetslöshetsförsäkringen är ändamålsenligt för att arbetslöshetskassorna ska få tillgång till relevanta uppgifter från CSN vid sin handläggning av ärenden om arbetslöshetsersättning.

För att registrerade omställningsorganisationer ska kunna beräkna storleken på kollektivavtalat kompletterande studiestöd bör CSN vara uppgiftsskyldig gentemot dem när det gäller uppgifter ur beslut om omställningsstudiestöd om beviljat omställningsstudiebidrag, stödets omfattning och inkomst som ligger till grund för beslutet. Sådana uppgifter om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden omfattas som utgångspunkt av sekretess enligt 28 kap. 9 § första stycket OSL. Enligt 28 kap. 9 § andra stycket OSL gäller dock sekretessen inte beslut i andra ärenden än sådana om studiestöd under sjukdom. De nu aktuella uppgifterna i beslut om omställningsstudiestöd omfattas därmed inte av sekretess enligt 28 kap. 9 § OSL.

När det har inträffat ändrade förhållanden behöver CSN även kunna lämna uppgifter ur ändringsbeslut till omställningsorganisationerna för att dessa ska kunna bedöma om storleken på det kollektivavtalade kompletterande studiestödet ska ändras och för att CSN därefter ska kunna beräkna storleken på omställningsstudielånet. Såväl uppgifter ur det första beslutet som uppgifter ur eventuella ändringsbeslut omfattas av förslaget om skyldigheten för CSN att lämna uppgifter till omställningsorganisationer. Något behov av att lämna ut uppgifter ur beslut om omställningsstudiestöd under sjukdom bedöms inte finnas.

Eftersom den nu aktuella uppgiftsskyldigheten endast omfattar uppgifter som inte omfattas av sekretess bedömer utredningen att det inte behövs någon sekretessbrytande bestämmelse. Den föreslagna uppgiftsskyldigheten bedöms dock nödvändig för att CSN ska kunna lämna ut uppgifter digitalt till omställningsorganisationerna (se avsnitt 7.7.2).

⁹³ SOU 2020:37. Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen.

Utredningen bedömer även att CSN, i samråd med omställningsorganisationerna, bör utveckla ett system för att lämna ovanstående uppgifter till omställningsorganisationerna.

7.7 Ändrade bestämmelser för behandling av personuppgifter

7.7.1 Nuvarande behandling av personuppgifter hos CSN

CSN behandlar personuppgifter med stöd av EU:s dataskyddsförordning...

För handläggning av ärenden om omställningsstudiestöd kommer det att krävas behandling av vissa personuppgifter. Om personuppgifterna behandlas helt eller delvis automatiserat eller om de ingår i eller kommer att ingå i ett register är Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), nedan kallad dataskyddsförordningen, tillämplig. En av de grundläggande förutsättningarna för att behandling av personuppgifter ska vara förenlig med dataskyddsförordningen är att behandlingen är laglig. Vad som utgör en laglig grund för behandling anges i artikel 6 i dataskyddsförordningen. Personuppgifter får endast behandlas om minst ett av de villkor som anges i artikel 6.1 a–f i dataskyddsförordningen är uppfyllt. För att personuppgiftsbehandling ska vara i enlighet med dataskyddsförordningen krävs också att villkoren i förordningens artikel 5 är uppfyllda. Artikel 5 behandlar principer för behandling av personuppgifter, bl.a. att uppgifterna ska behandlas på ett lagligt, korrekt och öppet sätt i förhållande till den registrerade samt att uppgifterna ska samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål och inte senare behandlas på ett sätt som är oförenligt med dessa ändamål.

Vissa kategorier av personuppgifter är till sin natur särskilt integritetskänsliga och därmed särskilt skyddsvärda, t.ex. uppgifter som avslöjar etniskt ursprung och hälsa. Villkoren för behandling av

sådana kategorier av personuppgifter, s.k. känsliga personuppgifter, anges i artikel 9 i dataskyddsförordningen. Även personuppgifter som rör fällande domar i brottmål samt överträdelser är till sin natur särskilt integritetskänsliga och särskilt skyddsvärda. Villkoren för behandling av sådana kategorier av uppgifter framgår av artikel 10 i dataskyddsförordningen.

När det gäller de personuppgifter som enligt den föreslagna regleringen ska behandlas av CSN i ärenden om omställningsstudiestöd gör utredningen bedömningen att de lagliga grunderna för personuppgiftsbehandlingen är de som framgår av artikel 6.1 c och artikel 6.1 e, dvs. nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse respektive nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i CSN:s myndighetsutövning. Enligt artikel 6.2 i dataskyddsförordningen är mer specifika bestämmelser om personuppgiftsbehandling tillåtna i nationell rätt för att anpassa tillämpningen av bestämmelserna i förordningen med hänsyn till behandling för att efterleva punkterna 6.1 c och 6.1 e. Av artikel 6.3 i dataskyddsförordningen framgår vidare att grunden för behandlingen som avses i punkterna 6.1 c och 6.1 e ska fastställas i enlighet med unionsrätten, eller en medlemsstats nationella rätt som den personuppgiftsansvarige omfattas av. När det gäller känsliga personuppgifter om bl.a. hälsa bedöms det finnas det stöd för CSN att behandla uppgifter enligt artikel 9.2 g i dataskyddsförordningen, då behandlingen är nödvändig av hänsyn till ett viktigt allmänt intresse på grundval av den nya regleringen om omställningsstudiestöd. CSN:s behandling av personuppgifter som rör fällande domar i brottmål samt överträdelser sker med stöd av artikel 10 i dataskyddsförordningen i den mån behandlingen är tillåten enligt unionsrätten eller enligt svensk rätt.

*...och med stöd av kompletterande bestämmelser i
studiestödsdatalagen och studiestödsdataförordningen*

För studiestödsverksamheten finns kompletterande bestämmelser om behandling av personuppgifter i studiestödsdatalagen (2009:287) och i studiestödsdataförordningen (2009:321). Dessa författningar är tillämpliga på behandlingen av personuppgifter för allt offentligt stöd som administreras av CSN, vilket innebär att de kommer att vara tillämpliga på behandling av personuppgifter också i ärenden om

omställningsstudiestöd. I studiestödsdatalagen anges bl.a. att personuppgifter får behandlas i CSN:s studiestödsverksamhet om de behövs för att handlägga ärenden, administrera handläggningen, förbereda handläggningen, informera studiestödsberättigade om studiestödsförmåner och studiesociala förmåner, ta fram och distribuera bevis om studiestöd för studier till studerande eller anmäla oegentligheter inom studiestödsverksamheten till ett offentligt organ som har att utreda eller beivra oegentligheterna (4 §). Personuppgifter som behandlas för nämnda ändamål får även behandlas bl.a. genom att lämnas ut till den registrerade själv, och, i den utsträckning skyldighet för CSN att lämna uppgifter följer av lag eller förordning, till andra. Personuppgifter som behandlas för de angivna primära ändamålen får även behandlas för andra ändamål, under förutsättning att uppgifterna inte behandlas på ett sätt som är oförenligt med det ändamål för vilket uppgifterna samlades in enligt den s.k. finalitetsprincipen (4 a §).

Enligt motiven till studiestödsdatalagen tillkom lagen bl.a. för att även en verksamhet som innefattar behandling av ett stort antal kategorier mindre integritetskänsliga uppgifter, som samlats in för ett bestämt ändamål, kan innebära betydande risker för den personliga integriteten. Detta eftersom förekomsten av ett stort antal, var och en för sig harmlösa, uppgifter ger stora möjligheter att för nytillkomna syften göra omfattande sammanställningar av uppgifterna som innehåller mycket information om de registrerade. Regelverket är bl.a. utformat så att största möjliga hänsyn tas till de särskilda integritetsrisker som myndighetens verksamhet innebär utan att i onödan hindra myndighetens effektivitet (jämför prop. 2008/09:96 s. 28 f.).

I lagen finns särskilda begränsningar för behandling av s.k. känsliga personuppgifter, dvs. uppgifter som avslöjar bl.a. etniskt ursprung och hälsa. Detsamma gäller för personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och överträdelse. Sådana uppgifter får dock behandlas för vissa ändamål, t.ex. för att handlägga ärenden i studiestödsverksamheten och för att anmäla oegentligheter till ett offentligt organ som har att utreda eller beivra oegentligheterna (6 §). Lagen innehåller även begränsningar i fråga om att använda vissa sökbegrepp, t.ex. sökbegrepp som avslöjar känsliga personuppgifter och personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och överträdelse (8 §).

I studiestödsdatalagen finns också en bestämmelse som innebär att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om villkoren för elektronisk tillgång till personuppgifter för den som arbetar i CSN:s studiestödsverksamhet. Sådan tillgång ska begränsas till vad som behövs för att han eller hon ska kunna fullgöra sina arbetsuppgifter inom studiestödsverksamheten. CSN ska också se till att elektronisk tillgång till personuppgifter dokumenteras och att myndigheten systematiskt och återkommande kontrollerar om någon obehörig åtkomst till uppgifterna har förekommit (9 §). Vidare framgår att direktåtkomst till och annat elektroniskt utlämnande av personuppgifter som behandlas i CSN:s studiestödsverksamhet bara är tillåtet i den utsträckning som anges i lag eller förordning och under förutsättning att 4, 6 och 8 §§ följs (10 §). När personuppgifter får lämnas ut till någon genom direktåtkomst, får personuppgifterna också på något annat sätt lämnas ut elektroniskt till mottagaren (13 §).

7.7.2 Behandlingen av personuppgifter hos CSN i ärenden om omställningsstudiestöd

Förslag: CSN ska få möjlighet att behandla personuppgifter för att förbereda handläggningen av ärenden om omställningsstudiestöd för personer som har antagits till en utbildning som berättigar till omställningsstudiestöd eller för personer som har för avsikt att ansöka om omställningsstudiestöd.

CSN ska vidare kunna lämna ut personuppgifter elektroniskt till Försäkringskassan för prövning av årlig inkomst och sjukpenninggrundande inkomst. CSN ska också, på annat sätt än genom direktåtkomst, få möjlighet att lämna ut personuppgifter elektroniskt till omställningsorganisationer.

Skatteverket ska på begäran av CSN lämna ut uppgifter om arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag i den utsträckning det behövs för kontroll av ansökningar om studiestöd. Skatteverket ska på begäran av CSN även lämna ut uppgifter om nettoomsättning enligt deklarationsbilaga för enskilda näringsidkare samt för delägare i handelsbolag och kommanditbolag.

Bedömning: Den befintliga regleringen om behandling av personuppgifter för informationsutbyte med Försäkringskassan, Migrationsverket, Försvarsmakten och Kriminalvården är tillräcklig. När det gäller informationsutbyte med Försvarsmakten får eventuella behov av elektroniskt informationsutbyte adresseras när omställningsstudiestödet utvärderas. Den befintliga regleringen av Försäkringskassans behandling av personuppgifter för bestämmande av årlig inkomst och sjukpenninggrundande inkomst är också tillräcklig.

Skälen för förslaget och bedömningen

Behandlingen av personuppgifter kommer i stora delar att vara densamma som i andra ärenden om studiestöd

När det gäller de uppgifter som CSN kommer att behandla i ärenden om omställningsstudiestöd gör utredningen bedömningen att det i stor utsträckning kommer att handla om uppgifter om var för sig inte är integritetskänsliga. Det kommer dock att röra sig om behandling av en förhållandevis stor mängd personuppgifter och det kan också förekomma känsliga uppgifter om exempelvis sjukdomsperioder, den studerandes hälsa eller uppgifter som den registrerade kan uppleva som känsliga om exempelvis ekonomiska förhållanden (jämför prop. 2008/09:96 s. 29). Det kan även förekomma personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och överträdelser, t.ex. uppgifter om att studerande är intagna i anstalt eftersom Kriminalvården ska lämna uppgift när intagna bedriver vissa studier (se avsnitt 7.5.6).

Den behandling av personuppgifter som kommer att förekomma i ärenden om omställningsstudiestöd bedöms dock inte i någon större utsträckning skilja sig från den personuppgiftsbehandling som redan sker i ärenden om studiemedel och studiestartsstöd, varken när det gäller vilka uppgifter som behandlas eller vilket intrång i den personliga integriteten som behandlingen innebär.

Vissa tillkommande personuppgifter kommer att behöva behandlas i ärenden om omställningsstudiestöd

Tillkommande uppgifter som CSN kommer att behöva behandla för att handlägga ärenden om omställningsstudiestöd är omställningsorganisationernas yttrande om en utbildning stärker en sökandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov, uppgifter om en persons förvärvsarbete under studietiden och tjänstledighet samt uppgifter om personen har fått kollektivavtalat kompletterande studiestöd. Därtill behöver CSN behandla uppgifter om årlig inkomst, sjukpenninggrundande inkomst och uppgifter som lagts till grund för sådana beslut, perioder med förmåner från Försäkringskassan samt uppgift om att en sökande inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt socialförsäkringsbalken. Ytterligare tillkommande uppgifter som CSN kommer att behöva behandla i ärenden om omställningsstudiestöd är uppgift om dagersättning från Försvarsmakten samt uppgifter om arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag och uppgifter om nettoomsättning enligt deklarationsbilaga för sökande som är enskild näringsidkare eller delägare i handelsbolag eller kommanditbolag från Skatteverket. Vidare behöver CSN behandla uppgifter om något fler studerande som är intagna i Kriminalvårdsanstalt än vad myndigheten gör idag. Det är en följd av förslaget att omställningsstudiestöd inte ska kunna ges till studerande som är intagna i anstalt, oavsett vilken utbildningsnivå som studierna avser. De tillkommande uppgifterna behövs för att CSN ska kunna pröva om en person tillhör målgruppen för stödet och för att beräkna stödets storlek samt för att kunna kontrollera ansökningar om omställningsstudiestöd.

Personuppgifter som lämnas från dessa myndigheter till CSN eller från den sökande får behandlas i CSN:s studiestödsverksamhet enligt de bestämmelser som finns i studiestödsdatalagen. I lagen finns också stöd för att CSN får behandla sådana känsliga personuppgifter och personuppgifter som rör fällande domar i brottmål som myndigheten kan ha fått del av från den sökande, en omställningsorganisation eller genom den uppgiftsskyldighet som Försäkringskassan, Migrationsverket, Kriminalvården och Försvarsmakten har till CSN, om de förekommer i ett ärende som gäller omställningsstudiestöd.

För att underlätta CSN:s prövning av om en utbildning stärker en sökandes framtida ställning på arbetsmarknaden utifrån ett yttrande från en omställningsorganisation föreslår utredningen att CSN ska få möjlighet att behandla personuppgifter för att förbereda handläggningen av ärenden om omställningsstudiestöd. Det avser behandling av personuppgifter för personer som har antagits till en utbildning som berättigar till omställningsstudiestöd eller för personer som har för avsikt att ansöka om omställningsstudiestöd om kontaktar en omställningsorganisation för vägledning om studier. När en person vänder sig till en omställningsorganisation för vägledning om studier ska alltså omställningsorganisationen kunna lämna sitt yttrande direkt till CSN, även om någon ansökan om omställningsstudiestöd ännu inte har lämnats in. Då det inte är uteslutet att ett sådant yttrande kan innehålla känsliga personuppgifter, t.ex. uppgifter om den sökandes hälsa, behöver studiestödsdatalagen ändras för att möjliggöra att känsliga personuppgifter får behandlas för ändamålet att förbereda handläggningen. I och med att studiestödsdataförordningen i sin tur reglerar i vilka fall CSN får behandla personuppgifter för att förbereda handläggningen och vilka uppgifter som får behandlas, bedömer utredningen att de eventuella känsliga personuppgifter som behöver behandlas är omgärdade av ett skydd mot oförsiktig eller slentrianmässig behandling.

CSN bör även få behandla uppgifter om den utbildning en studerande har antagits till för att förbereda handläggningen av ärenden om omställningsstudiestöd. Samma möjligheter finns redan idag för en person som antagits till en utbildning för att kunna studera med studiemedel. När någon blir antagen till en utbildning som berättigar till både studiemedel och omställningsstudiestöd är det svårt att på förhand veta om personen har för avsikt att ansöka om det ena eller det andra studiestödet. Bestämmelser om vilka uppgifter CSN föreslås få behandla för att förbereda handläggningen av ärenden om omställningsstudiestöd förs in i studiestödsdataförordningen. Även uppgifter från Kriminalvården om att en intagen bedriver studier bör få behandlas för att kunna förbereda handläggningen av ärenden om omställningsstudiestöd.

CSN:s möjlighet att lämna ut uppgifter elektroniskt

Av 10 § studiestödsdataförordningen framgår att Försäkringskassan får ha direktåtkomst till vissa personuppgifter som behandlas i CSN:s studiestödsverksamhet. CSN behöver även kunna lämna ut personuppgifter elektroniskt till Försäkringskassan för att Försäkringskassan ska kunna bestämma årlig inkomst och sjukpenninggrundande inkomst för en sökande (se avsnitt 6.4.1). Personuppgifter som Försäkringskassan behöver ta del av är bl.a. uppgifter om sökandens inkomster av förvärvsarbete, årsarbetstid, arbetsgivare och yrke. I denna promemoria föreslås därför ett tillägg om detta i studiestödsdataförordningen.

CSN föreslås vidare, på annat sätt än genom direktåtkomst, få möjlighet att lämna ut personuppgifter elektroniskt till registrerade omställningsorganisationer. Det handlar om uppgifter om beslut om rätt till omställningsstudiebidrag, uppgift om inkomst som ligger till grund för beslut om omställningsstudiestöd som behövs för att de registrerade omställningsorganisationerna ska kunna beräkna storleken på det kollektivavtalade kompletterande studiestödet (se avsnitt 6). Även uppgifter om ändrade förhållanden som har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd behöver lämnas till de registrerade omställningsorganisationerna. Av 4 § andra stycket studiestödsdatalagen framgår att personuppgifter som behandlas om det behövs för att bl.a. handlägga ärenden i CSN:s verksamhet även får behandlas i den utsträckning skyldighet för CSN att lämna uppgifter följer av lag eller förordning. En sådan uppgiftsskyldighet för CSN gentemot de registrerade omställningsorganisationerna föreslås enligt denna promemoria (se avsnitt 7.6). Vilka uppgifter som föreslås få lämnas ut elektroniskt till omställningsorganisationer regleras i studiestödsdataförordningen.

Försäkringskassans behandling av personuppgifter

Som nämns ovan föreslås att Försäkringskassan ska ha uppgiftsskyldighet gentemot CSN för vissa uppgifter som behövs för att CSN ska kunna handlägga ärenden om omställningsstudiestöd. Att Försäkringskassan får behandla personuppgifter för detta ändamål följer av 114 kap. 8 § 1 socialförsäkringsbalken. I 114 kap. 21 § socialförsäkringsbalken anges vidare att CSN får ha

direktåtkomst till socialförsäkringsdatabasen i den utsträckning det behövs för att inhämta underlag för beslut om och kontroll av förmåner, ersättningar och andra stöd åt enskilda. Utredningen bedömer därför att uppgiftsskyldigheten är tillräckligt reglerad för att tillgodose Försäkringskassans behov av uppgifter från CSN.

I denna promemoria föreslås att Försäkringskassan ska handlägga ärenden om bestämmande av årlig inkomst och sjukpenninggrundande inkomst på begäran av CSN (se avsnitt 6.4.1). Det föreslås att en reglering om det förs in i socialförsäkringsbalken. I promemorian föreslås även att Försäkringskassan ska handlägga ärenden om godkännande av sjukperiod i ärenden om omställningsstudiestöd på samma sätt som i ärenden om studiemedel och studiestartsstöd. Av 114 kap. 2 § socialförsäkringsbalken framgår att kapitlet tillämpas vid behandling av personuppgifter i verksamhet som gäller förmåner enligt balken, samt andra förmåner och ersättningar som enligt lag eller förordning eller särskilt beslut av regeringen handläggs av Försäkringskassan. Genom de föreslagna bestämmelserna i socialförsäkringsbalken och i lagen och förordningen om omställningsstudiestöd är utredningens bedömning att den befintliga regleringen av Försäkringskassans behandling av personuppgifter för att kunna bestämma årlig inkomst och godkänna sjukperioder är tillräcklig.

Migrationsverkets behandling av personuppgifter

Migrationsverket får enligt 11 och 12 §§ utlänningsdatalagen (2016:27) behandla personuppgifter för vissa där angivna ändamål, bl.a. om det behövs för handläggning av ärenden. Personuppgifter som behandlas enligt 11 och 12 §§ utlänningsdatalagen får enligt 13 § samma lag även behandlas när det är nödvändigt för att tillhandahålla information till en annan myndighet, om uppgifterna lämnas med stöd av lag eller förordning. I denna promemoria föreslås en reglering som innebär att Migrationsverket ska ha sådan uppgiftsskyldighet gentemot CSN.

Skatteverkets behandling av personuppgifter

Skatteverket får enligt 1 kap. 5 § 1 c lagen (2001:181) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet behandla uppgifter, som myndigheten har samlat in för ett primärt ändamål enligt 1 kap. 4 § den lagen, för att tillhandahålla information som behövs i författningsreglerad verksamhet hos någon annan än Skatteverket för att bl.a. utgöra underlag för beräkning, beslut och kontroll i fråga om förmån, bidrag och andra stöd. Skatteverket får även enligt 1 kap. 5 § 3 samma lag behandla uppgifter som redan behandlas enligt 1 kap. 4 § för att fullgöra uppgiftslämnande som sker i överensstämmelse med lag eller förordning. De uppgifter som behövs från Skatteverket, dvs. uppgifter om arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag och uppgifter om nettoomsättning enligt deklarationsbilaga för enskilda näringsidkare samt för delägare i handelsbolag och kommanditbolag, kommer att behövas i CSN:s verksamhet för kontroll av ansökningar om studiestöd. Enligt de förslag som lämnas i denna promemoria kommer uppgiftslämnandet också att ske i överensstämmelse med en uppgiftsskyldighet i förordning.

Försvarmaktens behandling av personuppgifter

Försvarmaktens behandling av personuppgifter avseende personer som genomgår värnplikt och erhåller dagersättning regleras i personuppgiftslagen (1998:204) enligt övergångsbestämmelser till lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning. Utredningens bedömning är att de uppgifter – som inte utgör känsliga personuppgifter – som Försvarmakten behöver behandla för att uppfylla sin uppgiftsskyldighet gentemot CSN, bör kunna behandlas med stöd av 10 § b och d personuppgiftslagen, dvs. för att den personuppgiftsansvarige ska kunna fullgöra en rättslig skyldighet eller utföra en arbetsuppgift av allmänt intresse.

När det gäller informationsutbyte med Försvarmakten bedömer utredningen att det inte behöver införas något elektroniskt informationsutbyte vid uppstarten av omställningsstudiestödssystemet, då behovet av uppgifter bedöms vara relativt litet. Utredningen anser att eventuella behov av elektroniskt

informationsutbyte får adresseras om det visar sig att det behövs i samband med en utvärdering av omställningsstudiestödet.

Kriminalvårdens behandling av personuppgifter

Kriminalvården behandlar personuppgifter bl.a. i enlighet med brottsdatalagen och närmare reglering i särskild registerförfattning, dvs. lagen (2018:1699) om kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område och tillhörande förordning. I de fall brottsdatalagen inte är tillämplig gäller i stället dataskyddsförordningen och lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, dataskyddslagen, liksom kriminalvårdsdatalagen (2018:1235) och tillhörande förordning.

Av avsnitt 7.5.6 framgår att Kriminalvården föreslås få en utökad uppgiftsskyldighet till CSN avseende uppgifter om att en studerande är intagen i anstalt, genom förslag till ändring i fängelseförordningen. Uppgiftsskyldigheten utökas jämfört med de uppgifter som redan idag ska lämnas till CSN i ärenden om studiemedel. De uppgifter Kriminalvården behöver behandla för att uppfylla sin uppgiftsskyldighet gentemot CSN torde avse ett ändamål som ligger utanför brottsdatalagens tillämpningsområde, vilket innebär att det vid behandlingen är dataskyddsförordningen och tillhörande lagstiftning som gäller. Härvid aktualiseras även 2 kap. 22 § brottsdatalagen (se 2 kap. 2 § lagen om kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område). Men någon prövning enligt 2 kap. 22 § första stycket ska inte göras i den utsträckning skyldighet att lämna uppgifter följer av lag eller förordning (se andra stycket i samma bestämmelse).

Läroanstalternas och de andra utbildningsanordnarnas behandling av personuppgifter

När det gäller läroanstalter och andra utbildningsanordnare medför förslaget om ett nytt omställningsstudiestöd inte något nytt när det gäller deras behandling av personuppgifter. De uppgifter som läroanstalter och andra utbildningsanordnare föreslås vara skyldiga att lämna till CSN i ärenden om omställningsstudiestöd är sådana

som behövs bl.a. för att säkerställa att en sökande bedriver studier och att rätt stöd lämnas. Det kan t.ex. handla om uppgifter om utbildning, studietid och studieresultat. Sådana uppgifter lämnas idag i ärenden om studiemedel och studiestartsstöd. Det bör enligt utredningens bedömning som regel inte förekomma några känsliga personuppgifter bland dessa uppgifter. När det gäller läroanstalter finns en särskild registerförfattning – förordningen (1993:1153) om redovisning av studier m.m. vid universitet och högskolor; den s.k. Ladokförordningen – och i övrigt bestämmelser om personuppgiftsbehandling i de författningar som reglerar verksamheten på området. En översyn av dataskyddsregleringen på utbildningsområdet gjordes i samband med att dataskyddsförordningen trädde i kraft (prop. 2017/2018:218). I propositionen konstaterades att huvudmän inom utbildningsområdet huvudsakligen kommer att tillämpa allmänt intresse som rättslig grund för sin nödvändiga behandling av personuppgifter (artikel 6.1 e i dataskyddsförordningen), men att även rättslig förpliktelse och myndighetsutövning i vissa fall kommer att vara tillämpliga (artikel 6.1 c och artikel 6.1 e i dataskyddsförordningen). Ett antal kompletterande bestämmelser om behandling av personuppgifter föreslogs för att möjliggöra en fortsatt ändamålsenlig behandling av personuppgifter på utbildningsområdet samtidigt som den enskildes fri- och rättigheter kunde skyddas. Mot denna bakgrund är utredningens bedömning att de uppgifter som läroanstalterna andra utbildningsanordnare behöver behandla för att uppfylla sin uppgiftsskyldighet gentemot CSN bör kunna behandlas med stöd av artiklarna 6.1 c och 6.1 e i dataskyddsförordningen och kompletterande bestämmelser i 2 kap. 1 och 2 §§ lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning. I dessa artiklar anges bl.a. att personuppgifter får behandlas om behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige, såsom uppgiftsskyldighet, och för att utföra en uppgift av allmänt intresse.

Omställningsorganisationernas behandling av personuppgifter

För omställningsorganisationer är behandlingen att lämna yttrande och uppgifter till CSN en ny form av personuppgiftsbehandling. De

uppgifter som föreslås att omställningsorganisationer ska lämna till CSN är uppgifter som behövs för att CSN ska kunna pröva rätten till stödet och beräkna korrekt belopp, t.ex. uppgifter om hur den sökta utbildningen kommer att stärka den sökandes framtida ställning på arbetsmarknaden. Som regel bör det enligt utredningens bedömning inte heller här förekomma några känsliga personuppgifter, men det kan inte uteslutas att det förekommer uppgifter om exempelvis hälsa. Utredningens bedömning är därmed att de uppgifter som omställningsorganisationerna behöver behandla för att lämna yttranden och för att uppfylla sin uppgiftsskyldighet gentemot CSN bör kunna behandlas med stöd av artiklarna 6.1 c och 6.1 e i dataskyddsförordningen och kompletterande bestämmelser i 2 kap. 1 och 2 §§ lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse respektive för att utföra en uppgift av allmänt intresse).

Vidare bör de registrerade omställningsorganisationerna kunna behandla känsliga personuppgifter med stöd av artikel 9.2 b dataskyddsförordningen och 3 kap. 2 § lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning. Enligt dessa bestämmelser får känsliga personuppgifter bl.a. behandlas om behandlingen är nödvändig för att den personuppgiftsansvarige ska kunna fullgöra sina skyldigheter inom arbetsrätten och inom området social trygghet. Sådana uppgifter får dock endast lämnas ut till tredje part, i detta fall CSN, om det finns en skyldighet för den personuppgiftsansvarige att göra det eller om den registrerade uttryckligen har samtyckt till utlämnandet. Utredningen bedömer därför att de registrerade omställningsorganisationerna behöver inhämta de sökandes samtycke till ett utlämnande av sådana uppgifter eller uppmana sökanden att själv lämna uppgifterna till CSN om de bedöms nödvändiga att lämna till CSN för CSN:s prövning av ärendet.

För Kammarkollegiets del bör känsliga personuppgifter i form av hälsa kunna behandlas hos myndigheten och lämnas ut till CSN med stöd av artiklarna 9.2 b och 9.2 g i dataskyddsförordningen och 3 kap. 3 § lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning, eftersom behandlingen är nödvändig för handläggningen av ett ärende.

7.8 Den befintliga sekretesslagstiftningen är tillräcklig

Bedömning: Den befintliga regleringen i offentlighets- och sekretesslagen är tillräcklig i ärenden om omställningsstudiestöd.

Skälen för bedömningen

Kommer sekretess att gälla i ärenden om omställningsstudiestöd hos CSN?

Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten och massmedierna ska ha insyn i statens och kommunernas verksamhet. Denna princip kommer till uttryck i grundlag, bl.a. genom bestämmelserna i 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF) om var och ens rätt att ta del av allmänna handlingar. Enligt 2 kap. 2 § TF får rätten att ta del av allmänna handlingar begränsas endast om det krävs med hänsyn till vissa angivna intressen, t.ex. skyddet för enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden. En sådan begränsning ska enligt 2 kap. 2 § andra stycket TF anges noga i en bestämmelse i en särskild lag eller, om det anses lämpligare i ett visst fall, i en annan lag som den särskilda lagen hänvisar till. Den särskilda lagen är offentlighets- och sekretesslagen (OSL).

I ärenden om studiestöd och i ärenden hos CSN om körkortslån samt lån till hemutrustning för flyktingar och vissa andra utlännningar gäller enligt 28 kap. 9 § OSL sekretess för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs. I andra ärenden än sådana om studiestöd under sjukdom gäller sekretessen inte beslut i ärendet. För uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst femtio år.

Enligt de förslag som lämnas i denna promemoria kommer omställningsstudiestödet att vara en ny form av studiestöd. Därmed görs bedömningen att uppgifter i sådana ärenden kommer att omfattas av samma sekretessbestämmelser som idag gäller i andra ärenden om studiestöd. På samma sätt som för andra studiestöd kan det i ärenden om omställningsstudiestöd förekomma uppgifter av känslig natur om såväl enskildas personliga som ekonomiska

förhållanden. Det kan exempelvis handla om uppgifter om den enskildes hälsa när det gäller omställningsstudiestöd under sjukdom.

Bestämmelserna i 28 kap. 9 § OSL om sekretess för uppgifter i ärenden om studiestöd är utformade med ett s.k. rakt skaderekvisit, dvs. en presumtion för offentlighet. I förarbetena till denna bestämmelse anges att i ärenden om studiestöd kan det förekomma uppgifter om enskilds både personliga och ekonomiska förhållanden av känslig natur, t.ex. om sjukdom eller annan liknande orsak till studieavbrott eller till nedsättning av förmåga att återbetala studiemedel. Det har inte bedömts komma ifråga att skilja mellan ärenden som rör återbetalningspliktiga studiemedel och övriga studiestödsärenden. Sekretess ska dock gälla endast om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs. Ett sådant rekvisit leder till att det stora flertalet uppgifter, som förekommer i studiestödsärenden och som avser ekonomiska förhållanden, får lämnas ut (prop. 1979/80:2 Del A s. 267). Som framgått ovan gäller sekretess inte för beslut i ärenden som inte avser studiestöd under sjukdom.

Det behövs sekretessbrytande bestämmelser för att uppgifter ska kunna lämnas från andra myndigheter till CSN

För att CSN ska kunna handlägga omställningsstudiestödet behöver det införas sekretessbrytande bestämmelser så att andra myndigheter kan lämna uppgifter till CSN. Det gäller uppgifter från Försäkringskassan, Migrationsverket, Försvarsmakten, Kriminalvården och Skatteverket.

Hos Försäkringskassan gäller sekretess bl.a. för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i ärende enligt lagstiftningen om allmän försäkring (28 kap. 1 § OSL). Enligt sekretessbestämmelsen gäller ett rakt skaderekvisit, dvs. det finns en presumtion för offentlighet. Försäkringskassan kan lämna uppgifter till CSN om exempelvis sjukdom om ett utlämnande bedöms förenligt med skaderekvisitet eller om det finns sekretessbrytande bestämmelser. Utredningen bedömer att bestämmelsen även är tillämplig på de uppgifter som finns hos Försäkringskassan i ärenden om bestämmande av årlig inkomst och sjukpenninggrundande

inkomst, i den mån de uppgifterna skulle omfattas av sekretess. Det grundas på att det i denna promemoria föreslås att det ska föras in en bestämmelse i socialförsäkringsbalken om att Försäkringskassan ska bestämma årlig inkomst och sjukpenninggrundande inkomst på begäran av CSN. Därmed är det fråga om uppgifter i ett ärende enligt lagstiftningen om allmän försäkring.

När det gäller Migrationsverket kan CSN t.ex. behöva ta del av känsliga uppgifter som kan finnas i Migrationsverkets klassificeringssystem om klassning av tillstånd eller annat bevis om rätt att vistas i Sverige. Enligt 21 kap. 5 § OSL gäller sekretess för uppgift som rör en utlänning, om det kan antas att ett röjande av uppgiften skulle medföra fara för att någon utsätts för övergrepp eller lider annat allvarligt men som föranleds av förhållandet mellan utlänningen och en utländsk stat eller myndighet eller organisation av utläningar. Enligt sekretessbestämmelsen gäller ett rakt skaderekvisit, som innebär en presumtion för offentlighet. Därutöver gäller enligt 37 kap. 1 § OSL sekretess i verksamhet för kontroll över utläningar och i ärende om svenskt medborgarskap för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Enligt den bestämmelsen gäller ett omvänt skaderekvisit som innebär en presumtion för sekretess.

Hos Försvarsmakten gäller sekretess bl.a. för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till denne lider men om uppgiften röjs och uppgiften förekommer i ärende som angår inskrivning av totalförsvarspliktiga (38 kap. 1 § OSL). Enligt sekretessbestämmelsen gäller ett rakt skaderekvisit, dvs. det finns en presumtion för offentlighet. Försvarsmakten kan lämna uppgifter till CSN om ett utlämnande bedöms förenligt med skaderekvisitet eller om det finns sekretessbrytande bestämmelser.

Hos Kriminalvården gäller sekretess bl.a. för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående lider men eller att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller lider annat allvarligt men om uppgiften röjs (35 kap. 15 § OSL). Enligt sekretessbestämmelsen gäller ett rakt skaderekvisit, dvs. det finns en presumtion för offentlighet. Kriminalvården kan lämna uppgifter till CSN om ett utlämnande

bedöms förenligt med skaderekvisitet eller om det finns sekretessbrytande bestämmelser.

Försäkringskassan, Migrationsverket, Försvarsmakten och Kriminalvården kan lämna uppgifter till CSN om ett utlämnande bedöms förenligt med skaderekvisitet eller om det finns sekretessbrytande bestämmelser. Enligt 10 kap. 28 § OSL hindrar inte sekretess att en uppgift lämnas till en annan myndighet, om uppgiftsskyldighet följer av lag eller förordning. Som nämns i avsnitt 7.5 föreslår utredningen att nämnda myndigheter ska ha en skyldighet att till CSN lämna sådana uppgifter som behövs för CSN:s handläggning av ärenden om omställningsstudiestöd.

När det gäller uppgifter som CSN behöver få från Skatteverket om arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag och uppgifter om nettoomsättning enligt deklarationsbilaga för enskilda näringsidkare samt för delägare i handelsbolag och kommanditbolag gör utredningen följande bedömning. Enligt 27 kap. 1 § OSL gäller sekretess i verksamhet som avser bestämmande av skatt eller fastställande av underlag för bestämmande av skatt för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden. Sekretess gäller även i verksamhet som avser förande av eller uttag ur beskattningsdatabasen enligt lagen om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden som har tillförts databasen. Sekretessen är absolut, dvs. sekretess gäller oavsett om det finns någon risk för skada eller men om uppgiften lämnas ut. Skatteverket bör dock kunna lämna CSN de uppgifter som CSN behöver för sin handläggning med stöd av den sekretessbrytande bestämmelsen i 10 kap. 28 § OSL, där det anges att sekretess inte hindrar att en uppgift lämnas vidare till en annan myndighet, om uppgiftsskyldigheten följer av lag eller förordning. Som nämnts i avsnitt 7.5.4 föreslår utredningen att det ska införas en uppgiftsskyldighet för Skatteverket att lämna nämnda uppgifter till CSN.

Är sekretesskyddet hos CSN tillräckligt för uppgifter som myndigheten får från andra myndigheter?

En grundläggande princip i sekretessregleringen är att sekretess som huvudregel inte följer med en uppgift när den lämnas till en annan

myndighet. I 7 kap. 2 § OSL anges att om en myndighet får en sekretessreglerad uppgift från en annan myndighet, gäller sekretess för uppgiften hos den mottagande myndigheten endast om sekretess följer av en primär sekretessbestämmelse hos den mottagande myndigheten eller av en bestämmelse om överföring av sekretess. Motsvarande gäller om en myndighet har elektronisk tillgång till en sekretessreglerad uppgift hos en annan myndighet. Detta har sin grund i att behovet av sekretess och styrkan i sekretessen inte enbart kan bestämmas med hänsyn till sekretessintresset. Det måste i varje sammanhang vägas mot intresset av insyn i myndigheternas verksamhet. Denna intresseavvägning kan därmed falla ut på ett annat sätt utanför det område där en sekretessregel gäller än innanför området. Offentlighetsintresset kan således kräva att de uppgifter som behandlas som hemliga hos en myndighet är offentliga hos en annan myndighet som har inhämtat dem hos den förstnämnda (prop. 1979/80: 2 Del A s. 75 f.).

På samma sätt som idag redan gäller för andra ärenden om studiestöd kommer uppgifter som omfattas av sekretess hos andra myndigheter, och som lämnas till CSN för att behandlas i ett ärende om omställningsstudiestöd, att omfattas av sekretess hos CSN om skaderekvisitet i 28 kap. 9 § OSL är uppfyllt. Ett rakt skaderekvisit bedöms precis som i andra ärenden om studiestöd vara tillräckligt i ärenden om omställningsstudiestöd för sådana uppgifter som CSN får från Försäkringskassan, Migrationsverket, Försvarsmakten och Kriminalvården, både i fråga om uppgifter som kan omfattas av sekretess med ett rakt skaderekvisit och i fråga om uppgifter som kan omfattas av ett omvänt skaderekvisit. Det saknas enligt utredningens bedömning anledning att göra en annan avvägning mellan sekretess- och insynsintresset i ett ärende om omställningsstudiestöd, jämfört med andra ärenden om studiestöd.

När det gäller uppgiften i Kriminalvårdens verksamhet om att någon är intagen i anstalt anses den typiskt sett vara sådan att det kan antas att den intagne lider men om uppgiften röjs (se t.ex. JO:s beslut den 3 april 2019, dnr 4660–2017). Ett rakt skaderekvisit bör dock på motsvarande sätt som i Kriminalvårdens verksamhet kunna ge ett tillräckligt skydd för uppgiften när den förekommer i studiestödsverksamheten. Motsvarande uppgifter lämnas dessutom redan till CSN i ärenden om studiemedel enligt studiestödslagen.

Ett rakt skaderekvisit bedöms även vara tillräckligt för sådana uppgifter som CSN får från Migrationsverket i ärenden om omställningsstudiestöd och som hos den myndigheten kan omfattas av sekretess med ett omvänt skaderekvisit. Motsvarande uppgifter lämnas redan till CSN i ärenden om studiemedel enligt studiestödslagen och studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd för att CSN ska kunna pröva utländska medborgares rätt till sådana studiestöd.

När det gäller inkomstuppgifter och deklarationsuppgifter som omfattas av absolut sekretess hos Skatteverket och som kommer att hämtas in i ett ärende om omställningsstudiestöd gör utredningen bedömningen att det sällan torde medföra skada eller men för den enskilde att lämna ut uppgifter om hans eller hennes ekonomi (jämför prop. 2016/17:58, s. 144 f.). Uppgifter om inkomster lämnas redan till CSN i andra ärenden om studiestöd vid prövning av rätt till studiestöd och återkrav samt vid prövning av nedsättning av årsbelopp och avskrivning av studielån. Sådana uppgifter lämnas dels från den enskilde själv, dels från Skatteverket. Skaderekvisitet som gäller hos CSN innebär att det gäller en presumtion för offentlighet. Det medför att den typen av inkomstuppgifter som CSN redan hanterar i ärenden om studiestöd och som ligger till grund för olika beslut om studiestöd normalt torde vara offentliga i CSN:s verksamhet. Mot denna bakgrund görs bedömningen att de uppgifter som CSN kommer att få ta del av från Skatteverket avseende arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag och uppgift om nettoomsättning inte är av den arten att de kommer att omfattas av sekretess hos CSN. Utredningen bedömer att detta är ett rimligt resultat vid en avvägning mellan intresset av sekretess och intresset av insyn i ärenden om omställningsstudiestöd och att det därför inte finns skäl att göra någon ändring i 28 kap. 9 § OSL.

8 Ekonomisk ram och stegvist införande

I detta avsnitt redogörs för förslag och bedömningar vad gäller ekonomisk ram, stegvist införande och ansökningsförfarandet för omställningsstudiestödet.

8.1 Omställningsstudiestödet ska lämnas i mån av tillgängliga medel

Förslag: Omställningsstudiebidraget ska lämnas i mån av tillgång på medel.

Bedömning: För att säkerställa att reformen behåller sin relativa omfattning över tid bör de budgeterade utgifterna för omställningsstudiestöd årligen räknas om i takt med utvecklingen av den totala lönesumman på den svenska arbetsmarknaden.

Skälen för förslaget och bedömningen: Omställningsstudiebidrag ska lämnas i mån av tillgängliga medel. Omställningsstudielån får endast lämnas till den som har omställningsstudiebidrag. Omställningsstudiestöd föreslås således inte vara en rättighet för de individer som uppfyller villkoren utan begränsas av om det finns tillgängliga medel att bevilja stödet. Indexering av bidrag och lån föreslås ske i enlighet med avsnitt 6.4.3 respektive 6.4.4.

Den tänkta ersättningsnivån i omställningsstudiestödet är i jämförelse med andra möjliga studieersättningar generös (jfr tabell 13.3). Det bidrar till utredningens bedömning att ett rättighetsbaserat system inte skulle kunna säkra kostnadskontroll (jfr avsnitt 13.1). Därtill liknar inte ändamålen med

omställningsstudiestödet motsvarande ändamål för andra rättighetssystem, där grunden ofta är försäkringslösningar eller internationell rätt.

De befintliga studiemedlen möjliggör, och används i stor omfattning redan idag, för vuxnas studier långt upp i åldrarna. Bland de studerande som är 50 år eller äldre nyttjar 47 procent av studiemedelstagarna exempelvis möjligheten att låna (se avsnitt 2.5 för mer information och detaljer). Utöver studiestöd erbjuder det offentliga ett flertal andra möjligheter för omskolning inom utbildnings- och arbetsmarknadspolitikens olika satsningar.

Utredningens analyser visar att en stor del av befolkningen kommer att uppfylla det föreslagna arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd. Målgruppen framstår som väl etablerad på arbetsmarknaden, har ofta en eftergymnasial utbildning sedan tidigare och är redan idag studiebenägen. För att säkra ändamålsenligheten och minska dödviktseffekterna bör det nya omställningsstudiestödet därför utformas som ett komplement till det ordinarie studiestödet som fortfarande ska vara grunden i det statliga åtagandet för finansiering av studier.

Även om möjligheten att studera med omställningsstudiestöd inte bör göras till en rättighet för individen anser utredningen att utvecklingen av möjligheten att studera med omställningsstudiestöd bör hålla jämna steg med utvecklingen på arbetsmarknaden generellt. Om de budgeterade utgifterna skulle hållas konstanta kommer antalet studerande som ges möjlighet till studier med omställningsstudiestöd successivt att urholkas till följd av pris- och löneutvecklingen, eftersom varje studerande över tid kommer att använda mer av de tilldelade resurserna. Om den budgeterade utgiftsnivån i stället räknas om med inkomstutvecklingen kommer volymerna inte att öka i takt med att fler inträder på arbetsmarknaden. Därför bör de budgeterade utgifterna räknas om i takt med såväl inkomstutvecklingen som i takt med att arbetsmarknaden växer.

Ett användbart mått för detta syfte är utvecklingen av den totala lönesumman på den svenska arbetsmarknaden. Allt annat lika ökar lönesumman ju fler som träder in på arbetsmarknaden, ju fler timmar individerna på arbetsmarknaden arbetar samt ju mer lönerna på arbetsmarknaden stiger. De två första komponenterna kan på sikt påverka efterfrågan på omställningsstudiestöd, då fler individer

kommer att uppfylla kvalifikationsvillkoren. Den sista komponenten (lönenivån) påverkar efterfrågan på de budgeterade medlen genom den ersättningsnivå som den enskilde kan få. En omräkning av den budgeterade utgiftsnivån för reformen med utvecklingen av den totala lönesumman på arbetsmarknaden bedöms därför vara ett ändamålsenligt sätt att säkerställa att reformen behåller sin relativa omfattning över tid.

8.2 Stegvis införande

Bedömning: Finansiering för omställningsstudiestödet bör tillföras successivt. Medel bör anslås från och med 2022 för förberedelser och systemutveckling för berörda myndigheter. Från och med 2023 bör medel tillföras för individersättningar för en stegvis ökning av antalet studerande under fyra år. Från och med 2026 då systemet är fullt utbyggt bör det budgeterade beloppet bör bestå av två delar; en del som från och med år 2027 årligen räknas om i förhållande till lönesummans utveckling (jfr avsnitt 8.1) och en del som årligen tillåts variera med konjunkturen men över tid följer lönesummans utveckling.

Skälen för bedömningen: Utredningen bedömer att ett planerat införande i på förhand definierade faser ökar samtliga intressenters möjligheter till kostnadskontroll. Eftersom efterfrågan på omställningsstudiestödet är mycket osäker är det dessutom lämpligt att antalet personer som kan studera med omställningsstudiestöd under de första åren begränsas. Det ger också goda möjligheter att utvärdera hur studiebenägenheten påverkas. Medel bör anslås och nivån avvägas så att berörda myndigheter ges goda förutsättningar att handlägga och besluta i samtliga inkomna ärenden i det nya studiestödet. Omställningsstudiestödet bedöms vara den mest komplexa studiestödsreformen som genomförts och vid ikraftträdandet kommer systemet inte att vara fullt utvecklat. Det kräver extra hänsyn till noggrannhet och rättssäkerhet. Ett stegvist införande ger vidare det reguljära utbildningssystemet och privata utbildningsanordnare större möjligheter att anpassa innehåll och utbildningslängder i sitt utbildningsutbud särskilt för personer med arbetslivserfarenhet.

I avsnitt 13.2 framgår de olika budgeterade utgiftsnivåerna för ett stegvis införande under perioden 2023–2025 som utredningen bedömer är rimliga. Där redovisas också de antaganden om studieomfattning och lånebenägenhet som gjorts samt vilka volymer studerande per år som följaktligen skulle kunna möjliggöras under de fyra första åren.

Resurserna som avsätts per år bör kunna variera över en konjunkturcykel så att fler kan nyttja tid under en lågkonjunktur till omställningsstudier. Från och med 2026 då systemet är fullt utbyggt bör det budgeterade beloppet därför bestå av två delar; en fast del om 6 000 miljoner kronor per år från och med 2026, som därefter årligen räknas om i förhållande till lönesummans utveckling (jfr avsnitt 8.2), och en del som över tid uppgår till i genomsnitt 1 500 miljoner kronor per år men som ett enskilt år kan variera mellan 0 och 3 000 mnkr (uttryckt i 2026 års nivåer, därefter omräknat i förhållande till lönesummans utveckling). Vid ett normalt konjunkturläge bör de budgeterade utgifterna således uppgå till 7 500 miljoner kronor 2026.

Det finns inget enhetligt sätt att mäta konjunkturen. Inte heller finns det någon definition på hur lång en konjunkturcykel är. Utredningen bedömer dock att ett lämpligt intervall för uppföljning av utfallet för delen som varierar med konjunkturen bör vara 8 år, vilket även är den uppföljningshorisont som gäller för översynen av nivån på överskottsmålet som även den är kopplad till konjunkturen.

I kapitel 13.2 framgår de olika utgiftsnivåerna för ett stegvis införande under perioden 2023–2025 som utredningen bedömer är rimliga. Där redovisas också de antaganden om studieomfattning och lånebenägenhet som gjorts samt antalet studerande per år som följaktligen skulle kunna få rätt till stödet under de fyra första åren.

8.3 Fördelning av medel till studerande med arbetslivserfarenhet från privat respektive offentlig sektor

Förslag: Avsatta medel ska fördelas i två potter vars storlek ska avspegla andelen förvärvsarbetande i offentlig respektive privat sektor. En pott avsätts för studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i privat sektor och en

pott avsätts för studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i offentlig sektor. Centrala studiestödsnämnden (CSN) får meddela närmare föreskrifter om till vilken av dessa grupper en studerande ska anses höra.

Skälen för förslaget: Deltagande i vidareutbildning och kompetensutveckling varierar mellan offentlig och privat sektor. För att säkerställa att förvärvsarbetande i offentlig och privat sektor ska ges samma möjlighet att ta del av omställningsstudiestöd föreslår utredningen att medlen ska ges en enkel fördelning genom att delas upp i två pottar vars storlek ska avspeglar andelen förvärvsarbetande i offentlig respektive privat sektor. Uppdelningen i pottar som avspeglar andelen förvärvsarbetande i offentlig och privat sektor säkerställer även likvärdiga förutsättningar att få studera med omställningsstudiestöd i linje med de skäl som redovisas för införandet av ett nytt offentligt studiestöd som en del av principöverenskommelsen (jfr avsnitt 2). Omställningsstudiestöd bör därefter lämnas inom ramen för anvisade medel inom respektive pott. Studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen inom privat respektive offentlig sektor bör hänvisas till respektive pott. För att inte försvåra administrationen och förlänga handläggningstiden bör den närmare gränsdragningen mellan pottarna utformas på ett sätt som medför att CSN enkelt kan hänföra sökande till rätt pott även när en person t.ex. är anställd hos flera arbetsgivare i olika sektorer. CSN föreslås därför få föreskriftsrätt om till vilken grupp en studerande ska hänföras.

8.4 Omställningsstudiestöd kan lämnas i två skilda ansökningsomgångar

Förslag: Omställningsstudiestöd ska beviljas i två skilda ansökningsomgångar per kalenderår. Ansökningar som avser studier som påbörjas under det första kalenderhalvåret ska få lämnas in tidigast den 1 oktober året innan det år studierna börjar. Ansökningar som avser studier som påbörjas under det andra kalenderhalvåret ska få lämnas in tidigast den 1 april samma år.

Skälen för förslaget: För att det ska finnas medel att söka omställningsstudiestöd under hela året bör det finnas möjlighet att ansöka om stödet för studier som börjar vid olika tillfällen. Två ansökningstillfällen, ett som avser studiestart under vårhalvåret och ett som avser studiestart under hösthalvåret, bedöms vara tillräckligt. Utredningen har övervägt fler ansökningsomgångar av hänsyn till den ökade flexibilitet det skulle medföra för den enskilde. Vägt mot behovet av förutsägbarhet och att varje ansökningsomgång samtidigt är lång bedömer utredningen dock att två ansökningsomgångar är en rimlig avvägning. Genom två ansökningsomgångar möjliggörs för presumtiva studerande att ansöka om omställningsstudiestöd utan att de behöver ansöka alltför långt i förväg. Efter den första tidpunkten för ansökan kan dock ansökningarna lämnas in löpande. Omställningsstudiestöd kan dock bara beviljas i högst fyra veckor retroaktivt från den dag ansökan kommer in till CSN (se avsnitt 7.2.3). En ansökan som kommer in tidigare än den första ansökningdagen bör avvisas av CSN.

Ansökningar som avser studiestart under det första kalenderhalvåret bör kunna lämnas in tidigast den 1 oktober året innan det år studierna påbörjas. Ansökningar som avser studiestart under det andra kalenderhalvåret bör lämnas in tidigast den 1 april samma år. Därefter är det fritt för var och en att ansöka om omställningsstudiestöd löpande. Detta ger alla sökande tid att ansöka om utbildningsplats, att söka tjänstledigt och att planera sina studier. Det ger samtidigt CSN, omställningsorganisationerna och Försäkringskassan goda förutsättningar att hantera yttranden och att handlägga ansökningar.

8.5 Omställningsstudiestöd lämnas i den ordning ansökningarna kommer in till CSN

Förslag: Omställningsstudiestöd ska lämnas i den ordning ansökningarna kommer in till CSN.

En person som tidigare har fått omställningsstudiestöd för en viss utbildning och som fortsätter denna utbildning ska ha förtur till omställningsstudiestöd.

Skälen för förslaget: Då de tillgängliga medlen för omställningsstudiestöd är begränsade bör CSN fatta beslut i ärenden i den ordning som ansökningarna kommer in till myndigheten. De personer som inte beviljas omställningsstudiestöd på grund av att samtliga medel är förbrukade bör informeras om möjligheten att söka vanligt studiemedel eller annan studiefinansiering alternativt att skjuta upp sina studier och i stället ansöka vid nästa ansökningsomgång.

Utredningen har övervägt andra lösningar där de sökande ska prioriteras utifrån olika kriterier, såsom individens behov av ytterligare utbildning eller arbetsmarknadsstatus. Att göra en individuell prövning av vilken sökande som har störst behov skulle kräva en tidskrävande, manuell bedömning, som kräver specialistkompetens om de individer som ansöker om omställningsstudiestöd. Därtill skulle en sådan lösning kräva att det finns ett angivet tidsspänn inom vilket ansökningarna måste komma in för att CSN därefter ska kunna pröva dessa ansökningar i förhållande till varandra. Utredningen förordar därför en lösning där ansökningarna behandlas i den ordning de kommit in. Förtur föreslås dock ges till sökande som tidigare har fått omställningsstudiestöd för en viss utbildning och som fortsätter denna utbildning. Detta för att alla, även den som inte har ansökt om hela utbildningstiden vid samma tillfälle, ska kunna fullfölja en utbildning under åtminstone 44 veckor med samma ekonomiska förutsättningar

9 Hur kan efterfrågan på utbildning och validering påverkas inom olika utbildningsformer?

9.1 Uppdragsbeskrivningen

I uppdraget ingår att bedöma hur efterfrågan på utbildning och validering kan påverkas inom olika utbildningsformer till följd av införandet av det nya studiestödet enligt utredningens förslag.

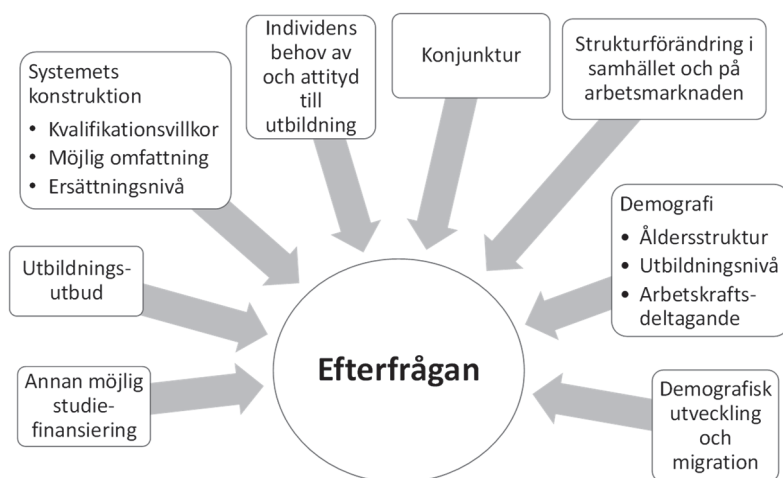
9.2 Att bedöma efterfrågan på utbildning och validering med omställningsstudiestöd

Bedömningen av efterfrågan på det nya studiestödet i parternas förhandlingsunderlag baserades på hur nyttjandet av motsvarigheten i Finland såg ut år 2019.⁹⁴ Att ha denna grund för att bedöma efterfrågan i Sverige bedöms dock innebära betydande osäkerheter och att ytterligare aspekter behöver tas hänsyn till, eftersom Sveriges utgångsläge och det föreslagna omställningsstudiestödets utformning i väsentliga avseenden skiljer sig från det finska.

Figur 9.1 åskådliggör de faktorer som utredningen bedömer kommer att få störst relevans för efterfrågan på omställningsstudiestöd i Sverige. Som framgår bedöms en del av efterfrågan bero på vilka villkor som ställs och vilka ersättningsnivåer och på de utbildningar som möjliggörs. Men även andra faktorer, flera av dynamisk karaktär, såsom konjunktur, demografi och annan möjlig studiefinansiering kommer sannolikt att påverka.

⁹⁴ LO, m.fl.(2020). Underlag inför fortsatta förhandlingar. Rapport från parternas arbetsgrupper inför förhandlingarna om anställningsskydd och omställning. <https://www.ptk.se/SysSiteAssets/om-ptk/nyheter/underlag-infor-fortsatta-forhandlingar.pdf>

Figur 9.1 Faktorer som kan påverka efterfrågan på utbildning och validering med omställningsstudiestöd

Därtill är det troligt att utbildningsbehoven hos studerande med omställningsstudiestöd kan skilja sig från dem bland andra studerande, eftersom samtliga som uppfyller arbetsvillkoret har en betydande arbetslivserfarenhet.

Utredningen ser svårigheter med att kvantifiera effekten av varje enskild påverkansfaktor, särskilt då flera av dem antas samspela. Om t.ex. ersättningsnivån upplevs som låg kan efterfrågan på stödet ändå bli hög i en lågkonjunktur. Och omvänt, även om många skulle uppfylla kvalifikationsvillkoren kan efterfrågan bli begränsad om utbudet av utbildning och validering som kan komma i fråga inte uppfattas som attraktivt eller matchar personens behov, i situationer där det finns gott om arbetsmöjligheter.

I kapitlen 4–8 redogörs för förslagen till konstruktion av omställningsstudiestödet vad gäller kvalifikationsvillkor och övriga bestämmelser. Individvillkoren berör framför allt arbetad tid inom en viss ramtid tillsammans med ett yttrande som avser att styrka utbildningsbehovet. Det föreslagna systemet begränsar också möjlig studietakt och i vissa fall även utbildningslängden som omställningsstudiestöd kan lämnas för. Därtill regleras ersättningsnivå med utgångspunkt i en individuell beräkning av inkomstbortfall. Dessa faktorer kan beroende på personen och dess alternativ fungera både stimulerande och repressivt. Utöver dessa aspekter av själva

systemet ser utredningen att externa faktorer, exempelvis demografi, utbildningsutbud och konjunkturella förhållanden, kommer att kunna ha en betydande påverkan på personers efterfrågan på omställningsstudiestöd.

Utbildningsutbud och offentlig finansiering av utbildning

Tillgång till offentligt finansierad utbildning är generellt en fråga om tillgängliga resurser för olika utbildningsformer. För utbildning inom kommunal vuxenutbildning (komvux) finns idag en rättighetslagstiftning avseende grundläggande utbildning och behörighetsgivande utbildning. Någon rättighet för yrkesutbildningar inom komvux finns däremot inte. För yrkesutbildning inom komvux finns dock ett statsbidrag, regionalt yrkesvux, som kan användas av kommunerna för att finansiera utbildningsplatserna. Statsbidraget förutsätter finansiering från kommunerna om 30 procent av antal planerade utbildningsplatser, för att statsbidraget ska kunna erhållas. Yrkeshögskolan finansieras huvudsakligen med statliga medel, men även med viss medfinansiering från arbetslivets aktörer. Utbildning på grundläggande och avancerad nivå på universitet och högskolor finansieras främst med statliga medel. Utbildning inom komvux, yrkeshögskolan och högskolan kan också erbjudas som uppdragsutbildning. Merparten av folkhögskoleutbildning finansieras av statliga medel, men även med medel från bl.a. regioner och skolornas huvudmän.

Omfattningen av utbildningsutbudet blir därmed en följd av en prioritering av denna sektor generellt. Även om Sverige har en lång och gedigen tradition av eftergymnasial utbildning för vuxna utöver högskoleutbildning har Riksrevisionen tidigare konstaterat att det finns en diskrepans mellan utbudet av högskoleutbildning och vuxnas respektive arbetsgivares efterfrågan.⁹⁵ Samtidigt har arbetsgivare haft svårt att konkretisera vilken typ av utbildning de efterfrågar.⁹⁶ Att fokusera helt på de behov som arbetsgivare uttrycker när ett utbildningsutbud formas betyder inte heller att det kommer att utbildas fler inom området eftersom det också krävs att

⁹⁵ Riksrevisionen (2016). Det livslånga lärandet inom högre utbildning. Riksrevisionen 2016:15.

⁹⁶ Ibid.

personer önskar och söker utbildningarna i fråga. Vad avser utbildning vid universitet och högskolor har regeringen i propositionen Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige (prop. 2020/21:60) förtydligat lärosätenas ansvar för livslångt lärande. De sammantagna förändringarna på LAS-området bör också komma att påverka utbildningsanordnare att utveckla sitt utbud för att möta efterfrågan från en ny grupp studerande.

Konjunktur och demografi påverkar den samlade efterfrågan på utbildning

Konjunktur och strukturförändringar kan inverka på efterfrågan på utbildning

Precis som för utbildning generellt antas efterfrågan på studier med omställningsstudiestöd variera beroende på konjunktur och andra samhällsförändringar. Samtidigt som det idag finns många som kan och vill arbeta, har välfärden och näringslivet svårt att hitta den kompetens de behöver.^{97,98} Brist på kompetens är ett tillväxthinder för svenska företag och minskar möjligheten att bibehålla och öka kvaliteten i välfärden.

För att stärka arbetsgivarnas kompetensförsörjning behöver bl.a. unga komma ut snabbare i arbetslivet, äldre arbeta längre och matchningen generellt och till jobb där det råder brist på arbetskraft behöver förbättras.⁹⁹ Kompetensförsörjningen kan också förbättras genom att fler utlandsfödda kan komma ut på arbetsmarknaden efter utbildning eller få ett arbete som i högre grad motsvarar individens kompetensnivå.¹⁰⁰ Bland utrikes födda finns också en grupp med personer med kort utbildning som har svårt att få ett stadigvarande fäste på arbetsmarknaden. De förväntas i mindre omfattning komma att studera med omställningsstudiestöd eftersom de i lägre grad

⁹⁷ Sveriges kommuner och regioner (2020). Möt välfärdens kompetensutmaning – rekryteringsrapport 2020.

⁹⁸ Sveriges kommuner och landsting (2015). Företags kompetensbehov: Utmaning för kommuner.

⁹⁹ SOU 2020:69. Äldre har aldrig varit yngre – allt fler kan och vill arbeta längre. Betänkande av Delegationen för senior arbetskraft.

¹⁰⁰ SCB (2017). Integration – utrikes föddas matchning på arbetsmarknaden i Sverige.

förväntas uppfylla kvalifikationskraven. Då kan studier med andra studiestödsformer vara ett alternativ för att uppnå samma syfte.

Det råder efterfrågan på kompetens inom framförallt yrken där utbildningarna ges på komvux- och yrkeshögskolenivå. Befolkningen i Sverige har också i förhållande till genomsnittet för samtliga OECD-länder en något lägre andel i befolkningen med den utbildningsnivån, vilket kan ha betydelse när efterfrågan på utbildning ska bedömas.¹⁰¹ Många, särskilt i yrken med utbildning på gymnasial nivå, kan behöva omställningsåtgärder i form av utbildning efter lång tid i arbetslivet för att ha en fortsatt trygg ställning på arbetsmarknaden men också som en viktig pusselbit för att möjliggöra ett livslångt lärande. När arbetsmarknaden förändras i snabb takt och nya kvalifikationer behövs, krävs att både yrkesverksamma och arbetslösa har möjlighet att skaffa de nya kunskaper som efterfrågas. Detsamma gäller när arbetslösheten ökar. Då är utbildning ofta vägen till omställning för dem som har förlorat arbetet. Eftersom omställningsstudiestödet föreslås kunna användas oberoende av anställningsförhållande möjliggör det ett nytt sätt för arbetslösa att stärka sin kompetens eller ställa om till ett nytt yrke. I gruppen utrikes födda finns även en stor grupp som har eftergymnasial utbildning men jobb som inte motsvarar deras kompetensnivå.¹⁰² Genom att komplettera med utbildning som stärker möjligheten till matchning för mer kvalificerade arbeten kan individens kvalifikationer tillvaratas och förutsättningarna för arbetsgivares kompetensförsörjning förbättras.

Konjunkturens betydelse syns exempelvis vad gäller antalet sökande till högskolan som har ökat sedan 2019 från ca 360 000 sökande till 419 000 inför hösten 2021. Redan 2019 syntes ett trendbrott efter ett antal år med minskat antal sökande vilket tyder på att förändringen delvis beror på effekter av pandemin, men även att förändringar i konjunkturläget redan före 2020 påverkar efterfrågan. Universitets- och högskolerådets har också i en analys

¹⁰¹ OECD (2020), Education at a Glance 2020: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/69096873-en>.

¹⁰² Statistiska centralbyrån (2017). Integration – utrikes föddas matchning på arbetsmarknaden i Sverige.

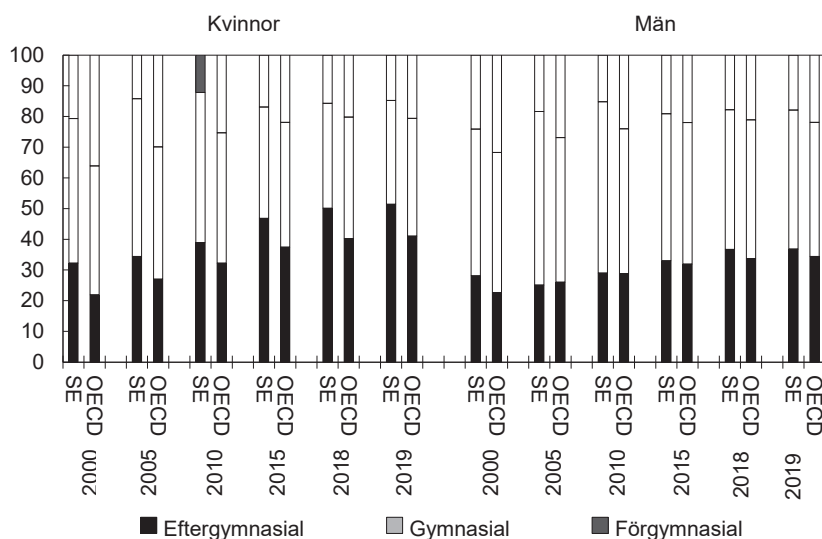
visat att konkurrensen i högskolan är högre trots de satsningar som gjorts på att bygga ut utbildningar vid universitet och högskolor.¹⁰³

Utbildningsnivå och demografi påverkar utbildningsbehoven

Utbildningsnivån i befolkningen generellt påverkar vilka utbildningsbehov som behöver tillgodoses för att möta utvecklingen i samhälle och arbetsliv. Förändringar i befolkningens sammansättning har betydande påverkan på efterfrågan av arbetskraft och utbildning.¹⁰⁴ Det innebär att behoven varierar över tid, mellan olika grupper i befolkningen och mellan länder, vilket åskådliggörs i figur 9.2.

Figur 9.2 Förändringar i befolkningens utbildningsnivå över tid

Jämförelse mellan kvinnor och män samt mellan Sverige och OECD:s genomsnitt

Anm. Eftergymnasial utbildning avser minst 2 års eftergymnasial utbildning, gymnasial utbildning avser minst 2 års gymnasiala studier och/eller 1 års eftergymnasial utbildning, förgymnasial utbildning avser grundskoleutbildning och/ eller 1-årig gymnasial utbildning. Källa: OECD.

¹⁰³ Universitets- och högskolerådet (2021). Antagning till högre utbildning vårterminen 2021. Analys av antagningsomgångar och trender i antagningsstatistiken. Rapport 2021:1. <https://www.uhr.se/globalassets/uhr.se/om-uhr/pressmeddelanden/2021/2021-02-25-trendrapport-vt2021/uhr-antagning-till-hogre-utbildning-varterminen-2021.pdf> Hämtad 6 maj 2021.

¹⁰⁴ Arbetsförmedlingen (2021). Omvärldsrapport 2021. Digitalisering, demografi och arbetsmarknadspolitik. Arbetsförmedlingen Analys 2021:4.

Ett konkret exempel med bäring på den aktuella frågan är att utredningens analyser visar att andelen som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd sjönk markant mellan 2007 och 2017 i åldrarna 30–39 år. Under samma period hade Sverige en stor immigration, bl.a. till följd av ökningen av asylsökande i dessa åldersgrupper. I takt med att den del av gruppen som stannat i Sverige etableras på arbetsmarknaden kan den samtidigt i ett senare skede komma att utgöra en ökande andel av de som uppfyller de föreslagna kvalifikationsvillkoren för omställningsstudiestöd i en äldre åldersgrupp.

Till skillnad från flera av de mer svårfångade faktorerna som påverkar efterfrågan på utbildning (jfr figur 9.1) kan statistik över demografisk utveckling och prognoser användas för att förutsäga just dessa faktorerers förväntade effekt på efterfrågan. Utredningen har mot denna bakgrund undersökt hur utbildningsbehoven, oberoende av omställningsstudiestödet och LAS-förändringarna, kan antas se ut framgent med anledning av den prognostiserade demografiska utvecklingen.

Framtida demografiskt motiverad efterfrågan på utbildning

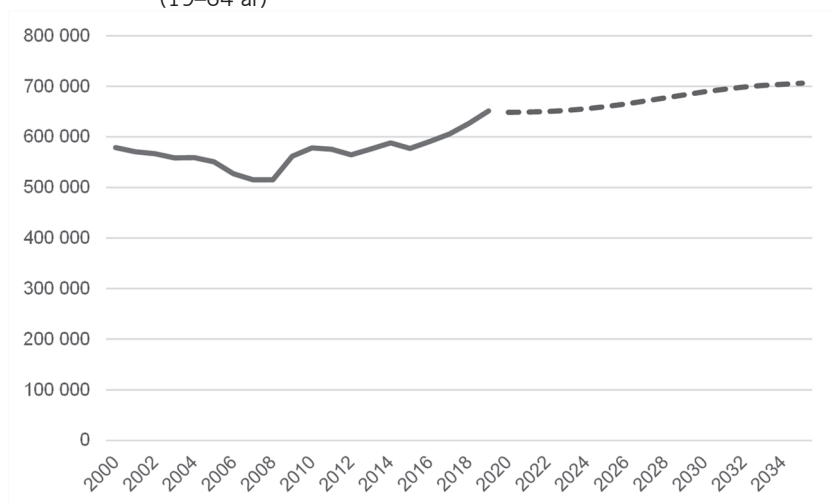
Med de demografiska prognoserna som grund har efterfrågan på utbildning framgent analyserats baserat på följande antaganden:

- I prognosen används 2019 års studiebenägenhet.
- Analysen omfattar vuxna 19–64 år gamla enligt SCB:s befolkningsprognos.

Av figur 9.3 framgår att det höstterminen 2019 var 652 000 studerande i de utbildningsformer som omfattas av analysen. De följande åren visar prognoserna att det demografiska behovet ligger kvar på samma nivå för att sedan stiga i mitten av 2020-talet. År 2035 beräknas det demografiska behovet vara åtta procent högre än 2019 (706 000 studerande höstterminen). Trots prognosens osäkerhet ger den ändå en bild över ”lutningen på kurvan” framöver.

Figur 9.3 **Antal studerande (höstterminen) 2000–2019 samt prognos 2020–2035.**

Beräkningen baseras på 2019 års studiebenägenhet i alla åldrar (19–64 år)¹⁰⁵

Anm.: Prognosen gäller för utbildning på komvux, högskoleutbildning, forskarutbildning, yrkeshögskoleutbildning, folkhögskoleutbildning, utbildning där man erhållit studiemedel för utlandsstudier, kompletterande utbildning samt övrig utbildning (med CSN-stöd).
Källa: Utredningens beräkningar utifrån SCB:s statistik om Studiedeltagande och SCB:s statistik om Befolkning samt SCB:s Befolkningsprognos (från 2020).

Den framtida efterfrågan på utbildning varierar mellan utbildningsformer

När fördjupade prognoser görs för olika utbildningsformer framgår att när det gäller regionalt yrkesvux ökar den demografiskt betingade efterfrågan marginellt framgent. Delvis beror detta på att den utrikes födda befolkningen i de typiska åldrar där regionalt yrkesvux framför allt utnyttjas till del inte beräknas öka. Inom regionalt yrkesvux är ca hälften av de studerande utrikes födda och det är stora variationer i hur länge olika personer har varit i Sverige. Exempelvis

¹⁰⁵ Valet av "basår" har betydelse för hur läsaren bör tolka resultaten. 2019 karakteriserades av en avmattning efter flera års högkonjunktur och ökande sysselsättning. Ungdomsarbetslösheten var 20,0 procent jämfört med 2018 års 17,4 procent. Studiebenägenheten har ökat under 2020 och 2021, jämfört med 2019, bl.a. beroende på pandemin. Det är svårt att säga vad som händer efter pandemin. Finanskrisen medförde en ökad studiebenägenhet som sedan minskade efter krisen. Nittioalets lågkonjunktur medförde också fler studerande men efter den ekonomiska krisen låg studiebenägenheten kvar på samma höga nivå. En annan faktor som påverkar studiebenägenheten är tillgång på utbildningsplatser. Om tillgången på platser ökar så ökar generellt också studiebenägenheten. Det kan också finnas tillfälliga satsningar som påverkar antalet studerandet under basåret.

var det ca fem procent av utrikes födda 20–24 år som utnyttjade regionalt yrkesvux år 2019. Motsvarande andel bland inrikes födda var drygt en procent. Efterfrågan på yrkesutbildning inom regionalt yrkesvux har kontinuerligt ökat de senaste åren, varför det är svårt att utgå enbart från demografiska data vid beräkning av efterfrågan. Även den totala mängden yrkesutbildning, inklusive utbildning som är kommunalt finansierad, har ökat¹⁰⁶. Efterfrågan från arbetsmarknaden på yrkesutbildade på gymnasial nivå är fortsatt hög¹⁰⁷. Satsningar görs idag, bl.a. på utbildning där språkundervisning kombineras med yrkesutbildning, för att få grupper som står långt ifrån arbetsmarknaden och saknar fullföljd gymnasial utbildning att studera.¹⁰⁸ Om dessa får effekt framgent kan det påverka utrymmet för omställningsstuderande i utbildningsformen eftersom regelverket för komvux inklusive regionalt yrkesvux, ändras från och med den 1 juli 2021 till att den med störst utbildningsbehov ska prioriteras. Fram till den 1 juli gäller att den med minst utbildning ska prioriteras.

Mot bakgrund av den demografiska prognosen ses en viss demografiskt betingad ökad efterfrågan på yrkeshögskolan på sikt jämfört med 2019. Detta betyder att den planerade utbyggnaden huvudsakligen antas räcka för att täcka det prognostiserade demografiska behovet under lång tid framöver. Utredningen ser dock anledning att tolka resultaten som bygger på det demografiska behovet så som det såg ut 2019 med stor försiktighet särskilt när det gäller yrkeshögskolan. Yrkeshögskolan befinner sig mitt i en expansion och är ännu inte fullt etablerad som utbildningsform. Kännedomen om och söktrycket till utbildningsformen ökar kontinuerligt samtidigt som utbildningsutbudet anpassas.

Enligt de demografiska analyserna kommer inte platserna på folkhögskolan att täcka det demografiska behovet om platserna permanentas på 2023 års nivå. Det skulle på sikt behövas ytterligare platser. Detta resultat ska dock också tolkas med särskilt stor

¹⁰⁶ Skolverket (2019). Uppföljning av utbildningar som finansierats med statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning.

¹⁰⁷ Statistiska centralbyrån (2020). Trender och Prognoser 2020 Befolkning | Utbildning | Arbetsmarknad och Vilka utbildningar ger jobb? Arbetskraftsbarometern.

¹⁰⁸ Komvux inklusive regionalt yrkesvux ska vara flexibelt, dvs. sträva efter flexibla lösningar när det gäller organisation, arbetssätt och arbetsformer med utgångspunkt i personens behov och förutsättningar. En stor del av de studerande på komvux är utrikes födda som studerar dels språkutbildning, dels grundläggande och gymnasial utbildning. För utrikesfödda anordnar kommunerna kombinationsutbildningar som kräver extra resurser i form av bl.a. dubbel lärarbemanning och modersmålsstöd.

försiktighet. Många yrkes- och arbetslivsinriktade utbildningar som erbjuds på folkhögskola finns även i andra utbildningsformer, framför allt i den yrkesinriktade kommunala vuxenutbildningen. Folkhögskolan erbjuder en specifik pedagogik, som bl.a. möjliggör anpassad studietakt i en kreativ miljö.¹⁰⁹ Detta bidrar till att utbildning på folkhögskolan är resurskrävande, samtidigt som det kan vara svårt att kvantifiera den samhällsekonomiska nyttan.¹¹⁰ Folkhögskolan har dock visat sig passa vissa målgrupper särskilt bra, bl.a. personer som är i behov av olika former av individuellt anpassat stöd och som av olika anledningar inte har lyckats inom andra utbildningsformer.¹¹¹ Om dessa målgrupper har tillgång till studier i folkhögskolan kan det därmed ur ett samhällsperspektiv vara en kostnadseffektiv utbildningsform för att möjliggöra omställning och livslångt lärande. För andra målgrupper kan det vara mer kostnadseffektivt att delta i motsvarande utbildning inom t.ex. kommunal vuxenutbildning, där det är reglerat att utbildningen ska vara individanpassad och flexibel i tid och rum, eller yrkeshögskolan.

Även den planerade utbyggnaden av högskolan beräknas räcka för att täcka det demografiskt motiverade behovet av utbildningsplatser vid införandet av omställningsstudiestödet. Den demografiska utvecklingen i sig resulterar i en relativt stark efterfrågeökning efter mitten av 2020-talet om nyttjandegraden av högskolan fortsätter att vara särskilt stor bland inrikes födda i åldersgrupperna 20–24 år och 25–29 år eftersom båda dessa åldersgrupper ökar då.

Efterfrågan i olika utbildningsformer påverkas av skillnader mellan inrikes och utrikes födda

Den demografiska utvecklingen skiljer sig för inrikes födda och utrikes födda och beroende på om de utrikes födda är nyanlända till Sverige. Dessutom skiljer sig nyttjandegraden för olika utbildningsformer för inrikes och utrikes födda och olika åldersgrupper. I de följande fördjupade beräkningarna har hänsyn tagits till dessa skillnader för att synliggöra hur de kan påverka efterfrågan på utbildning.

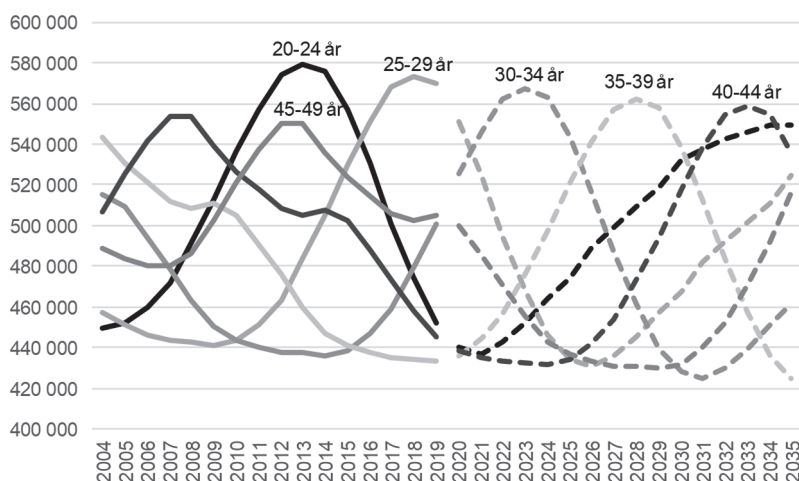
¹⁰⁹ Proposition 2013/14:172, Allas kunskap – allas bildning, s. 9

¹¹⁰ Ibid. s.17

¹¹¹ Ibid. s.8.

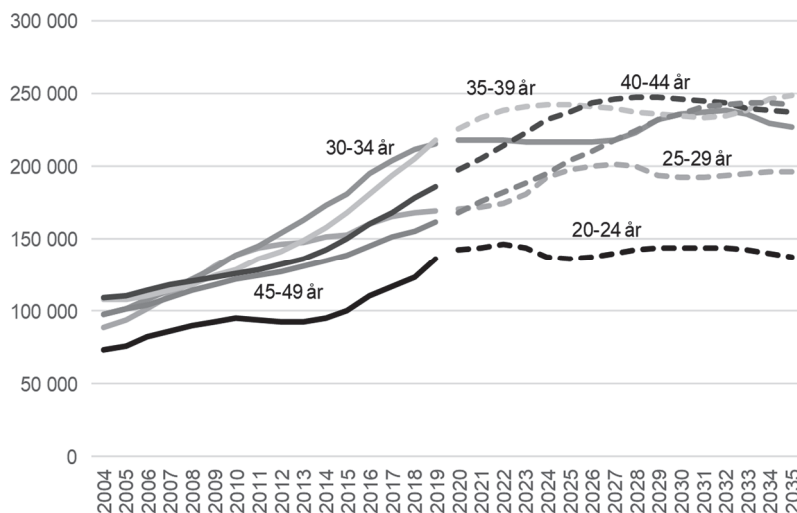
När det gäller inrikes födda ses de senaste åren en minskning av antalet i de studieintensiva åldrarna 20–24 år (den svarta linjen i figur 9.3). Prognosen visar på en stor ökning i dessa åldrar framöver (den streckade svarta linjen). Samtidigt minskar antalet i åldrarna 25–29 år (ljusare grå streckad linje) och ökar i åldrarna 35–39 år (den ljusaste grå streckade linjen).

Figur 9.4 Demografisk utveckling bland inrikes födda i olika åldrar 2004–2019 samt prognos 2020–2035

Källa: SCB:s befolkningsstatistik samt SCB (2020) Sveriges framtida befolkning 2020–2070

När det gäller utrikes födda ses som framgår av figur 9.4 en ökning i alla åldrar de senaste åren. Enligt SCB:s befolkningsprognos avtar dock ökningen. Det gäller i de flesta åldrar med undantag för åldrarna över 40 (mörkt grå streckad linje) där det väntas bli fortsatt ökning. Även i åldrarna 25–29 år väntas en fortsatt ökning de närmaste sju åren (ljusare grå streckad linje). Däremot väntas ingen ökning i åldrarna 20–24 år (svart streckad linje).

Figur 9.5 Demografisk utveckling bland utrikes födda i olika åldrar 2004–2019 samt prognos 2020–2035

Källa: SCB:s befolkningsstatistik samt SCB (2020) Sveriges framtida befolkning 2020–2070

Kvinnor och män är olika studiebenägna

Vissa grupper antas komma att efterfråga studier med omställningsstudiestöd i högre utsträckning än andra oberoende av ersättningsnivåer och villkor. Det finska vuxenstudiestödet har använts mest av kvinnor. Det är ett mönster som ses även i nyttjandet av svenska studiestöd. Anställda i svensk offentlig sektor deltar i utbildning mer än andra och där är också kvinnorepresentationen generellt högre.¹¹² Offentliganställda yrkesgrupper har ofta jämförelsevis hög utbildning.¹¹³ ESO konstaterar att "trenden med ökad andel kvinnor med högre utbildning innebär en dramatisk förändring i sammansättning av kompetensutbudet i industrialiserade ekonomier".¹¹⁴ Förändringarna i utbildningsnivå mellan könen över tid innebär att anställda med hög kompetens kommer att vara övervägande kvinnor.

¹¹² SOU 2015:70. Högre utbildning under tjugo år. Betänkande av Utredningen om högskolans utbildningsutbud.

¹¹³ Emtinger, Bengt Göran & Stråth, Claes (2020). Jämställdhet räknas – en ESO-rapport om kvinnors förändrade position i arbetslivet. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2020:2, s.80–81.

¹¹⁴ Ibid. s.84.

Det bedöms fortsatt finnas ett stort behov av högskoleutbildade. Samtidigt visar bl.a. SCB:s prognoser att det också kommer att finnas ett överskott på personer med högskoleförberedande gymnasieutbildning och en brist på gymnasialt yrkesutbildade inom flera inriktningar. Det är dock något som berör kvinnors och mäns val till utbildning på gymnasial nivå och därmed kräver åtgärder som rör gymnasieskolan.¹¹⁵ För personer som redan har en högskoleförberedande gymnasieexamen men som önskar en yrkesutbildning på gymnasial nivå omhändertas efterfrågan dock till stor del inom komvux.

9.2.1 Omställningsstudier kräver mer än utbildningsplatser

Ett brett utbud av utbildningar med olika omfattning, olika studietakt och i olika utbildningsformer är högst relevant för en grupp äldre studerande i omställning. Samtidigt ser utredningen att det oaktat förslagen i detta betänkande kan finnas vinster för både samhälle och individ i att främja möjligheterna till prövning och validering (se vidare avsnitt 9.8). Omställningsstuderandes utbildningsbehov kan inte nödvändigtvis jämföras med dem som finns hos yngre studerande som snarare behöver grundläggande eftergymnasiala kunskaper, färdigheter och praktik inför ett första arbete. Därför kan både former för och själva utbildningsinnehållet behöva anpassas för den nya målgruppen studerande med omställningsstudiestöd, särskilt i de fall en person har behov av validering innan den kan komplettera med nya kunskaper för att få formaliserad/dokumenterad kompetens inför sitt fortsatta yrkesliv.

Ett annat område där efterfrågan kan förväntas öka är deltidstudier. Omställningsstudiestödet föreslås kunna beviljas för utbildning med 20 procents studietakt vilket är en ovanlig studietakt i det offentligfinansierade utbildningssystemet.¹¹⁶ Utbildningar som sker på så låg studietakt kan behöva utformas med särskild hänsyn för att bli ändamålsenliga vad gäller t ex att maximera deltagande, nöjdhet hos de studerande, kvalitet och genomströmning. Detta inte minst eftersom äldre studerande tenderar att inte slutföra sina

¹¹⁵ SOU 2020:33, Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning.

¹¹⁶ Inom komvux kan det förekomma beroende på hur kurser kombineras.

utbildningar i samma utsträckning som yngre.¹¹⁷ Det resulterar i att personen inte får dokumenterade kunskaper och att, i de fall det rör sig om högskoleutbildning och yrkeshögskoleutbildning, att lärosätet eller anordnaren mister delar av sin finansiering.¹¹⁸ Här bedömer utredningen att viktiga erfarenheter kan fås från pågående utvecklingsarbete inklusive erfarenheterna av utbildning på distans respektive deltid under covid-19-pandemin. Reell tillgång till utbildning kan innebära både tillgång till utbildning med olika spridning geografiskt och utbildning på distans.

Utredningen kan konstatera att en mängd statligt finansierade insatser har gjorts för att öka tillgången till utbildning för vuxna i olika utbildningsformer de senaste åren. Även om många av dessa är generella finns satsningar som ger incitament för och stöd till personer i behov av omställning såsom t.ex. kurser och kurspaket i yrkeshögskolan. Huruvida införandet av omställningsstudiestödet i sig kommer att bidra till en förändrad efterfrågan på utbildning och hur efterfrågan på utbildning bland studerande som är yrkesaktiva kommer att fördelas över olika utbildningsformer återstår att följa upp. Utbildningsanordnare kan behöva följa och anpassa sitt utbud av utbildning och validering till en ny grupp studerandes förutsättningar och behov. Pandemin har också medfört att alla utbildningsanordnare har fått anpassa sig till rådande förhållanden och utbildning har i stor omfattning skett på distans. Erfarenheterna från denna övergång till distansstudier bör medföra att utbildningsanordnare utvecklar undervisningsformer som kan möjliggöra undervisning på distans med hög kvalitet även efter pandemin. Detta bör kunna bidra till att tillgången på utbildning på distans kan öka på sikt vilket kan vara en lämplig studieform för många som vill studera med det nya omställningsstudiestödet.

Insatser görs också från statligt håll för att höja kvaliteten i distansutbildning och för att stärka stödet till studieovana personer som studerar på distans. De ökar förutsättningarna för personer i hela landet att studera. Även praktiska moment på distans, som verksamhetsförlagd utbildning (VFU) och lärande i arbetslivet (LIA) har utvecklats. Det har också satsats på lärcentrum, som är en

¹¹⁷ Universitetskanslersämbetet (2018). Studenternas prestationsgrad fortsätter att öka. <https://www.uka.se/download/18.269f2ff01677e0282571a94/1544615150642/statistisk-analys-2018-12-13-studenternas-prestationsgrad-fortsatter-att-oka.pdf> hämtad 27 april 2021.

¹¹⁸ SOU 2019:48. Anders Stenberg. Kan utbildning för vuxna påverka jobbchanser och inkomster? Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2019.

verksamhet inom kommunen där den studerande erbjuds stöd från lärare och annan personal samt ges möjlighet att möta andra studerande. Kommunerna kan årligen ansöka om ett statsbidrag för att bygga upp nya eller vidareutveckla befintliga lärcentrum. Lärcentrum är tillgängliga för studerande i olika utbildningsformer. Insatserna har gjort det lättare för utbildningsanordnare i olika utbildningsformer att möta rekordmånga sökande till utbildning som en följd av pandemin. Utredningen bedömer att dessa insatser är särskilt betydelsefulla för att rusta utbildningssystemet att möta utbildningsbehoven hos kommande studerande med omställningsstudiestöd.

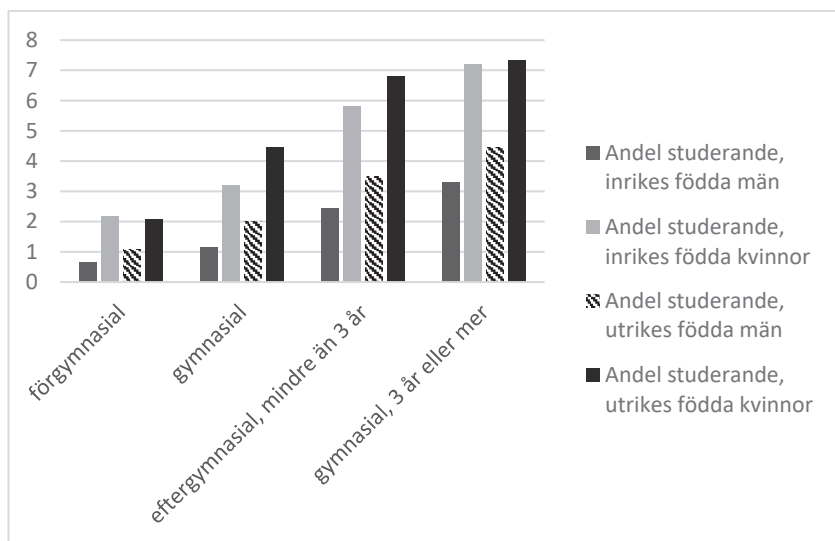
9.3 Studiebenägenheten är hög bland personer som uppfyller de föreslagna kvalifikationskraven för omställningsstudiestöd

Beräkningar har gjorts för ramtiden 14 år, dvs. den period bakåt i tiden under vilken en sökande föreslås kunna tillgodoräkna sig kvalifikationer (jfr avsnitt 4.1.3).¹¹⁹ Utredningen beräknar att 60 procent av befolkningen i åldrarna 26–60 år uppfyller kvalifikationsvillkoren för att kunna få omställningsstudiestöd.

För att bedöma studiebenägenheten i gruppen analyserades hur många i populationen som ägnade sig åt studier under höstterminen 2017; 3,4 procent. Det var vanligare med studier bland kvinnor (5,0 procent jämfört med 1,8 procent bland män), utrikes födda och bland dem med en eftergymnasial utbildning (se även figur 9.5).

¹¹⁹ Analyserna har gjorts utifrån databasen STATIV, mikrodata som Utbildningsdepartementet har tillgång till och som innehåller information om folkbokförda vid årsskiftet samtliga år 1997–2017. I databasen finns bl.a. uppgifter om demografi, utbildning, sysselsättning, inkomster mm. Genom att använda STATIV:s sysselsättningsvariabel överskattas målgruppen något genom att vi får med även dem som arbetat mindre (1–15 timmar i veckan). Analyser har därför justerats för att omfatta dem som enligt registerstatistiken betecknas som sysselsatta och som dessutom har arbetsinkomst. Arbetsinkomsten ska motsvara minst 98 000 per år (2017). Det motsvarar cirka 8 200 kronor i månaden vilket skulle kunna fungera som en proxy för att ha arbetat mer än 15 timmar/vecka. Gränsen kan dock innebära att personer som arbetar några få månader med hög lön når upp till villkoret trots att de inte har arbetat tillräckligt lång tid. I och med att de också måste vara sysselsatta i november exkluderas den som endast säsongsarbetar på sommaren. Därutöver har utredningen satt restriktionen att man inte samtidigt ska ha emottagit studiemedel under året för att räkna det som arbetsår. För att uppskatta aktualitetsvillkoret har utredningen i beräkningarna satt villkoret att man ska ha varit sysselsatt (med en arbetsinkomst motsvarande 98 000 kronor (år 2017) något av de två föregående åren.

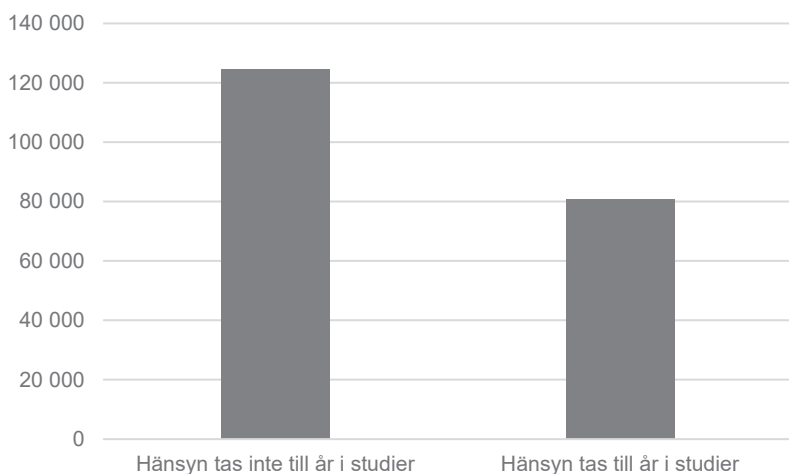
Figur 9.5 Studerande höstterminen 2017 bland inrikes och utrikes födda kvinnor och män med olika högsta tidigare utbildningsnivå (%)

Källa: Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV.

Resultaten, som visas i figur 9.6, indikerar att 125 000 personer som redan studerar under ett år skulle kunna ansöka om omställningsstudiestöd i ett rättighetsbaserat system utan begränsning av utbildningarnas längd, under förutsättning att övriga kvalifikationsvillkor också är uppfyllda. Många i den analyserade populationen går dock längre utbildningar och skulle endast kunna använda omställningsstudiestödet för 44 veckor av sina studier. Justerat för detta skulle antalet studerande med ett rättighetsbaserat omställningsstudiestöd efter ca fem år beräknas motsvara 81 000 per år.

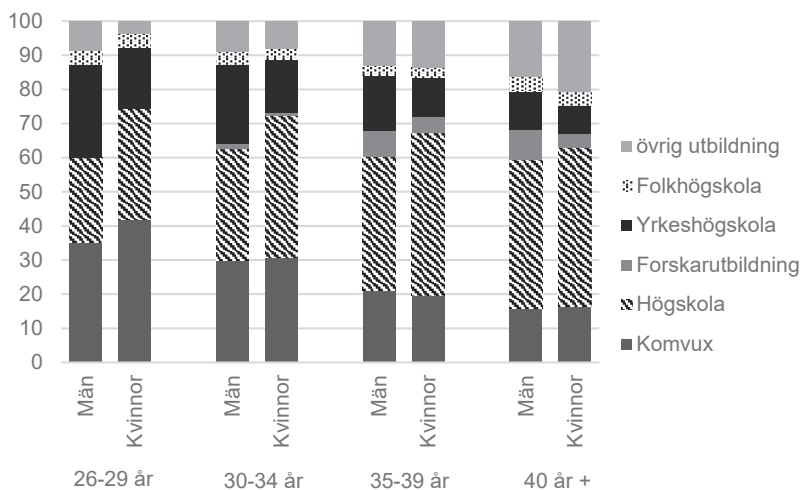
Figur 9.6 Antal befintliga studerande som skattas uppfylla arbetsvillkoret, 14 års ramtid

Källa: Utredningens egna beräkningar utifrån databasen STATIV.

Av figur 9.7 framgår att 44 procent av de studerande utgörs av högskolestuderande, 20 procent utgörs av studerande på komvux, 12 procent är studerande på yrkeshögskolan, knappt 5 procent studerar på folkhögskola, cirka 5 procent är forskarstuderande och resterande utgörs av studerande vid övrig utbildning. Befintliga studerande i de två sistnämnda grupperna kan idag i högre utsträckning än andra antas ha studiefinansiering via en anställning eller på annat sätt. Samtliga "övriga utbildningar" berättigar inte heller nödvändigtvis till studiestöd. Det kan ändå inte helt uteslutas att vissa som finns på dessa utbildningar både skulle kunna och vilja söka omställningsstudiestöd. Det är inte heller självklart att arbetsgivare som idag möjliggör utbildning på betald arbetstid kommer att fortsätta med detta om omställningsstudiestödet erbjuder en alternativ generös individersättning.

Figur 9.7 Typ av studier bland studerande efter ålder som skulle ha varit kvalificerade för det nya studiemedelssystemet år 2017

Källa: Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV.

Anm. Dataunderlaget för denna figur är sysselsatta i november med en arbetsinkomst högre än inkomst från studie. Med övrig utbildning avses här uppdragsutbildning vid universitet/högskola, kompletterande utbildning och arbetsmarknadsutbildning, sfi samt övrig utbildning.

Bland de studerande som uppfyller villkoren för 14 års ramtid nyttjar 29 procent studiemedel i det nuvarande studiestödssystemet (jfr 59 procent bland samtliga studerande, se tabell 13.2). Det är dock stora skillnader mellan utbildningsformerna; 69 procent av studerande på yrkehögskolan, 8 procent som studerar övrig utbildning, 26 procent av studerande på högskola, 37 procent av studerande på folkhögskola och 35 procent bland studerande på komvux. På gruppnivå har studerande som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret också en jämförelsevis högre disponibel inkomst än övriga studerande i motsvarande åldersgrupper

Information om studietakt saknas i det aktuella datamaterialet. Utredningens analyser visar dock att högskolestuderande som år 2015 uppfyllde kvalifikationsvillkoren för omställningsstudiestöd i högre grad än övriga studerande tog färre än 30 högskolepoäng eller fler än 60 högskolepoäng under året. Det kan tolkas som att många är deltidstuderande men också att de heltidstuderande i målgruppen tar sina poäng i högre omfattning än andra studerande. Utredningen bedömer att omställningsstudiestödet kan antas öka

benägenheten till heltidsstudier eftersom det kompenserar för ett inkomstbortfall i högre utsträckning än studiemedelssystemet.

Sammantaget visar analyserna att personer som uppfyller arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd är en studiemotiverad grupp som redan idag i hög utsträckning studerar med annan studiefinansiering. Det betyder att en hel del utbildningsplatser redan idag används av målgruppen och att efterfrågan bland dem också omfattas redan av de demografiskt grundade analyserna (se avsnitt 9.2.1).

9.4 Utbildning och validering som finansieras av omställningsorganisationer och arbetsgivare

Statistiken ovan omfattar i huvudsak offentligfinansierade utbildningsformer. Utredningen har också undersökt i vilken omfattning omställningsorganisationerna finansierar utbildning och validering idag. Omställningsstudiestödet föreslås kunna användas för sådan utbildning och validering (i enlighet med avsnitt 5.2). En ökad efterfrågan på utbildning bör därmed inte behöva tillgodoses fullt ut inom de offentligfinansierade utbildningsformerna.

Omställningsorganisationernas finansiering av utbildning och validering

Befintliga omställningsorganisationer uppger (information på hemsidor eller i enskilda kontakter med utredningen) att totalt 3 900 000 arbetstagare omfattas av deras tjänster. Det saknas dock uppgifter om hur många av dessa som kan anses uppfylla de kvalifikationsvillkor som utredningen föreslår. Tjänsterna som erbjuds idag varierar men fokus är på stöd till personer vars anställning har löpt ut eller ska löpa ut. Få av organisationerna arbetar med förebyggande rådgivnings- eller utbildningsinsatser eller studieersättning av de slag som föreslås kollektivavtalas om i framtiden.

Omställningsorganisationerna uppger i sina kontakter med utredningen att de år 2019 hade sammanlagt 36 000 kontakter.¹²⁰ Sammanlagt uppges att de finansierade 7 800 utbildningar till dessa personer. En tredjedel av utbildningarna uppges ha varit längre än en vecka i utbildningslängd. Uppgifterna kan ha mörkertal eftersom olika omställningsorganisationers statistik samlas in och sammanställs på olika sätt. Hur många kontakter som uppfyllde det föreslagna arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd eller hur många som deltog i någon utbildning inom det reguljära utbildningssystemet framgår inte.

Utredningen bedömer att omställningsorganisationernas benägenhet att finansiera utbildning för den nuvarande målgruppen, som består av personer vars anställning har löpt ut eller ska löpa ut, är stor. Samtidigt kan dessa uppgifter inte appliceras rakt av på den nya klientel som tillkommer i och med förändringarna i LAS och införandet av omställningsstudiestödet.

Övrig icke offentligfinansierad utbildning

Även om det offentligt finansierade utbildningssystemet kan förväntas möta större delen av den ökade efterfrågan på kompetensutveckling bland anställda pågår redan idag omfattande utbildningsinsatser inom både företag och offentlig sektor med hjälp av privata utbildningsaktörer. Undersökningen Continual Vocational Training Survey (CVTS) som beskriver utvecklingen av yrkesinriktad personalutbildning i företag skattade kurskostnaden till 1,6 procent av den totala personalkostnaden år 2015. Almega uppskattade att detta motsvarade ca 23 miljarder kronor år 2015.¹²¹ Motsvarande 2005 var 30 miljarder. CVTS visar också att företag anlitar offentliga utbildningsanordnare i mycket begränsad omfattning (7,5 procent).¹²² Dessa siffror bekräftas av att de totala

¹²⁰ Exklusive KTR Svenska kyrkan som inte besvarat förfrågan och Omställningsfonden som uppger att de hanterade mycket få uppsägningar och i stället arbetade framför allt med förebyggande insatser till sina ca 14 000 kontakter under år 2019. 17,8 procent av dessa rapporteras ha deltagit i någon utbildningsinsats.

¹²¹ De totala arbetskraftskostnaderna i privat sektor uppgick till 1 442 miljarder kronor år 2015 enligt SCB:s lönesummestatistik (LAPS). $1,6\% \cdot 1442 = 23$ miljarder kronor år 2015. (Almegas beräkningar). Källa: Almega (2018). Turbodigitaliseringen tar jobben. Hög tid för ett kompetensavdrag. [almega-april-2018-turbodigitaliseringen-tar-jobben-hog-tid-for-ett-kompetensavdrag-180423-webb.pdf](https://www.almega.se/media/almega-april-2018-turbodigitaliseringen-tar-jobben-hog-tid-for-ett-kompetensavdrag-180423-webb.pdf) Hämtad 27 april 2021.

¹²² Privata utbildningsleverantörer (81,3%), offentliga utbildningsleverantörer (7,5%) och andra formella utbildningsleverantörer (6%). Källa: CVTS.

intäkterna för uppdragsutbildning inom högskolan år 2015 uppgick till 1,4 miljarder kronor varav svenska företag endast stod för en tiondel (140 miljoner).

Av detta kan vi dra slutsatsen att företags utbildningsbehov i dagsläget till stor del tillgodoses av andra än offentliga utbildningsanordnare. Om detta fortsätter kommer en betydande del av den framtida kompetensutvecklingen bland anställda, en del av det formella och informella lärandet som ryms inom begreppet det livslånga lärandet, att tillgodoses av andra aktörer än det offentliga utbildningssystemet. Därutöver kan förstås samma personer komma att studera med omställningsstudiestöd också. Det kan även bli så att enskilda arbetsgivares benägenhet att finansiera utbildning minskar och att anställda i stället hänvisas till studier med omställningsstudiestöd. I enlighet med parternas överenskommelse bör det framhållas att den utbildning som arbetsgivaren ska tillhandahålla för att anställda ska kunna utföra befintliga arbetsuppgifter inte ska kunna ge rätt till omställningsstudiestöd.

Omfattningen av utbildning som finansieras av omställningsorganisationer och arbetsgivare kan förväntas öka

Utredningen bedömer att både omställningsorganisationernas antal kontakter per år och andelen presumtiva studerande bland dessa kommer att öka till följd av omställningsstudiestödet. Genom att omställningsorganisationerna inte behöver stå för den grundläggande individर्सättningen för den som uppfyller arbetsvillkoret (jfr avsnitt 4) kan de dessutom antas bli mer benägna att inspirera sina kontakter till studier och att finansiera utbildning. De genomsnittliga utbildningstiderna kan också antas bli längre eftersom det blir fördelaktigt för omställningsorganisationerna att föreslå utbildning om sammanlagt minst en veckas heltidsstudier. Därtill kan personer bli mer studiebenägna och efterfråga en utbildning eller validering inom ramen för utbildning utanför det offentligfinansierade utbildningssystemet när förutsättningarna för studiefinansiering förbättras.

Även om uppskattningen är behäftad med stora osäkerheter bedömer utredningen att en volym motsvarande minst det antal som fick utbildning finansierad av en omställningsorganisation år 2019 (7 800 st) skulle kunna vara tänkbar under ett första år med

omställningsstudiestöd. Det rör sig dock om betydligt färre helårsekvivalenter om utbildningslängderna fortsatt är mycket korta. Om den genomsnittliga utbildningslängden vore 2 veckor skulle det t.ex. motsvara ca 350 helårsekvivalenter. Som framgår av avsnitt 11 behöver utfallet, inklusive studieomfattning och effekter av utbildningsinsatserna nog analyseras och utvärderas. Utvecklingen vad gäller arbetsgivares benägenhet att finansiera utbildning och validering för anställda inom ramen för kompetensutveckling bör omfattas av sådan uppföljning

9.5 Hur många nya studerande kan tillkomma?

Som konstaterades i avsnitt 9.2 ser utredningen svårigheter med att kvantifiera effekten av var och en av de faktorer som kan antas påverka efterfrågan (figur 9.1). Dessutom kan en hel del av de som förväntas vilja söka omställningsstudiestöd vara personer som skulle ha studerat även utan reformen (avsnitt 9.3). Reformen kan erbjuda bättre ekonomiska villkor för människor som vill studera, men påverkar inte populationens sammansättning avseende ålder, kön och yrkeserfarenhet. Utredningen har därför gjort en ansats att uppskatta reformens effekter på studiebenägenheten bl.a. utifrån erfarenheterna från en tidigare studieersättningsreform, särskilt utbildningsbidrag, UBS.

9.5.1 Vilken effekt på studiedeltagande hade det särskilda utbildningsbidraget och hur kan erfarenheterna appliceras på omställningsstudiestödet?

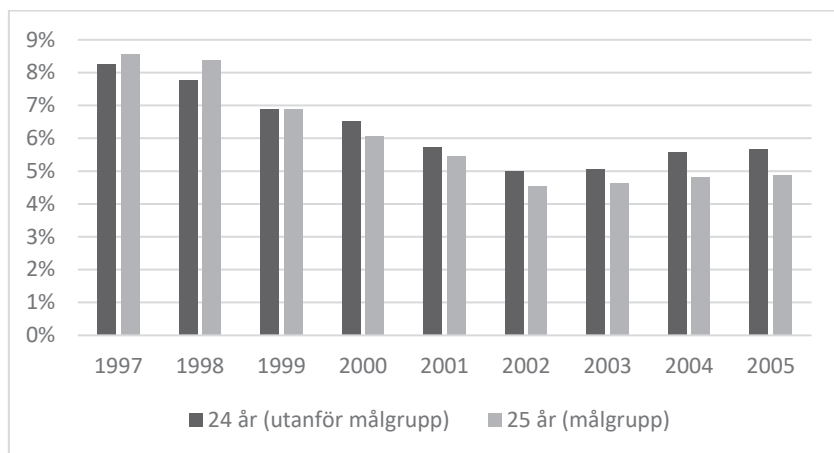
I samband med 1990-talskrisen infördes ett särskilt studiestöd som kallades UBS (särskilt utbildningsbidrag) mellan åren 1997 och 2002. UBS kunde ges till studerande som var berättigade till arbetslöshetsersättning vid studiernas början. UBS utgick med ett bidrag motsvarande personens arbetslöshetsersättning. Studiestödet ansågs attraktivt, och statistik från 1998 visar att nästan hälften av de studerande inom komvux och folkhögskola erhöll UBS. Intresset föll sedan gradvis, och det sista året hade andelen studerande med UBS inom dessa utbildningsformer minskat till 16 procent.

Ytterligare kriterier för att få UBS var att den studerande måste bedriva studier omfattande minst 25 procent av heltid och ha fyllt som lägst 25 år och högst 55 år det år studierna påbörjades. År 1999 försämrades villkoren något, och man införde en mera restriktiv reglering med kortare studietider.

Det faktum att reformen var avgränsad till vissa åldrar ger oss möjlighet att göra jämförelser mellan personer som tillhörde målgruppen och personer som var strax utanför målgruppen. En tydlig skillnad är dock att målgruppen för UBS som helhet hade en svag ställning på arbetsmarknaden, vilket inte kan sägas om målgruppen för omställningsstudiestödet.

En fingervisning om UBS och dess eventuella effekter framgår i figur 9.7, som visar andelen studerande inom komvux uppdelat efter ålder. Den blå stapeln visar andelen studerande bland 24-åringar (som inte fick ta del av reformen), och den röda stapeln visar andelen studerande bland 25-åringar (som fick ta del av UBS). Från och med 1997 och framåt ses ett minskande intresse för studier inom komvux i båda grupperna, vilket sannolikt berodde på en positiv arbetsmarknadsutveckling.

Figur 9.8 Andelen inskrivna på komvux bland 24- (utanför UBS) och 25-åringar (målgruppen för UBS)

Källa: Utredningens beräkningar.

Mer intressant i det här sammanhanget är emellertid den relativa skillnaden i studiedeltagande mellan UBS-mottagare och andra studerande. Under 1997 och 1998 hade UBS-målgruppen ett högre

studiedeltagande inom komvux än 24-åringarna som stod utanför. Från 2000, och särskilt från 2003 och framåt, då UBS togs bort och ersattes av andra satsningar, var relationen omvänd. Resultaten i figur 9.8 antyder en skillnad i studiedeltagande som kan undersökas i en regressionsmodell.

Den fullständiga modellen kontrollerar både för trend, som fångar hur det allmänna intresset för studier inom komvux utvecklades över tid, och en ålderseffekt, som justerar för eventuella förändringar i åldersstrukturen som kan ha påverkat intresset för utbildning. Den intressanta variabeln är dock studieintresset hos målgruppen under perioden med UBS.¹²³ Totalt framgår att UBS ökade studiedeltagandet inom målgruppen med cirka 40 procent. Den exakta nivån på ökningen påverkas av valet av slutår, men skattningen är signifikant och positiv i alla specifikationer av modellen.

9.5.2 Beräknad ny efterfrågan på utbildning till följd av omställningsstudiestöd

Omställningsstudiestödet föreslås kunna sökas oavsett arbetsmarknadsstatus, dvs. av anställda såväl som arbetssökande, så länge personen uppfyller arbetsvillkoret och vald utbildning är högst motsvarande 80 veckor lång (för studerande yngre än 40 år) samt bedöms stärka personens framtida ställning på arbetsmarknaden.

Målgruppen för UBS var primärt arbetslösa, och arbetslösa har i genomsnitt ett högre studiedeltagande än sysselsatta. Bland dem som bedöms uppfylla kraven för att kunna få omställningsstudiestöd beräknas endast fem procent vara registrerade hos Arbetsförmedlingen (år 2015). Innan den slutgiltiga rekryterande effekten beräknas justeras beräkningen därför för omställningsstudiestöds-målgruppens högre sysselsättning och lägre studiedeltagande. Andelen studerande bland dem som bedöms uppfylla kraven för omställningsstudiestöd är cirka 40 procent lägre bland dem som inte varit registrerade hos Arbetsförmedlingen. De arbetslösa bland dem som uppfyller kraven för omställningsstudiestöd är en liten minoritet, men de kan antas ha ett högre

¹²³ Det optimala vore om vi kunde säkerställa att målgruppen, alltså personer mellan 25–60 år, och de övriga (mellan 20–24 år) studieintresse uppvisade en likartad trend innan reformen implementerades, men tyvärr saknas data över utbildningsform för perioden innan 1997.

studiedeltagande än sysselsatta. Justeringen görs genom en grov omräkning av effektstorleken utifrån att intresset för studier är 40 procent lägre bland de sysselsatta, som utgör huvuddelen av den aktuella målgruppen för omställningsstudiestöd. Den beräknade effektstorleken från UBS motsvarar en ökning av studiedeltagandet med 40 procent bland arbetslösa. Eftersom studiedeltagandet i generellt är 40 procent lägre bland sysselsatta (som alltså utgör den absoluta huvuddelen av målgruppen för omställningsstudiestöd) än bland arbetslösa så sätts effektstorleken till 24 procent (0,4*0,6).

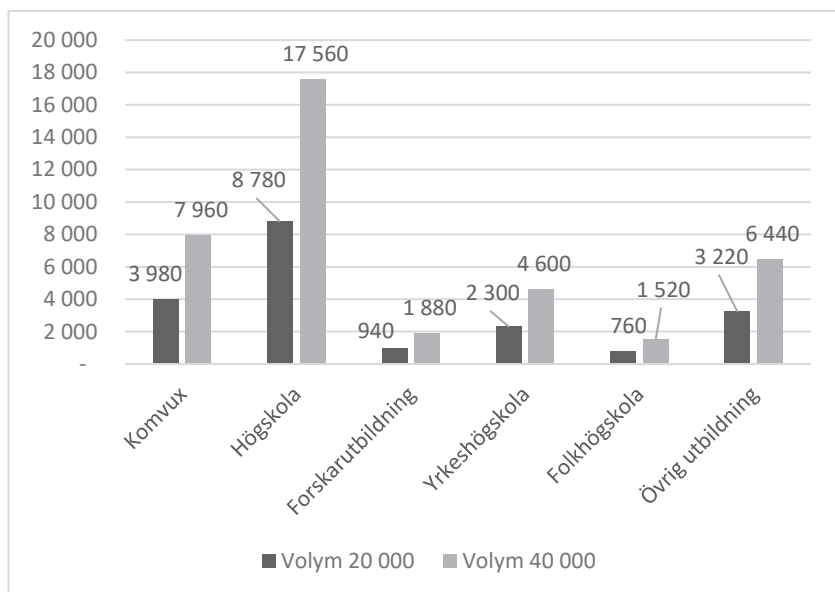
Resultatet efter omräkning visar att omställningsstudiestöds-reformen skulle kunna generera **mellan 15 000 och 30 000 nya studerande på höstterminen** i en målgrupp med ca 3 miljoner personer som uppfyller kvalifikationsvillkoren.¹²⁴ Det motsvarar **mellan 20 000 och 40 000 personer under ett kalenderår**.

En viss ökad efterfrågan

Utredningen bedömer att förslagen kan förväntas medföra en ökad efterfrågan på utbildning med 20 000–40 000 studerande. Tillgängliga data pekar på att många befintliga studerande som uppfyller de föreslagna kraven för omställningsstudiestöd väljer att studera på ungefär halvtid. Eftersom omställningsstudiestöd dessutom föreslås kunna beviljas för studier från 20 procent studietakt antas de 20 000–40 000 kunna motsvara hälften i helårsekvivalenter, dvs. 10 000–20 000 studerande (se avsnitt 6.2 om studiernas omfattning och avsnitt 9.3 för ytterligare antaganden om studieomfattning). Om efterfrågan på olika utbildningsformer bland dessa personer skulle överensstämma med befintliga studerande som uppfyller kraven för omställningsstöd skulle det innebära en fördelning som i figur 9.9.

¹²⁴ Det exakta antalet beror på hur man skattar den relativa effekten bland sysselsatta. UBS-reformen var riktad till arbetslösa, och vi vet inte hur satsningen skulle ha påverkat studieintresset bland sysselsatta om de hade omfattats av reformen. Om den relativa effekten på studieintresset antas vara lika stor bland både sysselsatta och arbetslösa så blir effekten en ökning motsvarande 30 000 platser. Om vi i stället antar att den relativa effekten på de sysselsattas studiedeltagande är hälften så stort så blir ökningen ungefär 15 000 studerande.

Figur 9.9 Möjlig fördelning av antal nyrekryterande studerande över olika utbildningsformer

Anm. Figuren visar beräknad volym studerande, inte helårsekvivalenter. Studietakten kan komma att skilja sig åt mellan både individer och utbildningsformer.

Källa: Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV.

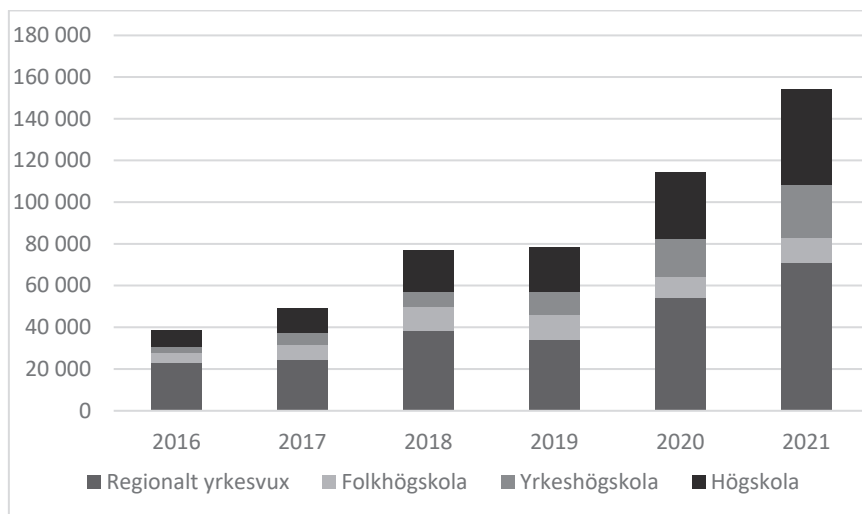
Omfattningen av en ökad efterfrågan på utbildning till följd av reformen är svår att skatta med hög precision. Studiestödssatsningar har normalt sett betydligt lägre möjliga ersättningsnivåer än vad som föreslås för omställningsstudiestödet. Utbildnings- och studiestödsreformer, såsom UBS, riktas dessutom vanligen till grupper med större grundläggande utbildningsbehov och sämre förankring på arbetsmarknaden än den föreslagna målgruppen för omställningsstudiestöd, dvs. en grupp där studiebenägenheten normalt sett är högre än i andra delar av befolkningen. Därtill ska omställningsstudiestöd kunna användas för vissa former av utbildning och validering inom utbildning, som normalt sett inte berättigar till reguljärt studiestöd.

Utifrån detta drar utredningen slutsatsen att färre nya studerande antas tillkomma än det antal personer som uppfyller kriterierna för omställningsstudiestöd och som skulle ha studerat även utan det nya stödet (jfr avsnitt 9.3). Ett sådant utfall innebär att dödviktseffekten blir större än den rekryterande effekten.

9.6 Analys av det offentligfinansierade utbildningssystemets kapacitet

Som vi har sett ovan kan antalet studerande förväntas öka när omställningsstudiestödet införs. Samtidigt har utredningen konstaterat att målgruppen redan är studiebenägen. Det innebär att en hel del utbildningsplatser, oberoende av omställningsstudiestödets införande, används och kommer att fortsätta att användas av personer som uppfyller kvalifikationskraven för stödet. Utvecklingen av efterfrågan bland de redan studiebenägna i målgruppen omfattas därmed också redan i huvudsak av de generella demografiskt grundade analyserna.

Figur 9.10 Ökning av statliga medel för utbildningsplatser 2016–2022

Anm. För regionalt yrkesvux beror den stora ökningen 2020–2022 på att staten till följd av pandemin tillfälligt valt att tillskjuta medel för ytterligare platser men också att staten temporärt valt att finansiera platser som normalt sett bekostas av kommunerna i denna utbildningsform. (2020 års ekonomiska vårproposition, prop. 2019/20:100). Från och med år 2023 beräknas kommunerna åter igen själva finansiera en del av dessa platser i linje med befintligt regelverk för statsbidraget (förordning (2016:937) om statsbidrag för regional yrkesinriktad vuxenutbildning).

Utredningen har analyserat hur den ökade efterfrågan på utbildning till följd av omställningsstödet kan rymmas volymmässigt inom de utbildningssatsningar som gjorts under de senaste åren. Figur 9.10 åskådliggör att regeringen under de två senaste mandatperioderna

har tillfört medel motsvarande omkring 140 000 årsplatser¹²⁵ inom kommunal vuxenutbildning, folkhögskola, yrkeshögskola och högskola.¹²⁶ Därtill har satsningar som gjorts till följd av covid-19 stärkt anpassningsförmågan och ökat kapaciteten i det offentligfinansierade utbildningssystemet (jfr avsnitt 9.2.1).

De beräknade volymerna för 2023 och därefter följande år bedöms vara i nivå med år 2022. Utfallet framgent bygger dock på att tillförda resurser nyttjas fullt ut. För att antalet platser i regionalt yrkesvux ska vara detsamma över tid krävs t.ex. att kommunerna aktivt söker och nyttjar det statsbidrag som finns samt själva finansierar en del platser i utbildningsformen i enlighet med regelverket. Vidare behöver utbyggnaden av högskoleutbildningar mot vissa bristyrken kunna genomföras utan att begränsas av bristande tillgång på verksamhetsförlagda utbildningsdelar (s k VFU) och lågt söktryck.

Som redogörs för i avsnitt 9.3 var det 44 procent, bland de studerande som uppfyllde arbetsvillkoret, som år 2017 var högskolestuderande. 20 procent studerade på komvux, 12 procent på yrkeshögskolan och 4 procent på folkhögskolan. Sammantaget indikerar utredningens analyser att pågående satsningar på utbildningsplatser kan förväntas medge ett utrymme i de offentligfinansierade utbildningsformer för de nya studerande som väntas vid reformens införande. Utbildningsanordnare kan dock behöva analysera och vid behov förändra sitt utbud av validering och utbildning för att bättre möta omställningsstuderandes utbildningsbehov till följd av reformen. Som en relevant jämförelse noteras att befolkningens studiedeltagande har varierat med i medeltal 20 000 studerande under höstterminen från år till år under 2000-talet (median 14 000).¹²⁷

Det finns dock alltid en inneboende osäkerhet i prognoser. Som framgår av avsnitt 9 som helhet kan externa faktorer, exempelvis konjunkturförändringar och variationer i studiebenägenheten i

¹²⁵ Det bör betonas att det är komplicerat att översätta tillförda medel till antal studerande eller möjliga årsplatser. Detta görs ofta genom schablonberäkningar. Samtidigt mäts inte alltid utfallet i årsplatser. Att ha ett specifikt jämförelseår är inte heller oproblematiskt eftersom "basåret" t.ex. kan innehålla tillfälliga satsningar som påverkar antalet studerande.

¹²⁶ Utbildningsdepartementets samlade budgetsatsningar 2021, <https://www.regeringen.se/artiklar/2020/09/utbildningsdepartementets-samlade-budgetsatsningar-2021/>, hämtad 15 april 2021.

¹²⁷ Utredningens beräkningar, Befolkningens studiedeltagande efter typ av studiedeltagande och år i åldern 16-64, SCB.

befolkningen i stort och över tid, liksom utbildningspolitikens övergripande ambitioner, påverka nyttjande och behov av utbildningsplatser generellt. En sammanvägning av analyserna stärker bedömningen att det offentligt finansierade utbildningssystemet generellt och övergripande är väl dimensionerat och förberett för att hantera en volym omställningsstuderande som ryms inom den ekonomiska ram som utredningen föreslår. Utredningens analys i dessa delar begränsar sig naturligen till de förväntade effekterna av nyrekryterade studerande till följd av införandet av omställningsstudiestöd. Analyserna är dock behäftade med osäkerhet och utredningen anser att utvecklingen bör följas noga framöver så att regeringen kan ta ställning till eventuella behov av förändringar i det offentligfinansierade utbildningsutbudet

9.7 Omställningsstudiestödets konsekvenser för tillträde

Enligt uppdragsbeskrivningen ska förslagets konsekvenser, bl.a. avseende tillträdesreglerna för högskolan beaktas. Det framhålls vidare att tillträdesreglerna ska möjliggöra tillträde för den nya målgruppen utan att de generella tillträdeskraven för andra målgrupper sänks.

Tillträdesregler för komvux

Behörig att delta i utbildning på gymnasial nivå och särskild utbildning på gymnasial nivå är den som från och med andra kalenderhalvåret det år han eller hon fyller 20 år om han eller hon är bosatt i landet, saknar sådana kunskaper som utbildningen syftar till att ge, har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen, och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor.

Om samtliga behöriga sökande till komvux på gymnasial nivå inte kan antas till sådan utbildning ska ett urval göras. Från och med den 1 juli 2021 gäller en ny prioriteringsgrund och nya urvalsregler för detta. Den nya prioriteringsgrunden innebär att den som har störst behov av utbildning ska prioriteras. De nya urvalsreglerna, som är rangordnade, ger företräde till den sökande som har störst behov av utbildning på grund av att den sökande

1. önskar fullfölja studier som den sökande har påbörjat enligt en upprättad individuell studieplan,
2. inte har uppnått kraven för en gymnasieexamen eller genomgått någon utbildning som motsvarar utbildning i gymnasieskolan,
3. är eller riskerar att bli arbetslös,
4. behöver utbildningen för pågående yrkesverksamhet, eller
5. behöver utbildningen för planerat yrkesval.

Urval ska dock inte göras till utbildning inom komvux på gymnasial nivå som personen har rätt till. Detta gäller den som är behörig att delta i utbildning på gymnasial nivå men som inte har uppnått grundläggande eller särskild behörighet till högskoleutbildning eller utbildning inom yrkeshögskolan. Personen har då rätt att delta i utbildning på gymnasial nivå i syfte att uppnå sådan behörighet. En rätt att delta i utbildning finns också för studier i svenska för invandrare samt utbildning på grundläggande nivå och särskild utbildning på grundläggande nivå.

Tillträdesregler för yrkeshögskolan

Inom yrkeshögskolan är utgångspunkten att den som antas till en utbildning ska ha förutsättningar att tillgodogöra sig den. För grundläggande behörighet att antas till yrkeshögskolan krävs gymnasieexamen eller motsvarande. Det är också möjlighet att uppnå grundläggande behörighet till yrkeshögskolan genom en utländsk utbildning, genom praktisk erfarenhet eller andra omständigheter som bidrar till att man bedöms kunna tillgodogöra sig utbildningen. Den sökande ska också ha de kunskaper i svenska som behövs för att klara utbildningen. I vissa fall är det möjligt för utbildningsanordnaren att också ställa upp krav på särskilda förkunskaper, i form av kunskaper från kurser i gymnasieskolans nationella program eller motsvarande. För kurser och kurspaket i form av kort yrkeshögskoleutbildning eller om det finns andra särskilda skäl, får kraven på särskilda förkunskaper i vissa fall även avse yrkeserfarenhet eller andra kunskaper än kunskaper från gymnasiekurser. Om det finns fler behöriga sökande än platser ansvarar utbildningsanordnaren för att ett urval görs. I urvalet får

betyg, särskilt prov, tidigare utbildning och yrkeserfarenhet användas som urvalsgrund. Ledningsgruppen för en yrkeshögskoleutbildning fattar beslut om antagning till utbildningen.

Till de konst- och kulturutbildningar som Myndigheten för yrkeshögskolan ansvarar för (enligt SFS 2013:871) är den behörig att antas som har genomgått gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan eller motsvarande utbildning. Behörig att antas är också den som annars bedöms kunna tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningsanordnaren får även ställa krav på särskilda förkunskaper.

Tillträdesregler för folkhögskolan

Merparten av folkhögskolans kurser anordnas med stöd av statsbidraget till folkbildningen enligt förordning (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen och regleras även av bidragsvillkor som beslutas av Folkbildningsrådet. Till folkhögskolans statsbidragsfinansierade utbildningsplatser på allmän eller särskild kurs (kurser som är 15 dagar eller längre) kan en folkhögskola anta en person som har fyllt 18 år eller som ska fylla 18 år under det kalenderår kursen börjar. Till utbildningsplatser på korta kurser (kurser som är högst 14 dagar) kan deltagare som är 13 år eller äldre delta. Personer som är folkbokförda i Sverige eller är medborgare i EU- och EFTA-länder ska motsvara minst 95 procent av deltagarveckorna som folkhögskolor rapporterar in för statsbidrag. När det gäller övriga bestämmelser rörande tillträde till kurs och regler för urval, beslutas dessa av respektive folkhögskola för respektive kurs. För kurser som anordnas på folkhögskola utanför ramen för statsbidraget, t.ex. uppdragsutbildningar, har varje folkhögskola frihet att besluta om såväl åldersgränser som övriga bestämmelser om tillträde och urval.

Tillträdesregler för högskolan

Regeringen har nyligen sett över de ramar för bestämmelser om tillträde till högskoleutbildning.¹²⁸ För grundläggande behörighet till högskoleutbildning på grundnivå gäller att det ska krävas att den sökande har nödvändiga kompetenser för att kunna tillgodogöra sig

¹²⁸ Prop. 2017/18:204. Fler vägar till kunskap - en högskola för livslångt lärande.

sådan utbildning. När det gäller särskild behörighet gäller att de krav som ställs ska vara helt nödvändiga för att studenten ska kunna tillgodogöra sig utbildningen. I situationer då ett urval behöver göras gäller att urvalsgrunderna ska vara betyg, resultat från högskoleprovet och av högskolan bestämda urvalsgrunder. Vid sådant urval ska som huvudregel minst en tredjedel av platserna fördelas på grundval av betyg och minst en tredjedel på grundval av resultat från högskoleprovet. Högst en tredjedel ska fördelas på grundval av urvalsgrunder som har bestämts av högskolan.

Dagens tillträdesregler är ändamålsenliga

Utredningens förslag begränsar de ekonomiska resurserna som avsätts för omställningsstudiestöd per år (se avsnitt 8 och 13). Det bidrar till att antalet studerande med omställningsstudiestöd kan variera beroende på hur långa studieperioder som söks. Nivån på tillgängliga medel tillsammans med begränsningen av utbildningars längd och det yttrande som en person förväntas bifoga ansökan begränsar risken för systematiska undanträngningseffekter. Utredningens analyser visar att bland befintliga studerande har de som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret lägre genomsnittliga gymnasiebetyg än övriga studerande. Huruvida de som rekryteras till studier med hjälp av omställningsstudiestödet kommer att ha samma karakteristika på gruppnivå återstår att se liksom huruvida undanträngningseffekter skulle kunna uppstå på individnivå eller specifika utbildningar.

Utredningen ser dock inte att det vore lämpligt med andra tillträdesregler för sökande med omställningsstudiestöd. Oberoende av studiefinansiering bör den som söker till en utbildning konkurrera om det tillgängliga utbildningsutbudet på samma villkor som andra sökande. Olika tillträdesregler beroende på studiefinansiering kan inte anses ändamålsenligt och skulle riskera att skapa ett oklart rättsläge för studerande i samtliga offentligfinansierade utbildningsformer.

9.8 Validering kan gynna omställningsprocessen för individ och samhälle

Validering som ges inom ramen för en utbildning eller kurs föreslås berättiga till omställningsstudiestöd (jfr avsnitt 5.1). Det innebär att personen själv, och även den aktuella omställningsorganisationen, kan behöva ta ansvar för att planera och möjliggöra för validering som kan effektivisera processen och maximera nyttan av tiden i utbildning. Till exempel visar en enkätundersökning genomförd av Valideringsdelegationen och Sveriges kommuner och landsting att genomgången validering inom kommunal vuxenutbildning (läsåret 2016/17) bidrog till att förkorta utbildningstiden för mer än 60 procent av deltagarna.¹²⁹

Valideringsdelegationen 2015–2019 lämnade i sitt slutbetänkande ett antal förslag för ”ett sammanhållet, nationellt och permanent system för validering”.¹³⁰ Det övergripande målet för delegationens arbete var att betydligt fler personer ska få sitt kunskande validerat och att validering ska vara tillgängligt i hela landet, på samtliga nivåer i utbildningssystemet och mot en större bredd av kvalifikationer i arbetslivet. Validering som en väg till en kvalifikation ska ha lika hög legitimitet som formell utbildning. Föreliggande utredning ser att ett flertal av delegationens förslag kan bli betydelsefulla för att möta de behov av validering som våra förslag kan medföra:

- Likvärdig och kvalitetssäkrad validering i högskolan och yrkeshögskolan.
- Skyldighet att erbjuda kartläggning och validering inom komvux.
- En förordning om validering gemensam för alla sektorer.
- En ny definition av validering som är bättre anpassad till EU:s rekommendation om validering av icke-formellt och informellt lärande (2012/C 398/01).
- Specifika riktlinjer för validering för respektive område.
- Forskning om validering.

¹²⁹ SOU 2019:69. Validering. För kompetensförsörjning och livslångt lärande.

¹³⁰ Ibid.

Förslagen från Valideringsdelegationen bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

9.8.1 Validering inom komvux

Inom komvux har kommunerna redan möjlighet att erbjuda validering till personer som är elever, enligt skollagen. I skollagen (2010:800) finns också den nuvarande definitionen av begreppet validering som lyder ”Med validering avses en process som innebär en strukturerad bedömning, värdering och dokumentation samt ett erkännande av kunskaper och kompetens som en person besitter oberoende av hur de förvärvats”.

Valideringsdelegationen anser att validering inom komvux alltid ska göras mot en fastställd och erkänd kompetensstandard, för att kunna betraktas som en validering. Det vill säga gentemot uppställda mål och kunskapskrav i kurs- eller ämnesplaner. Utredningen ser inte skäl att göra någon annan bedömning.

Prövning kan vara ett alternativ till validering

I skollagen finns definitioner av både prövning och validering. Prövning definieras i skollagen som en bedömning av kunskaper i förhållande till uppställda kunskapskrav i kursplaner eller ämnesplaner. Validering inom komvux syftar till att kunna intyga att elevens kunnande minst motsvarar den lägsta godtagbara kunskapsnivån, dvs. kunskapskraven för betyget E. Prövning, å andra sidan, sker i relation till en graderad betygsskala och anger hur väl eleven har nått de uppställda kraven.

9.8.2 Validering inom yrkeshögskolan

Inom yrkeshögskolan finns enligt förordningen (2009:130) om yrkeshögskolan möjligheter för sökande och studerande att få sin reella kompetens validerad, både för tillträde och för tillgodoräknande. Av de behöriga sökande till yrkeshögskolan 2020 fick 15 procent behörighet genom bedömning av reell kompetens. En studerande har rätt att få tillgodoräkna sig annan genomgången

utbildning eller yrkeserfarenhet om den bedöms motsvara delar av den utbildning som personen antagits till. Sedan 2020 pågår en försöksverksamhet med s.k. yh flex, som syftar till att utveckla modeller för en snabbare väg till yrkeshögskoleexamen för den som redan har yrkeskunskaper som motsvarar en betydande del av en yrkeshögskoleutbildning. Inom yh flex kombineras validering och omfattande tillgodoräknande med individualiserad kompletterande yrkeshögskoleutbildning.

9.8.3 Validering inom högskolan

Möjligheten att få sin reella kompetens validerad för behörighet eller tillgodoräknande är reglerad i högskoleförordningen. Bedömning av reell kompetens ingår därmed i alla universitets och högskolors arbete. En sökande som saknar formell behörighet för tillträde till utbildning har rätt att få sin reella kompetens bedömd av en högskola enligt högskoleförordningens bestämmelser. Bedömning av reell kompetens i högskolan för behörighet kan leda till såväl grundläggande behörighet som särskild behörighet och gäller vid antagning till all högskoleutbildning, dvs. utbildning på grundnivå, avancerad nivå och forskarnivå. Högskolor ska också bedöma en students reella kompetens för tillgodoräknande av kunskaper och färdigheter inom ramen för en utbildning.

9.8.4 Omställningsstudiestödets förväntade konsekvenser för efterfrågan på validering

När personer som redan har arbetslivserfarenhet ska ta del av utbildning förväntas efterfrågan på både validering och provning av befintliga kunskaper öka. Det gäller både för behovet av dokumenterade förkunskaper/behörighet inför en tilltänkt utbildning och för att förkorta den faktiska tiden i utbildning för personer som redan tillgodogjort sig delar av en utbildning på annat sätt. Personen utbildar sig dock inte nödvändigtvis inom ett yrkesområde där den tidigare har varit verksam. Det gör det svårt att skatta volymen av en ökning till följd av föreliggande utredningsförslag.

Det finns inte underlag för att kvantifiera en framtida efterfrågan på validering bland presumtiva omställningsstuderande. Däremot finns indikativa resultat i de statistiska analyserna för gruppen befintliga studerande som uppfyller de föreslagna kraven för omställningsstudiestöd (jfr avsnitt 9.3). Det framgår att studier är ungefär dubbelt så vanligt bland personer som redan har en eftergymnasial utbildning som bland dem med en gymnasial utbildning. Studier är vanligast bland dem vars utbildning har en inriktning mot pedagogik och lärarutbildning, humaniora och konst eller hälso- och sjukvård och social omsorg.

Framför allt de som fortbildar sig inom samma eller närliggande område som man redan har erfarenhet från kan antas vara betjänta av validering. En fördjupad analys har gjorts för att undersöka rörligheten inom och mellan yrkesområden.¹³¹ De i målgruppen som studerade 2015 och/eller 2016 men inte 2017 selekterades ut för denna analys (~82 000). Det är vanligare att ha bytt yrke bland de i målgruppen som har studerat (34 procent) än bland dem som inte har studerat (22 procent). Bland dem som studerat på komvux är det 39 procent som bytt yrke. De vanligaste nya yrkena är undersköterska, vårdare, barnskötare och kontorsassistenter. Allra vanligast är att byta yrke från vårdbiträde till undersköterska, en omställning där validering sannolikt kan ha betydelse.

De som har studerat på yrkeshögskolan är de som oftast bytt yrke (52 procent). Det tyder på att många av dessa studerande studerar på yrkeshögskolan just för att ställa om. De vanligaste nya yrkena är medicinska sekreterare, tandsköterska, behandlingsassistent, lokförare och teknikerarbetsledare eller tekniker inom bygg och anläggning. Bland studerande på högskola och övrig utbildning är nytt yrke inom skola eller sjukvård vanligast. Resultaten visar sammantaget att många omställningsstuderande utöver sin arbetslivserfarenhet redan har en eftergymnasial utbildning. En del förefaller vidareutbilda sig inom ett område där de redan har erfarenhet, såsom vård eller pedagogik, men många använder också studierna för att byta yrkesområde. Hur många som kan tillgodoräkna sig tidigare erfarenhet i sina studier med omställningsstudiestöd är svårt att kvantifiera och kommer att bero

¹³¹ Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV. Utredningen har analyserat den del av den tänkta målgruppen som har uppgift om yrke både 2015 och 2017. Totalt 2 799 299 personer ingick i analysen och uppgift om yrke fanns för 2 085 240 personer. För 74 procent fanns uppgift om yrke båda åren.

på faktorer såsom vald utbildningsinriktning, tidigare genomgången utbildning samt omfattning och inriktning på personens arbetslivserfarenhet. Behovet av omställning där validering kan utgöra en samhällsekonomiskt effektiv komponent kan också föranledas av externt påkallade förändringar på arbetsmarknaden såsom införandet av skyddad yrkestitel för undersköterskor.

Utredningen bedömer att validering och prövning har potential att bli effektiva och efterfrågade medel för många omställningsstuderande. Utfallet kan dock påverkas och underlättas av att utbildningsanordnare inom olika utbildningsformer prioriterar och utvecklar möjligheterna. Den framtida uppföljning av reformen som föreslås i avsnitt 11 bör även omfatta i vilken omfattning validering sker bland omställningsstuderande.

9.8.5 Branschvalidering

Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH) konstaterar att ”Branschvalidering utgår ifrån de kompetenskriterier branschen har identifierat för att individen ska vara anställningsbar inom ett kompetensområde eller i en yrkesroll.”¹³² Företag och verksamheter kan själva använda branschvalidering internt för att effektivisera sin kompetensförsörjning. Det gör branschvalidering till en valideringsform med potential att bidra till effektiv matchning för både arbetsgivare och yrkesverksamma studerande. Branschvalidering genomförs huvudsakligen idag i andra sammanhang än inom ramen för en utbildning. Metoder och verktyg som utvecklats inom branschvalidering kan dock användas för validering som sker inom ramen för en formell utbildning eller som uppdragsutbildning som finansieras av en omställningsorganisation och kan därmed ha en roll i en persons studier med omställningsstudiestöd. Sådana kurser kan i likhet med övrig validering som erbjuds inom ramen för utbildning framgent ingå i en persons studier med omställningsstudiestöd

¹³² Myndigheten för yrkeshögskolan (2017). Standard och riktlinjer för branschvalidering av yrkeskompetens. MYH 2016/4742.

10 Kontroll av felaktiga utbetalningar

Välfärdssystemen finansieras kollektivt av skattebetalarna. Utbetalningarna från systemen ska vara korrekta och endast ske till de mottagare som de är avsedda för. Detta är angeläget, inte bara ur ett statsfinansiellt perspektiv, utan också för att upprätthålla förtroendet för välfärdssystemen och för välfärdssamhällets legitimitet. Detta gäller också för det här föreslagna omställningsstudiestödet.

Delegationen för korrekta utbetalningar från välfärdssystemen lämnade i betänkandet Samlade åtgärder för korrekta utbetalningar från välfärdssystemen (SOU 2019:59) ett förslag om att fastställa ett övergripande mål om att de felaktiga utbetalningarna från välfärdssystemen ska minska. Regeringen lämnade i budgetpropositionen för 2021 ett förslag om ett nytt mål om att minska de felaktiga utbetalningarna från välfärdssystemen. Målet, som också antagits av riksdagen, är att utbetalningarna från välfärdssystemen ska vara korrekta, andelen felaktiga utbetalningar ska minska och fel ska motverkas (prop. 2020/21:1, 2020/21:FiU2, rskr 20/21:150). Detta mål gäller således också för utformningen av det nya omställningsstudiestödet.

Arbetet med att motverka felaktiga utbetalningar och bidragsbrott omfattar stora delar av välfärden. Det ställer krav på styrning och att arbetet bedrivs samordnat och med långsiktig inriktning. Från och med 2021 har Ekonomistyrningsverket i uppdrag att samverka med andra myndigheter kring att förse regeringen med underlag som möjliggör en samlad och effektiv styrning och uppföljning av arbetet med att säkerställa korrekta utbetalningar från välfärdssystemen. CSN har i regleringsbrevet för

2021 i uppdrag att delta i detta arbete tillsammans med Ekonomistyrningsverket och andra berörda myndigheter.

10.1 CSN:s arbete med att hindra felaktiga utbetalningar

CSN bedriver redan idag ett arbete för att motverka bidragsbrott och felaktiga utbetalningar, som ska bidra till en hög tilltro till studiestödssystemet. CSN ska enligt sin instruktion motverka bidragsbrott och säkerställa att felaktiga utbetalningar inte görs. CSN har också i sitt regleringsbrev för 2021 ett mål om att myndigheten ska bidra till det övergripande målet om minskade felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. Myndigheten arbetar för att rätt belopp ska betalas ut från början. Det gör CSN genom att utforma systemen så att kunderna lämnar rätt uppgifter, genom goda förutsättningar för korrekt handläggning samt genom effektiva kontroller och informationsutbyte med andra myndigheter.

CSN utvecklar löpande sitt kontrollarbete för att upptäcka och hantera de fel som uppstår. CSN utför kontroller av studerandes uppgifter i samband med ansökan, under studietiden och i efterhand. CSN gör även kontroller både utifrån uppgifter från de studerande, från utbildningsanordnare och från andra myndigheter och aktörer. För uppgifter från svenska samarbetspartners är informationsutbytet ofta automatiserat och inbyggt i handläggningssystemen.

Under 2019 genomförde CSN en fördjupad bedömning av felaktiga utbetalningar av studiemedel för studier i Sverige. Studien har genomförts inom ramen för delegationen för korrekta utbetalningar, som under åren 2016 till 2019 hade i uppdrag av regeringen att studera omfattningen av felaktiga utbetalningar från välfärdssystemen. I genomsnitt uppskattades att 3,2 procent av utbetalade studiemedel för studier i Sverige var felaktigt vilket motsvarar drygt 800 miljoner kronor år 2018. Av de felaktiga utbetalningarna uppskattades 93 procent vara orsakade av att den studerande lämnade felaktiga uppgifter vid ansökan eller inte meddelade ändrade förhållanden. Resterande 7 procent av de felaktiga utbetalningarna bedömdes vara orsakade av att CSN inte hämtat in obligatoriska uppgifter, gjort felaktiga bedömningar eller underlåtit att beakta uppgifter om ändrade förhållanden.

10.2 Behov av kontroller för det nya studiestödet

Bedömning: Det behövs ett flertal samverkande kontrollsystem för att minimera risken för felaktiga utbetalningar inom omställningsstudiestödet.

Omställningsstudiestödet kommer även att omfattas av bidragsbrottslagen, och CSN kommer också ha en skyldighet att polisanmäla misstänkta bidragsbrott inom omställningsstudiestödet vilket bör minska riskerna för felaktiga utbetalningar.

Reformen bör följas upp särskilt avseende risken för felaktiga utbetalningar. Uppskattningar av omfattningen av felaktiga utbetalningar och dess orsaker ska göras och ligga till grund för en bedömning av behov av åtgärder för att minska felen.

CSN bör ges i uppdrag att med högre frekvens än i det ordinarie studiestödet kontrollera att den studerande bedriver aktiva studier.

Skäl för bedömning: Omställningsstudiestödet är jämförelsevis generöst för den enskilde (jfr tabell 13.3) vilket kan öka risken och incitament för missbruk och överutnyttjande. Delegationen för korrekta utbetalningar i välfärdssystemen har identifierat ett antal situationer där riskerna för fel ökar. Det handlar t.ex. om när intyg från tredje part omfattas, när företags och sökandes ekonomiska incitament sammanfaller, när uppgifter från egenföretagare ska verifieras, när ärenden har utlandsanknytning och när regelverk som måste samordnas tillämpar olika tidsperioder. Ett ärende om omställningsstudiestöd kommer att omfatta minst två, men potentiellt samtliga dessa, aspekter. Ett skattefinansierat omställningsstudiestöd som ska vara hållbart och legitimt långsiktigt förutsätter att det finns en betalningsvilja och acceptans i befolkningen för samhällets åtaganden. Felaktiga utbetalningar undergräver omvänt förtroendet för välfärdssystemen generellt. Utredningen bedömer därför att det är nödvändigt att lägga särskilt stor vikt vid att från början skapa strukturer för kontroller och att minimera riskerna för fusk och felaktiga utbetalningar före, under och efter omställningsstudierna. I detta avsnitt redogör utredningen

samlat för de insatser som utredning föreslår för att minimera risken för felaktiga utbetalningar inom omställningsstudiestödet.

Kontroller innan ersättning beviljas

De förslag som utredningen presenterat innehåller bestämmelser som kräver kontroller av att en individ är berättigad till stöd innan ersättning beviljas och utbetalas. Ett sådant förslag är att en sökande i ansökan om omställningsstudiestöd ska intyga att han eller hon kommer att avstå från arbete motsvarande studierna med omställningsstudiestöd (se avsnitt 6.4.3). Den sökande ska intyga på heder och samvete att uppgifter som ligger till grund för beslut om utbetalning är korrekta. I ansökan eller i information om stödet bör det dessutom framgå att stödet omfattas av bidragsbrottslagen och att den sökande har en skyldighet att anmäla ändrade förhållanden.

Det faktum att omställningsorganisationerna ska ges tillfälle att lämna ett yttrande till CSN som underlag för myndighetens bedömning bör utgöra en första kontroll av att omställningsstudiestödet används på det sett som är avsett. Många sökande kommer innan yttrandet lämnas att få genomgå en vägledningstjänst som bidrar till att säkerställa att det finns ett genuint intresse för att påbörja studier. Ett av syftena med det yttrande som lämnas av omställningsorganisationen är också att ge underlag för att bedöma om den studerande påbörjar en utbildning som är lämplig för honom eller henne, vilket också bör medföra att studierna i hög utsträckning fullföljs.

Det föreslagna systemet bygger på att CSN kommer att inhämta den absoluta merparten av individuppgifter, såväl inkomster som om ersättningar, direkt från andra myndigheters register och inte från individerna själva. Denna automatiska informationsinhämtning minimerar risker för att felaktiga uppgifter lämnas till CSN som underlag för beslut om omställningsstudiestöd. Det är därför avgörande att CSN får på plats ett sådant system så snart som möjligt.

Utredningen föreslår vidare att den studerandes inkomst ska beräknas utifrån den årliga inkomsten som ger rätt till SGI (se avsnitt 6.4.1). Genom att använda en etablerad metod för beräkning av ersättningsgrundande inkomst minskar riskerna för felaktigheter

i underlaget för denna beräkning. Detta innefattar kontroller av lämnade uppgifter mot månadsvisa arbetsgivardeklarationer och att arbetsgivare som utgångspunkt lämnar uppgifter direkt till Försäkringskassan genom en särskild tjänst.

Även i övrigt bygger utredningens förslag där det är möjligt på etablerade lösningar och system, som redan tillämpas av CSN och andra berörda myndigheter. Detta bedöms, särskilt i ett inledningsskede, minska risken för felaktiga utbetalningar jämfört med en situation där utredningen i högre utsträckning hade byggt sina förslag på oprövade lösningar och nya system.

Utredningen föreslår också att studieresultaten från tidigare studier ska provas när studier med omställningsstudiestöd inleds vilket är ett sätt att säkerställa att den sökande har förmågan att klara av de kommande studierna. Det minskar risken för att medel används på ett sätt som inte leder till det avsedda syftet.

Utredningen föreslår att studier utomlands inte bör ge rätt till omställningsstudiestöd (se avsnitt 5.1). Det beror framför allt på att utlandsstudier inte med samma tydlighet har en koppling till den svenska arbetsmarknaden som studier i Sverige, men även på att riskerna för missbruk av systemet bedöms högre vid studier utomlands. Utredningen gör bedömningen att riskerna för missbruk och fusk är betydligt större vid utlandsstudier än vid studier i Sverige. Det gäller särskilt med den föreslagna ersättningsnivån och eftersom det är troligt att många som nyttjar stödet inte kommer att söka studiestöd igen. Att erbjuda en möjlighet att studera utomlands med det mycket förmånliga omställningsstudiestödet bedöms därmed inte rimligt.

Utbildningar som omställningsorganisationerna köper för en studerandes räkning ska ge rätt till omställningsstudiestöd. För dessa utbildningar behövs ett skydd mot förhållanden eller händelser som bör medföra att omställningsstudiestöd rimligen inte bör ges. Sådana förhållanden eller händelser kan vara om det exempelvis förekommer brottslig verksamhet hos utbildningsanordnaren. CSN:s och ÖKS bör utveckla en praxis för hur detta provas.

Behov av stärkt kontroll under pågående utbildning

En person som studerar med omställningsstudiestöd bör vara i behov av den ersättning som beviljas. Den som har ett sådant behov bör också se till att styrka att studierna har påbörjats senast inom en månad efter studiernas början (se avsnitt 6.6.3). Omställningsstudiestöd får heller inte börja betalas ut förrän den sökande styrkt att studierna har påbörjats.

Under pågående studier genomför CSN redan idag kontroller för att säkra att den sökande aktivt bedriver studier (se avsnitt 6.8). Utöver sedvanlig studieresultatprövning kontrollerar CSN löpande den studerandes studieaktivitet. I denna kontroll ingår att det ska vara styrkt från utbildningsanordnaren att man har börjat studera. I övrigt lämnas rapporteringen av aktiva studier till CSN att föreskriva om, vilket myndigheten gör bl.a. inom ramen för sitt uppdrag att motverka felaktiga utbetalningar och missbruk. Alla utbildningsanordnare är exempelvis ålagda att löpande rapportera registreringar, avbrott av kurser m.m. för studerande med studiestöd till CSN och den som inte studerar får återkrav av studiestödet. I aktivitetskontrollen görs även kontroller av personer som inte har klarat några studieresultat för att avgöra om dessa har varit studieaktiva. Motsvarande regler för kontroll och återkrav ska gälla även för omställningsstudiestödet

De kontroller som CSN normalt gör bör också användas för att kontrollera motsvarande uppgifter för det nya omställningsstudiestödet. Utredningen föreslår vidare i avsnitt 13.5 att CSN ska tillföras medel för att stärka kontrollverksamheten avseende det nya omställningsstudiestödet. Utredningen föreslår vidare att CSN bör ges i uppdrag att med högre frekvens än i det ordinarie studiestödet kontrollera av att den studerande bedriver aktiva studier. Att det nya omställningsstudiestödet behöver utökade kontroller motiveras av det nya stödets generösa utformning och att det för systemets legitimitet är viktigt att medel går till rätt personer och att missbruk av stödet kan beivras.

Att utredningen föreslår att omställningsstudiestödet bör betalas ut i efterskott har stora fördelar när det handlar om att förebygga felaktiga utbetalningar (se avsnitt 6.6.2). De utbetalningar som grundar sig på de studerandes planer är mycket mer utsatta för förändringar av dessa planer. Felaktiga utbetalningar uppstår då

förhållandevis ofta jämfört med om utbetalning sker i förskott. Utbetalningar i efterskott grundar sig på vad som redan har hänt och är därmed mer stabila. Utbetalning i efterskott innebär också att CSN ofta hinner utreda uppgifterna om ändrade förhållanden och ändra beslutet om omställningsstudiestöd innan en felaktig utbetalning hinner göras. Utredningen föreslår också att CSN, på samma sätt som inom studiemedelssystemet (6 kap. 3 a § studiestödslagen [1999:1395]), ges möjlighet att besluta om att tillfälligt hålla inne en utbetalning, i de fall det finns sannolika skäl att anta att rätten till studiestöd har upphört eller att studiestödet kommer att minskas.

Utredningen föreslår vidare (se avsnitt 7.5.2) en uppgiftsskyldighet för Försäkringskassan till CSN vad gäller ersättningar som lämnas av Försäkringskassan. Dessa uppgifter är viktiga eftersom sådana förmåner föreslås samordnas med omställningsstudiestödet, så att inte olika ersättningar kan lämnas för samma tid. Utredningen föreslår även en uppgiftsskyldighet för Migrationsverket gällande uppgifter som är väsentliga för prövningen av utländska medborgares rätt till omställningsstudiestöd (se avsnitt 7.5.3). Därtill föreslår utredningen att Skatteverket föreslås ha uppgiftsskyldighet till CSN när det gäller uppgifter om sökandes arbetsinkomster som grundar rätt till jobbskatteavdrag. Sådana uppgifter är viktiga för att underlätta administrationen av stödet när det gäller prövningen av det så kallade arbetsvillkoret.

När det gäller arbetslöshetskassorna lämnar CSN uppgifter till dem så att de inte betalar ut arbetslöshetsersättning när någon får omställningsstudiestöd. Det sker redan beträffande studiemedel, och det kommer även att kunna ske i fråga om omställningsstudiestödet enligt befintliga regler i lagen och förordningen om arbetslöshetsförsäkringen.

Informationsutbyte med läroanstalter sker för att kontrollera studieaktivitet och för att hämta in uppgifter om utbildningen.

Omställningsstudiestödet kommer även att omfattas av bidragsbrottslagen, och CSN kommer också ha en skyldighet att polisanmäla misstänkta bidragsbrott inom omställningsstudiestödet.

Kontroll av arbete

Utredningen anser, som redogörs för i avsnitt 6.4.3 att det krävs att en person som får omställningsstudiestöd avstår från arbete under samma tid och i samma omfattning som han eller hon studerar med omställningsstudiestöd. Den anställde som avser att studera på heltid ska således kunna visa att han eller hon är tjänstledig på heltid. Den som planerar att studera på halvtid måste avstå från arbete på motsvarande halvtid och om han eller hon är anställd på heltid måste tjänstledighet på halvtid kunna visas.

CSN ska via månadsvisa inkomstuppgifter från Skatteverket kunna kontrollera de inkomster som en studerande har uppburit under tid med omställningsstudiestöd (se avsnitt 6.4.5 och 7.5.4). CSN bör därmed kunna identifiera sådana fall där en studerande arbetar mer än vad som är tillåtet, dvs. som arbetar under samma tid som studierna med omställningsstudiestöd. I dessa fall bör CSN skicka en begäran om ytterligare uppgifter till den studerande, för att arbetets omfattning ska kunna utredas och fastställas. Om den studerande har underlåtit att redovisa för mycket arbete, ska motsvarande belopp kunna återkrävas. Om misstanke om brott föreligger ska det utredas och polisanmälas i enlighet med bidragsbrottslagen.

Uppföljning och utvärdering

Utredningen anser att det i den uppföljning och utvärdering som föreslås av reformerna (se avsnitt 11) ska ingå att följa upp risker för felaktiga utbetalningar som det nya regelverket medför. En bedömning ska göras av omfattningen av felaktiga utbetalningar och dess orsaker. Mot bakgrund av detta ska åtgärder för att komma tillrätta med felaktiga utbetalningar vid behov föreslås.

Utredningen föreslår även att CSN får i uppdrag att genomföra en fördjupad granskning av omställningsstudiestödet och dess införande. CSN bör få ett sådant uppdrag samtidigt som stödets införande och uppdraget bör sträcka sig över en längre tid.

11 Uppföljning och utvärdering av reformen

Förslag: Förslaget om ett nytt omställningsstudiestöd ska följas upp. Uppföljningen ska ske genom att uppdrag ges till Centrala studiestödsnämnden (CSN) att redovisa relevant statistik i samband med att prognoser lämnas till regeringen.

CSN ska även ges ett uppdrag att genomföra en fördjupad granskning av omställningsstudiestödet och dess införande samt effekter på det reguljära studiestödssystemet. CSN bör få ett sådant uppdrag vid stödets införande och uppdraget bör sträcka sig över tre år. I uppdraget ska också ligga att följa upp och föreslå åtgärder för att minska risker för fusk och felaktiga utbetalningar av det nya studiestödet.

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) ska ges i uppdrag att följa och utvärdera satsningen och dess effekter samt om reformen bidrar till att stärka individers ställning på arbetsmarknaden. Uppdraget ska innefatta en uppföljning av hur tillträde till och efterfrågan på utbildning och validering har påverkats inom olika utbildningsformer.

Parterna som står bakom principöverenskommelsen ska vara delaktiga i utvärdering och uppföljning av de ingående reformerna.

Skälen för förslagen: Förslagen som lämnas av utredningen bedöms få betydelse såväl för den enskilde som tar del av stödet som för den långsiktiga kompetensförsörjningen i såväl privat som offentlig sektor. Mot denna bakgrund bör ett flertal aspekter av det nya omställningsstudiestödet samt dess effekter följas upp och utvärderas. Den korta utredningstiden talar för att reformen bör

följas upp och utvärderas. Parterna som står bakom principöverenskommelsen ska vara delaktiga i utvärdering och uppföljning av de ingående reformerna.

En löpande uppföljning ska ske genom att uppdrag ges till CSN att redovisa relevant statistik i samband med de prognoser som CSN lämnar till regeringen fyra gånger per år. Statistiken bör bl.a. avse studietakt, nyttjande i olika åldersgrupper samt vilka utbildningar inom olika utbildningsformer som söks av studerande med omställningsstudiestöd. Redovisning av omställningsstudiestöd för köpt utbildning och validering bör särredovisas. Utredningen föreslår även att CSN får i uppdrag att genomföra en fördjupad granskning av omställningsstudiestödet och dess införande. Myndigheten bör få uppdraget samtidigt som stödets införande och det bör sträcka sig över tre år. En viktig del av både uppföljningen och den fördjupade granskningen av reformen är att kartlägga eventuella risker för fusk och felaktiga utbetalningar som det nya regelverket medför. Denna uppföljning bör särskilt följa upp risken för felaktiga utbetalningar för egenföretagare. Om sådana risker upptäcks bör regeringen föreslå åtgärder för att minska dessa risker.

Den fördjupade uppföljningen bör innehålla en bedömning av reformens effekter för den enskildes ställning på arbetsmarknaden. Detta förutsätter att den kontinuerliga uppföljningen följer vilka personer det är som studerar med stödet, i vilken omfattning de söker bidrag respektive lån och vilka utbildningar som dessa personer går. CSN bör i denna utvärdering inhämta synpunkter från arbetsmarknadens parter.

På längre sikt bör också effekterna av omställningsstudiestödet för personernas möjligheter till omställning på arbetsmarknaden samt de samhällsekonomiska effekterna av omställningsstudiestödet följas upp. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) ska ges i uppdrag att utvärdera satsningen och dess effekter samt om reformen bidrar till att stärka individers ställning på arbetsmarknaden. Uppdraget ska innefatta en uppföljning av hur tillträde till och efterfrågan på utbildning och validering har påverkats inom olika utbildningsformer och olika grupper sökande.

12 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag: Bestämmelserna om det nya omställningsstudiestödet och följdändringar i andra författningar ska träda i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelserna i förslaget om ändring av förslag till ny lag om arbetslöshetsförsäkring ska dock träda i kraft den 2 januari 2023.

Bestämmelser om ändringar i bestämmelserna om övre åldersgräns för rätt till omställningsstudiestöd ska träda i kraft den 1 oktober 2025 och tillämpas för första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid från och med den 1 januari 2026.

Omställningsstudiestöd ska kunna lämnas för studier på en utbildning som påbörjas efter den 31 december 2022. För studier på en utbildning som är 80 veckor eller mer på heltid, eller motsvarande antal veckor på deltid, ska omställningsstudiestöd dock kunna lämnas för tid från och med den 1 januari 2023 även om utbildningen har påbörjats dessförinnan.

Skälen för förslaget

Nya och ändrade bestämmelser bör huvudsakligen träda i kraft den 30 juni 2022

Förslagen om ett nytt omställningsstudiestöd har tagits fram som en följd av parternas principöverenskommelse om trygghet, omställning och anställningsskydd. Enligt utredningens uppdragsbeskrivning ska förslagen beslutas och träda i kraft före halvårsskiftet 2022. Bestämmelserna om det nya

omställningsstudiestödet och följdändringar i andra författningar bör därför, med något undantag (se nedan), träda i kraft den 30 juni 2022.

Omställningsstudiestöd bör kunna lämnas från och med den 1 januari 2023

Att införa ett helt nytt studiestöd kräver förberedelser för att genomförandet ska bli lyckat och för att stödet ska nå avsedda effekter. Flera aktörer har uppgifter i hanteringen av det nya omställningsstudiestödet. Centrala studiestödsnämnden (CSN) föreslås hantera prövningen av omställningsstudiestödet. För att kunna göra det behöver CSN utveckla ett handläggningssystem, ta fram kompletterande föreskrifter samt utbilda de handläggare som ska utreda och pröva ärenden om omställningsstudiestöd. Därutöver behöver CSN utveckla effektiva processer för informationsutbyte med andra myndigheter och organisationer. Vid sidan av CSN föreslås omställningsorganisationer få en viktig och framträdande roll i ärendehantering.

- Omställningsorganisationerna kommer att ha en viktig roll genom att de kommer att ges möjlighet att yttra sig avseende frågan om utbildningen stärker en individs framtida ställning på arbetsmarknaden. I samband med det kommer omställningsorganisationerna även att behöva ge vägledning till personer som önskar påbörja studier. För vissa sökande kommer den offentliga omställningsorganisation som föreslås i promemorian Grundläggande omställnings- och kompetensstöd – för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden (Ds 2021:16) att ansvara för vägledning och yttranden. Den offentliga omställningsorganisationen är en ny verksamhet som inrättas som ett resultat av förslagen i nämnda utredning, vilket kräver ett stort antal förberedelseåtgärder vilka beskrivs i den utredningens promemoria.
- Försäkringskassans roll kommer att vara att bestämma den årliga inkomst som ska ligga till grund för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek. För att kunna göra detta behöver Försäkringskassan anpassa sina handläggningssystem. Försäkringskassan behöver tillsammans med CSN utveckla ett

system för överföring av beslutsunderlag från CSN till Försäkringskassan och av beslutsunderrättelser från Försäkringskassan till CSN.

- Skatteverket behöver utveckla sina system för att möjliggöra överföring av de nya uppgifter som CSN kommer att behöva för att kunna handlägga ärenden om omställningsstudiestöd på ett effektivt sätt.
- Ett stort antal andra aktörer, t.ex. läroanstalter och andra utbildningsanordnare, vägledare samt potentiella studerandegrupper, kommer dessutom att behöva information om det nya omställningsstudiestödet. CSN kommer dessutom att behöva utveckla system som gör det möjligt för andra utbildningsanordnare att lämna uppgifter om studerande med omställningsstudiestöd.

Erfarenheter från tidigare reformer visar att ett planerat genomförande förbättrar måluppfyllelsen. Vid utredningens kontakter med CSN har myndigheten aviserat att implementeringen av omställningsstudiestödet beräknas bli ett omfattande projekt. Det inkluderar att utveckla systemet för beviljning av omställningsstudiestöd så väl som systemet för återbetalning av omställningsstudielån.

Själv systemet kan enligt uppgifter från CSN delas upp i ett s.k. yttre gränssnitt och ett internt handläggningssystem. Enligt CSN måste det yttre gränssnittet vara digitalt och färdigställt när systemet ska tas i bruk för att om det ska vara möjligt att möta förväntningar från enskilda, myndigheter och andra organisationer samt minimera risken för fusk och felaktiga utbetalningar. Det behöver konstrueras i nära dialog med andra berörda myndigheter och enskilda organisationer. Det krävs därutöver omfattande utveckling för att ta fram det interna handläggningssystemet. Samtidigt gör CSN bedömningen att det vore möjligt att få till stånd en digital ansökan för omställningsstudiestödet till oktober 2022.

Utredningen föreslår därför att det ska vara möjligt att ansöka om det nya stödet från och med den 1 oktober 2022. Stödet kommer därmed, som en följd av utredningens förslag om två ansökningsomgångar (se avsnitt 8.4), att kunna lämnas för tid från och med den 1 januari 2023.

Omställningsstudiestöd är samtidigt ett nytt generöst studiestöd som syftar till att möjliggöra omställning i form av studier. Studerade som redan före den 1 januari 2023 påbörjar kortare studier för omställning bör kunna slutföra dessa med den studiefinansiering de ursprungligen planerat för. För studerande som innan den 1 januari 2023 har påbörjat studier på en längre utbildning som ett led i en omställning finns däremot ett större behov av det nya stödet. Det kan t.ex. handla om studerande som för stärka sin ställning på arbetsmarknaden nyligen har återupptagit eller som vill återuppta en sådan längre utbildning som de har avbrutit för en längre tid sedan. Utredningen föreslår därför att omställningsstudiestöd inte ska få lämnas för studier på kortare utbildningar som påbörjats före den 1 januari 2023. Omställningsstudiestöd bör däremot kunna lämnas för studier på längre utbildningar, motsvarande minst 80 veckor på heltid, som har påbörjats redan innan den 1 januari 2023.

Följdändringar i övriga författningar bör huvudsakligen träda i kraft den 30 juni 2022 och kunna tillämpas från samma datum

De följdändringar som utredningen föreslår i övriga författningar kommer i praktiken att kunna bli aktuella att tillämpa först vid det tillfälle CSN har beslutat om omställningsstudiestöd eller när omställningsstudiestöd har hunnit betalas ut, tidigast den 1 oktober 2022. Dessa övriga författningar bör med några undantag (se nedan) därför träda i kraft den 30 juni 2022 och det saknas behov av särskilda bestämmelser om en senare tillämpningstidpunkt.

Ändringar i förslaget till ny lag om arbetslöshetsförsäkring föreslås träda i kraft den 2 januari 2023

Utredningen föreslår i avsnitt 6.12.2 att det förslag till ny lag om arbetslöshetsförsäkring som föreslås i betänkandet Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen¹³³ ska justeras. I betänkandet föreslås att den nya lagen ska träda i kraft en 1 januari 2023. Utredningens förslag till justering av betänkandets förslag bör träda i kraft snarast därefter, den 2 januari 2023. Omställningsstudiestöd kommer att kunna lämnas från och med den 1 januari 2023. Utan

¹³³ SOU 2020:37. Ett nytt regelverk för arbetslöshetsförsäkringen.

särskilda tillämpningsbestämmelser kommer förslaget till ändring i en ny lag om arbetslöshetsförsäkring också att kunna tillämpas avseende alla perioder med omställningsstudiestöd, oavsett när dessa har infallit.

Ändringar i den föreslagna lagen om omställningsstudiestöd föreslås träda i kraft den 1 oktober 2025

Utredningen föreslår i avsnitt 4.2 att den övre åldersgränsen för rätt till omställningsstudiebidrag ska justeras 2026. En höjd åldersgräns för rätt till omställningsstudiebidrag bör börja gälla samtidigt som en höjd lägsta åldersgräns för uttag av inkomstbaserad ålderspension. Bestämmelser om en höjd åldersgräns bör därför tillämpas för första gången i fråga om omställningsstudiebidrag som lämnas för tid från och med den 1 januari 2026.

Ansökningar om omställningsstudiestöd kan i stor utsträckning komma in till CSN långt i förväg. CSN bör också ges viss möjlighet att i förväg påbörja handläggningen och besluta om stöd avseende studier under 2026. Bestämmelser om en höjd åldersgräns bör därför träda i kraft den 1 oktober 2025, men kunna tillämpas för stöd som lämnas från och med den 1 januari 2026. Genom en sådan konstruktion kan äldre sökande redan före den 1 januari 2026 få besked om rätt till omställningsstudiestöd för det kommande året. Studerande som har omställningsstudiestöd och som fyller 62 år under 2025 får med en sådan konstruktion också viss möjlighet att avsluta påbörjade studier med stöd även under 2026 när de fyller 63 år.

13 Konsekvenser

I detta avsnitt redogörs inledningsvis kortfattat för de tänkbara konsekvenserna av ett rättighetsbaserat system för omställningsstudiestöd, med fokus på möjliga volymer, kostnader och dödviktskostnader. Utredningen bedömer inte att ett rättighetsbaserat system vore vare sig lämpligt eller ändamålsenligt. Därefter redogörs för de förväntade konsekvenserna av utredningens förslag, vilket i stället utgår från principen att stödet ska lämnas i mån av tillgängliga medel. I avsnitt 8 framgår närmare hur utredningens förslag till hur omställningsstudiestöd ska lämnas i mån av tillgängliga medel. Det innebär att anslaget ska begränsas till en högsta kostnad per år.

13.1 Kostnadskonsekvenser av ett rättighetsstyrt omställningsstudiestöd

Förslagen i parternas principöverenskommelse kan tolkas som att omställningsstudiestödet föreslås innebära en rättighet för alla personer som uppfyller villkoren att ta del av stödet. Samtidigt ska utredningens förslag, enligt uppdragsbeskrivningen, utformas ”på ett så kostnadseffektivt sätt som möjligt och möjliggöra förutsättningar för att säkerställa en övergripande kostnadskontroll”. Utredningens bedömning är att uppdragsbeskrivningens krav på utformning inte skulle kunna tillgodoses i ett rättighetsbaserat system.

13.1.1 Ett rättighetsbaserat system skulle omöjliggöra kostnadskontroll

Utredningen bedömer att förutsättningarna för kostnadskontroll skulle bli starkt begränsade i ett rättighetsbaserat system. Även om antalet som de facto skulle söka omställningsstudiestöd inte kan fastställas kan det vara rationellt för många att nyttja möjligheten, särskilt eftersom ett rättighetsbaserat system inte kan utesluta någon som vore studiebenägen även utan just omställningsstudiestödet. Det bör betonas att den risken även finns i ett system där kostnaderna begränsas årligen. Ett rättighetsbaserat stöd bedöms dock riskera att medföra markant högre dödviktstkostnader i bemärkelsen att fler i en redan studiebenägen grupp skulle erbjudas en ny och generösare studiefinansiering trots att de skulle ha valt studier även utan denna ersättningsmöjlighet.

Ett rättighetsbaserat omställningsstudiestöd bedöms öka intresset för studier i allmänhet och för längre studier i synnerhet. Utredningens förslag bidrar till att rikta omställningsstudiestödet till nuvarande yrkesverksamma och mot kortare utbildningar för framför allt de yngre åldersgrupperna. Personer med mer omfattande behov av studier bör i huvudsak styras till övriga möjliga studiefinansieringar. Den föreslagna begränsningen av utbildningarnas längd för personer yngre än 40 år fyller en central funktion. Den syftar till att minska risken att yngre studerande skjuter upp sina studier och därmed försenar sin långsiktiga etablering på arbetsmarknaden och försämrar sina möjligheter till högre inkomster.¹³⁴

Efterfrågan på utbildning som finansieras av en omställningsorganisation och kan berättiga till omställningsstudiestöd kan antas öka över tid eftersom omställningsorganisationerna framgent endast kommer att behöva stå för utbildningsavgiften medan individersättningen utgörs av omställningsstudiestöd (jfr avsnitt 9.4). Utbildningar utanför det offentligt finansierade utbildningssystemet är dock överlag kortare och omfattningen kan i viss mån antas begränsas av omställningsorganisationernas betalningsvilja.

¹³⁴ Holmlund, Bertil, m.fl. (2006). Mind the gap? Estimating the effects of postponing higher education. *Oxford Economic Papers* 2008, vol. 60, no. 4, pp. 683–710.

Sammantaget antas därför efterfrågan på offentligfinansierade utbildningsformer öka mest. Utredningens analyser visar att bland befintliga studerande har de som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret lägre genomsnittliga gymnasiebetyg än övriga studerande. Det tyder på att dessa tillkommande studerande inte nödvändigtvis på gruppnivå skulle konkurrera ut de allra mest studiebenägna unga som med höga gymnasiebetyg söker populära programutbildningar på högskolan.¹³⁵ Däremot kan det inte uteslutas att sådana undanträngningseffekter skulle kunna förekomma på individnivå eller på andra utbildningar, särskilt om omställningsstudiestödet utformades som en rättighet.

13.2 Offentligfinansiella konsekvenser av utredningens förslag

Utredningen föreslår ett system där omställningsstudiestöd ska lämnas i mån av tillgängliga medel. Det innebär att utgifterna begränsas till en högsta kostnad per år. En stegvis ökning under en fyraårsperiod föreslås vid införandet (jfr avsnitt 8).

Vidare föreslås att medel för det nya omställningsstudiestödet avsätts för förberedelser, systemutveckling och handläggning från och med år 2022. Ansökan om omställningsstudiestöd föreslås kunna göras från och med den 1 oktober 2022 för studier tidigast från och med den 1 januari 2023. För att sökande ska kunna få beslut om omställningsstudiestöd krävs att berörda intressenter kan hantera och bedöma ansökningar i relation till uppställda kriterier, något som utgör en helt ny uppgift för både omställningsorganisationer och myndigheter. Samtidigt är det önskvärt att reformen kan träda i kraft så snart som möjligt.

Det finns en risk att inte alla berörda instanser kommer att ha hunnit kvalitetssäkra rutiner och färdigställa systemstöd fullt ut till ikraftträdandet. Ansökningarna till åtminstone den första ansökningsomgången bedöms Centrala studiestödsnämnden (CSN) behöva hanteras delvis manuellt. Som framgår mer detaljerat i avsnitt 10.2 följer ett antal risker för fusk och felaktiga utbetalningar av

¹³⁵ Jfr t.ex. att 16 procent är äldre än 30 år när de tar ut examen på jurist-, ekonom- och ingenjörsutbildningarna medan motsvarande för lärar- och vårdutbildningar är 36 procent. Källa: SOU 2019:48. Anders Stenberg, Kan utbildning för vuxna påverka jobbchanser och inkomster? Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2019, s.44.

omställningsstudiestödets konstruktion. Kostnaden för handläggning och kontroll per ärende beräknas därför vara särskilt hög, jämfört med för andra studiestödsärenden, särskilt inledningsvis då systemstödet inte kommer att vara fullt utbyggt. Det bör dock betonas att omfattande kontroller bedöms behövas även fortsättningsvis eftersom automatisk överföring av information och maskinell behandling inte eliminerar samtliga risker för felaktiga utbetalningar eller fusk. Ytterligare en försvårande faktor är att det inte kan förutses hur många sökande det blir i början. För att inte handläggningstiderna ska bli allt för långa krävs därmed att volymen ärenden som kan beviljas börjar på en lägre nivå för att stegvis öka över tid.

Förslagen till budgeterade utgiftsnivåer (tabell 13.1) är avvägda utifrån att villkoren för omställningsstudiestödet ska kunna ligga i linje med parternas principöverenskommelse vad gäller de krav som ställs för att få stödet. Offentligfinansierade satsningar på utbildning är mest kostnadseffektiva i lågkonjunktur.¹³⁶ Följaktligen bör den budgeterade utgiftsnivån, från och med 2026 när reformen är implementerad, kunna variera över en konjunkturcykel. Därför föreslås en fast del om 6 000 miljoner kronor per år från och med 2026, som därefter årligen räknas om i förhållande till lönesummans utveckling (jfr avsnitt 8.2), och en del som över tid uppgår till i genomsnitt 1 500 miljoner kronor per år men som ett enskilt år kan variera mellan 0 och 3 000 mnkr (uttryckt i 2026 års nivåer, därefter omräknat i förhållande till lönesummans utveckling). Vid ett normalt konjunkturläge bör de budgeterade utgifterna således uppgå till 7 500 miljoner kronor 2026. Delen som är fast beräknas möjliggöra för ca 22 500 helårss Studierenden varje år, medan delen som varierar förväntas möjliggöra för 5 700 helårss Studierenden i genomsnitt per år över en konjunkturcykel utifrån föreslagna utgiftsnivåer i tabell 13.1.

Eftersom omställningsstudiestödet är ett nytt studiestöd som skiljer sig från befintliga studiestöd råder osäkerhet om i vilken takt som efterfrågan på omställningsstudiestöd kommer att utvecklas. Erfarenheter från liknande system i andra länder, däribland det finska systemet för vuxenutbildningsstöd, visar att efterfrågan kan komma att öka successivt under en längre tidsperiod från det att ett

¹³⁶ Pissarides, C. (2011). Regular Education as a Tool of Counter Cyclical Employment Policy. *Nordic Economic Policy Review* 1: 207–232.

stöd införs. Därtill kan den faktiska efterfrågan av olika orsaker komma att variera under ett givet år. Mot bakgrund av detta bedömer utredningen att det är de budgeterade utgifter som beräknats för 2026 som ska ligga till grund för omräkningen med lönesummans utveckling från och med 2027 oavsett om det faktiska nyttjandet når upp till beräknat nyttjande för 2026.

Tabell 13.1 Utredningens kostnadsberäkningar (mnkr)

	2022	2023	2024	2025	2026a	2026b	2026 totalt
Volym		8 800	17 900	30 000	35 100	8 900	44 000
Helårsekvivalenter (HEK)		5 650	11 500	19 200	22 500	5 700	28 200
Antal låntagare (HEK)		2 000	4 000	6 700	7 900	2 000	9 900
Studiebidrag		1 220	2 545	4 377	5 262	1 327	6 589
Pensionsavsättningar		125	260	447	537	135	672
Avsättningar för kreditförluster		15	31	53	62	16	78
Räntesubventioner		1	2	5	8	1	9
CSN bidragsadministration	35	52	99	44	52	13	65
CSN låneadministration		2	3	5	7	2	9
Försäkringskassan administration	3	3	12	21	24	6	30
Överklagandenämnden för studiestöd		1	1	1	1		1
CSN förberedelser, systemutveckling och förstärkt kontrollverksamhet	44	45	45	45	45		45
Försäkringskassan förberedelser och systemutveckling	4	2	2	2	2		2

	2022	2023	2024	2025	2026a	2026b	2026 totalt
Volym		8 800	17 900	30 000	35 100	8 900	44 000
Helårsekvivalenter (HEK)		5 650	11 500	19 200	22 500	5 700	28 200
Antal låntagare (HEK)		2 000	4 000	6 700	7 900	2 000	9 900
Totalt	86	1 466	3 000	5 000	6 000	1 500	7 500

Anm. Beloppen är uppräknade till respektive års prisnivå utifrån antaganden om framtida ökning av prisbasbelopp och inkomstbasbelopp motsvarande genomsnittsutvecklingen under 10 år (2012–2021). Antagen studieomfattning i genomsnitt 28 veckor, lånebenägenhet 3,5 procent. 2026a betecknar den fasta delen och 2026b är genomsnittet för den del som är avsedd att variera över en konjunkturcykel.

13.2.1 Antaganden och grunder för kostnadsberäkningarna

Många antas kunna få maximal nivå på studiebidraget

Utredningens beräkningar visar att en stor, och på arbetsmarknaden jämförelsevis väletablerad, del av befolkningen kommer att uppfylla det arbetsvillkor som föreslås gälla för omställningsstudiestödet. Den genomsnittliga sysselsättningsgraden är knappt 90 procent i de åldersgrupper som är aktuella för omställningsstudiestöd.¹³⁷ Det föreslagna arbetsvillkoret medför därmed fördelningseffekter som gör att reformen framför allt styrs till personer som redan är väletablerade och har en jämförelsevis stark ställning på arbetsmarknaden. Samtidigt kan en god arbetsmarkandsetablering innebära höga alternativkostnader för många som uppfyller kvalifikationsvillkoren för att nyttja det nya omställningsstudiestödet vilket kan göra det mindre intressant för dem med mycket höga inkomster.

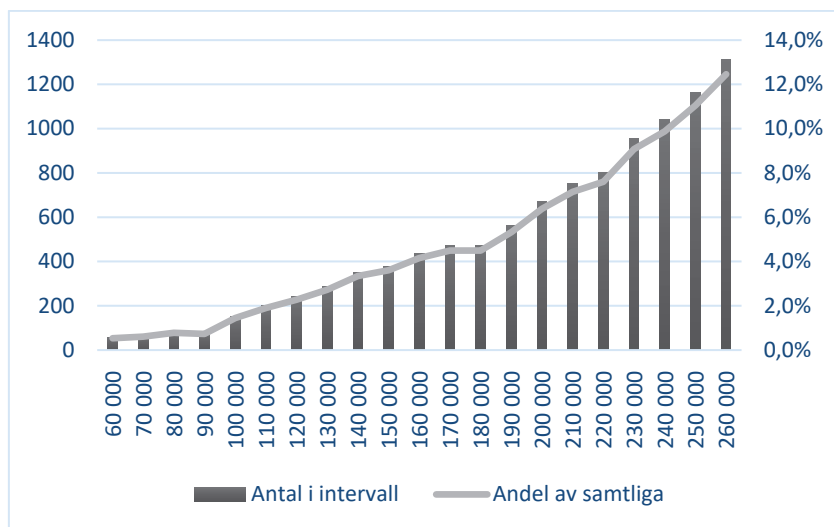
Utredningens analyser visar vidare att knappt var femte av de som redan idag studerar på reguljär utbildning beräknas uppfylla det föreslagna arbetsvillkoret (se avsnitten 4.3–4.5) och att dessa har en jämförelsevis högre disponibel inkomst än övriga studerande i motsvarande åldersgrupper (jfr avsnitt 9.3). Sammantaget innebär detta att även de tillkommande studiebenägna kan antas ha högre inkomster än genomsnittet och därmed höja de genomsnittliga omställningsstudiebidragsnivåerna.

Bland de framtida omställningsstuderande beräknas 81 procent kunna få maximalt bidrag.¹³⁸ För resterande 19 procent framgår av figur 13.1 att även de flesta av dessa studerande återfinns i de högre inkomstintervallen.

¹³⁷ SOU 2019:65. Långtidsutredningen 2019. Huvudbetänkande, s.94.

¹³⁸ Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV. Inklusionskriterier för denna analys utöver etableringsvillkor och aktualitetsvillkor, 14 års ramtid: studerande år 2017 (höstterminen), ej studerande år 2016, sysselsatt 2015 och/eller 2016. Knappt en procent beräknas ha inkomster som skulle kvalificera dem för ett *lägre* omställningsstudiebidrag än bidragsnivån i det befintliga studiemedlet. Dessa har exkluderats ur analysen eftersom det bedöms osannolikt att de i någon större omfattning skulle nyttja sig av omställningsstudiestöd i det läget.

Figur 13.1 Skattad inkomstfördelning bland omställningsstuderande som inte beräknas få maximalt omställningsstudiebidrag

Källa: Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV. Studerande år 2017 (höstterminen), ej studerande år 2016, sysselsatt 2015 och/eller 2016, sysselsatt i åtta av de senaste 14 åren med en inkomst motsvarande minst 98 500 kr (år 2017), arbetsinkomst år 2016.

Det stärker utredningens slutsats att omställningsstudiestödet bör komma att nyttjas framför allt av en redan jämförelsevis resursstark grupp. De genomsnittliga bidragsnivåerna beräknas alltså bli högre än om intresset för omställningsstudier fördelades jämt över den del av befolkningen som kommer att uppfylla kvalifikationsvillkoren för stödet. Om intresset för studier bland de 19 procent som inte beräknas kunna få maxbeloppet i omställningsstudiestödet överensstämmer med resultaten i figur 13.1 skulle det innebära att utgifterna för studiebidrag och pensionsavsättningar kunde minskas med 7 procent per år, jämfört med om alla studerande skulle få maxbelopp i bidrag. Det råder dock stora osäkerheter kring hur den faktiska efterfrågan kommer att te sig samtidigt som samtliga tillgängliga underlag pekar på ett markant större intresse för omställningsstudier i grupper med högre inkomster. Vid införandet kommer möjligheten till omställningsstudiestöd inte att vara allmänt känd och samtliga intressenter – omställningsorganisationer, arbetsgivare, myndigheter m.fl. – kommer att hantera sådana ärenden för första gången. Innan det finns upparbetade rutiner och vana hos dessa riskerar presumtiva sökande att uppfatta en ansökan som administrativt betungande. Det kan medföra att endast de mest

studiemotiverade söker stödet inledningsvis. Mot bakgrund av svårigheterna att avgöra hur stort söktrycket kommer att vara och vilka grupper som kommer att söka stödet vid reformens införande har utredningen valt att inte justera ner kostnadsberäkningarna.¹³⁹

Genomsnittlig studieomfattning antas vara 28 veckor

Kostnaderna för den volym omställningsstuderande som parterna har beräknat i sitt förhandlingsunderlag, dvs ungefär 50 000 personer som studerar i olika omfattning, har inom Regeringskansliet sedan tidigare beräknats till ca 9,2 miljarder kronor per år. Nyttjandegraden, d.v.s. hur stor del av det maximala antalet veckor med omställningsstudiestöd som genomsnittligt används, har i parternas förslag uppskattats till 74 procent.

Resultaten i avsnitt 9.3 visar att många vuxna som idag uppfyller villkoren för stödet och studerar är deltidsstuderande inom reguljära utbildningsformer men också att de heltidss studerande i målgruppen tycks ta sina poäng i högre omfattning än andra studerande.

Omställningsstudiestöd skiljer sig från befintligt studiestöd genom att det också kan användas för utbildning som omställningsorganisationerna betalar för samt för studier på 20, 40 och 60 procents studietakt. Uppgifter från omställningsorganisationerna kring omfattningen av utbildning som de betalat för år 2019 visar att två tredjedelar av dessa utbildningar var högst en vecka långa (se avsnitt 9.4). Även om efterfrågan på, och benägenheten att betala för, längre utbildningar kan antas öka till följd av den nya studiefinansieringsmöjligheten, bör en del fortfarande komma att gå en kortare utbildning. Utbildningsanordnare i olika utbildningsformer kan också antas justera sitt utbildningsutbud för att i högre utsträckning än vad som är möjligt

¹³⁹ Den beräknade minskningen skulle motsvara en nedjustering på anslaget för omställningsstudiebidrag med uppskattningsvis 300 miljoner kronor för år 2025 enligt beräknad volym (tabell 13.1). Om samtliga sökande kvalificerar sig för maxbeloppet i omställningsstudiebidraget behövs dock dessa medel för att inte volymen ska minska. Omvänt, om medel avsätts enligt utredningens förslag och utfallet blir enligt känslighetsberäkningen kan kvarvarande medel möjliggöra en högre volym omställningsstuderande per år.

idag kunna erbjuda personer med arbetslivserfarenhet möjlighet att studera under exakt 44 veckor och från 20 procents studietakt.¹⁴⁰

Deltidsstudier är något som kan vara särskilt ändamålsenligt för yrkesverksamma i behov av validering och komplettering av utbildning¹⁴¹. CSN:s uppföljning av studieomfattning bland studerande under pandemin visar att när fribeloppsgränsen tillfälligt slopades under 2020 ökade antalet deltidsstuderande med studiemedel med 35 procent.¹⁴² Det antas framför allt bero på att deltidsstuderande tillfälligt kunde ta studiemedel samtidigt som de arbetade utan att riskera återbetalning om de tjänade för mycket. Samtidigt bör betonas att medan den tillfälligt slopade inkomstprövningen syftade till att förenkla för den studerande kan ansökan om omställningsstudiestöd, i synnerhet innan allt systemstöd och integrationer mellan olika intressenters system är helt klara, medföra extra administration för den sökande. Personer som önskar gå en kortare utbildning riskerar uppfatta att det är för krångligt att söka och därför avstå från omställningsstudierna.

Utredningen har analyserat i vilken omfattning som studiemedelstagare 25 – 59 år gamla beviljas studiemedel på grundläggande nivå. Under både 2019 och 2020 motsvarade utbetalningarna av grundläggande bidrag 64 procent av maximal bidragsnivå i genomsnitt. Antalet som hade slut på studiemedelsveckor (eller för vilka veckorna tog slut under det aktuella året) och som annars hade valt att söka ytterligare veckor är okänt och bedöms bidra till en viss underskattning när det gäller att överföra nyttjandegraden till omställningsstudiestödet. Med tanke på den möjliga låga studietakten och de tillkommande kortare utbildningarna som kan berättiga till omställningsstudiestöd har utredningen dock i beräkningarna antagit att studieomfattningen kan antas vara i genomsnitt 28 veckor (motsvarande 64 procent av 44 veckor) för studerande med omställningsstudiestöd.

¹⁴⁰ Ett utvecklingsarbete för att erbjuda kortare anpassade utbildningar pågår med bl.a. yrkespaket inom komvux, kortare kurser inom yrkeshögskolan samt korta kurser och livslångt lärande inom högskolan

¹⁴¹ SOU 2019:69. Validering. För kompetensförsörjning och livslångt lärande.

¹⁴² CSN (2021). Antalet deltidsstuderande ökar kraftigt. <https://www.csn.se/om-csn/press/pressmeddelanden/2021-04-21-antalet-deltidsstuderande-okar-kraftigt.html>

Hämtad 28 april 2021.

Lånebenägenheten antas vara 35 procent

Idag väljer drygt sju av tio som beviljas studiebidrag inom studiemedlet att också ta studielån. Lånebenägenheten har ökat de senaste åren i takt med att räntorna sjunkit och gjort det mer fördelaktigt att låna. Samtidigt skiljer sig lånebenägenheten mellan grupper; äldre lånar oftare än yngre och studerande på högskola och yrkeshögskola oftare än komvuxstuderande.¹⁴³

Tabell 13.2 Studiemedelsanvändning och lånebenägenhet

Antal och andel med studiemedel och studielån på studiemedelsberättigande utbildningar i olika utbildningsformer andra kalenderhalvåret 2019

	Komvux	Folkhögskola	Högskola	Yrkeshögskola	Totalt
Antal studerande	175 826	38 380	326 727	47 766	588 699
Andel med studiemedel (%)	37	48	70	73	59
Andel med studielån (%)	19	31	55	57	43
Andel med studielån bland studerande med studiemedel (%)	51	65	79	78	73

Källa: Utredningens sammanställning utifrån CSN:s statistik, Studiestödsnyttjande 2019.
https://www.csn.se/download/18.7691d591732dcf1af36f7/1597928906376/Statistik%20%C3%B6ver%20studiest%C3%B6dsnyttjande%202019%20dnr%20ADM_2020_4.xlsx Hämtad 21 april 2021.

Utredningens beräkningar visar att totalt drygt 40 procent av studerande på studiemedelsberättigande utbildningar valde att ta studielån 2019 (tabell 13.2). Färre kan antas vilja låna i samband med omställningsstudier eftersom omställningsstudiebidraget är jämförelsevis generöst. En sådan tendens syns redan idag i att de som får studiemedel med det högre bidraget väljer att låna mer sällan än dem som får studiemedel med den generella bidragsnivån. Under 2020 valde 52 procent av dem som studerade med det högre bidraget (1 832 kr/vecka) att också låna.¹⁴⁴ Motsvarande andel bland dem som studerar med det generella bidraget (828 kr/vecka) var 74 procent.

Däremot antas samtliga som lånar vilja låna högsta möjliga belopp vilket även är det vanligaste i det befintliga studielånet där det är

¹⁴³ Detta gäller såväl bland samtliga som studerar som bland dem som studerar med studiemedel. Se tabellen ovan och även CSN (2021). Studiestödet 2020. CSN, rapport 2021:2.

¹⁴⁴ CSN (2021). Studiestödet 2020. CSN, rapport 2021:2

mycket ovanligt att önska ett lägre lånebelopp.¹⁴⁵ Särskilt i samband med omställningsstudiestödets införande kan studerande som hör till den offentliga omställningsorganisationen eller vars omställningsorganisation ännu inte har hunnit avtala om och införa ett kollektivavtalat kompletterande studiestöd, behöva låna för att få önskad beloppsnivå.

Å ena sidan kan personer med lägre inkomster vara mer lånebenägna än andra eftersom studielånet är ett lån med låg ränta och förmånliga villkor. Dessa kan också vara mer beroende av att kunna kompensera för inkomstbortfallet om de inte haft möjlighet att spara såsom personer med högre inkomster kan antas göra. Å andra sidan kan personer med högre inkomster antas vara lånebenägna eftersom dessa kan behöva ett högre månadsbelopp för att kompensera för inkomstbortfallet.

Behovet av att låna kan därtill antas vara avhängigt hur länge man avser studera. Ju längre utbildning som den enskilde är intresserad av och kan få stöd för (jfr begränsning till 80 veckor för omställningsstuderande under 40 år), desto högre benägenhet kan personer ha att maximera sitt uttag av de högsta möjliga 44 heltidsveckorna med omställningsstudiebidrag och lån för att kunna spara pengar att använda längre fram under sin utbildning. Att utbildningars längd föreslås begränsas till 80 veckor för personer som är högst 39 år gamla, kan dock antas begränsa gruppens vilja att lånemaximera.

En sammantagen bedömning av ovanstående ger vid handen att lånebenägenheten i det nya omställningsstudiestödet beräknas bli lägre än bland studerande som erhåller det högre bidraget i det vanliga studiemedelssystemet (52 procent) men att de äldre som önskar gå långa utbildningar och de som är högst 39 år och som önskar studera maximala 80 veckor ändå förhållandevis ofta kan antas vilja låna. Beräkningarna baseras därför på att lånebenägenheten bland omställningsstuderande blir ungefär hälften av den genomsnittliga i studiemedelssystemet, dvs. cirka 35 procent. Effekterna av att personer i olika inkomstskikt kan vara olika lånebenägna och dessutom få olika lånebelopp (beroende på om de erhåller kollektivavtalat kompletterande studiestöd eller ej) har inte kunnat kvantifieras. Beräkningarna utgår därför från att

¹⁴⁵ Under 2020 var det drygt tre procent av dem som tog studielån inom studiemedelssystemet som tog mindre lån än möjligt. Källa: CSN.

lånebeloppet för alla som lånar är det maximala som medges i omställningsstudiestödet. Det medför att de beräknade kostnaderna för kreditförluster och räntesubventioner givet den antagna lånebenägenheten kan vara något överskattade.

Ålderspensionsavgiften antas vara 10,21 procent

Som framgår av avsnitt 6.4.2 föreslås studiebidraget i omställningsstudiestödet vara pensionsgrundande. Det innebär att staten årligen behöver avsätta medel så att CSN kan betala in till pensionssystemet. Nivån föreslås harmoniera med vad som gäller för dagpenning från en arbetslöshetskassa eller för aktivitetsstöd vid deltagande i arbetsmarknadspolitiskt program, 10,21 procent.

Utredningens förslag innebär att det nya studiebidraget ska räknas som en inkomst av anställning. Det innebär i sin tur att allmän pensionsavgift med 7 procent ska betalas enligt 3 § lagen (1994:1744) om allmän pensionsavgift, precis som för den som arbetar. För pensionsavgiften har den enskilde sedan rätt till skattereduktion enligt 67 kap 4 § inkomstskattelagen (1999:1229). För studerande som utan omställningsstudiestödet skulle ha studerat med studiemedel uppstår alltså en kostnad för staten i form av skattereduktionen. För studerande som skulle ha arbetat utan omställningsstödet uppstår däremot en mindre besparing, eftersom skattereduktionen då beräknas på studiebidraget i stället för på den högre löneinkomsten. Majoriteten studerande idag som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret beräknas ha sin huvudsakliga inkomst från arbete (jfr figur 13.2). I stor utsträckning kan de därmed antas arbeta snarare än att söka studiemedel om inte möjligheten till omställningsstudiestöd ges. Risken för att statens nettokostnad för skattereduktionen ökar bedöms därmed som marginell.

Avsättningarna för kreditförluster antas vara 6 procent

I ett statsfinansiellt perspektiv utgör studielåneportföljen en finansiell tillgång som regeringen har riksdagens uppdrag att förvalta.¹⁴⁶ Eftersom det offentligt finansierade studiestödet bl.a. ska bidra till ett högt deltagande i utbildning avspeglar låneräntan

¹⁴⁶ Riksrevisionen (2016). Statens kreditförluster på studielån. RIR 2016:4.

inte kreditrisken utan subventioneras i praktiken av staten. Statens kostnader för nya studielån synliggörs genom att medel avsätts på ett specifikt anslag i statens budget för framtida förväntade förluster.¹⁴⁷ Avsättningen fastställs årligen som en procentandel av utlånat belopp på basis av uppskattad osäkerhet. Procentandelen beräknas genom att skuldavskrivningar och osäkra fordringar ställs i relation till summan av utbetalda lån under perioden. CSN:s modell för att värdera osäkra fordringar bygger på tre individbaserade värderingsprinciper:

- Misskötta betalningar.
- Trygghetsregler som medför nedsättning till följd av låg inkomst och skuldavskrivning på grund av uppnådd åldersgräns eller andra skäl.
- Avskrivning till följd av dödsfall.

Utredningen har använt samma nivå, för närvarande sex procent, som tillämpas av Utbildningsdepartementet vid budgetering inom det befintliga studiemedlet. Den förväntade, jämförelsevis höga inkomstnivån bland omställningsstuderande kan bidra till högre återbetalningsgrad än för ordinarie studielån. Samtidigt kan dock den förväntade högre genomsnittsåldern bland låntagarna medföra att en högre andel inte hinner återbetala sina skulder innan de skrivs av vid 71 års ålder. Sammantaget gör dessa i motsatt riktning verkande aspekter att det inte bör finnas anledning att föreslå någon annan nivå för kreditförluster än vad som antas i studiemedelssystemet.

Räntesatsen antas vara en procent

Utöver att staten subventionerar studielåntagarna genom att låneräntan inte avspeglar kreditrisken är räntesatsen i studielånet nedsatt med ytterligare 30 procent som kompensation för att räntor på studielån inte är avdragsgilla i inkomstdeklarationen. Subventionen finansieras med årliga statliga avsättningar på ett

¹⁴⁷ I januari 2014 anpassades regeringens kreditmodell för nyutlåning av studielån till budgetlagens (2011:203) bestämmelser om statlig utlåning med kreditrisk. Förändringen syftade till att synliggöra statens totala kostnader för studielån och innebar att förväntade förluster på nya lån ska beräknas och anslagsfinansieras när lånen utfärdas.

specifikt anslag i statens budget, Statens utgifter för studiemedelsräntor. Räntan på studielån beräknas på ett genomsnitt av statens upplåningskostnad under de senaste tre åren minus den 30-procentiga nedsättningen och kommer således inte att beräknas specifikt för omställningsstudielånet.

Lånet föreslås samordnas med befintligt annuitetslån inom studielånet (se avsnitt 6.10). Om lånet i omställningsstudiestödet i stället utformades som ett separat lån skulle personer med flera lån behöva betala av på dem parallellt. Det skulle kunna göra att fler kvalificerade sig för nedsättning av årsbelopp på grund av trygghetsreglerna. Lånebenägenheten skulle då sannolikt också sjunka bland omställningsstuderande som redan har andra studielån.

Antalet återbetalningsskyldiga antas i reformens inledningsskede öka årligen för att stabiliseras efter sju år, då det beräknas vara den genomsnittliga återbetalningstiden.¹⁴⁸ Därefter planar det ut när antalet nya återbetalningsskyldiga och antalet låntagare som slutbetalar sitt lån är ungefär lika många.

De senaste åren har räntan sjunkit påtagligt och är för år 2021 endast 0,05 procent. Så sent som år 2010 var räntan 2,4 procent och under hela 2010-talet var genomsnittsräntan 1,053 procent för studielånen. Hur mycket som behöver avsättas för räntesubventioner är således avhängigt både lånebenägenhet och räntesats. Utredningen har använt 1 procent (dvs genomsnittet för 2010-talet) i sina beräkningar för att ta viss höjd för möjligheten för höjda räntor framgent.¹⁴⁹

Försäkringskassans handläggningskostnad

Försäkringskassan har i beräkningarna i sitt underlag till utredningen uppskattat ett en genomsnittlig kostnad per ärende till 693 kr baserat på cirka 40 000 ärenden och att varje ärende kommer att vara tidskrävande att handlägga. Om helt eller delvis maskinell hantering kan möjliggöras framgent bedöms kostnaden per ärende kunna minska.

¹⁴⁸ CSN:s beräkningar på förfrågan från utredningen.

¹⁴⁹ Som framgår av tabell 13.2 motsvarar 1 procent ränta ett behov av avsättningar om 11 mnkr för föreslagen volym år 2025. Om räntan i stället vore 0,05 procent (som år 2021) skulle det bli 0,5 mnkr och om räntan vore 2,4 procent (som år 2010) skulle det bli 26 mnkr.

Berörda myndigheters systemutvecklingskostnader

Kostnaderna för systemutveckling beaktar de utvecklingskostnader CSN, Skatteverket och Försäkringskassan har beräknat.

Framför allt CSN bedömer att reformen är mycket komplex att utveckla systemstöd för. CSN behöver t.ex. utveckla en helt ny elektronisk och interaktiv ansökan som medger att myndigheten i realtid kan hämta in viss information från tredje part och presentera för den sökande under tiden som ansökan fylls i. Myndigheten behöver dessutom i samverkan med Försäkringskassan, omställningsorganisationer och anordnare av upphandlad utbildning utveckla tekniska lösningar för olika former av elektroniska informationsutbyten. CSN måste dessutom ta fram ett helt nytt ärendehanterings- och handläggningssystem för det nya stödet som på flera sätt skiljer sig från hur övriga studiestöd handläggs. Ett sådant system behöver innehålla komponenter som medger maskinell prövning av olika villkor. Befintliga system för att hantera återbetalning av studielån måste därutöver utvecklas för att kunna hantera det nya omställningsstudielånet. CSN har beräknat att nödvändig systemutveckling kommer att fordra omkring 300 000 utvecklingstimmar. Även Försäkringskassan har beräknat utvecklingskostnader, vilka sammantaget framgår av kostnaderna i tabell 13.1. Nödvändig systemutveckling hos berörda myndigheter lånefinansieras och skrivs av på 5 respektive 10 år.

CSN:s handläggningskostnader för bidrag och lån

Beloppen i tabell 13.1 utgår från CSN:s beräkningar för olika intervall av volymer där storskalighet bidrar till minskad styckkostnad (se avsnitt 13.5). Hanteringen av omställningsstudiestödet bedöms bli mycket komplicerad och det kommer att krävas flera manuella moment i handläggningen, bl.a. för att motverka risker för fusk och felaktiga utbetalningar. Beräkningen baseras på att arbetsvillkoret kan prövas maskinellt. Utredningen föreslår i avsnitt 6.4.3 att omställningsstudiebidragets storlek ska kunna beräknas på ett alternativt sätt för vissa grupper av studerande. Alla ärenden som ska beräknas på detta sätt kommer att fordra en helt manuell hantering vilket bedöms att driva upp kostnaderna. De administrativa kostnaderna beräknas vidare bli

högre de första åren eftersom systemutvecklingen inte kan slutföras helt innan reformen måste sjasättas.

13.2.2 Bidrar omställningsstudiestödet till att minska statens utgifter på andra områden?

En vanlig följeffekt av utbildningspolitiska insatser är att statens utgifter för arbetsmarknadspolitiska insatser och ersättningar minskar. Besparingseffekten vad gäller offentligt finansierad arbetslöshetsersättning och aktivitetsersättning till följd av omställningsstudiestödets införande bedöms bli begränsad. Detta baseras på att den övervägande majoriteten studerande som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret är väl etablerad på arbetsmarknaden och i huvudsak försörjer sig genom arbetsinkomster året före studierna såväl som under året i studier (jfr avsnitt 9.3). Det finns också en möjlighet att sammansättningen bland dem som kommer att söka och beviljas omställningsstudiestöd kan skilja sig från det som gäller hela gruppen befintliga studerande som uppfyller villkoren. Detta kan också variera över tid och med konjunktur. Huruvida de möjliga utgiftsminskningarna som beräknas i föreliggande avsnitt kommer att uppstå i praktiken kan därför bedömas först vid uppföljning av reformen.

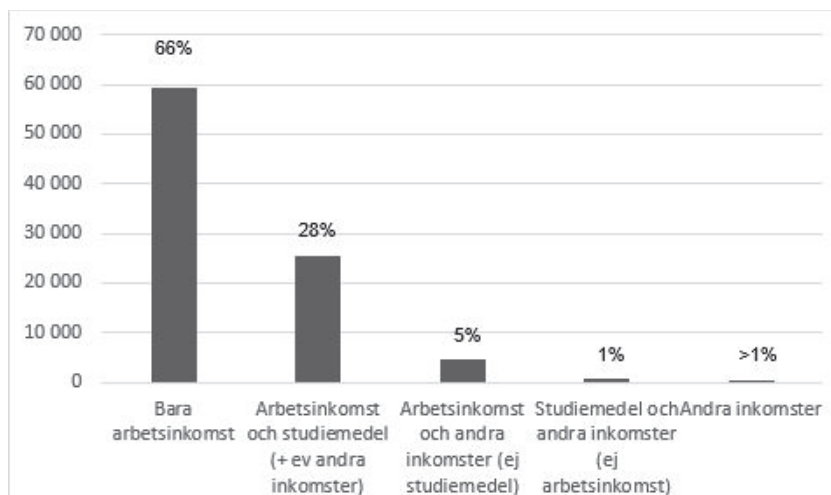
Hur försörjer sig befintliga studerande som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd?

Figur 13.2 visar att det vanligaste bland befintliga studerande som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret är att bara ha arbetsinkomst under studieåret (57 procent).¹⁵⁰ Näst vanligast (35 procent) är arbetsinkomst och inkomst föranledd av studier (samt eventuellt andra inkomster). Här bör påpekas att för att få maximal ersättning inom studiemedlet förväntas den studerande dela på kostnaderna för studiefinansieringen med det offentliga genom att själv ta studielån.

¹⁵⁰ Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV. Inklusionskriterier för denna analys: studerande år 2017 (höstterminen), ej studerande år 2016, sysselsatt 2015 och/eller 2016, sysselsatt i åtta av de senaste 14 åren med en inkomst motsvarande minst 98 500 kr (år 2017), arbetsinkomst år 2016. För att räknas som studerande ska man vara inskriven på komvux, högskola (inkl. tekniskt basår), forskarutbildning, yrkeshögskola, folkhögskola eller övrig utbildning (t.ex. uppdragsutbildning högskola).

Möjligheten att därutöver arbeta parallellt med studierna finns men begränsas i det reguljära studiestödssystemet av ett fribelopp som syftar till att stimulera studerande att fokusera på studierna i den omfattning som man sökt studiestöd för, samt att motverka fusk och utnyttjande.

Figur 13.2 Inkomster under studieåret bland studerande som uppfyller det föreslagna arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd (2017)

Källa: Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV.

Omkring fem procent har arbetsinkomst och *andra inkomster* (dock ej studiemedel) under studieåret. *Andra inkomster* definieras här som inkomst föranledd av arbetslöshet eller föräldraledighet, eller inkomster föranledd av förtidspension, sjukbidrag, sjukersättning eller aktivitetsersättning. En del med andra inkomster har inkomster på grund av arbetsmarknadspolitisk åtgärd och några få har försörjningsstöd. De vanligaste andra inkomsterna i gruppen i den tredje stapeln, dvs. de som inte har studiemedel, är inkomster på grund av arbetslöshet (68 procent) och inkomster föranledda av arbetsmarknadspolitiska åtgärder (10 procent) och inkomster på grund av föräldraledighet (47 procent). I nästa avsnitt beräknas med hur mycket utgifterna i de olika statligt finansierade försörjningsformerna för dessa studerande skulle kunna minska om personerna i stället hade haft omställningsstudiestöd under en motsvarande period i studier.

Viss minskning möjliggörs på andra utgiftsområden

Mot ovanstående bakgrund har utredningen beräknat hur mycket statens utgifter på olika utgiftsområden skulle kunna minska om redan studiebenägna personer övergår från annan statligt finansierad individersättning till omställningsstudiestöd. Återigen är det på plats med en påminnelse om att beräkningarna utgår från sammansättningen i gruppen befintliga studerande som uppfyller villkoren och att de som i praktiken söker och beviljas omställningsstudiestöd kan skilja sig på gruppnivå från vad som framgår här.

Av samtliga studerande som förväntas uppfylla arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd beräknas 29 procent nyttja studiemedel idag (jfr avsnitt 9.3). I enlighet med den budgeteringsprincip som Utbildningsdepartementet tillämpar när anslagsnivåer för det rättighetsstyrda reguljära studiebidraget beräknas skulle det medföra ett minskat nyttjande om maximalt **252 miljoner kronor** på dessa anslag om ca 44 000 studerande (motsvarande 28 000 HEK, erhöill omställningsstudiestöd. Beräkningen gäller således ett fullt utbyggt omställningsstudiestödssystem och bygger på studiemedel för 40 veckors heltidsstudier eftersom uppgifter om studietakt saknas i datamaterialet. Det kan antas innebära en överskattning eftersom de som studerar deltid och har arbetsinkomster över en viss nivå inte kan få maximalt studiemedel.

Av de studerande som antas uppfylla arbetsvillkoret beräknas vidare 4,2 procent ha erhållit offentligt finansierad arbetslöshetsersättning¹⁵¹ någon gång under studieåret. I genomsnitt har de fått 50 600 kronor (utredningens beräkningar för exempelåret 2017, databasen STATIV). En maximal minskning av dessa utgifter beräknas till **62 miljoner kronor per år** om motsvarande andel av de 43 800 studerande (28 000 HEK) skulle ha nyttjat omställningsstudiestöd i stället för den tid de erhållit arbetslöshetsersättningen. Detta förutsätter att personerna studerat under samma tidsperiod som de erhållit arbetslöshetsersättning för.

Av de studerande som förväntas uppfylla arbetsvillkoret beräknas slutligen 0,6 procent ha erhållit aktivitetsstöd¹⁵² någon gång under studieåret. I genomsnitt har de fått 69 200 kronor (utredningens

¹⁵¹ Arbetslöshetsersättning kan beviljas med maximalt 264 000 kronor brutto för 10 månader år 2021. Det motsvarar maximalt 19 800 kronor netto/månad och person (25% skatt).

¹⁵² Aktivitetsstöd kan beviljas med maximalt 192 480 kronor brutto för 10 månader år 2021. Det motsvarar maximalt 14 436 kronor netto/månad och person (25% skatt).

beräkningar, exempelåret 2017, databasen STATIV). En maximal minskning av dessa utgifter beräknas till **11 miljoner kronor per år** om motsvarande andel av de 43 800 studerande (28 000 HEK) skulle ha nyttjat omställningsstudiestöd i stället för den tid de erhållit aktivitetsstöd. Detta förutsätter att de skulle ha studerat under samma tidsperiod som de erhållit aktivitetsstöd för.

Utredningen kan inte säkerställas att dessa data är representativa för dem som kommer att söka och beviljas omställningsstudiestöd när systemet är fullt utbyggt. Det framgår inte heller huruvida de utbildningar som de studerar på skulle berättiga till stödet eller om deras utbildningsval skulle ha påverkats av möjligheten till studier med omställningsstudiestöd. Det kan naturligtvis vara samhälls-ekonomiskt önskvärt att personer som uppbär arbetslöshetsersättning eller aktivitetsstöd studerar i syfte att stärka sin framtida ställning på arbetsmarknaden. Vad gäller val av studiefinansiering är det dock mer kostnadseffektivt om den studiebenägne fortsatt väljer studiemedel i stället för omställningsstudiestöd.

13.2.3 Risk för begränsad kostnadseffektivitet och dödviktskostnader

Det finns ett starkt samband mellan utbildning och BNP-nivå över tid, men reformer för att främja utbildning för äldre kan principiellt inte förväntas bli lika kostnadseffektiva som tidiga utbildningsinsatser.¹⁵³ Det framgår att maxbeloppen i omställningsstudiestödet är högre än i någon annan statligt finansierad studieersättningsform (jfr tabell 13.3). Den grundläggande bidragsnivån i studiemedlet, som också är den som 90 procent av befintliga studerande erhåller, motsvarar en dryg femtedel av det föreslagna maximala omställningsstudiebidraget netto. Den föreslagna maximala nettobidragsnivån i omställningsstudiestödet, enligt parternas överenskommelse, är i sig nästan dubbelt så hög som den högsta möjliga bidragsnivån (högre bidraget) inom befintligt studiemedel. Det betyder att det genomsnittliga lånebehovet för att klara försörjningen kan väntas vara lägre för studerande med omställningsstudiestöd mot bakgrund av bidragets storlek. Skillnaderna i möjlig ersättning bör göra det rationellt att söka

¹⁵³ SOU 2015:90. Löfbom, Eva & Sonnerby, Per. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till långtidsutredningen 2015, avsnitt 2.4.

omställningsstudiestöd i stället för studiemedel för den som uppfyller kraven och önskar gå en utbildning som berättigar till stödet. Staten står då, i betydligt högre grad än studerande och arbetstagare, för kostnaderna för studierna.

Det kan finnas individuella drivkrafter och samhällsekonomiska vinster i att personer med hjälp av en hög ersättning ökar sin studietakt, slutför sina studier på kortare tid och därefter kommer i arbete och betalar skatt.¹⁵⁴ Samtidigt tyder befintliga analyser på att det befintliga studiemedlet redan erbjuder goda förutsättningar för detta.¹⁵⁵ CSN:s löpande uppföljningar visar på att studiemedlets rekryterande effekt och effekt på genomströmning redan idag är förhållandevis god.¹⁵⁶ För att omställningsstudiestödet med sina markant högre föreslagna ersättningsnivåer ska bli kostnadseffektivt kommer en omfattande nyrekryterande effekt av nya, tidigare icke studiebenägna att krävas. För dem som går från annan sysselsättning än arbete är det också önskvärt med heltidsstudier så att de studerande kan slutföra studierna och komma i arbete så snabbt som möjligt. Dessutom behövs en arbetsmarknadseffekt som är åtminstone lika positiv per satsad krona som andra utbildningsinsatser eller arbetsmarknadsinsatser för samma målgrupp. Flera av de befintliga omställningsorganisationerna uppger att en stor andel av de arbetstagare som tar del av deras insatser går vidare till nytt jobb eller startar företag.¹⁵⁷ Deras underlag är dock inte tillräckliga för att bedöma vilka effekterna kan bli i den betydligt bredare målgruppen för omställningsstudiestödet.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv bör en beräknad resursåtgång sättas i relation till alternativa sätt att använda samma resurser. Om målet är att öka utbildningsnivån eller minska

¹⁵⁴ Jfr SOU 2015:90. Löfbom, Eva & Sonnerby, Per. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till långtidsutredningen 2015, s.143.

¹⁵⁵ SOU 2018:73. Studiemedel för effektiva studier.

¹⁵⁶ CSN (2021). Högstskolestudenters ekonomiska och sociala situation 2020. CSN, rapport 2021:1.

¹⁵⁷ Drygt nio av tio jobbsökande hos TRR uppges ha gått vidare till nytt jobb, studier eller start av företag under pandemiåret 2020. TRR (2021). Antalet uppsagda tjänstemän nästan på samma nivåer som under finanskrisen. <https://www.trr.se/om-trr/press/pressmeddelanden/antalet-uppsagda-tjansteman-nastan-pa-samma-nivaer-som-under-finanskrisen/>, hämtad 28 april 2021. För TSL nådde över 85 procent av personerna en ny lösning inom 12 månader även under pandemiåret 2020. Trygghetsfonden TSL, Kvartalsrapport 2020:4, Pandemins effekter på arbetsmarknaden – stora branschmässiga skillnader jämfört med finanskrisen.

arbetslösheten finns det t.ex. mer empiriskt stöd för att rikta resurser till grupper som står långt från arbetsmarknaden.¹⁵⁸

Även i jämförelse med de statliga maxbeloppen i aktivitetsstöd och arbetslöshetsersättning bör omställningsstudiestödet för de flesta medföra en högre individersättning. Samtidigt krävs, för omställningsstudiestöd, att personen och vald utbildning uppfyller ett antal villkor. Att dessutom kunna studera med så låg studietakt som 20 procent kan göra steget till studier kortare för den som är studieovan och betjänt av att kunna studera i mer begränsad omfattning än vad studiemedlen medger. Kravet på studieprestationer kan dock verka hämmande, framför allt för de mest studieovana, jämfört med möjligheten att studera med arbetslöshetsersättning eller aktivitetsstöd.

¹⁵⁸ Dahlberg, Matz, m-fl- (2020). Arbetsmarknadsetablering av nyanlända lågutbildade flyktingar. Resultat från en experimentell studie. IFAU, rapport 2020:21.

Tabell 13.3	Omställningsstudiestöd	Studiemedel: vanligt bidrag	Studiemedel: vanligt bidrag + tilläggs lån*	Studiemedel: högre bidrag	Studiemedel: högre bidrag + tilläggs lån*	Studiestartsstöd
Maximala ersättningsnivåer för 44 veckors studier med olika studiestöd						
Bidrag	204 600	36 432	36 432	80 608	80 608	99 484
Lån	125 216	83 776	124 960	39 600	80 784	-
Till individen	329 816	120 208	161 392	120 208	161 392	99 484
Netto (skatt 25%)	278 666					
Disponibelt för individen per månad	27 867	12 021	16 139	12 021	16 139	9 948
Pensionsavsättningar	20 890	9 301	9 301	20 579	20 579	-
Avsättningar för kreditförluster	7 513	5 027	7 498	2 376	4 847	
Administration	4 623	318	784	318	784	202
Totalt, utgifter för staten/individ	237 626	51 078	54 015	103 881	106 818	99 686

Källa: utredningens beräkningar och CSN:s hemsida, aktuella belopp år 2021.

* tilläggslånet beräknat i 2020 års belopp pga. en tillfällig 25 procentig höjning under 2021 till följd av Covid-19.

13.3 Förslagens konsekvenser för individer

Omställningsstudiestödet tillsammans med omställningsorganisationernas grundläggande tjänster och tilläggstjänster är tänkta att komplettera och balansera parternas förslag på förändringar i anställningsskyddet.¹⁵⁹ För individen medför förslagen utökade möjligheter till utbildning högre upp i åldrarna och med en högre ersättningsnivå än andra studiestödsformer. Som redogörs för i avsnitt 2.4 kan kontinuerlig kompetensutveckling och förmåga till omställning stärka den enskildes möjlighet till rörlighet och arbete högre upp i ålder.

De sammantagna analyserna visar att ett omställningsstudiestöd, i linje med parternas principöverenskommelse, framför allt kommer att gynna grupper med god förankring på arbetsmarknaden, med särskilda incitament för anställda hos arbetsgivare med kollektivavtal i och med möjligheten till kompletterande studiestöd och tilläggstjänster. Även om en anställd behöver söka och beviljas tjänstledighet för att kunna studera finns det enligt lagen (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning begränsningar av hur länge en arbetsgivare kan skjuta upp studieledigheten. En tidigare utredning har pekat på att arbetsgivare kan ha svårt att frigöra personal för fortbildning även om personen är motiverad och har fått en utbildningsplats.¹⁶⁰ Omställningsstudiestödets konstruktion skulle kunna bidra till att dessa problem minskar eftersom det bygger på att personen aktivt söker tjänstledighet för studier och sådan kan endast skjutas upp av arbetsgivaren under en viss tid.

Särskild betydelse kan förslagen antas få för visstidsanställda. Dessa kan idag normalt sett inte ta del av omställningsorganisationernas tjänster men eftersom de omfattas av utredningens förslag ökar gruppens möjligheter till kompetensutveckling. På så sätt ökas visstidsanställdas framtida möjlighet till anställningstrygghet vilket särskilt kan gynna

¹⁵⁹ LO, m.fl. (2020). Underlag inför fortsatta förhandlingar. Rapport från parternas arbetsgrupper inför förhandlingarna om anställningsskydd och omställning. <https://www.ptk.se/SysSiteAssets/om-ptk/nyheter/underlag-infor-fortsatta-forhandlingar.pdf>.

¹⁶⁰ SOU 2015:70. Högre utbildning under tjugo år.

förhållandevis unga, utrikes födda och kvinnor som är överrepresenterade bland visstidsanställda.¹⁶¹

Analysen av svenska sysselsättningsdata gjorda av OECD visar att män, yngre och de som är anställda i företag med mellan 10 och 49 anställda har en högre risk för att förlora sitt arbete, medan äldre har en relativt lägre risk.¹⁶² Sannolikheten att ha fått en anställning inom ett år varierar samtidigt mellan olika grupper av personer. Äldre (55–64 år) och yngre (20–24 år) har lägre sannolikhet att ha fått ett nytt jobb än de som är 35–44 år. Dessutom har de med en kort utbildning, som inte avslutat gymnasiet, en lägre sannolikhet att ha fått ett nytt jobb jämfört med de som har en längre utbildning.

En slutförd gymnasieutbildning har mycket stor betydelse för etableringen på den svenska arbetsmarknaden och utgör en skyddsfaktor för arbetslöshet.¹⁶³ Utredningens förslag bör kunna få särskild betydelse för framför allt de något äldre med kort tidigare utbildning eftersom de kan anses vara särskilt betjänta av studier som ökar möjligheten till återinträde i arbete.¹⁶⁴

Personer med svag arbetsmarknadsanknytning, som vanligen är den grupp som arbetsmarknads- och utbildningspolitiska satsningar riktar sig till, förväntas i relativt sett mindre omfattning studera med omställningsstudiestöd eftersom de i lägre grad förväntas uppfylla arbetsvillkoret. Det innebär dock inte att dessa är utestängda från möjligheten till omställningsstudier med andra studiestöd. Studistartsstöd och det högre bidraget inom studiemedelssystemet erbjuder studiefinansiering på en fördelaktigare bidragsnivå än ordinarie studiemedel och riktas ofta till studieovana grupper med grundläggande utbildningsbehov. För att öka övergången till utbildning bland arbetssökande har regeringen också utökat möjligheterna för arbetssökande med behov av grundläggande eller gymnasial utbildning att kunna studera med bibehållen ersättning. Ytterligare en utvidgning är att även fler arbetssökande inom jobb- och utvecklingsgarantin med utbildningsbehov får möjlighet att studera med aktivitetsstöd. För dessa målgrupper finns också

¹⁶¹ SOU 2020:30. En moderniserad arbetsrätt.

¹⁶² Ibid, s. 101.

¹⁶³ SOU 2015:90. Löfbom, Eva & Sonnerby, Per. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till långtidsutredningen 2015, avsnitt 4.3.4.

¹⁶⁴ SOU 2019:48. Anders Stenberg. Kan utbildning för vuxna påverka jobbchanser och inkomster? Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2019, kapitel 4.

särskilda satsningar som subventionerade anställningar, nystartsjobb och etableringsjobb.

Den förhållandevis komplicerade processen för att ansöka om omställningsstudiestöd kan eventuellt få personer som vill studera att ändå avstå. För att kunna beviljas omställningsstudiestöd kommer personen att behöva kontakta en omställningsorganisation som ska bistå med ett yttrande över vilken typ av utbildning som kan vara aktuell för den enskilde. Anställda måste dessutom ansöka om tjänstledigt och avhålla sig från arbete under studietiden så att omfattningen av omställningsstudiestödet och förvärvsarbetet tillsammans uppgår till högst heltid, m.m. Dessa faktorer kan verka återhållande på antalet som kommer att ansöka om omställningsstudiestödet. De med högst studiemotivation och som samtidigt inte ser möjligheter att finansiera studier på annat sätt kan antas vara mest benägna att gå igenom hela ansökningsprocessen. För den enskilda kan omställningsorganisationens praktiska stöd och vägledning i valet av utbildning därmed få stor betydelse för utfallet (se även avsnitt 13.12).

Förslagen om överhoppningsbar tid inom arbetslöshetsförsäkringen (se avsnitt 6.12) innebär att den som behöver omställning i form av studier inte riskerar att få en lägre arbetslöshetsersättning eller att ställas utan arbetslöshetsersättning, till följd av studierna. Det föreslagna skyddet gäller den som har omställningsstudiestöd med del av helt belopp. Den som avsäger sig omställningsstudiestödet och ändå fortsätter att studera på deltid, eller som slutar studera och förlorar rätten till omställningsstudiestödet, förlorar dock det särskilda skyddet. Det är en rimlig ordning eftersom den som väljer att fortsätta studera utan omställningsstudiestöd på deltid kommer att omfattas av samma regelverk som alla andra som väljer att studera utan stöd. dvs inte omfattas av något skydd. För den som slutar studera kommer arbete, som för alla andra, att utgöra grunden för att få del av arbetslöshetsförsäkringen.

13.3.1 Konsekvenser för studerandes privatekonomi under och efter omställningsstudierna

Jämfört med studiemedel kan omställningsstudiestödet ge en ersättningsnivå som bör kunna göra studier till ett attraktivare val än

vad annan studiefinansiering erbjuder (se tabell 13.2), eftersom äldre studerande som är etablerade på arbetsmarknaden generellt kan antas behöva en högre ersättning för att bibehålla sin levnadsstandard. Den som via en omställningsorganisation får rätt till kompletterande kollektivavtalat studiestöd får normalt sett en högre ersättning under studietiden än den som endast har rätt till det offentliga stödet.

I enkätundersökningen Eurostudent 2019 uppgav ungefär hälften av de svenska respondenterna att de haft någon form av betalt arbete eller betald praktik under vårterminen 2019.¹⁶⁵ Studerande 30 år eller äldre ägnade dubbelt så mycket tid åt betalt arbete som de yngre (i medeltal 20 respektive 10 timmar per vecka). Det var också betydligt vanligare i den äldre gruppen att arbeta vid sidan av studierna för att försörja sig själv eller närstående för att överhuvudtaget ha råd att studera. De äldre svarade också oftare än de yngre att de upplevde ekonomiska svårigheter i hög grad än studerande yngre än 30 år. De yngre som arbetade uppgav i stället oftare att de gjorde det för att få arbetslivserfarenhet. Sex av tio studerande äldre än 30 år nyttjade studiemedel medan motsvarande för de yngre var nio av tio.

Sammantaget tyder dessa resultat på att det ordinarie studiestödet har en god rekryterande effekt i alla åldrar. Den tycks minska med stigande ålder men utredningen ser att det lägre nyttjandet bland äldre också kan bero på att de äldre studerande redan förbrukat sina veckor med studiemedel eller att inkomstprövningen gör det mindre intressant. Omställningsstudiestödet kan därför förväntas göra stor skillnad för äldre presumtiva studerandes studiefinansiering och privatekonomi under studietiden. Efter omställningsstudierna kan den som tagit studielån behöva återbetala lånet. Samtidigt syftar omställningsstudierna till att stärka individens ställning på arbetsmarknaden och studierna bör därför också kunna medföra en högre inkomst för den enskilde.

Det går i linje med en tidigare utredning som konstaterar att högskolestudier bland vuxna äldre än 29 år över tid ökar sannolikheten för sysselsättning och bidrar till högre årsinkomst.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Eurostudent är en återkommande enkätundersökning som jämför ekonomiska och sociala villkor för studenter i Europa. Universitets- och högskolerådet (UHR). Resultat på ett antal frågor om studerandes ekonomi i enkätundersökningen har beställts från UHR som gjort statistiska deskriptiva analyser och delgett utredningen resultaten i form av tabeller.

¹⁶⁶ SOU 2019:48. Anders Stenberg. Kan utbildning för vuxna påverka jobbchanser och inkomster? Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2019, avsnitt 4.2.2.

För gruppen 41–55 år gamla kvinnor och män bidrar högskolestudier dessutom till att pensionstidpunkten senareläggs. Någon motsvarande effekt på pensionstidpunkt framgår inte för komvuxstudier. Det senare ökar dock sannolikheten för sysselsättning, för kvinnor i åldersgruppen 25–55 år och män 25–40 år.¹⁶⁷

13.3.2 Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män

Tillgänglig statistik visar att kvinnor är mer studiebenägna än män.¹⁶⁸ En tidigare utredning har funnit flera förklaringar till detta; kvinnor deltar i högre grad i studiecirkelar och arbetar oftare inom offentlig sektor.¹⁶⁹ Att det senare leder till ökat utbildningsdeltagande beror på att utbildningsinsatser av anställda oftare sker i offentlig sektor, där kvinnorna är fler, än i privat sektor.

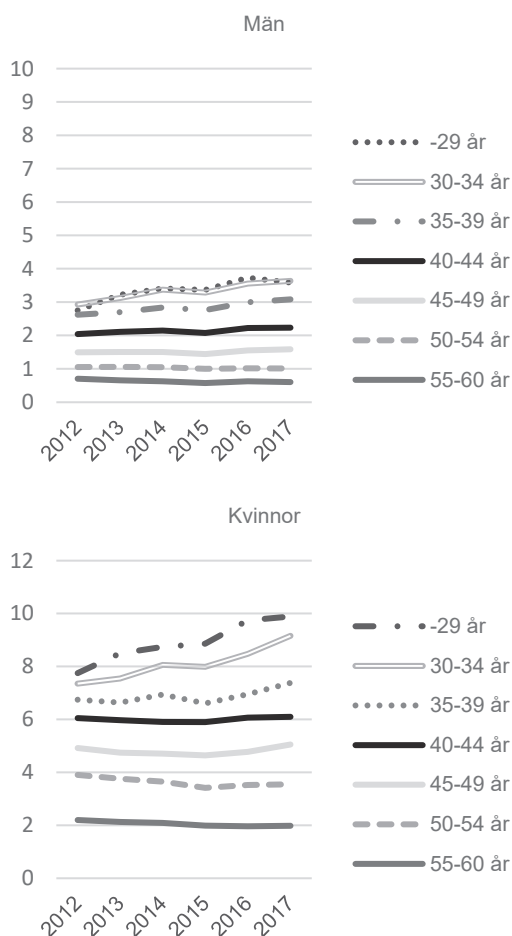
Utredningens analyser visar att män utgör hälften av dem som uppfyller arbetsvillkoret men bara en tredjedel av de som för närvarande studerar. Av dem som beräknas uppfylla kraven för omställningsstudiestöd var det 2,8 procent av männen och 6,5 procent av kvinnorna som ägnade sig åt studier 2017. Det skiljer sig mellan olika åldersgrupper och andelen har ökat i vissa grupper över tid (se figur 13.3). Bland män har andelen ökat främst i åldrarna 30–34 år och 35–39 år. Bland kvinnor har andelen ökat främst i åldrarna yngre än 29 år och 30–34 år.

¹⁶⁷ Även för män 41 – 55 år ökade sysselsättningen efter komvuxstudier men skillnaden mot jämförelsegruppen var inte statistiskt signifikant.

¹⁶⁸ SOU 2019:48. Anders Stenberg. Kan utbildning för vuxna påverka jobbchanser och inkomster? Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2019, s. 50–51.

¹⁶⁹ SOU 2020:30. En moderniserad arbetsrätt.

Figur 13.3 Andel i procent av den potentiella målgruppen som ägnar sig åt studier (höstterminen) efter ålder och kön 2012–2017

Källa: Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV, 14-årig ramtid

Jämfört med övriga studerande är det vanligare att de studerande som uppfyller kraven för omställningsstudiestöd studerar på yrkeshögskolan, forskarutbildning samt på övriga utbildningar. De ägnar sig i mindre utsträckning åt studier på komvux och högskola. Huruvida detta mönster kommer att gälla även i praktiken för studerande med omställningsstudiestöd går inte att säga. Detta bl.a. eftersom utbildningen ska uppfylla krav på att stärka personens framtida ställning på arbetsmarknaden och endast få ha en viss längd.

En del av de utbildningar som omfattas av datamaterialet som är underlag för grafen ovan uppfyller sannolikt inte dessa krav. Om personer kommer att välja andra utbildningar i stället och om valen kommer att skilja sig åt mellan kvinnor och män, kan idag inte bedömas med säkerhet.

Omställningsstudiestödet kan totalt ge en högre ersättningsnivå för anställda med kollektivavtal där omställningsorganisationen kan erbjuda ett kompletterande studiestöd. Detta skulle på gruppnivå kunna bidra till att öka mäns studiebenägenhet mer än kvinnors eftersom män har ett högre löneläge och i större utsträckning är privatanställda.¹⁷⁰ Det bidrar i så fall till att utjämna fördelnings-effekterna i utbildningsväsendet i och med att män idag är underrepresenterade på många utbildningar. Totalt sett, om en ökning av mäns utbildning skulle medföra konkurrensfördelar för dessa skulle det dock också kunna förstärka förhållandet att män redan har ett högre löneläge än kvinnor.

13.3.3 Konsekvenser för utrikesföddas etablering

En demografisk förändring som för närvarande är tydlig är att en ökande andel av arbetskraften är född i ett annat land än Sverige.¹⁷¹ Detta ökar normalt sett behovet av utbildning i vuxen ålder, både vad gäller omfattning och utformning. Många kommer till Sverige som unga. Omställningsstudiestödet kan för dessa få begränsad påverkan på etableringen på arbetsmarknaden eftersom färre unga uppfyller arbetsvillkoret för omställningsstudiestöd. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU:s) sammanfattade forskning tyder på att utrikesföddas etablering på den svenska arbetsmarknaden tar tid.¹⁷²

I takt med att etableringen ökar förväntas allt fler utrikesfödda att uppfylla arbetsvillkoret. Figur 13.4 visar utvecklingen över hur många det är som studerar generellt bland inrikes och utrikes födda enligt SCB:s statistik avseende befolkningens studiedeltagande. En ökning ses bland utrikes födda i alla åldrar och en orsak är med stor

¹⁷⁰ Utredningens analyser av SCB:s inkomstklasstatistik, Antal personer i olika intervall av sammanräknad förvärvsinkomst efter ålder 2018.

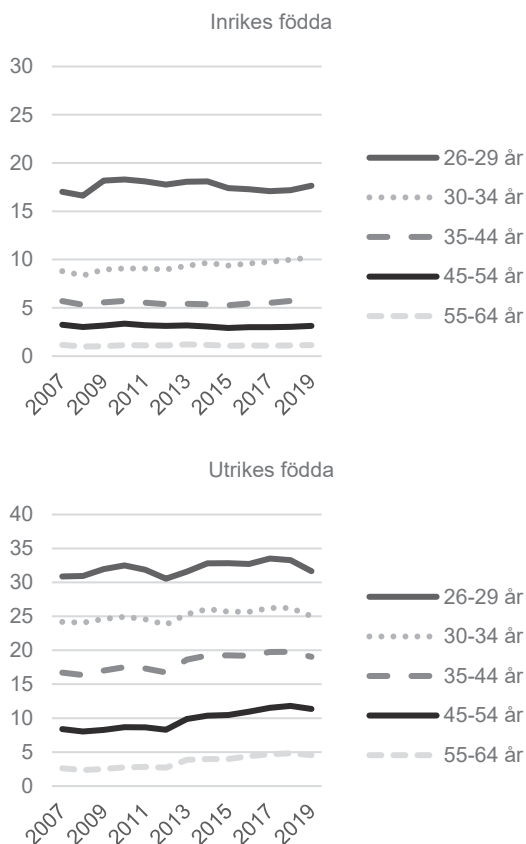
¹⁷¹ Ifau. Utrikes föddas etablering på arbetsmarknaden.

<https://www.ifau.se/sv/Press/Forskningssammanfattningar/Utrikes-foddas-eta-pa-arbetsmarknaden/>. Hämtad 19 april 2021.

¹⁷² Ibid.

sannolikhet att fler studerar på sfi med anledning av att många invandrat till Sverige de senaste tio åren.

Figur 13.4 Andel i procent av inrikes födda och utrikes födda som ägnar sig åt studier generellt efter ålder 2007–2019

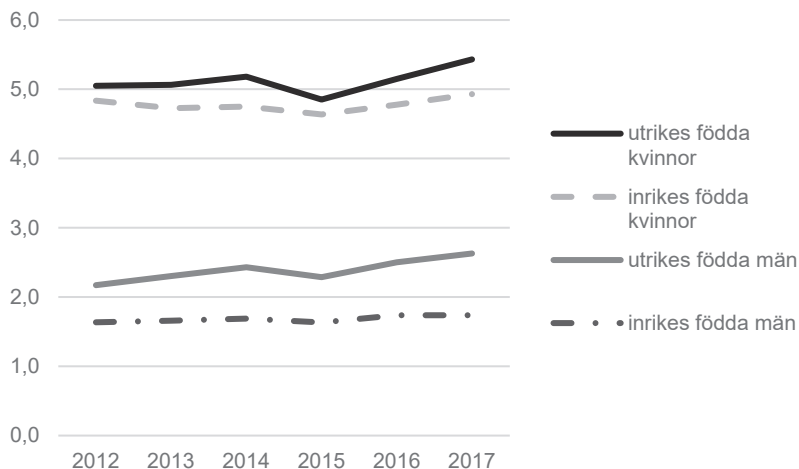

Källa: SCB, Befolkningens studiedeltagande

Utredningens analyser visar att bland dem som uppfyller arbetsvillkoret är det vanligare med studier bland kvinnor, utrikes födda och bland de som har en eftergymnasial utbildning. Figur 13.5 visar andelen som studerar bland dem som uppfyller arbetsvillkoret. Bland utrikes födda kvinnor uppgår andelen till omkring 5,4 procent medan andelen bland inrikes födda män, som är de som studerar i minst utsträckning, är 1,7 procent. Även i befolkningen i stort är

studier vanligast bland utrikes födda kvinnor (även om sfi exkluderas).

Figur 13.5 Andel i procent i den potentiella målgruppen som ägnar sig åt studier (höstterminen) efter bakgrund och kön 2012–2017

Källa: Utredningens beräkningar utifrån databasen STATIV, 14-årig ramtid

Benägenheten att studera är större bland utrikes födda än inrikes födda oavsett utbildningsnivå. Ett undantag finns, och det är att utrikes födda kvinnor med förgymnasial utbildning och inrikes födda kvinnor med förgymnasial utbildning är lika benägna att studera. Det ger oss sammantaget anledning att tro att utrikes födda som uppfyller arbetsvillkoret även kommer att vara mer benägna att studera med omställningsstudiestöd. Det kan i så fall påverka utrikes föddas etablering på ett positivt sätt. Samtidigt innebär kvalifikationskraven för omställningsstudiestödet potentiellt negativa fördelningseffekter i och med att utbildningsresurser och studiefinansiering styrs till en jämförelsevis resursstark grupp, såväl bland inrikes som utrikes födda.

13.4 Konsekvenser för kommunerna

Studiebidraget i omställningsstudiestödet föreslås vara beskattat i enlighet med förslaget i parternas principöverenskommelse. Det innebär att reformen genererar skatteintäkter för kommunerna. I

praktiken innebär det ökade skatteintäkter om personen annars skulle ha studerat med exempelvis studiemedel eller på fritiden. Om personen i stället avstår arbete under studietiden blir det tvärtom en nettominskning eftersom omställningsstudiebidraget inte ersätter fullt ut för inkomstbortfallet.

En möjlig effekt av utbildningspolitiska insatser är ofta att kommunernas kostnader för försörjningsstöd minskar. När det gäller omställningsstudiestödet specifikt kan denna effekt dock antas bli begränsad eftersom den övervägande majoriteten av målgruppen (se avsnitt 9.3) är väletablerad på arbetsmarknaden. Med en genomsnittlig utbetalning av ekonomiskt bistånd på 46 700 kronor per biståndstagare och år (biståndsmottagare 18 år och äldre, Socialstyrelsens statistikdatabas, 2019) skulle förstås varje person av dessa som har möjlighet att i stället studera med omställningsstudiestöd generera en ekonomisk nettovinst för kommunerna. Eftersom utbildningen ska syfta till att stärka personens framtida ställning på arbetsmarknaden kan dessa därmed också bidra till att förbättra kompetensförsörjningen för kommuner och regioner i hela landet. En tidigare utredning har dock konstaterat att dessa vinster i längden är avhängiga att de som utbildar sig inom bristyrken där många blir anställda i vård, skola och omsorg, slutför utbildningen och sen stannar kvar i yrket.¹⁷³ Det medför att arbetsgivarna behöver erbjuda arbetsvillkor och en arbetsmiljö som gör att man vill stanna kvar.

Som framgår av avsnitt 9.5 bedöms förslagen medföra en viss rekryterande effekt som kan påverka antalet studerande inom kommunal vuxenutbildning. Personer med arbetslivserfarenhet motsvarande kraven för omställningsstudiestöd finns redan idag i dessa utbildningsformer i stor utsträckning (jfr avsnitt 9.3). Kommunerna kan behöva analysera hur deras utbud kan möta just omställningsstuderandes behov av utbildning och validering på ett effektivt och ändamålsenligt sätt.

13.5 Konsekvenser för CSN

Det nya omställningsstudiestödet bedöms få stora konsekvenser för CSN. CSN:s roll i administrationen av det nya stödet beskrivs

¹⁷³ SOU 2019:65. Långtidsutredningen 2019. Huvudbetänkande, s.111.

närmare i avsnitt 7. Omställningsstudiestödet medför behov av nyutveckling av it-system och fordrar ett stort utvecklingsprojekt vid myndigheten. Enligt utredningens volymberäkningar kan antalet personer som beviljas omställningsstudiestöd uppgå till cirka 30 000 år 2025. CSN:s beräkningar tar viss höjd för ansökningar utöver dessa eftersom myndigheten räknar med att en viss andel ansökningar kommer att avslås. Administrationen bedöms inledningsvis innebära ett tidskrävande arbete.

Projektet att utveckla det nya studiestödet bedöms av CSN vara mycket omfattande och kommer att behöva bedrivas under flera år. CSN bedömer att de kan ha en digital ingång på plats för ansökningar till den första ansökningsomgången 1 oktober 2022, vilket kommer att underlätta ansökningsprocessen för den enskilde. CSN räknar därtill med att rekrytera personal för att handlägga stödet. De totala kostnaderna för systemutvecklingen har av CSN uppskattats till 378 miljoner kronor. CSN har vidare skattat de administrativa kostnaderna per omställningsstudiebidragsärende till 6 567 kronor vid införandet beräknat på en volym om drygt 13 000 ansökningar under det första året. Kostnaden beräknas inledningsvis kunna bli högre om inte systemutvecklingen går enligt plan eller om antalet ansökningar blir markant fler. Administrationskostnaderna per ärende förväntas därefter minska de följande åren i takt med att allt mer av handläggningen effektiviseras.

CSN kommer vidare att behöva arbeta nära berörda myndigheter som Försäkringskassan och Skatteverket för att bygga eller utveckla nödvändiga systemstöd för att informationsutbytet mellan myndigheterna ska fungera. Därutöver tillkommer informationsinsatser m.m. som kommer att ta tid i anspråk för myndigheten.

I tabell 13.1 ovan lämnar utredningen förslag om att CSN ska tilldelas resurser som innebär att omställningsstudiestödet både kan utvecklas och att administrationen m.m. kan skötas på ett tillfredsställande sätt. Utredningen föreslår vidare att CSN ska tillföras medel för åren 2022–2025 för att stärka kontrollverksamheten avseende det nya omställningsstudiestödet.

Sammantaget står CSN inför en omfattande administrativ utmaning och det är angeläget att myndighetens ges förutsättningar för att möjliggöra digitala ansökningar från och med 1 oktober 2022. Det finns därför skäl att tydliggöra för myndigheten att genomförandet av omställningsstudiestödet är prioriterat.

Utredningen bedömer därför att CSN bör ges i uppdrag att förbereda införandet av omställningsstudiestödet. I uppdraget bör det ingå att utveckla nödvändiga lösningar för hanteringen av omställningsstudiestödet, så att stödet ska kunna ansökas om elektroniskt via myndighetens webbplats från och med 1 oktober 2022.

13.6 Konsekvenser för ÖKS

Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS) föreslås bli överklagandeinstans för ärenden om tilldelning och om återkrav av omställningsstudiestöd. Antalet beslut som kan komma att överklagas till nämnden skattas till cirka 400 (en procent) i enlighet med vad som gäller på studiemedelsområdet. Kostnaden per ärende uppgick under 2020 till 2 752 kronor. Utredningen föreslår att ÖKS ska tilldelas medel för sådana ärenden.

13.7 Konsekvenser för Försäkringskassan

Försäkringskassan berörs av reformen då myndigheten kommer att ges uppgift att pröva och godkänna sjukperioder på samma sätt som i studiemedels- och studiestartsstödssystemen, på begäran av CSN bestämma sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst för en försäkrad som har ansökt om omställningsstudiestöd, samt att redovisa tider för olika ersättningar till CSN. Samtliga dessa arbetsuppgifter innebär tillkommande arbete för Försäkringskassan.

Den största uppgiften som åläggs Försäkringskassan för det nya omställningsstudiestödet är att på begäran av CSN bestämma sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst. Försäkringskassan har bedömt kostnaderna för införande och utveckling till 11 miljoner kronor och den löpande administrationen till 693 kronor per ärende, vilket innebär en kostnad på ca 30 miljoner kronor per år när systemet är fullt utbyggt. Dessa tillkommande kostnader tilldelas Försäkringskassan i tabell 13.1.

13.8 Konsekvenser för Skatteverket

De förslag som presenteras innebär tillkommande uppgifter för Skatteverket. Skatteverket ska bl.a. lämna uppgifter till CSN om arbetsinkomster som avses i 67 kap. 6 § första stycket inkomstskattelagen (1999:1229). Skatteverket ska även tillhandahålla månadsvisa individuppgifter för att CSN ska kunna efterkontrollera arbete bland studerande med omställningsstudiestöd. För att kunna genomföra detta krävs att Skatteverket genomför vissa systemförändringar.

Skatteverket har skattat kostnaderna för att kunna överlämna dessa uppgifter till CSN till ca 100 000 kronor. Dessa kostnader bedöms kunna hanteras inom myndighetens ordinarie budget.

13.9 Konsekvenser för domstolar

Förvaltningsdomstolarna föreslås få i uppdrag att hantera överklaganden om återbetalning av omställningsstudielån. Mot bakgrund av att förhållandevis få av dem som kommer att ha omställningsstudiebidrag även antas ansöka om lån, och mot bakgrund av att lånet och återbetalningen av det kommer att ske tillsammans med det redan inarbetade ordinarie studielånet, förväntas inte många överklagandeärenden.

Därtill kommer överklaganden av ett beslut om den årliga inkomsten som ligger till grund för sjukpenninggrundande inkomst (SGI) från Försäkringskassan. Sådana beslut kommer att fattas för samtliga sökande. I ett mindre antal fall kan SGI-beslutet antas gå emot den sökande på så sätt att den årsinkomst som ligger till grund för ett beslut om SGI:n blir lägre än han eller hon förväntat sig. Eftersom merparten av dem som ansöker om omställningsstudiestödet kommer att vara förvärvsarbetande kommer det att röra sig om förhållandevis få överklagandeärenden.

En sammantagen bedömning är att domstolarna bör kunna hantera överklaganden inom ramen för befintliga resurser.

13.10 Konsekvenser för övriga myndigheter

Migrationsverket ska lämna uppgifter till CSN om klassningen av utländska medborgare. Det är samma uppgifter som ska lämnas i ärenden om omställningsstudiestöd som för andra ärenden som CSN hanterar. Den tekniska utveckling som Migrationsverket måste göra förväntas därmed rymmas inom myndighetens befintliga ramar.

Som framgår av avsnitt 9 bedöms förslagen medföra en viss rekryterande effekt som påverkar det totala antalet studerande. Personer med arbetslivserfarenhet motsvarande kraven för omställningsstudiestöd studerar redan idag i offentligfinansierade utbildningsformer i stor utsträckning (jfr avsnitt 9.3). Med denna kunskap som grund kan ansvariga myndigheter behöva analysera hur deras utbud kan möta de behov av utbildning och validering som kommer att följa av införandet av det nya omställningsstudiestödet.

13.11 Konsekvenser för arbetslöshetskassorna

I avsnitt 6.12 föreslås att tid då omställningsstudiestöd lämnas med del av helt stöd ska kunna vara överhoppningsbar, vid bestämmande av ramtiden för det nuvarande arbetsvillkoret alternativt vid bestämmande av ramtiden för ett föreslaget nytt inkomstvillkor inom arbetslöshetsförsäkringen. Tiden ska vara överhoppningsbar om det är förmånligt för den sökande. I de fall en sökande har haft omställningsstudiestöd under det som enligt huvudregeln i arbetslöshetsförsäkringen utgör ramtiden, måste en arbetslöshetskassa göra två olika beräkningar för att fastställa om det är förmånligt att hoppa över tid med omställningsstudiestöd. Förslaget om överhoppningsbar tid kan därför innebära ökad administration för en arbetslöshetskassa.

Omställningsstudiestödet föreslås inte att vara en rättighet. Stödet kommer i stället att lämnas den mån det finns tillgång på medel (se avsnitt 8). Stödet föreslås också kunna lämnas endast för utbildning som kan antas stärka den sökandes framtida ställning på arbetsmarknaden (se avsnitt 5). De som nyligen har haft omställningsstudiestöd bedöms därför mer sällan drabbas av arbetslöshet och behöva ansöka om arbetslöshetsersättning. En sammantagen bedömning är därför att förslaget om förändrade

bestämmelser om överhoppningsbar tid inom arbetslöshetsförsäkringen bara bör påverka arbetslöshetskassorna i begränsad utsträckning.

13.12 Konsekvenser för arbetsmarknadens parter

Utredningens förslag är ett led i att genomföra reformer i linje med de avtalsslutande parternas principöverenskommelse. Enligt den sakpolitiska överenskommelsen mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet de gröna ska regeringen lägga förslag i linje med parternas överenskommelse, om parterna når en överenskommelse om hur LAS ska reformeras på ett sätt som ger ökad flexibilitet i stället för att genomföra förslagen i SOU 2020:30 En moderniserad arbetsrätt. Att genomföra förslagen i SOU 2020:30 i stället för den föreliggande utredningens förslag skulle inverka på parternas möjligheter att påverka spelreglerna på arbetsmarknaden, då en statlig utredning skulle ligga till grund för lagstiftning i stället för en överenskommelse mellan arbetsmarknadens parter som tar ett helhetsgrepp om faktorer som tillsammans ger möjlighet till trygghet, omställning och flexibilitet.

Deltagandet i formell och icke-formell vuxenutbildning är högt i Sverige trots den internationellt sett generellt låga utbildningspremien¹⁷⁴, men det finns betydande variationer. En tidigare utredning har konstaterat att vuxnas utbildningsdeltagande är vanligare inom mer högkvalificerade branscher, och lägre inom branscher som kännetecknas av lågkvalificerade jobb.¹⁷⁵ Omställningsstudiestödet främjar att personer med arbetslivserfarenhet och pågående anställning utbildar sig. Det kan förväntas medföra ökade kostnader och planeringsbehov för arbetsgivare, men investeringar i medarbetares kompetensutveckling bör också gynna verksamheten som helhet.

Omställningsstudiestödet syftar inte till att gynna en specifik eller aktuell arbetsgivare. Det ska i stället underlätta omställning på arbetsmarknaden som helhet. Dock kan en persons kompetensutveckling som sker med omställningsstudiestöd

¹⁷⁴ SOU 2019:65. Långtidsutredningen 2019. Huvudbetänkande, s. 109.

¹⁷⁵ SOU 2020:30. En moderniserad arbetsrätt.

naturligtvis även bidra till nya möjligheter hos en befintlig arbetsgivare.

Som nämnts vad gäller konsekvenser för individer kan stärkta möjligheter för anställdas kompetensutveckling riskera att medföra att den som står utan anställning får svårare att hävda sig i konkurrensen om jobben om de inte får samma utbildningsmöjligheter. Det är därför viktigt att förslagen inte bidrar till att inskränka rörlighet på arbetsmarknaden och att det finns insatser som specifikt stärker även dessa gruppers kompetenser.

När det gäller informationsinsatser är det rimligt att arbetsmarknadens parter i sina respektive verksamheter bidrar till att kunskapen om de nya reglerna når ut till både arbetsgivare och presumtiva studerande inför reformens ikraftträdande.

13.13 Konsekvenser för omställningsorganisationerna

I Sverige fungerar omställningsavtalen idag som en kollektivavtalad försäkring för anställda vilket innebär att kostnaderna för omställningsstöd fördelas mellan de ingående arbetsgivarna. Omställningsorganisationernas befintliga roll bedöms vara mer utvecklad än i andra länder i bemärkelsen att de via kollektivavtalsstiftelser erbjuder stöd till uppsagda för att finna nytt jobb.¹⁷⁶ I vissa länder finns omställningsstöd till nytt jobb men det är ofta finansierat och organiserat av staten, framför allt genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder i samband med större uppsägningar.

Förslagen som lämnas i denna utredning (och i utredningen om omställning) medför att omställningsorganisationernas roll breddas till att även omfatta kompetensutveckling och möjliggöra omställning för personer som inte sagts upp från en tillsvidareanställning. Det förväntas bidra till att öka omställningsorganisationernas synlighet och betydelse. Förslagen innebär också en förskjutning där statens finansiering av åtgärderna som omställningsorganisationerna tillhandahåller ökar.

Omställningsorganisationerna föreslås delta i handläggningen genom att yttra sig avseende frågan om utbildningen stärker en

¹⁷⁶ Bergström, Ola (2015). De svenska omställningsavtalen i ett internationellt perspektiv. I: Walter, Lars, red. (2015). Mellan jobb. Omställningsavtal och stöd till uppsagda i Sverige. SNS Förlag.

sökandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. I samband med det kommer omställningsorganisationerna även behöva ge vägledning till personer som önskar påbörja studier.

För att CSN ska kunna administrera stödet på ett effektivt sätt föreslås registrerade omställningsorganisationer bli uppgiftsskyldiga till CSN när det bl.a. gäller uppgifter om utbildningar som finansieras av omställningsorganisationen och huruvida omställningsorganisationen kommer att lämna kollektivavtalat kompletterande studiestöd för studier på den sökta utbildningen. När en registrerad omställningsorganisation har beslutat om storleken på kompletterande avtalat studiestöd för en person som har beviljats omställningsstudiebidrag föreslås organisationen bli skyldig att informera CSN om innehållet i beslutet så att CSN kan beräkna vilket lån som kan beviljas. För den offentliga omställningsorganisationen föreslås uppgiftsskyldigheten bli mer begränsad, eftersom den offentliga organisationen t.ex. inte kommer att finansiera någon utbildning eller lämna något kompletterande studiestöd.

För att den som söker omställningsstudiestöd ska kunna få ett beslut av CSN så snart som möjligt efter ansökan kommer det att krävas att omställningsorganisationernas hantering av information och yttranden sker skyndsamt. Det gäller särskilt vid reformens införande, när kännedomen om omställningsstudiestödet antas vara låg och den administrativa bördan för den sökande förväntas upplevas som stor. Tydlig information om vilken omställningsorganisation den enskilde hör till, användarvänliga administrativa lösningar och samverkan för att säkerställa likvärdighet i respektive omställningsorganisations bedömning trots olikheterna kan förväntas få betydelse för de sökandes nöjdhet och därigenom legitimiteten i systemet.¹⁷⁷

Det är alltså troligt att kunskapen om omställningssystemet och möjligheten till stöd kommer att skilja sig åt mellan arbetstagare. Hur omställningsorganisationerna och deras huvudmän marknadsför sig själva och sina tjänster kommer sannolikt att ha stor betydelse för hur kunskapen om omställningsstudiestödet når ut till olika grupper av arbetstagare. För att omställningsstudiestödet ska

¹⁷⁷ Synpunkter framförda av bl.a. Riksförbundet Vuxenutbildning i samverkan och Fastigo vid utredningens dialogmöte, 11 mars 2021.

få positiva effekter för arbetsgivare och yrkesverksamma krävs att omställningsorganisationerna kan erbjuda information kring val av utbildning som passar just för omställning. Utredningen bedömer att den som kan tänka sig omställningsstudier inom yrkesområden där det råder brist på arbetskraft, och där personen redan har erfarenhet så att studietiden kan kortas genom validering eller prövning, bör ha störst möjligheter till en för personen och samhället effektiv omställning.^{178,179} Om omställningsorganisationerna däremot utfärdar yttranden som gör att personer kan studera långa och generella utbildningar i det reguljära utbildningssystemet ökar risken för att den samhällsekonomiska nyttan av investeringen minskar. Då tillgodoses varken den studerandes eller arbetsmarknadens behov när det gäller att i närtid tillvarata yrkesverksammas erfarenheter i en omställningsfas. Det bör därför åligga omställningsorganisationerna att matcha person, utbildningsform och utbildning så att studierna blir lyckade och bidrar till att den studerande kan slutföra sina studier, återgå i arbete och betala skatt så snart som möjligt. Omställningsorganisationerna bör också bedöma i vilka fall en bransch- eller arbetsgivarspecifik utbildning eller validering kan vara ett bättre alternativ än studier med omställningsstudiestöd.

Det behövs sannolikt mer långtgående reformer än det som föreslås i denna utredning för att förändra befintliga obalanser vad gäller utbildningsval som är könsstereotypa eller i otakt med arbetsmarknadens behov.^{180,181} Omställningsorganisationerna bör dock kunna bidra till att inte ytterligare förstärka dessa obalanser genom att ge personen studie- och yrkesvägledning av hög kvalitet och guida till ändamålsenliga utbildningsval för såväl den presumptive studerande som samhälle. Det vägledande och rådgivande arbetet kan få stor betydelse för hur nöjd personen kommer att vara med sitt utbildningsval, framför allt för män och studieovana.¹⁸²

¹⁷⁸ Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen (2020). Bristyrken och arbetslöshet. En granskning av ersättningstagare som ska söka arbete inom bristyrken. Rapport 2020:9.

¹⁷⁹ SOU 2015:90. Löfbom, Eva & Sonnerby, Per. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till långtidsutredningen 2015.

¹⁸⁰ Emtinger, Bengt Göran & Stråth, Claes (2020). Jämförbarhet räknas – en ESO-rapport om kvinnors förändrade position i arbetslivet. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2020:2.

¹⁸¹ SOU 2020:33. Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning.

¹⁸² Jfr SOU 2015:90. Löfbom, Eva & Sonnerby, Per. Utbildning för framtidens arbetsmarknad. Bilaga 5 till långtidsutredningen 2015, s.166.

En bedömning av huruvida omställningsstudiestöd eller någon annan individersättning är lämpligast för de specifika studierna behöver också göras. Även om omställningsstudiestödet för de flesta bör erbjuda en generös ersättningsnivå kan det framför allt för yngre personer som önskar studera under en längre tid kan vara lämpligare med studiemedel vilket också gör att personen har kvar möjligheten till fortbildning med omställningsstudiestöd senare i arbetslivet. För studieovana personer som är osäkra på sin studieförmåga kan det därför vara klokt att omställningsorganisationen stöttar vid val av utbildning och nivå med stor noggrannhet. På så vis ökar chansen att den studerande klarar av att slutföra utbildningen med godkänt resultat. Annars kan personen drabbas av att inte kunna söka omställningsstudiestöd eller annat studiestöd på nytt förrän de tidigare studierna har slutförts.

13.14 Konsekvenser för arbetsgivare och företag

Omställningsstudiestödet riktar sig till arbetstagare, men nyttan förväntas också komma arbetsgivare och företag till del. Att personer får nya kunskaper kan t.ex. förbättra matchningen på arbetsmarknaden och göra det lättare att rekrytera personer med rätt kompetens. Efterfrågan på validering inom utbildning och uppdragsutbildning kan öka när kunskapen om de nya möjligheterna till finansiering av omställningsstudier sprids bland arbetstagare och arbetsgivare.

Det offentligfinansierade omställningsstudiestödet kan i vissa avseenden komma att bli särskilt positivt för anställda i företag utan kollektivavtal, eftersom dessa generellt inte har tillgång till omställningstjänster i dag. Företagen i fråga kommer inte heller att få högre kostnader till följd av detta, eftersom staten ska finansiera både omställningstjänsterna och omställningsstudiestödet.

Samtidigt kan arbetsgivares behov av att planera och allokera personal försvåras om många anställda ansöker om tjänstledighet för studier med omställningsstudiestöd under samma period. Särskilt mindre företag kan vara sårbara för detta. Även om arbetsgivare har möjlighet att skjuta upp en anställds ledighet en viss tid kan det generera merarbete och påverka vilka personalresurser som arbetsgivaren har tillgång till vid olika tidpunkter. Särskilt

problematiskt kan det antas bli för mindre företag inom bristyrkessektorer där verksamhet inte kan bedrivas ändamålsenligt eller säkert utan en viss bemanning, t.ex. hälso- och sjukvård, barnomsorg och äldreomsorg.

Även om regelverket kommer att vara lika för företag oberoende av storlek kan den praktiska situationen antas skiljas sig åt mellan större och mindre företag. Det är betydligt vanligare att företag med få anställda inte har kollektivavtal.¹⁸³ Det innebär att de anställda i många mindre företag inte kommer att kunna få det kompletterande kollektivavtalade studiestödet via en omställningsorganisation. Om omställningsstudiestödsreformen får stort genomslag, tas emot väl och nyttjas bland yrkesverksamma skulle det kunna medföra ett ökat tryck på just mindre företag att teckna kollektivavtal för att dessa fortsatt ska framstå som attraktiva arbetsgivare och kunna behålla och utveckla den kompetens de behöver.

Utredningens förslag innebär emellertid också att vissa av de förmåner som i dag bara är tillgängliga för arbetstagare som omfattas av kollektivavtal (t.ex. rådgivningstjänster och studieersättning) även kommer att bli tillgängliga för arbetstagare som inte omfattas av kollektivavtal genom att det t.ex. lagstiftas om möjligheten till omställningsstudiestöd för den som uppfyller kvalifikationsvillkoren. Det skulle kunna innebära en viss risk för att kollektivavtalen får en relativt lägre status, vilket skulle kunna försvaga incitamenten att teckna avtal. Som framgår av avsnitt 13.12 har ett alternativ till att lägga förslag i linje med parternas överenskommelse varit att genomföra förslagen i SOU 2020:30 En moderniserad arbetsrätt. Dessa olika vägval, med grund i den sakpolitiska överenskommelsen mellan Socialdemokraterna, Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet de gröna, kan antas ha olika för- respektive nackdelar.

Ansökningsprocessen för att få omställningsstudiestöd kan, vilket beskrivits närmare i avsnitt 13.3, komma att uppfattas som administrativt betungande för den sökande. Huvuddelen av detta arbete förväntas den sökande göra själv men med stöd av berörd omställningsorganisation. I de fall då en sökande behöver styrka både aktualitets- och etableringsvillkor med intyg från nuvarande

¹⁸³Kjellberg, A (2017), Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund. Studies in Social Policy, Industrial Relations, Working Life and Mobility. Research Reports, no. 1, vol. 2017, vol. 2017, 1 edn, Department of Sociology, Lund University, Lund.

eller tidigare arbetsgivare kan utfärdande av intyg dock innebära ökad administration för arbetsgivare. Det kan komma att krävas skyndsam hantering av sådana handlingar för att den sökande ska kunna presentera en komplett ansökan och få beslut från CSN i god tid före utbildningsstart. För privata företag vars verksamhetsområde är utbildning kan förslagen innebära möjligheter att utvecklas och växa om de erbjuder sådan utbildning, och validering inom utbildning, som omställningsorganisationerna önskar finansiera.

13.15 Övriga konsekvenser

Konsekvenserna för utbildningsanordnare som är verksamma inom det offentligfinansierade utbildningssystemet förväntas bli begränsade eftersom de redan i stor omfattning möter omställningsstuderande. Det handlar om högskolan, där majoriteten är statliga lärosäten men även om yrkeshögskolan, kommunal vuxenutbildning och folkhögskolan där det finns privata aktörer och huvudmän som är offentliga eller idéburna. Som redogjorts för i avsnitt 9.6 bedöms dessa utbildningsformer ha utrymme för den ökning av antalet studerande som förväntas vid omställningsstudiestödets införande. Eftersom omställningsstudiestödet kan användas för studier från 20 procent studietakt kan efterfrågan på sådan utbildning öka. Då kan även offentligfinansierade utbildningsanordnare överväga att erbjuda sådan utbildning. Även efterfrågan på validering inom utbildning och uppdragsutbildning kan öka när kunskapen om de nya möjligheterna till finansiering av omställningsstudier sprids bland arbetstagare och arbetsgivare.

Förslagen bedöms inte ha några specifika nämnvärda regionala effekter, eller effekter på brottslighet, det kommunala självstyret, EU-medlemskapet eller klimat och miljö.

14 Författningskommentar

14.1 Förslaget till lag om omställningsstudiestöd

1 § I denna lag finns bestämmelser om omställningsstudiestöd, som är ett statligt studiestöd.

Syftet med lagen är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som stärker deras framtida ställning på arbetsmarknaden.

Paragrafen innehåller en beskrivning av lagens tillämpningsområde.

Första stycket innehåller ett förtydligande om att omställningsstudiestöd är ett statligt studiestöd. Eftersom stödet är en form av studiestöd är lagen uppbyggd så att den i så stor utsträckning som möjligt innehåller bestämmelser som hänvisar till eller motsvarar de som gäller för studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

Andra stycket innehåller en beskrivning av lagens syfte. Där framgår att syftet med lagen är att förbättra förutsättningarna för vuxna att finansiera studier som stärker deras framtida ställning på arbetsmarknaden.

Övervägandena finns i avsnitt 2.5 och 7.1.

2 § Centrala studiestödsnämnden prövar frågor om omställningsstudiestöd enligt denna lag. Omställningsstudiestöd består av omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån.

Paragrafen reglerar att det är Centrala studiestödsnämnden (CSN) som är ansvarig myndighet för att pröva frågor om omställningsstudiestöd. Av paragrafen framgår också att omställningsstudiestöd består av omställningsstudiebidrag och omställningsstudielån. Enligt 3 § lämnas omställningsstudielån endast för sådan vecka för vilken det lämnas omställningsstudiebidrag.

Övervägandena finns i avsnitt 2.5, 2.6 och 7.1.

3 § Omställningsstudiebidrag får lämnas i mån av tillgång på medel. Omställningsstudielån lämnas endast för sådan vecka för vilken det lämnas omställningsstudiebidrag.

Anvisade medel fördelas mellan studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i privat sektor och studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i offentlig sektor. Fördelningen av medel mellan de två grupperna ska avspegla andelen förvärvsarbetande i privat respektive offentlig sektor.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om vilken grupp en studerande ska anses tillhöra

Paragrafen innehåller bestämmelser om anvisade medel för omställningsstudiestöd.

I *första stycket* anges omställningsstudiebidrag får lämnas i den mån det finns tillgång på medel. Till skillnad från studiestöd som lämnas enligt studiestödslagen är omställningsstudiestödet således inte ett generellt, rättighetsstyrt stöd, utan kan endast beviljas i mån av tillgängliga medel. Av första stycket framgår också att omställningsstudielån inte får lämnas för en vecka om det inte samtidigt lämnas omställningsstudiebidrag för samma vecka. Bestämmelsen innebär, tillsammans med bestämmelserna i 26 §, att omställningsstudielån endast får lämnas för sådana veckor och högst med sådan del av helt stöd som omställningsstudiebidrag lämnas.

Enligt *andra stycket* fördelas de anvisade medlen mellan två grupper av studerande, dels studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i privat sektor, dels studerande som förvärvsarbetar eller senast har förvärvsarbetat huvudsakligen i offentlig sektor. Fördelningen av medel mellan de två grupperna ska avspegla andelen förvärvsarbetande i privat respektive offentlig sektor. Det är regeringen som beräknar och beslutar hur mycket medel som ska anvisas till respektive grupp.

Tredje stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela närmare föreskrifter om vilken grupp en studerande ska anses tillhöra.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.4, 8.1 och 8.3.

4 § Med omställningsorganisation avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen

1. Kammarkollegiet, eller

2. en omställningsorganisation som registreras enligt lagen (2022:000) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden (registrerad omställningsorganisation).

Paragrafen definierar vad som avses med begreppet omställningsorganisation.

Med omställningsorganisation avses dels Kammarkollegiet dels en sådan omställningsorganisation som registrerats enligt lagen (2022:000) om grundläggande omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden. Vid Kammarkollegiet ansvarar enligt förordningen (2022:000) om offentligt omställnings- och kompetensstöd på arbetsmarknaden ett särskilt kansli, kansliet för omställnings- och kompetensstöd, för beslut om stöd enligt lagen om grundläggande omställnings- och kompetensstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

5 § Med läroanstalt avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen sådan läroanstalt eller utbildning som avses i 3 kap. 2 § studiestödslagen (1999:1395).

Med annan utbildningsanordnare avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen en fysisk eller juridisk person som anordnar utbildning som finansieras av en omställningsorganisation.

Paragrafen definierar vad som menas med begreppen läroanstalt och annan utbildningsanordnare.

I *första stycket* anges att med läroanstalt avses sådan läroanstalt eller utbildning som avses i 3 kap. 2 § studiestödslagen, dvs. de läroanstalter och utbildningar som regeringen har beslutat ska ge rätt till studiemedel enligt studiestödslagen. Sådana läroanstalter och utbildningar anges normalt i bilagan till studiestödsförordningen (2000:655). Definitionen av begreppet läroanstalt avser all användning av begreppet i lagen om omställningsstudiestöd och i de föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen.

I *andra stycket* anges att med annan utbildningsanordnare avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen en fysisk eller juridisk person som anordnar utbildning som finansieras av en omställningsorganisation. Med omställningsorganisation avses sådana organisationer som anges i 4 §. Definitionen av begreppet annan utbildningsanordnare avser all användning av begreppet i

lagen om omställningsstudiestöd och i de föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen.

Övervägandena finns i avsnitt 7.5.8.

6 § Med prisbasbelopp avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om vad som avses med prisbasbelopp.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.4.

7 § Med inkomstbasbelopp avses i denna lag och i föreskrifter som meddelats i anslutning till lagen inkomstbasbeloppet enligt 58 kap. 26 och 27 §§ socialförsäkringsbalken och i föreskrifter som meddelats i anslutning till den balken.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om vad som avses med inkomstbasbelopp.

Övervägandena finns i avsnitt 4.4.3, 4.5.3 och 6.4.3.

8 § Omställningsstudiestöd får lämnas till en studerande som uppfyller ett arbetsvillkor. Arbetsvillkoret är uppfyllt om den studerande

1. har förvärvsarbetat i Sverige i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad i

a) sammanlagt minst 96 månader inom en ramtid om 14 år från och med det kalenderår då han eller hon fyllde 19 år, och

b) sammanlagt minst 12 månader inom en ramtid om 24 månader, eller

2. under kvalificeringstiderna som anges i 1 a och 1 b har haft en viss minsta inkomst av förvärvsarbete.

För att förvärvsarbetet i första stycket 1 a ska få räknas ska det ha varit den studerandes huvudsyssla under kvalificeringstiden.

Förvärvsarbete i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), i Förenade kungariket och i Schweiz får tillgodoräknas som förvärvsarbete i Sverige.

I paragrafen regleras det s.k. arbetsvillkor som är en förutsättning för att få omställningsstudiestöd.

I *första stycket* anges att arbetsvillkoret är uppfyllt om den sökande har förvärvsarbetat i Sverige i genomsnitt minst 16 timmar per vecka under en kalendermånad, dels i sammanlagt 96 månader (åtta år) under en ramtid på 14 år från och med det år då han eller hon fyllde 19 år (1 a), det s.k. etableringsvillkoret; dels i sammanlagt

12 månader inom en ramtid om 24 månader (1 b), det s.k. aktualitetsvillkoret. Enligt bestämmelsen måste båda dessa villkor vara uppfyllda för att omställningsstudiestöd ska kunna lämnas. Arbetet som krävs enligt etableringsvillkoret räknas tidigast från och med det kalenderår då den sökande fyllde 19 år, vilket innebär att omställningsstudiestöd i praktiken kan beviljas tidigast det år en person fyller 27 år.

Arbetsvillkoret kan även uppfyllas genom en minsta inkomst av förvärvsarbete (punkten 2). Vad den inkomsten ska vara regleras i förordning, se upplysningsbestämmelse i 9 §. Arbetsvillkoret kan även anses uppfyllt genom en kombination av arbetad tid enligt första punkten och inkomster som styrker förvärvsarbetet enligt andra punkten. Samma kalendertid kan dock inte tillgodoräknas den studerande två gånger med hjälp av de olika villkoren.

Andra stycket innebär att förvärvsarbetet ska ha varit den studerandes huvudsyssla under kvalificeringstiden för att uppfylla etableringsvillkoret.

Av *tredje stycket* framgår att även förvärvsarbete i ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), Förenade kungariket och i Schweiz kan tillgodoräknas som förvärvsarbete i Sverige för såväl etableringsvillkoret som aktualitetsvillkoret.

Vad som avses med ramtid och huvudsyssla regleras inte i lagen utan på förordningsnivå eller i myndighetsföreskrifter, se 9 §.

Övervägandena finns i avsnitt 4.4 och 4.5.

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela ytterligare föreskrifter om arbetsvillkoret.

Paragrafen innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela ytterligare föreskrifter om arbetsvillkoret.

Förslaget behandlas närmare i avsnitt 4.6.

10 § Omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 62 år. I 22 § finns dock bestämmelser om att omställningsstudiebidraget är begränsat från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år.

Omställningsstudielån får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 60 år.

I paragrafen behandlas den övre åldersgränsen för rätt till omställningsstudiestöd.

I *första stycket* anges att omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år. Samtidigt finns det med en upplysning om att det i 22 § anges att möjligheten att få bidrag begränsas från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år.

Andra stycket innehåller en bestämmelse om att omställningsstudielån kan lämnas längst till och med det kalenderår då den studerande fyller 60 år. Det är samma åldersgräns som gäller för studielånet inom studiemedelssystemet. Dessa lån ska betalas tillbaka tillsammans, som en studieskuld, se 35 §.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

11 § En studerande som tidigare har fått omställningsstudiestöd enligt denna lag, studiestöd enligt studiestödslagen (1973:349), studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd kan beviljas omställningsstudiestöd bara om den studerande har

1. betalat fastställt årsbelopp och preliminär, slutlig eller kvarstående avgift som ska betalas före det kalenderår som det nya omställningsstudiestödet avser, och

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt omställningsstudiestöd enligt 41 och 42 §§ denna lag, återkrävt studiestöd enligt 5 kap. studiestödslagen (1999:1395) eller återkrävt studiestartsstöd enligt 34 § lagen om studiestartsstöd att högst ett kalenderhalvårs återkrävt omställningsstudiestöd, studiestöd och studiestartsstöd återstår att betala.

Trots första stycket får omställningsstudiestöd beviljas om det finns synnerliga skäl för det.

Paragrafen innehåller ett krav på återbetalning av tidigare lämnat studiestöd för att omställningsstudiestöd ska kunna beviljas.

Första stycket innehåller ett villkor som innebär att en studerande som tidigare har haft omställningsstudiestöd eller studiestöd enligt studiestödslagen måste ha betalat lånet och räntan med ett visst belopp (årsbelopp) före det kalenderår som omställningsstudiestödet avser för att det ska kunna beviljas. Årsbelopp och motsvarande avgifter (preliminär, slutlig och kvarstående avgift) enligt alla lydelse av nuvarande studiestödslagen (1999:1395) och äldre studiestödslagen (1973:349) avses. Likaså måste den studerande ha betalat tillbaka eventuella återkrav av omställningsstudiestöd, studiestöd enligt den nuvarande studiestödslagen (1999:1395) och studiestartsstöd enligt lagen om

studiestartsstöd för att stödet ska kunna beviljas, så att det högst återstår återkrav för ett kalenderhalvår.

På motsvarande sätt som gäller vid beviljning av studiemedel och studiestartsstöd anges i *andra stycket* att det får göras undantag från första stycket om det finns synnerliga skäl för det.

Paragrafen motsvarar bestämmelserna i 3 kap. 26 § studiestödslagen och 8 § lagen om studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.8.

12 § Omställningsstudiestöd får lämnas till studerande som är svenska medborgare. Med svenska medborgare jämställs i denna lag sådana utländska medborgare som har rätt till studiestöd enligt bestämmelserna i 1 kap. 4–6 §§ studiestödslagen (1999:1395) eller föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att omställningsstudiestöd får lämnas till studerande som är svenska medborgare och till utländska medborgare som jämställs med svenska medborgare.

Bestämmelserna i paragrafen hänvisar till 1 kap. 4–6 §§ studiestödslagen. Vilka som kan komma ifråga för omställningsstudiestöd ska således bedömas på samma sätt enligt denna lag som enligt vad som gäller för studiestöd enligt studiestödslagen.

Övervägandena finns i avsnitt 4.1.

13 § Omställningsstudiestöd får lämnas till studerande som inte är svenska medborgare, om de uppfyller de villkor för att beviljas studiemedel som anges i 3 kap. 4 § andra–fjärde styckena eller 4 a § studiestödslagen (1999:1395) eller föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att omställningsstudiestöd även får lämnas till vissa studerande som inte är svenska medborgare.

Bestämmelsen hänvisar till 3 kap. 4 § andra–fjärde styckena och 4 a § studiestödslagen. Vilka utländska medborgare som kan komma ifråga för omställningsstudiestöd ska således bedömas på samma sätt enligt denna lag som enligt vad som gäller för studiestöd enligt studiestödslagen.

Övervägandena finns i avsnitt 4.1.

14 § Omställningsstudiestöd får inte lämnas till en studerande som är intagen i anstalt enligt fängelselagen (2010:610).

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om förutsättningarna för att få omställningsstudiestöd för studerande vars uppehälle på annat sätt än som anges i första stycket helt eller till väsentlig del bekostas av staten eller en kommun.

Paragrafen innehåller bestämmelser som begränsar möjligheterna att lämna omställningsstudiestöd till studerande som är intagna i anstalt och andra vars uppehälle till väsentlig del bekostas av staten eller en kommun.

I *första stycket* finns bestämmelser om att omställningsstudiestöd inte får lämnas till den som är intagen i anstalt enligt fängelselagen (2010:610). Omställningsstudiestöd får därmed inte lämnas under den tid en studerande är intagen i anstalt, oavsett om den studerande under verkställigheten vistas inom eller utanför anstalten med stöd av bestämmelser i samma lag.

I *andra stycket* finns en upplysningsbestämmelse om att regeringen med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om förutsättningarna för att få omställningsstudiestöd för studerande vars uppehälle på annat sätt än vad som anges i första stycket helt eller till väsentlig del bekostas av staten eller en kommun.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

15 § Omställningsstudiestöd får lämnas för utbildning vid en läroanstalt och vid en annan utbildningsanordnare i Sverige.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela ytterligare föreskrifter om vilken utbildning vid en annan utbildningsanordnare som omställningsstudiestöd får lämnas för.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vilka utbildningar som omställningsstudiestöd får lämnas för. Ytterligare krav för att utbildningar ska ge rätt till stöd finns i 16 och 17 §§.

Av *första stycket* framgår att omställningsstudiestöd enbart får lämnas för utbildning vid en läroanstalt och vid en annan utbildningsanordnare. Läroanstalt definieras i 5 § första stycket, varmed avses de läroanstalter och utbildningar som regeringen har beslutat ska ge rätt till studiemedel enligt studiestödslagen. Annan utbildningsanordnare definieras i 5 § andra stycket, varmed avses en fysisk eller juridisk person som anordnar utbildning som finansieras

av en omställningsorganisation. Omställningsorganisation definieras i 4 §. Av första stycket framgår även att omställningsstudiestöd endast lämnas för utbildning i Sverige. Vad som avses med utbildning i Sverige regleras i förordning.

Andra stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela ytterligare föreskrifter om vilken utbildning vid en annan utbildningsanordnare som omställningsstudiestöd får lämnas för.

Övervägandena finns i avsnitt 5.1 och 5.2.

16 § Omställningsstudiestöd får lämnas för en utbildning som motsvarar minst en veckas och som mest 80 veckors studier på heltid.

Från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år får omställningsstudiestöd lämnas för en utbildning som är längre än 80 veckor på heltid eller motsvarande antal veckor på deltid.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att omställningsstudiestöd bara får lämnas för utbildningar av en viss omfattning. Därutöver gäller kraven på utbildningar som anges i 15 och 17 §§.

Enligt *första stycket* får omställningsstudiestöd lämnas för en utbildning som har en omfattning som motsvarar minst en veckas studier på heltid. En utbildning som sammanlagt omfattar minst en veckas studier på heltid behöver dock inte vara sammanhängande i tid utan kan t.ex. vara fördelad över flertalet enskilda kalenderveckor under en längre tid.

Omställningsstudiestöd får samtidigt lämnas för en utbildning som har en omfattning som är längst 80 veckors studier på heltid eller motsvarande antal veckor på deltid. En utbildning som ges på 75, 60, 50, 40 respektive 20 procent av heltid får därmed uppgå till som mest 106, 133, 160, 200 respektive 400 veckor. En studerande måste kunna avsluta utbildningen och få slutbetyg, examensbevis eller annat motsvarande utbildningsbevis genom motsvarande maximalt 80 veckors studier på heltid. För studerande som läser vid två eller flera olika utbildningar får varje utbildning omfatta motsvarande som mest 80 veckors studier på heltid. En behörighetsgivande och en efterföljande utbildning får t.ex. var för sig omfatta motsvarande som mest 80 veckors studier på heltid. Vid studier på kurser eller liknande som ingår i en sammanhållen utbildningsgång, exempelvis ett yrkespaket, får de ingående

kurserna tillsammans omfatta motsvarande som mest 80 veckors heltidsstudier.

Av *andra stycket* framgår att omställningsstudiestöd från och med det kalenderår då den studerande fyller 40 år får lämnas för en utbildning som är längre än 80 veckor på heltid. Omställningsstudiestöd får därmed även lämnas till en äldre studerande som ska avsluta en längre utbildning som påbörjats innan det kalenderår han eller hon fyllde 40 år.

Övervägandena finns i avsnitt 5.3 och 5.4.

17 § Omställningsstudiestöd får lämnas för utbildning som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Om det finns särskilda skäl, får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov.

Omställningsstudiestöd får inte lämnas för utbildning som

1. enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare,
2. den studerandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den studerande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter, eller
3. den studerande redan genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis.

Till en studerande som har en examen på forskarnivå får omställningsstudiestöd lämnas för utbildning som tillsammans med den studerandes forskarkompetens förser arbetsmarknaden med kompetens på ett arbetsområde där det finns ett behov av arbetskraft eller om det finns särskilda skäl.

Prövningen enligt första–tredje styckena görs första gången en studerande ansöker om omställningsstudiestöd för en och samma utbildning.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att omställningsstudiestöd får lämnas för utbildning som stärker en studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden. Ytterligare villkor för att en utbildning ska ge rätt till stöd anges i 15 och 16 §§.

Av *första stycket* framgår att omställningsstudiestöd får lämnas för utbildning som kan antas stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Bedömningen ska göras utifrån varje persons situation och förutsättningar, dvs. utifrån personens tidigare utbildning, kunskaper och erfarenheter från arbetslivet. Utbildningen kan antingen syfta till att stärka personens ställning inom det arbetsområde som han eller hon redan arbetar eller har arbetat, eller syfta till att personen ska stärka sin kompetens på andra arbetsområden för att kunna söka nya arbeten. Bedömningen av om en utbildning stärker den studerandes framtida ställning på

arbetsmarknaden ska som huvudregel ske med beaktande av arbetsmarknadens behov. Det innebär att i de fall utbildningen syftar till att en person ska stärka sin kompetens på andra arbetsområden än inom det arbetsområde som han eller hon redan arbetar eller har arbetat ska det beaktas om det är rimligt att utbildningen kan öka möjligheten att söka och faktiskt etablera sig inom ett nytt arbetsområde efter genomgången utbildning. Utbildningar som syftar till ett yrke för vilket det redan råder hård konkurrens eller överetablering ger inte rätt till omställningsstudiestöd, i annat fall än om sökanden har en grundutbildning till eller är etablerad inom ett sådant arbetsområde och vill vidareutbilda sig inom det arbetsområdet eller om det annars finns särskilda skäl. Undantagsvis får omställningsstudiestöd lämnas även utan beaktande av arbetsmarknadens behov om det finns särskilda skäl. För att det ska finnas särskilda skäl ska det i det enskilda fallet finnas omständigheter som gör det sannolikt att utbildningen kan leda till en ny anställning eller betydligt ökad anställningsbarhet.

Andra stycket innehåller bestämmelser om att det inte går att få omställningsstudiestöd för en utbildning, trots att den kan antas stärka en enskilds framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov. Av *punkten 1* framgår att det gäller i fråga om utbildning som enbart syftar till att möta kompetensbehoven hos en specifik arbetsgivare, dvs. när utbildningen bedöms vara till nytta enbart för en specifik arbetsgivare och att den således inte är relevant för någon annan arbetsgivare, vare sig i den aktuella i branschen eller på den övriga arbetsmarknaden. Av *punkten 2* framgår att det inte heller är möjligt att få omställningsstudiestöd för utbildning som den sökandes arbetsgivare skäligen borde tillhandahålla för att den sökande ska klara av att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter. Enligt *punkten 3* lämnas inte omställningsstudiestöd för en utbildning som den sökande redan har genomgått och från vilken han eller hon redan har ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis, eller om någon vill gå en utbildning som har ett kunskapsinnehåll som är likvärdigt med en sådan utbildning. Ett slutbetyg, examensbevis eller annat utbildningsbevis från en utbildning är i sig inte ett hinder för att få omställningsstudiestöd, om den studerande kan styrka att kunskapsinnehållet i utbildningen påtagligt har förändrats sedan personen genomgick den. Detsamma gäller om en utbildning som

den studerande har läst utomlands inte har en direkt motsvarighet i Sverige, eller om en utländsk utbildning behöver kompletteras för att kunna anses motsvara en utbildning i Sverige.

I *tredje stycket* finns särskilda bestämmelser för studerande med en examen på forskarnivå, dvs. en licentiatexamen eller doktorsexamen. Sådana studerande kan få omställningsstudiestöd för en utbildning som tillsammans med den sökandes forskarkompetens förser arbetsmarknaden med kompetens på ett arbetsområde där det finns ett behov av arbetskraft eller om det finns särskilda skäl. Med särskilda skäl avses samma typ av skäl som när omställningsstudiestöd får lämnas utan beaktande av arbetsmarknadens behov enligt första stycket.

Av *fjärde stycket* framgår att provningen enligt 17 § ska göras första gången en studerande ansöker om omställningsstudiestöd för en och samma utbildning. Bestämmelser om ansökan finns i 31 §.

Övervägandena finns i avsnitt 5.5.

18 § Omställningsstudiestöd får lämnas för varje vecka som den studerande bedriver studier på minst 20 procent av heltid.

Omställningsstudiestöd får bara lämnas för sådan del av studietiden som omfattas av den kursplan eller motsvarande som gäller för utbildningen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vilken omfattning studier måste ha för att omställningsstudiestöd ska kunna beviljas.

Av *första stycket* framgår att omställningsstudiestöd beviljas per vecka och att stöd får lämnas för varje vecka då den studerande bedriver studier på minst 20 procent av heltid. Enligt 16 § krävs att en utbildning omfattar minst en veckas studier på heltid, men en sådan utbildning kan vara fördelad över flertalet enskilda kalenderveckor under en längre tid. Omställningsstudiestöd kan enligt den här aktuella bestämmelsen i sådant fall lämnas för varje enskild vecka under vilken studierna omfattar minst 20 procent av heltid. För den som förvärvsarbetar under tiden med omställningsstudiestöd finns samtidigt ytterligare begränsningar i rätten till stöd i 19 §.

Av *andra stycket* framgår att omställningsstudiestöd, på samma sätt som gäller för studiemedel enligt 3 kap. 5 § andra stycket studiestödslagen och studiestartsstöd enligt 12 § andra stycket lagen om studiestartsstöd, endast får lämnas för sådan del av studietiden som omfattas av en kursplan eller motsvarande. Stöd kan därmed

inte lämnas för exempelvis självstudier som läggs utöver den studietid som omfattas av kursplanen eller motsvarande.

Övervägandena gällande förslaget om att omställningsstudiestöd får lämnas för varje vecka då den studerade bedriver studier på minst 20 procent av heltid finns i avsnitt 6.1 och 6.3. I övrigt finns övervägandena i avsnitt 5.3.

19 § Omställningsstudiestödets storlek bestäms i förhållande till omfattningen av den studerandes studier och förvärvsarbete.

Omställningsstudiestöd lämnas med

1. helt stöd vid studier på minst heltid,
2. 75 procent av helt stöd vid studier på minst 75 procent men mindre än 100 procent av heltid,
3. 60 procent av helt stöd vid studier på minst 60 procent men mindre än 75 procent av heltid,
4. 50 procent av helt stöd vid studier på minst 50 procent men mindre än 60 procent av heltid,
5. 40 procent av helt stöd vid studier på minst 40 procent men mindre än 50 procent av heltid, och
6. 20 procent av helt stöd vid studier på minst 20 procent men mindre än 40 procent av heltid.

En studerande som har ett förvärvsarbete under studietiden måste avstå från förvärvsarbetet under samma tid och i samma omfattning som studier med omställningsstudiestöd bedrivs. Till en sådan studerande får omställningsstudiestöd därför lämnas i sådan omfattning att omställningsstudiestödet enligt första stycket och omfattningen av förvärvsarbetet tillsammans uppgår till högst heltid.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela ytterligare föreskrifter om beräkning av stödets omfattning.

Paragrafen innehåller bestämmelser hur omställningsstudiestödets storlek ska beräknas.

Enligt *första stycket* kan den som bedriver studier på minst heltid som mest få helt stöd. Till den som bedriver studier på deltid kan stöd som mest lämnas med 75, 60, 50, 40 eller 20 procent av helt stöd. Stöd lämnas inte för en omfattning som överstiger studiernas omfattning. Den som studerar i en högre omfattning kan dock alltid välja att begränsa sitt uttag av omställningsstudiestöd till en lägre andel av helt stöd.

Bestämmelser i *andra stycket* begränsar rätten till stöd i förhållande till vad som anges i första stycket. Den ytterligare begränsningen gäller för studerande som förvärvsarbetar vid sidan av sina studier. Till sådana studerande får omställningsstudiestöd

lämnas med högst sådan andel av helt stöd att stödets omfattning och omfattningen av förvärvsarbetet under tiden med omställningsstudiestöd inte får överstiga heltid. Den som t.ex. studerar på heltid men som under tiden med omställningsstudiestöd fortsätter att arbeta på halvtid, kan därmed som mest få 50 procent av helt stöd.

Tredje stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela ytterligare föreskrifter om beräkning av stödets omfattning. Det kan t.ex. gälla föreskrifter som innehåller ytterligare begränsningar av vilken omfattning stöd kan lämnas med, eller närmare föreskrifter om vad som ska anses vara studier på hel- respektive deltid.

Övervägandena finns i avsnitt 6.2 och 6.4.3.

20 § Till den som för första gången ansöker om omställningsstudiestöd får stödet lämnas utan föregående prövning av tidigare studieresultat under förutsättning att denne inte tidigare har beviljats studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om när omställningsstudiestöd får lämnas utan prövning av studieresultat. Bestämmelsen innebär att prövning av tidigare studieresultat inte ska göras för den som aldrig tidigare har haft omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.5.

21 § I andra fall än som avses i 20 § ska det göras en prövning av den studerandes tidigare studieresultat. Omställningsstudiestöd får lämnas till en studerande som bedrivit sina studier i normal takt.

Omställningsstudiestöd får lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt om det är fråga om studieresultat från perioder med omställningsstudiestöd, studiemedel enligt studiestödslagen (1999:1395) eller studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd som är äldre än tio år eller om det finns särskilda skäl för det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om vad som ska anses vara studier i normal takt.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när en prövning av tidigare studieresultat ska göras för att omställningsstudiestöd ska få lämnas. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak 3 kap. 7 § studiestödslagen.

Första stycket innehåller bestämmelser med innebörden att tidigare studieresultat ska prövas för den som tidigare har haft omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd under den senaste tioårsperioden

Andra stycket innehåller bestämmelser om att kravet på studieresultat, i de fall dessa ska prövas, är att den studerande ska ha bedrivit sina tidigare studier i normal takt. Om det är frågan om studieresultat från perioder med omställningsstudiestöd, studiemedel eller studiestartsstöd som ligger längre tillbaka i tiden än tio år, får omställningsstudiestöd lämnas trots att tidigare studier inte har bedrivits i normal takt. Trots otillräckliga studieresultat får omställningsstudiestöd också lämnas om det finns särskilda skäl för det. Bedömningen av vad som kan utgöra särskilda skäl ska följa vad som gäller inom studiemedels- och studiestartsstödsområdet.

Tredje stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om vad som ska anses vara studier i normal takt.

Övervägandena finns i avsnitt 6.5.

22 § Omställningsstudiestöd får lämnas under sammanlagt högst 44 veckor vid rätt till helt stöd.

Vid rätt till del av helt stöd får omställningsstudiestöd lämnas under sammanlagt högst

1. 58 veckor vid rätt till 75 procent av helt stöd,
2. 73 veckor vid rätt till 60 procent av helt stöd,
3. 88 veckor vid rätt till 50 procent av helt stöd,
4. 110 veckor vid rätt till 40 procent av helt stöd, och
5. 220 veckor vid rätt till 20 procent av helt stöd.

Trots första och andra styckena får omställningsstudiebidrag från och med det kalenderår då den studerande fyller 61 år lämnas under sammanlagt högst tio veckor vid studier som ger rätt till helt stöd och motsvarande antal veckor vid rätt till del av helt stöd.

Paragrafen innehåller bestämmelser om den längsta tid under vilken omställningsstudiestöd får lämnas.

Enligt *första stycket* är tiden med omställningsstudiestöd begränsad till högst 44 veckor för den som har rätt till helt stöd. Förutsättningarna för rätt till helt stöd framgår av 19 §.

Enligt *andra stycket* får tiden med omställningsstudiestöd förlängas till som mest 220 veckor för den som har rätt till del av helt

stöd. I samtliga fall får omställningsstudiestöd som längst lämnas för en tid som motsvarar högst 44 veckor med helt stöd. Förutsättningarna för rätt till del av helt stöd framgår av 19 §.

Genom *tredje stycket* begränsas rätten till omställningsstudiebidrag ytterligare från och med det år den studerande fyller 61 år. Till en sådan studerande får omställningsstudiebidrag lämnas under högst tio veckor vid studier som ger rätt till helt stöd, under förutsättning han eller hon enligt första stycket också har veckor med omställningsstudiestöd kvar att utnyttja. Bara den som tidigare har haft helt stöd under högst 34 veckor eller motsvarande tid med del av helt stöd, kan få omställningsstudiebidrag under ytterligare tio veckor från och med det år då han eller hon fyller 61 år. För den som har rätt till del av helt stöd enligt 19 § får omställningsstudiebidrag lämnas för ett antal veckor som motsvarar 10 veckor med helt stöd.

Av 10 § framgår dessutom att omställningsstudielån inte lämnas efter det år den studerande fyller 60 år, och att omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det år den studerande fyller 62 år.

Övervägandena gällande finns i avsnitt 4.2 och 6.3.

23 § Den inkomst som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd enligt 24–26 §§ är den årliga inkomst som har bestämts av Försäkringskassan på begäran av Centrala studiestödsnämnden i enlighet med 26 kap. 3 a § socialförsäkringsbalken.

Centrala studiestödsnämnden ska begära att den årliga inkomsten enligt första stycket ska bestämmas med utgångspunkt i förhållandena den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till nämnden, dock tidigast tre månader och senast dagen före studiestarten. För en studerande som efter ett studieuppehåll återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd ska Centrala studiestödsnämnden begära att en ny årlig inkomst ska bestämmas i de fall uppehållet är minst tre månader.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om undantag från bestämmelserna i första stycket för studerande som inte är försäkrade för arbetsbaserade förmåner enligt 4 och 6 kap. socialförsäkringsbalken.

Paragrafen innehåller bestämmelser om inkomster som ska läggas till grund för beräkningen av omställningsstudiestödets storlek.

Enligt *första stycket* är det normalt den årliga inkomst som Försäkringskassan bestämmer på begäran av CSN som ska läggas till

grund för beräkningen av omställningsstudiestöd i form av bidrag och lån enligt bestämmelserna i 24–26 §§.

Enligt *andra stycket* ska CSN begära att Försäkringskassan ska bestämma en årlig inkomst med utgångspunkt i förhållandena den dag ansökan kom in till CSN, dock tidigast tre månader och senast dagen före studiestarten. En årlig inkomst fastställs som utgångspunkt vid ett tillfälle för varje studerande. Denna inkomst används därefter för att beräkna stödets storlek vid innevarande och efterföljande ansökningar om omställningsstudiestöd. CSN ska dock begära att Försäkringskassan ska bestämma en ny årlig inkomst för den som efter ett uppehåll i sina studier om minst tre månader återkommer med en ny ansökan om omställningsstudiestöd.

Bestämmelserna i första och andra styckena ansluter till bestämmelserna i 26 kap. 3 a § socialförsäkringsbalken enligt vilka Försäkringskassan ska bestämma en sjukpenninggrundande inkomst och en årlig inkomst för den dag som CSN anger i sin begäran.

Tredje stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om undantag från bestämmelserna i första stycket, om vilka inkomster som ska läggas till grund för beräkning av omställningsstudiestödets storlek. Sådana föreskrifter får omfatta studerande som inte är försäkrade för arbetsbaserade förmåner enligt 4 eller 6 kap. socialförsäkringsbalken.

I 36 § finns en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen får meddela föreskrifter om att andra myndigheter, däribland Försäkringskassan, ska vara skyldiga att lämna uppgifter till CSN. Regleringen om vilka uppgifter Försäkringskassan ska vara skyldig att lämna finns därmed på förordningsnivå.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.1.

24 § När helt stöd lämnas får omställningsstudiebidrag lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör den studerandes inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8 och delad med 52.

När del av helt stöd lämnas får omställningsstudiebidrag lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör den studerandes inkomst, dock högst 4,5 inkomstbasbelopp, multiplicerad med 0,8, delad med 52 och

1. multiplicerad med 0,75 för den som får 75 procent av helt stöd,
2. multiplicerad med 0,60 för den som får 60 procent av helt stöd,

3. multiplicerad med 0,50 för den som får 50 procent av helt stöd,
4. multiplicerad med 0,40 för den som får 40 procent av helt stöd, och
5. multiplicerad med 0,20 för den som får 20 procent av helt stöd.

Omställningsstudiebidragets storlek får enligt 25 § i vissa fall beräknas på annat sätt än vad som anges i första och andra styckena.

Paragrafen innehåller bestämmelser om omställningsstudiebidragets storlek.

Grunden för beräkningarna av omställningsstudiebidragets storlek är den studerandes inkomst enligt 23 § eller sådan annan inkomst som regeringen kan ha föreskrivit om för studerande som inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt 4 eller 6 kap. socialförsäkringsbalken.

I *första stycket* anges vilket bidragsbelopp som får lämnas per vecka när omställningsstudiestöd lämnas med helt stöd. Bidrag lämnas då per vecka med 80 procent av den studerandes inkomst, men inte för den del av denna inkomst som överstiger 4,5 inkomstbasbelopp, delad med 52.

I *andra stycket* anges vilket bidragsbelopp som får lämnas per vecka när omställningsstudiestöd ska lämnas med del av helt stöd. Bidrag lämnas per vecka med 80 procent av den studerandes inkomst, men inte för den del av denna inkomst som överstiger 4,5 inkomstbasbelopp, delad med 52 och multiplicerad med den omfattning stöd lämnas med.

Av *tredje stycket* framgår att omställningsstudiebidragets storlek enligt bestämmelser i 25 § i vissa fall får beräknas på annat sätt än enligt första och andra styckena.

Definitionen av begreppet inkomstbasbelopp återfinns i 7 §. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.3.

25 § Omställningsstudiebidragets storlek får beräknas på annat sätt än vad som föreskrivs i 24 § om den studerande begär det och

1. har rätt till del av helt stöd enligt 19 §, och
2. om den studerandes inkomst kommer från förvärvsarbete som uppgår till en lägre omfattning än heltid.

I fall som avses i första stycket får den inkomst som ska ligga till grund för beräkning av omställningsstudiestöd räknas om till inkomst motsvarande heltidsarbete. I övrigt beräknas stödet enligt 24 § med begränsningen att omfattningen av omställningsstudiestödet inte får överstiga omfattningen av det förvärvsarbete som legat till grund för beslutet om årlig inkomst.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om omräkning av inkomst till motsvarande heltidsarbete.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att omställningsstudiebidragets storlek i vissa fall får beräknas med utgångspunkt i den studerandes inkomst omräknad till inkomst av heltidsarbete.

Grunden för beräkningarna är den studerandes inkomst enligt 23 § eller sådan annan inkomst som regeringen kan ha föreskrivit om för studerande som inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt 4 eller 6 kap. socialförsäkringsbalken.

I *första stycket* avgränsas bestämmelsens tillämpningsområde. Bidragets storlek får beräknas på ett sätt som avviker från vad som anges i 24 § bara om den studerande begär det, endast har rätt till del av helt stöd enligt 19 § och om hans eller hennes inkomst kommer från förvärvsarbete som uppgår till en lägre omfattning än heltid.

I *andra stycket* anges att bidragsbeloppets storlek ska beräknas enligt bestämmelserna i 24 §, med två undantag. Den inkomst som ska läggas till grund för beräkningarna ska räknas om till inkomst motsvarande heltidsarbete. Inkomst från arbete om 50 procent av heltid ska t.ex. räknas om till en inkomst som motsvarar inkomster från samma arbete på heltid. Dessutom begränsas rätten till stöd till sådan del av helt stöd som motsvarar omfattningen av det arbete som legat till grund för bestämmandet av den studerandes inkomst. Om inkomsten t.ex. bestämts utifrån arbete om 75 procent av heltid, får omställningsstudiestöd inte lämnas med mer än 75 procent av helt stöd. Beräkningen innebär därmed ytterligare begränsningar av vilken omfattning stöd får lämnas med, än den som följer av 19 §.

Tredje stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela närmare föreskrifter om omräkning av inkomst till motsvarande heltidsarbete.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.3.

26 § När helt stöd lämnas får omställningsstudielån lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör 63 procent av skillnaden mellan den studerandes

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § och kollektivavtalat kompletterande studiestöd per vecka, och
2. inkomst delad med 52.

När del av helt stöd lämnas får omställningsstudielån lämnas med ett belopp som för varje vecka då den studerande har rätt till stöd utgör 63 procent av skillnaden mellan den studerandes

1. omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § och kollektivavtalat kompletterande studiestöd per vecka, och

2. inkomst delad med 52 och

a) multiplicerad med 0,75 för den som får 75 procent av helt stöd,

b) multiplicerad med 0,60 för den som får 60 procent av helt stöd,

c) multiplicerad med 0,50 för den som får 50 procent av helt stöd,

d) multiplicerad med 0,40 för den som får 40 procent av helt stöd, och

e) multiplicerad med 0,20 för den som får 20 procent av helt stöd.

Omställningsstudielån enligt första och andra styckena lämnas bara om den studerandes inkomst delad med 52 är högre än summan av den studerandes omställningsstudiebidrag enligt 24 eller 25 § och kollektivavtalat kompletterande studiestöd per vecka.

Paragrafen innehåller bestämmelser om omställningsstudielånets storlek.

Grunden för beräkningen är den studerandes inkomst enligt 23 § eller sådan annan inkomst som regeringen kan ha föreskrivit om för studerande som inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt 4 eller 6 kap. socialförsäkringsbalken. Bestämmelsen reglerar beräkningen av omställningsstudielånets storlek oavsett om omställningsstudiebidragets storlek har beräknats enligt bestämmelserna i 24 eller 25 §. I 27 § finns ytterligare bestämmelser som begränsar storleken på de lån som får lämnas.

I *första stycket* anges vilket lånebelopp som får lämnas per vecka när omställningsstudiestöd lämnas med helt stöd. Lån lämnas per vecka med 63 procent av skillnaden mellan de bidrag, omställningsstudiebidrag och kollektivavtalat kompletterande studiestöd, som den studerande får under studietiden och den inkomst som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiebidragets storlek.

I *andra stycket* anges vilket lånebelopp som får lämnas per vecka när omställningsstudiestöd lämnas med del av helt stöd. Lån lämnas per vecka med 63 procent av skillnaden mellan de bidrag, omställningsstudiebidrag och kollektivavtalat kompletterande studiestöd, som den studerande får under studietiden och den inkomst som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiebidragets storlek, multiplicerad med den omfattning omställningsstudiestöd lämnas med. Vilken omfattning

stöd får lämnas med följer av 19 § och, om bidragets storlek beräknats enligt den paragrafen, 25 §.

I *tredje stycket* förtydligas att lån bara får lämnas om summan av omställningsstudiebidrag och kollektivavtalat kompletterande studiestöd är lägre än den studerandes inkomst enligt 23 § eller sådan annan inkomst som regeringen kan ha föreskrivit om för studerande som inte är försäkrad för arbetsbaserade förmåner enligt 4 eller 6 kap. socialförsäkringsbalken.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.4.

27 § Trots 26 § får omställningsstudielån lämnas med högst de belopp som anges i andra och tredje styckena.

När helt stöd lämnas får omställningsstudielån högst lämnas med ett belopp som för varje vecka utgör 5,98 procent av prisbasbeloppet.

När del av helt stöd lämnas får omställningsstudielån högst lämnas med ett belopp som för varje vecka utgör,

1. 4,49 procent av prisbasbeloppet för den som får 75 procent av helt stöd,
2. 3,59 procent av prisbasbeloppet för den som får 60 procent av helt stöd,
3. 3,00 procent av prisbasbeloppet för den som får 50 procent av helt stöd,
4. 2,39 procent av prisbasbeloppet för den som får 40 procent av helt stöd, och
5. 1,20 procent av prisbasbeloppet för den som får 20 procent av helt stöd.

Paragrafen innehåller bestämmelser om det högsta belopp som får lämnas i form av omställningsstudielån.

I *första stycket* anges att storleken på omställningsstudielån som beräknats enligt 26 § ska begränsas.

Omställningsstudielån får enligt bestämmelser i *andra stycket* lämnas med högst 5,98 procent av prisbasbeloppet per vecka, när helt omställningsstudiestöd lämnas.

Enligt *tredje stycket* får omställningsstudielån per vecka lämnas med högst 4,49, 3,59, 3,00, 2,39 respektive 1,20 procent av prisbasbeloppet, när omställningsstudiestöd lämnas med 75, 60, 50, 40 respektive 20 procent av helt stöd.

Beloppen enligt andra och tredje styckena motsvarar de högsta belopp som får lämnas i form av ordinarie lån och tilläggs lån enligt studiestödslagen.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.4.

28 § Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd får lämnas för tid då den studerande är sjuk.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd också får lämnas vid ledighet

1. för tillfällig vård av barn,
2. för närståendevård,
3. i samband med att ett barn under 18 år har avlidit, eller
4. vid extraordinära händelser i fredstid.

Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som lämnas vid sjukdom eller sådan ledighet som anges i andra stycket får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd högst får lämnas för enligt 22 §.

Paragrafen innehåller upplysningsbestämmelser om att regeringen med stöd av restkompetensen kan meddela föreskrifter om omställningsstudiestöd under sjukdom och viss ledighet.

Första och andra stycket motsvarar 3 kap. 24 § studiestödslagen och 24 § lagen om studiestartsstöd.

Tredje stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om att omställningsstudiestöd som lämnas under sjukdom och sådan ledighet som anges i andra stycket, i likhet med vad som gäller för studiestartsstöd enligt lagen om studiestartsstöd, får ingå i det antal veckor som omställningsstudiestöd lämnas för.

Övervägandena finns i avsnitt 6.3 och 6.8.

29 § Omställningsstudiestöd får inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas

1. studiemedel enligt 3 kap. studiestödslagen (1999:1395),
2. studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd,
3. aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning för att delta i ett arbetsmarknadspolitiskt program,
4. sjukersättning, aktivitetsersättning, rehabiliteringsersättning och föräldrapenningsförmåner enligt socialförsäkringsbalken,
5. statsbidrag som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten för
 - a) kortare studier om funktionsnedsättning,
 - b) kortare studier på grundskole- eller gymnasienivå som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, och
 - c) studier inom kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning,
6. statsbidrag som administreras av Sametinget för kortare studier i alfabetisering i samiska, eller
7. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå.

Omställningsstudiestöd får inte lämnas för

1. den tid då den studerande tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt eller fullgör utbildning till reserv- eller yrkesofficer,

2. högskoleutbildning på forskarnivå om den studerande är eller har varit anställd som doktorand, eller

3. den tid då den studerande beviljats studiestöd eller motsvarande studiefinansiering från ett annat land.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela

1. föreskrifter om undantag från första stycket,

2. ytterligare föreskrifter om när föräldrapenningsförmåner och omställningsstudiestöd anses lämnas för samma tid, och

3. föreskrifter om vilken utländsk studiefinansiering som omfattas av andra stycket 3.

Paragrafen innehåller bl.a. bestämmelser om att omställningsstudiestöd inte får lämnas för samma tid som vissa andra förmåner.

Första stycket motsvarar delvis 3 kap. 25 § första stycket studiestödslagen. Enligt första punkten får omställningsstudiestöd dock inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas studiemedel enligt studiestödslagen. Enligt fjärde punkten får omställningsstudiestöd, till skillnad från studiemedel, inte heller lämnas eller tas emot under tid för vilken det lämnas föräldrapenningsförmåner enligt socialförsäkringsbalken.

Andra stycket motsvarar 3 kap. 25 § andra–fjärde styckena studiestödslagen, förutom att upplysningsbestämmelsen om ytterligare föreskrifter har flyttats till tredje stycket.

Tredje stycket innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om undantag från första stycket, meddela ytterligare föreskrifter om när föräldrapenningsförmåner och omställningsstudiestöd anses lämnas för samma tid och meddela föreskrifter om vilken utländsk studiefinansiering som omfattas av andra stycket tredje punkten.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

30 § Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov enligt 17 §. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

1. den redan har lämnat ett yttrande,

2. den har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig,

3. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år, eller

4. ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för.

Paragrafen innehåller bestämmelser om omställningsorganisationers yttranden till CSN.

I *första meningen* anges att om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov enligt 17 §. Med omställningsorganisation avses sådana organisationer som anges i 4 §. Att CSN ska ge omställningsorganisationerna tillfälle att yttra sig innebär att CSN, med de undantag som följer av andra meningen, inte får avgöra ärendet utan att först ha gett berörd omställningsorganisation tillfälle att yttra sig. Det medför dock inte någon skyldighet för en omställningsorganisation att lämna ett yttrande.

I *andra meningen* finns undantag från skyldigheten för CSN att ge en omställningsorganisation tillfälle att yttra sig. Det gäller i de fall omställningsorganisationen redan har lämnat ett yttrande till nämnden, har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig och när ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för. Undantag gäller även i det fall ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 62 år, då den studerande inte kan beviljas omställningsstudiestöd på grund av bestämmelserna om arbetsvillkor och ålder i 8 och 10 §§.

Övervägandena finns i avsnitt 7.2.2.

31 § Omställningsstudiestöd beviljas efter ansökan. En studerande får begränsa sin ansökan till att avse endast omställningsstudiebidrag.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ansökan om omställningsstudiestöd och om beviljning av sådant stöd.

Av bestämmelsen framgår att en ansökan om omställningsstudiestöd är en förutsättning för att beviljas stödet och att en ansökan får begränsas till att enbart omfatta bidragsdelen. Av

3 § framgår att omställningsstudielån endast lämnas för sådan vecka för vilken det lämnas omställningsstudiebidrag.

Övervägandena finns i avsnitt 7.2.1.

32 § Vid prövning av en ansökan om omställningsstudiestöd ska Centrala studiestödsnämnden lägga särskild vikt vid ett sådant yttrande som en omställningsorganisation lämnat in till nämnden enligt bestämmelserna i 30 §.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om CSN:s prövning av en ansökan om omställningsstudiestöd.

Enligt bestämmelsen ska CSN, vid prövningen av en ansökan om omställningsstudiestöd, lägga särskild vikt vid ett yttrande från en omställningsorganisation angående om och hur en utbildning stärker en studerandes ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov, se 17 och 30 §§. Med omställningsorganisation avses sådana organisationer som anges i 4 §. Om det inte finns något yttrande från en omställningsorganisation i ett ärende får CSN pröva ärendet utifrån de uppgifter som finns tillgängliga.

Övervägandena finns i avsnitt 7.2.2.

33 § Centrala studiestödsnämndens beslut ska gälla omedelbart, om inte nämnden bestämmer något annat.

Av paragrafen framgår att CSN:s beslut om omställningsstudiestöd ska gälla omedelbart om CSN inte bestämmer något annat. Det innebär att CSN kan betala ut omställningsstudiestödet direkt när beslutet har fattats, utan att invänta lagakraft. Motsvarande gäller för studiemedel enligt 6 kap. 11 § studiestödslagen och för studiestartsstöd enligt 30 § andra stycket enligt lagen om studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 7.2.3.

34 § Centrala studiestödsnämnden får betala ut omställningsstudiestöd endast om det är styrkt att den studerande bedriver de studier som stödet har beviljats för.

Omställningsstudiestödet är förverkat, om den studerande inte inom en månad från starten av den tidsperiod som omställningsstudiestödet avser har styrkt att han eller hon bedriver studier. Styrks detta senare får omställningsstudiestödet ändå betalas ut, om det finns särskilda skäl.

Om den studerande avlider innan omställningsstudiestödet har betalats ut, är det omställningsstudiestöd som avser tiden efter den studerandes bortgång förverkat.

I paragrafen finns bestämmelser om vad som krävs för att omställningsstudiestöd ska betalas ut och om när stödet ska anses förverkat, dvs. inte längre kan begäras ut av den studerande.

I paragrafens *första stycke* anges att CSN endast får betala ut omställningsstudiestöd om det är styrkt att den studerande bedriver de studier för vilket stödet har beviljats.

I *andra stycket* anges att omställningsstudiestödet är förverkat, dvs. inte längre kan begäras ut, om den studerande inte inom en månad från starten på den tidsperiod som omställningsstudiestödet avser, har styrkt att han eller hon bedriver de studier som stödet har beviljats för. I styckets sista mening anges dock att stödet kan begäras ut även i sådana fall, dvs. att det inte är förverkat, om det finns särskilda skäl. Bedömningen av vad som kan utgöra särskilda skäl ska följa vad som gäller inom studiemedels- och studiestartsstödsområdet.

I *tredje stycket* anges att omställningsstudiestödet är förverkat också om den studerande avlider innan omställningsstudiestödet har hunnit betalas ut och gäller omställningsstudiestöd som avser tiden efter den studerandes bortgång.

Övervägandena finns i avsnitt 6.6.1 och 6.6.3.

35 § Den som har fått omställningsstudielån ska betala tillbaka lånet med tillämpning av bestämmelserna i 4 kap. studiestödslagen (1999:1395) och föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna. Bestämmelserna i 6 kap. 4 § studiestödslagen om avgifter för administrativa kostnader vid återbetalning av studielån och 6 kap. 7 § andra stycket studiestödslagen om uppgiftsskyldighet samt de föreskrifter som meddelats i anslutning till dessa bestämmelser tillämpas också i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån.

I paragrafen regleras hur omställningsstudielån ska betalas tillbaka samt vissa anknytande bestämmelser om avgifter och uppgiftsskyldighet när det gäller ärenden om återbetalning av lån.

I bestämmelsen anges att omställningsstudielån ska betalas tillbaka enligt bestämmelserna i 4 kap. studiestödslagen och de föreskrifter som meddelats i anslutning till den lagen. Omställningsstudielån ska alltså betalas tillbaka på samma sätt och enligt samma bestämmelser som studielån enligt studiestödslagen som tas från och med den 1 januari 2022, när ett nytt lånesystem med högre åldersgränser för återbetalningstid och avskrivning av lån

träder i kraft. Det innebär att bl.a. att bestämmelserna om återbetalningstid, fastställande av årsbelopp, beräkning av årsbelopp, rätt till nedsättning, förtida återbetalning och avskrivning är desamma inom omställningsstudiestödet som det är för det studielån enligt studiestödslagen som föreslås träda i kraft den 1 januari 2022. Om någon har tagit både omställningsstudielån och studielån från och med 2022 ska lånen betalas tillbaka tillsammans, som en studieskuld. Om någon tidigare har tagit studielån enligt äldre bestämmelser och tar omställningsstudielån får det äldre lånet och det nya omställningsstudielånet betalas tillbaka separat eller tillsammans enligt samma villkor som gäller när någon har studielån enligt äldre bestämmelser och tar nya studielån från och med 2022.

Paragrafen innehåller också hänvisningar till att vissa anknyttande bestämmelser om återbetalning av studielån i andra kapitel i studiestödslagen även gäller vid återbetalning av omställningsstudielån. Det gäller bestämmelser om avgifter för administrativa kostnader, s.k. expeditionsavgifter och påminnelseavgifter samt om uppgiftsskyldighet för myndigheter och försäkringsinrättningar till domstol, Försäkringskassan och CSN i ärenden om återbetalning av studielån.

På ett sätt är regelverket för återbetalning av lån när någon tar emot omställningsstudiestöd annorlunda jämfört med regelverket för återbetalning av lån när någon tar emot andra studiestöd: Bestämmelsen i 4 kap. 13 § 1 studiestödslagen, som handlar om automatisk nedsättning av årsbelopp för återbetalning av lån som den studerande redan har när låntagaren tar emot studiehjälp, studiemedel eller studiestartsstöd, gäller inte den som tar emot omställningsstudiestöd. Personer som tar emot omställningsstudiestöd kan dock, på samma sätt som de som tar emot andra studiestöd, ansöka om att få årsbeloppet nedsatt på grund av inkomstminskning.

Övervägandena finns i avsnitt 6.10, 7.4.2 och 7.4.3.

36 § Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att myndigheter under regeringen ska vara skyldiga att lämna Centrala studiestödsnämnden eller Överklagandenämnden för studiestöd de uppgifter som har betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Paragrafen innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om att vissa myndigheter under regeringen ska vara skyldiga att lämna CSN och Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS) vissa uppgifter som har betydelse för omställningsstudiestödet. Vilka myndigheter och vilka uppgifter som ska lämnas regleras därmed inte i lagen utan på förordningsnivå eller i myndighetsföreskrifter.

Bestämmelsen motsvarar 31 § lagen om studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 7.5.

37 § Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att Centrala studiestödsnämnden ska vara skyldig att till registrerade omställningsorganisationer lämna de uppgifter som har betydelse för organisationernas prövning av rätten till kollektivavtalat kompletterande studiestöd.

Paragrafen innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om att CSN ska vara skyldig att till registrerade omställningsorganisationer lämna uppgifter som har betydelse för organisationernas prövning av rätten till kollektivavtalat kompletterande studiestöd. Det kan exempelvis gälla uppgift om beviljat omställningsstudiebidrag och vilken inkomst som ligger till grund för ett beslut om omställningsstudiestöd. Detaljregleringen om vilka uppgifter CSN ska vara skyldig att lämna finns därmed på förordningsnivå. Vad som avses med registrerad omställningsorganisation framgår av 4 §.

Övervägandena finns i avsnitt 7.6.

38 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om en skyldighet för omställningsorganisationer att till Centrala studiestödsnämnden lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Regeringen får meddela föreskrifter om en skyldighet för omställningsorganisationer att till Överklagandenämnden för studiestöd lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om omställningsorganisationers uppgiftsskyldighet till CSN och ÖKS.

I *första stycket* finns ett bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter om omställningsorganisationers skyldighet att till CSN lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen. En omställningsorganisation kan vara både en myndighet och en enskild organisation, som inte är någon myndighet, se definition i 4 §.

Enligt *andra stycket* får regeringen meddela föreskrifter om att omställningsorganisationers uppgiftsskyldighet också gäller i förhållande till ÖKS.

Detaljregleringen om vilka uppgifter omställningsorganisationer är skyldiga att lämna finns därmed inte i lagen utan på förordningsnivå eller i myndighetsföreskrifter.

Övervägandena finns i avsnitt 7.5.7.

39 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om en skyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare att till Centrala studiestödsnämnden lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Regeringen får meddela föreskrifter om en skyldighet för läroanstalter och andra utbildningsanordnare att till Överklagandenämnden för studiestöd lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om läroanstalters och andra utbildningsanordnares uppgiftsskyldighet till CSN och ÖKS.

I *första stycket* finns ett bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter om läroanstalters och andra utbildningsanordnares skyldighet att till CSN lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av lagen och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen. En läroanstalt kan vara både en myndighet och t.ex. en folkhögskola, som inte är någon myndighet. Vad som avses med läroanstalt och annan utbildningsanordnare framgår av 4 och 5 §§.

Enligt *andra stycket* får regeringen meddela föreskrifter om läroanstalters och andra utbildningsanordnares uppgiftsskyldighet också gäller i förhållande till ÖKS.

Detaljregleringen om vilka uppgifter läroanstalter och andra utbildningsanordnares är skyldiga att lämna finns således inte i lagen utan på förordningsnivå eller i myndighetsföreskrifter.

Bestämmelsen motsvarar 6 kap. 6 § studiestödslagen och 32 § lagen om studiestartsstöd i fråga om läroanstalters uppgiftsskyldighet.

Övervägandena finns i avsnitt 7.5.8.

40 § En studerande som har beviljats omställningsstudiestöd ska till Centrala studiestödsnämnden anmäla en sådan ändring av sina förhållanden som har betydelse för att få omställningsstudiestöd eller stödets storlek.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om en studerandes skyldighet att till Centrala studiestödsnämnden lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om den studerandes uppgiftsskyldighet till CSN.

Första stycket innehåller en grundläggande bestämmelse om att en studerande har skyldighet att till CSN anmäla alla sådana ändringar av sina förhållanden som kan påverka möjligheten att få omställningsstudiestödet eller stödets storlek. Stycket motsvarar 3 kap. 27 § studiestödslagen och 33 § första stycket lagen om studiestartsstöd.

I *andra stycket* finns en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om en studerandes skyldighet att till CSN lämna de uppgifter som är av betydelse för tillämpningen av denna lag och föreskrifter som har meddelats i anslutning till lagen. Detaljregleringen om vilka uppgifter den studerande är skyldig att lämna finns därmed inte i lagen utan på förordningsnivå eller i myndighetsföreskrifter.

Övervägandena finns i avsnitt 7.5.9.

41 § Om en studerande har fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp på grund av att han eller hon har förvärvsarbetat i en större omfattning än den omfattning som lagts till grund för beräkningen av omställningsstudiestödet, ska det som betalats ut för mycket krävas tillbaka.

Om någon i annat fall än som avses i första stycket genom oriktiga uppgifter eller genom att inte fullgöra sin uppgifts- och anmälningsskyldighet eller på något annat sätt har orsakat att omställningsstudiestöd lämnats felaktigt eller med för högt belopp, ska det som betalats ut för mycket krävas tillbaka. Detsamma gäller om någon på annat sätt fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp och insett eller borde ha insett detta.

Om det finns synnerliga skäl, får ett krav på återbetalning enligt första eller andra styckena helt eller delvis efterges.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att omställningsstudiestöd kan återkrävas.

Första stycket innehåller en bestämmelse om att omställningsstudiestöd ska återkrävas om den studerande har fått omställningsstudiestöd felaktigt eller med för högt belopp på grund av att han eller hon har arbetat i en större omfattning än den omfattning som lagts till grund för beräkningen av stödet enligt 15 §. Någon prövning av om den studerande har orsakat eller haft insikt om den felaktiga utbetalningen ska inte göras.

Andra stycket motsvarar 5 kap. 1 § andra stycket studiestödslagen.

Tredje stycket motsvarar 5 kap. 1 § tredje stycket studiestödslagen.

Övervägandena finns i avsnitt 6.9.

42 § Om en studerande avbryter sina studier ska 41 § andra och tredje styckena tillämpas för omställningsstudiestöd som har betalats ut för tiden efter avbrottet. Beror avbrottet på sjukdom ska omställningsstudiestödet inte krävas tillbaka, om den studerande har fått studiestödet enligt föreskrifter som meddelats med stöd av 28 §. Detsamma gäller vid sådan ledighet som avses i den paragrafen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om återkrav av omställningsstudiestöd vid studieavbrott eller vid sjukdom och ledighet.

Bestämmelsen motsvarar 5 kap. 2 § studiestödslagen och ansluter till bestämmelserna om omställningsstudiestöd vid sjukdom och ledighet i 28 § och till föreskrifter som har meddelats med stöd av den paragrafen.

Övervägandena finns i avsnitt 6.9.

43 § På omställningsstudiestöd som krävs tillbaka tas ränta ut från den dag då omställningsstudiestödet tagits emot efter en räntesats som vid varje tidpunkt överstiger statens utlåningsränta med två procentenheter.

Om det finns särskilda skäl, kan den återbetalningsskyldige helt eller delvis befrias från sin skyldighet att betala ränta.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om ränta på återkrav av omställningsstudiestöd.

Bestämmelsen motsvarar 5 kap. 4 § första och tredje styckena studiestödslagen.

Övervägandena finns i avsnitt 6.9.

44 § En fordran som har uppkommit på grund av att omställningsstudiestöd har krävts tillbaka, ska bevakas fram till utgången av det år då den återbetalningsskyldige fyller 71 år. Därefter ska fordran skrivas av. Fordran ska också skrivas av om den återbetalningsskyldige avlider.

Om indrivningen av en sådan fordran som avses i första stycket skulle leda till mer arbete eller kostnad än som är skäligt och indrivning inte är nödvändig från allmän synpunkt får indrivningsåtgärder avstås.

Paragrafen innehåller bestämmelser om avskrivning av fordran som avser återkrav av omställningsstudiestöd och om indrivningsåtgärder vid sådan fordran.

Första stycket innehåller en bestämmelse om att en fordran som avser återkrav av omställningsstudiestöd ska bevakas fram till och utgången av det år den återbetalningsskyldige fyller 71 år eller avlider och därefter skrivas av.

Andra stycket motsvarar 5 kap. 6 § andra stycket studiestödslagen. De språkliga justeringar som görs jämfört med bestämmelsen i studiestödslagen är inte avsedda att medföra att någon annan innebörd i sak.

Övervägandena finns i avsnitt 6.9.

45 § En återbetalningsskyldig som inte har sin aktuella adress registrerad i folkbokföringsdatabasen enligt lagen (2001:182) om behandling av personuppgifter i Skatteverkets folkbokföringsverksamhet ska lämna uppgift om adressen till Centrala studiestödsnämnden.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om skyldighet att lämna uppgift om aktuell adress till CSN.

Bestämmelsen reglerar en skyldighet för den som är återbetalningsskyldig för återkrav av omställningsstudiestöd och som inte har sin aktuella adress registrerad i folkbokföringsdatabasen att lämna uppgift om sin aktuella adress till CSN. Bestämmelsen motsvarar 5 kap. 6 a § studiestödslagen.

Övervägandena finns i avsnitt 6.9.

46 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om att belopp som ska krävas tillbaka enligt 41 § första stycket i vissa fall inte ska krävas tillbaka.

Paragrafen innehåller en upplysningsbestämmelse om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer med stöd av den s.k. restkompetensen kan meddela föreskrifter om undantag från bestämmelserna om återkrav i 41 § första stycket.

Övervägandena finns i avsnitt 6.9.

47 § Vid överklagande av Centrala studiestödsnämndens beslut i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån tillämpas 6 kap. 10 § studiestödslagen (1999:1395).

I paragrafen finns bestämmelser om överklagande av CSN:s beslut i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån. I bestämmelsen stadgas att sådana överklaganden ska ske i enlighet med 6 kap. 10 § studiestödslagen. Det innebär att ett överklagande av ett beslut i ett ärende om återbetalning av omställningsstudielån ska ske på precis samma sätt som vid ett överklagande i ett ärende om studielån.

Övervägandena finns i avsnitt 7.4.2.

48 § Centrala studiestödsnämndens beslut i andra ärenden om omställningsstudiestöd än sådana som avses i 47 § får överklagas till Överklagandenämnden för studiestöd.

Överklagandenämndens beslut med anledning av ett överklagande får inte överklagas.

I paragrafen finns bestämmelser om överklagande av CSN:s beslut i ärenden som inte avser om återbetalning av omställningsstudielån.

I *första stycket* anges att beslut som inte är beslut i ärenden om återbetalning av omställningsstudielån ska överklagas till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS). Detta gäller således resterande ärendetyper, dvs. ärenden om tilldelning av omställningsstudiestöd, och inkluderar i denna del hur det yttrande som kan lämnas av en omställningsorganisation ska bedömas, och om återkrav av omställningsstudiestöd. Av 48 § förvaltningslagen framgår att om ett beslut överklagas kan ÖKS besluta att det tills vidare inte ska gälla.

Av *andra stycket* framgår att det inte går att överklaga överklagandenämndens beslut.

Bestämmelsen motsvarar 6 kap. 11 § studiestödslagen och 30 § andra och tredje styckena lagen om studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 7.3.1.

49 § En fordran på omställningsstudiestöd kan inte överlåtas.

I paragrafen anges att en fordran på omställningsstudiestöd inte kan överlåtas. Med detta menas att det omställningsstudiestöd som CSN beviljar är personligt och inte kan betalas ut till någon annan än den som studerar.

Övervägandena finns i avsnitt 6.8.

50 § Följande bestämmelser om studiestöd i studiestödslagen (1999:1395) och föreskrifter som meddelats i anslutning till de bestämmelserna ska också tillämpas när det gäller omställningsstudiestöd:

- 6 kap. 1 § om tillämpningen av lagen (1969:93) om begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt,
- 6 kap. 2 § om återbetalning av inte utnyttjat studiestöd,
- 6 kap. 3 a § om att Centrala studiestödsnämnden under vissa förutsättningar får besluta att studiestödet ska hållas inne eller lämnas med lägre belopp till dess ett slutligt beslut om rätt till studiestöd har fattats,
- 6 kap. 5 § om avrundning av belopp, och
- 6 kap. 12 § om preskription av fordran som avser återbetalning av lån eller återkrav av studiestöd.

I paragrafen anges att en rad bestämmelser som gäller studiemedel och finns i studiestödslagen även ska tillämpas för omställningsstudiestöd, liksom de föreskrifter som meddelas i anslutning till dessa bestämmelser.

Övervägandena finns i avsnitt 6.8.

51 § Regeringen får meddela föreskrifter om att Centrala studiestödsnämnden får ta ut avgifter för sina administrativa kostnader i samband med att omställningsstudielån beviljas och i samband med återkrav av omställningsstudiestöd.

I paragrafen anges att CSN får ta ut avgifter för administrativa kostnader i samband med att omställningsstudielån beviljas, s.k. uppläggningsavgift, och i samband med återkrav om omställningsstudiestöd, s.k. expeditionsavgift.

Övervägandena finns i avsnitt 6.10.

Ikraftträdandebestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

2. Lagen tillämpas första gången i fråga om studier på en utbildning som påbörjas efter den 31 december 2022. För studier på en utbildning som är 80 veckor eller mer på heltid, eller motsvarande antal veckor på deltid, tillämpas lagen dock första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid från och med den 1 januari 2023.

Punkt 1 och 2 anger tidpunkterna för ikraftträdande och tillämpning av de nya bestämmelserna.

I *punkt 1* anges att bestämmelserna om omställningsstudiestöd träder i kraft den 30 juni 2022.

I *punkt 2* anges att lagen tillämpas första gången i fråga om studier som påbörjas efter den 31 december 2022. För längre utbildningar, definierade som utbildningar som är 80 veckor på heltid eller motsvarande antal veckor på deltid eller längre, får omställningsstudiestöd dock lämnas från och med den 1 januari 2023 oavsett när utbildningen påbörjades. Omställningsstudiestöd får därför lämnas för tid från och med den 1 januari 2023, men inte för att den studerande ska kunna avsluta studier på en kortare utbildning som har påbörjats redan före den 1 januari 2023.

Tillsammans innebär *punkt 1 och 2* att det kommer att vara möjligt för CSN att, med de begränsningar som kan följa av föreskrifter som regeringen har meddelat med stöd den s.k. restkompetensen, ta emot ansökningar och fatta beslut om omställningsstudiestöd redan före den 1 januari 2023.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.2 Förslaget till lag om ändring i lagen om omställningsstudiestöd

10 § Omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 63 år. I 22 § finns dock bestämmelser om att omställningsstudiebidraget är begränsat från och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år.

Omställningsstudielån får lämnas längst till och med det kalenderår som den studerande fyller 60 år.

I paragrafen behandlas den övre åldersgränsen för rätt till omställningsstudiestöd.

I *första stycket* görs en ändring som innebär att omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det år då den studerande fyller 63 år. Samtidigt ändras upplysningen om att det i 22 § anges att bidraget begränsas från och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

22 § Omställningsstudiestöd får lämnas under sammanlagt högst 44 veckor vid rätt till helt stöd.

Vid rätt till del av helt stöd får omställningsstudiestöd lämnas under högst

1. 58 veckor vid rätt till 75 procent av helt stöd,
2. 73 veckor vid rätt till 60 procent av helt stöd,
3. 88 veckor vid rätt till 50 procent av helt stöd,
4. 110 veckor vid rätt till 40 procent av helt stöd, och
5. 220 veckor vid rätt till 20 procent av helt stöd.

Trots första och andra styckena får omställningsstudiebidrag från och med det kalenderår då den studerande fyller 62 år lämnas under sammanlagt högst tio veckor vid studier som ger rätt till helt stöd och motsvarande antal heltidsveckor vid rätt till del av helt stöd.

Paragrafen innehåller bestämmelser om den längsta tid under vilken omställningsstudiestöd får lämnas.

I *tredje stycket* görs en ändring som innebär att rätten till omställningsstudiebidrag begränsas från och med det år den studerande fyller 62 år. Till en sådan studerande får omställningsstudiebidrag lämnas under högst tio veckor vid studier som ger rätt till helt stöd, under förutsättning han eller hon enligt första stycket också har veckor med omställningsstudiestöd kvar att utnyttja. Bara den som tidigare har haft helt stöd under högst 34 veckor eller motsvarande tid med del av helt stöd, kan få

omställningsstudiebidrag under ytterligare tio veckor från och med det år då han eller hon fyller 62 år. För den som har rätt till del av helt stöd enligt 19 § får omställningsstudiebidrag lämnas för ett antal veckor som motsvarar 10 veckor med helt stöd.

Av 10 § framgår dessutom att omställningsstudielån inte lämnas efter det år den studerande fyller 60 år, och att omställningsstudiebidrag får lämnas längst till och med det år den studerande fyller 63 år.

Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

30 § Om en studerande är anknuten till en omställningsorganisation ska Centrala studiestödsnämnden ge den organisationen tillfälle att yttra sig angående om och hur en utbildning kommer att stärka den studerandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov enligt 17 §. Omställningsorganisationen behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig om

1. den redan har lämnat ett yttrande,
2. den har meddelat nämnden att den har avstått från att yttra sig,
3. ansökan avser omställningsstudiestöd före det kalenderår den studerande fyller 27 år eller efter det kalenderår han eller hon fyller 63 år, eller
4. ansökan avser omställningsstudiestöd för samma utbildning som den studerande redan har fått omställningsstudiestöd för.

Paragrafen innehåller bestämmelser om omställningsorganisationers yttranden till CSN.

I *andra punkten* görs en följdändring med anledning av höjda åldersgränser för att få omställningsstudiebidrag till och med det kalenderår som den studerande fyller 63 år, se 10 och 22 §§. Skyldigheten för CSN att ge en omställningsorganisation tillfälle att yttra sig finns därför inte när en ansökan avser omställningsstudiestöd för tid efter det kalenderår en studerande fyller 63 år.

Övervägandena finns i avsnitt 7.2.2.

Ikraftträdandebestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 oktober 2025.
2. Lagen tillämpas första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid från och med den 1 januari 2026.

Punkt 1 och 2 anger tidpunkterna för ikraftträdande och tillämpning av de nya bestämmelserna.

I *punkt 1* anges att de nya övre åldersgräns för rätt till omställningsstudiestöd och om begränsning av rätt till omställningsstudiestöd för äldre studerade träder i kraft den 1 oktober 2025.

I *punkt 2* anges att lagen tillämpas första gången i fråga om omställningsstudiestöd som lämnas för tid från och med den 1 januari 2026.

Tillsammans innebär *punkt 1 och 2* att det från och med den 1 oktober 2025 kommer att vara möjligt för CSN att fatta beslut om omställningsstudiestöd avseende tid under 2026, enligt de nya reglerna. En studerande som fyller 62 år 2025 och som ansöker om omställningsstudiestöd för våren 2026 kan t.ex. få ett beslut efter den 1 oktober 2025.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.3 Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

26 kap.

3 a § Försäkringskassan ska på begäran av Centrala studiestödsnämnden bestämma sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst för en försäkrad som har ansökt om omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Årlig inkomst enligt första stycket ska beräknas på motsvarande sätt som sjukpenninggrundande inkomst enligt bestämmelserna i 25 och 26 kap., med undantag för 25 kap. 5 § andra stycket.

Sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst som anges i första och andra styckena ska bestämmas för den dag som Centrala studiestödsnämnden anger i sin begäran i enlighet med bestämmelserna i 23 § lagen om omställningsstudiestöd.

I paragrafen, som är *ny*, regleras en situation när sjukpenninggrundande inkomst ska bestämmas.

Första stycket innehåller bestämmelser om att Försäkringskassan på begäran av Centrala studiestödsnämnden ska bestämma sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst enligt bestämmelserna i 25 och 26 kap. socialförsäkringsbalken för en försäkrad som har ansökt om omställningsstudiestöd.

I *andra stycket* anges att årlig inkomst enligt första stycket ska beräknas på motsvarande sätt som sjukpenninggrundande inkomst beräknas, dvs. enligt bestämmelserna i 25 och 26 kap. Årlig inkomst beräknas dock med undantag för bestämmelserna i 25 kap. 5 § andra

stycket där det anges att det ska bortses från inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete till den del summan av dessa överstiger 8,0 prisbasbelopp.

Av *tredje stycket* framgår att den sjukpenninggrundande inkomst och årliga inkomst som Försäkringskassan ska bestämma enligt första stycket ska bestämmas för den dag som CSN anger i sin begäran i enlighet med bestämmelser i 23 § lagen om omställningsstudiestöd, dvs. med utgångspunkt i förhållandena den dag ansökan om omställningsstudiestöd kom in till CSN, dock tidigast tre månader och senast dagen före studiestarten.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.1.

28 a kap.

6 § Sjukpenning i särskilda fall lämnas inte när den försäkrade

1. bedriver studier, för vilka han eller hon uppbär studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395), studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd*, eller

2. deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program och får aktivitetsstöd.

Sjukpenning i särskilda fall lämnas inte heller när den försäkrade deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program men är avstängd från rätt till aktivitetsstöd.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätten till sjukpenning i särskilda fall i samband med studier och deltagande i arbetsmarknadspolitiska program.

I *första stycket första punkten* görs en följdändring med anledning av det nya omställningsstudiestödet. Den innebär att sjukpenning i särskilda fall inte får lämnas när den försäkrade bedriver studier för vilka han eller hon får omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd. Detta gäller redan i fråga om annat studiestöd enligt studiestödslagen och lagen om studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

31 kap.

12 § Rehabiliteringspenningen ska minskas med det belopp den försäkrade för samma tid får som

1. föräldrapenningsförmån,

2. sjukpenning,

3. sjukpenning eller livränta vid arbetsskada eller annan skada som avses i 40–44 kap. eller motsvarande ersättning enligt någon annan författning, dock endast till

den del ersättningen avser samma inkomstbortfall som rehabiliteringspenningen är avsedd att täcka, eller

4. studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395), studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd, *omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* eller ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF), dock inte till den del studiestödet *eller omställningsstudiestödet* är återbetalningspliktigt.

Det som föreskrivs i första stycket gäller även för motsvarande förmån som lämnas till den försäkrade på grundval av utländsk lagstiftning.

I paragrafen regleras när rehabiliteringspenning ska samordnas med andra förmåner och ersättningar.

Ändringen i *första stycket fjärde punkten* är en följdändring med anledning av det nya omställningsstudiestödet. Den innebär att rehabiliteringspenning ska minskas med det belopp den försäkrade för samma tid får omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd. Detta gäller redan i fråga om annat studiestöd enligt studiestödslagen och lagen om studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

59 kap.

13 § Som inkomst av anställning räknas följande sociala förmåner:

1. Föräldrapenningsförmåner.
2. Omvårdnadsbidrag.
3. Ersättning från Försäkringskassan i form av sjuklönegaranti enligt 20 § lagen (1999:1047) om sjuklön.
4. Sjukpenning eller motsvarande ersättning enligt denna balk eller annan författning eller på grund av särskilt beslut av regeringen. Detta gäller i den utsträckning ersättningen har trätt i stället för en försäkrads inkomst som arbetstagare i allmän eller enskild tjänst.
5. Inkomstrelaterad sjukersättning och inkomstrelaterad aktivitetsersättning.
6. Livränta på grund av arbetsskada eller annan skada som avses i 41–44 kap.
7. Närståendepenning.
8. Dagpenning från arbetslöshetskassa.
9. Aktivitetsstöd till den som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program.
10. Ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF).
11. Dagpenning till totalförsvarspliktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt och till andra som får dagpenning enligt de grunder som gäller för totalförsvarspliktiga.
12. Bidrag från Sveriges författarfond och Konstnärsnämnden i den utsträckning som regeringen föreskriver det.
13. *Omställningsstudiebidrag enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.*

Paragrafen innehåller bestämmelser om vilka sociala förmåner som räknas som inkomst av anställning när det gäller beräkningen av pensionsgrundande inkomst.

I en *ny trettonde punkt* anges att omställningsstudiebidrag enligt lagen om omställningsstudiestöd ska räknas som inkomst av anställning när det gäller beräkningen av pensionsgrundande inkomst.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.2.

107 kap.

2 § Om Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten har betalat ut en ersättning enligt denna balk till en försäkrad och någon av myndigheterna senare beviljar den försäkrade en annan ersättning enligt balken retroaktivt för samma tid som den tidigare utbetalade ersättningen avser gäller följande. Avdrag på den retroaktiva ersättningen ska göras med det belopp som överstiger vad som skulle ha betalats ut för perioden om beslut om båda ersättningarna hade fattats samtidigt.

Det som föreskrivs i första stycket gäller också när den först utbetalda ersättningen är en sådan ersättning enligt någon annan författning som Försäkringskassan, Pensionsmyndigheten eller en arbetslöshetskassa fattar beslut om. *Detsamma gäller när den först utbetalda ersättningen är omställningsstudiestöd som Centrala studiestödsnämnden fattar beslut om enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.*

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad som gäller i fråga om samordning med tidigare utbetalade ersättningar när Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten beviljar ersättning retroaktivt.

I *andra stycket* görs en ändring som innebär att samordning av retroaktivt beviljade ersättningar även ska ske när den först utbetalade ersättningen är omställningsstudiestöd som CSN fattat beslut om enligt lagen om omställningsstudiestöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

113 kap.

2 § Beslut i ärenden om förmåner enligt denna balk får ändras, omprövas och överklagas med tillämpning av bestämmelserna i 3–21 §§, om inget annat följer av bestämmelserna i 22–40 §§.

Det som anges i första stycket gäller även beslut i ärenden

– enligt 19 kap. om bidragsskyldigas betalningsskyldighet mot Försäkringskassan,

– om utfärdande av intyg för tillämpning av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 883/2004 av den 29 april 2004 om samordning av de sociala trygghetssystemen, och

– enligt 26 kap. 3 a § om bestämmande av sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst i ärenden om omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur beslut om förmåner enligt socialförsäkringsbalken får ändras, omprövas och överklagas.

I *andra stycket* görs en ändring som innebär att även beslut enligt 26 kap. 3 a § om bestämmande av sjukpenninggrundande inkomst och årlig inkomst i ärenden om omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd får ändras, omprövas och överklagas på samma sätt som beslut om förmåner enligt socialförsäkringsbalken.

Övervägandena finns i avsnitt 7.4.1.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

De ändrade bestämmelserna i socialförsäkringsbalken träder i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelsernas utformning innebär att de kommer att tillämpas först sedan ett ärende om omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd har inletts eller beslutats.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring

15 a § Med ramtid avses de tolv månader som närmast föregått den månad är den sökande anmält sig som arbetslös hos den offentliga arbetsförmedlingen. Om anmälningstiden innehåller förvärsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarspåbudsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor, ska den dock ingå i ramtiden.

Av 16–17 a §§ följer att viss tid är överhoppningsbar vid fastställande av ramtiden.

En månad som innehåller förvärsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarspåbudsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor är dock inte överhoppningsbar.

Tredje stycket gäller inte för en sökande som avses i 16 d och 16 e §§.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ramtid och överhoppningsbar tid.

I *fjärde stycket* görs ett tillägg som innebär att en månad med del av helt omställningsstudiestöd kan hoppas över även om den innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor, se 16 e §.

Övervägandena finns i avsnitt 6.12.1.

16 e § När ramtid ska bestämmas räknas inte heller månader då den sökande har beviljats del av helt omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd, om det inte är förmånligare för sökanden att sådan tid räknas med.

Paragrafen, som är *ny*, innehåller bestämmelser om bestämmande av ramtid för sökande som har haft omställningsstudiestöd med del av helt stöd.

Enligt bestämmelserna är månader då en sökande som har beviljats omställningsstudiestöd med del av helt stöd överhoppningsbara vid bestämmandet av ramtid enligt 15 a–c §§, om det inte är förmånligare att sådan tid räknas med. Med omställningsstudiestöd med del av helt stöd avses sådan tid då sökande enligt bestämmelserna i 19 § lagen om omställningsstudiestöd eller föreskrifter som meddelats med stöd av denna bestämmelse har beviljats omställningsstudiestöd med del av helt stöd. Av 15 a § *fjärde stycket* framgår att en sådan månad kan hoppas över även om den innehåller förvärvsarbete, tid med föräldrapenning eller totalförsvarsplikt i sådan omfattning att den kan tillgodoräknas i ett arbetsvillkor.

För studerande som har beviljats omställningsstudiestöd med helt stöd när de har bedrivit studier på heltid finns bestämmelser om överhoppningsbar tid i 16 b § 1 lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring.

Bestämmelsen innebär därmed att det är möjligt att göra vissa undantag från bestämmelserna om ramtid i 12–15 §§.

Övervägandena finns i avsnitt 6.12.1.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

De nya bestämmelserna om överhoppningsbar tid träder i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelsernas utformning innebär att de kommer att tillämpas först sedan ett ärende om omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd har beslutats.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.5 Förslaget till lag om ändring i lagen om arbetslöshetsförsäkring

5 kap.

15 § Om det är mer förmånligt för den sökande ska, när ramtiden bestäms, tid hoppas över då den sökande har

1. bedrivit sammanhängande heltidsstudier under minst ett år,
2. bedrivit verksamhet som företagare, om företaget lagts ned inom 36 månader från starten,
3. deltagit i korttidsarbete för vilket preliminärt stöd har lämnats enligt lagen (2013:948) om stöd vid korttidsarbete, *och*
4. *beviljats del av helt omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.*

Vid prövningen enligt första stycket ska tiden hoppas över i sin helhet, dock högst 36 månader räknat tillsammans med annan överhoppningsbar tid enligt 14 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om bestämmande av ramtid för sökande som har haft omställningsstudiestöd med del av helt stöd.

I en *ny fjärde punkt* i första stycket anges att månader då den som har beviljats omställningsstudiestöd med del av helt stöd är överhoppningsbara vid bestämmandet av ramtid enligt 10–12 §§, om det inte är förmånligare att sådan tid räknas med. Med omställningsstudiestöd med del av helt stöd avses sådan tid då sökande enligt bestämmelserna i 19 § lagen om omställningsstudiestöd eller föreskrifter som meddelats med stöd av denna bestämmelse har beviljats omställningsstudiestöd med del av helt stöd. För studerande som har beviljats omställningsstudiestöd

med helt stöd när de har bedrivit studier på heltid finns bestämmelser om överhoppningsbar tid i 14 § 14.

Övervägandena finns i avsnitt 6.12.2.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 2 januari 2023.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

Bestämmelserna om överhoppningsbar tid träder i kraft den 2 januari 2023. Bestämmelsernas utformning innebär att de kommer att vara aktuella att tillämpa först sedan en period med omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd har avslutats.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:676) om statlig ålderspensionsavgift

2 § Avgiften utgör 10,21 procent av ersättning i form av

1. sjukpenning och rehabiliteringspenning enligt 24–28 och 31 kap. socialförsäkringsbalken samt arbetsskadesjukpenning enligt 40 kap. nämnda balk eller motsvarande ersättning som utgetts enligt nämnda balk eller annan författning eller på grund av regeringens förordnande, i den utsträckning ersättningen trätt i stället för en försäkrads inkomst av anställning enligt 59 kap. 8–11 §§ socialförsäkringsbalken eller inkomst av annat förvärvsarbete enligt 59 kap. 14 § första stycket 1–3 nämnda balk,

2. föräldrapenningsförmåner enligt 11–13 kap. socialförsäkringsbalken,

3. närståendepenning enligt 47 kap. socialförsäkringsbalken,

4. ersättning enligt 20 § lagen (1991:1047) om sjuklön,

5. livränta enligt 41–44 kap. socialförsäkringsbalken eller annan motsvarande livränta som bestäms med tillämpning av 41 och 42 kap. nämnda balk,

7. omvårdnadsbidrag enligt 22 kap. socialförsäkringsbalken,

8. dagpenning från arbetslöshetskassa,

9. statlig ersättning som lämnas för arbete i etableringsjobb,

10. aktivitetsstöd till den som deltar i ett arbetsmarknadspolitiskt program,

14. ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF),

15. dagpenning till totalförsvarspiktiga som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarspikt och till andra som får dagpenning enligt de grunder som gäller för totalförsvarspiktiga,

16. bidrag från Sveriges författarfond och Konstnärsnämnden i den utsträckning som regeringen föreskriver, och

17. omställningsstudiebidrag enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

I paragrafen räknas de ersättningar som staten ska betala statlig ålderspensionsavgift för upp samt anges vilken avgift som staten ska betala för dessa.

I uppräknningen tillkommer en ny punkt, *punkt 17*, som avser omställningsstudiebidrag enligt lagen om omställningsstudiestöd. Detta innebär omställningsstudiebidrag är en sådan ersättning som staten ska betala statlig ålderspensionsavgift för.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.2.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

De ändrade bestämmelserna om statlig ålderspensionsavgift träder i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelsernas utformning innebär att de kommer att tillämpas först sedan ett ärende om omställningsstudiebidrag enligt lagen om omställningsstudiestöd har beslutats.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.7 Förslaget till lag om ändring i inkomstskattelagen (1999:1229)

11 kap.

34 § Följande ersättningar i samband med studier ska tas upp:

1. ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF),
2. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå, *och*

3. *omställningsstudiebidrag enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.*

Studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) ska inte tas upp. Detta gäller också

1. statsbidrag som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten för
 - kortare studier om funktionsnedsättning,
 - kortare studier på grundskole- eller gymnasienivå som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, och
 - studier inom kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning,
2. statsbidrag som administreras av Sametinget för kortare studier i alfabetisering i samiska,
3. kostnadsersättning till elever i gymnasial lärlingsutbildning som betalas ut av Centrala studiestödsnämnden, eller

4. studiestartsstöd som betalas ut av Centrala studiestödsnämnden.

Paragrafen reglerar vilka ersättningar i samband med studier som ska tas upp respektive inte ska tas upp i inkomstslaget tjänst.

I *första stycket* tillkommer en ny punkt, *punkt 3*, som avser omställningsstudiebidrag enligt lagen om omställningsstudiestöd. Detta innebär omställningsstudiebidrag är en sådan ersättning som ska tas upp och därmed beskattas i inkomstslaget tjänst.

Övervägandena finns i avsnitt 6.4.2.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

De ändrade bestämmelserna om att omställningsstudiebidrag ska tas upp i inkomstslaget tjänst träder i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelsernas utformning innebär att de kommer att tillämpas först sedan ett ärende om omställningsstudiebidrag enligt lagen om omställningsstudiestöd har beslutats.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.8 Förslaget till lag om ändring i studiestödslagen (1999:1395)

3 kap.

25 § Studiemedel får inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas

1. studiehjälp enligt 2 kap.,
2. aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning för att delta i ett arbetsmarknadspolitiskt program,
3. sjukersättning, aktivitetsersättning eller rehabiliterings-ersättning enligt socialförsäkringsbalken,
4. statsbidrag som administreras av Specialpedagogiska skolmyndigheten för
 - kortare studier om funktionsnedsättning,
 - kortare studier på grundskole- eller gymnasienivå som är särskilt anpassade för personer med funktionsnedsättning, och
 - studier inom kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning,
5. statsbidrag som administreras av Sametinget för kortare studier i alfabetisering i samiska,
6. utbildningsbidrag för kompletterande pedagogisk utbildning som leder till ämneslärarexamen för personer som har en examen på forskarnivå,
7. studiestartsstöd enligt lagen (2017:527) om studiestartsstöd, *eller*

8. omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd.

Studiemedel får inte lämnas för den tid då den studerande tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarspåbudsplikt eller fullgör utbildning till reserv- eller yrkesofficer.

Studiemedel får inte lämnas för högskoleutbildning på forskarnivå om den studerande är eller har varit anställd som doktorand.

Studiemedel får inte lämnas för den tid då den studerande beviljats studiestöd eller motsvarande studiefinansiering från ett annat land. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vilken utländsk studiefinansiering som ska omfattas av detta stycke.

Regeringen får meddela föreskrifter om avvikelser från första stycket.

Paragrafen innehåller bl.a. bestämmelser om att studiemedel inte får lämnas för samma tid som vissa andra förmåner.

I *första stycket* tillkommer en ny punkt, *punkt 8*, som avser omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd. Tillägget innebär att studiemedel inte får lämnas eller tas emot för samma tid för vilken det lämnas omställningsstudiestöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

26 § En studerande som tidigare har fått studiestöd enligt denna lag *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* kan beviljas studiemedel bara om den studerande har

1. betalat fastställt årsbelopp enligt 4 kap. 7 §, som ska betalas före det kalenderår som de nya studiemedlen avser, och

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt studiestöd enligt 5 kap., återkrävt studiestartsstöd enligt 34 § lagen (2017:527) om studiestartsstöd *eller återkrävt omställningsstudiestöd enligt 41 och 42 §§ lagen om omställningsstudiestöd* att högst ett kalenderhalvårs återkrävt studiestöd, studiestartsstöd *eller omställningsstudiestöd* återstår att betala.

Om det finns synnerliga skäl, får studiemedel beviljas trots bestämmelsen i första stycket.

Paragrafen innehåller ett krav på återbetalning av tidigare lämnat studiestöd och återkrävt studiestöd för att studiemedel ska kunna beviljas.

I *första stycket* görs en ändring som innebär att fastställt årsbelopp avseende omställningsstudielån enligt *första punkten* måste ha betalats för att kunna beviljas studiemedel. I *första stycket andra punkten* görs även en ändring som innebär att det krävs att den studerande måste ha betalat återkrävt omställningsstudiestöd för att kunna beviljas studiemedel.

Övervägandena finns i avsnitt 6.8.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

De ändrade bestämmelserna om samordning med omställningsstudiestöd och om studiemedel vid obetalda återkrav av omställningsstudiestöd i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelsernas utformning innebär att de kommer att tillämpas först sedan ett ärende om omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd har beslutats.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.9 Förslaget till lag om ändring i studiestödsdatalagen (2009:287)

6 § Personuppgifter som avses i artikel 9.1 i EU:s dataskyddsförordning (känsliga personuppgifter) får med stöd av artikel 9.2 g i samma förordning behandlas av Centrala studiestödsnämnden för de ändamål som avses i 4 § första stycket 1, 3 och 6 och andra stycket samt 4 a §.

För de ändamål som avses i första stycket får även personuppgifter som avses i artikel 10 i samma förordning behandlas.

För ändamål som avses i 4 a § får dock personuppgifter som avses i första och andra styckena behandlas endast om det är absolut nödvändigt för syftet med behandlingen.

I paragrafen anges i vilka fall känsliga personuppgifter och personuppgifter om lagöverträdelse får behandlas av CSN.

I *första stycket* görs en ändring som innebär att sådana känsliga personuppgifter som avses i artikel 9.1 i EU:s dataskyddsförordning får behandlas i CSN:s studiestödsverksamhet för att förbereda handläggningen av ärenden i den verksamheten. Genom hänvisningen i andra stycket innebär ändringen att även sådana personuppgifter som rör fällande domar i brottmål som avses i artikel 10 i dataskyddsförordningen får behandlas i studiestödsverksamheten för att förbereda handläggningen. I studiestödsdataförordningen anges närmare för vilka ärendetyper som CSN får behandla personuppgifter för att förbereda handläggningen samt vilka personuppgifter som då får behandlas.

Övervägandena finns i avsnitt 7.7.2.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

De ändrade bestämmelserna om behandling av personuppgifter träder i kraft den 30 juni 2022.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

14.10 Förslaget till lag om ändring i lagen (2017:527) om studiestartsstöd

7 § Studiestartsstöd får inte lämnas till den som inom de senaste tre åren före starten av den tidsperiod som studiestartsstödet avser har fått studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om att studiestartsstöd inte får lämnas till den som inom de senaste tre åren före starten av den tidsperiod som studiestartsstödet avser har fått studiestöd enligt studiestödslagen. I bestämmelsen görs ett tillägg som innebär att studiestartsstöd inte heller får lämnas till den som inom de senaste tre åren före starten av den tidsperiod som studiestartsstödet avser har fått omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

8 § En studerande som senast tre år före studiestarten har fått studiestöd enligt studiestödslagen (1999:1395) *eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* kan beviljas studiestartsstöd bara om den studerande har

1. betalat fastställt årsbelopp enligt 4 kap. 7 § studiestödslagen, som ska betalas före det kalenderår som studiestartsstödet avser, och

2. betalat tillbaka så mycket av återkrävt studiestöd enligt 5 kap. studiestödslagen *och 41 och 42 §§ lagen om omställningsstudiestöd* att högst ett kalenderhalvårs återkrävt studiestöd återstår att betala.

Om det finns synnerliga skäl, får studiestartsstöd beviljas trots bestämmelserna i första stycket.

Paragrafen innehåller krav på återbetalning av tidigare lämnat studielån och av återkrav för att studiestartsstöd ska kunna beviljas.

I *första stycket* görs en ändring som innebär att fastställt årsbelopp avseende omställningsstudielån enligt första punkten måste ha betalats för att kunna beviljas studiestartsstöd. I *första stycket andra punkten* görs även en ändring som innebär att det krävs att den studerande måste ha betalat återkrävt omställningsstudiestöd för att kunna beviljas studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.8.

15 § I andra fall än som avses i 14 § ska en prövning av studieresultat göras för den som tidigare har beviljats studiestartsstöd. Studiestartsstöd får lämnas till en studerande som bedrivit sina studier i normal takt.

Studiestartsstöd får lämnas även om den studerande inte har bedrivit sina tidigare studier i normal takt om det är fråga om studieresultat från perioder med studiestartsstöd, *studiemedel enligt 3 kap. studiestödslagen (1999:1395) eller omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* som är äldre än tio år eller om det finns särskilda skäl för det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela föreskrifter om vad som ska anses vara studier i normal takt.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när en prövning av tidigare studieresultat ska göras för att studiestartsstöd ska få lämnas.

I *andra stycket* görs en ändring som innebär att studieresultat från perioder med omställningsstudiestöd och studiemedel som är äldre än tio år inte ska beaktas vid prövningen av rätten till studiestartsstöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.5.

25 § Om en person som har studiestartsstöd därefter beviljas studiemedel enligt 3 kap. studiestödslagen (1999:1395) eller *omställningsstudiestöd enligt lagen (2022:000) om omställningsstudiestöd* får studiestartsstöd inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas studiemedel eller *omställningsstudiestöd*. Vidare får studiestartsstöd heller inte lämnas eller tas emot för den tid för vilken studiemedel enligt 3 kap. 25 § första stycket 1–6 och andra och fjärde styckena studiestödslagen inte får lämnas.

Om tilläggsbidrag lämnas enligt 18 § denna lag och tilläggsbidrag kan lämnas för samma barn och för samma tidsperiod enligt studiestödslagen ska bidragen samordnas så att sammanlagt högst ett tilläggsbidrag lämnas enligt båda lagarna för samma tidsperiod.

Paragrafen innehåller bestämmelser om samordning mellan studiestartsstöd och andra förmåner.

I *första stycket* görs en ändring som innebär att studiestartsstöd inte heller får lämnas eller tas emot för den tid för vilken det lämnas omställningsstudiestöd.

Övervägandena finns i avsnitt 6.7.

Ikraftträdandebestämmelser

Denna lag träder i kraft den 30 juni 2022.

Bestämmelsen anger tidpunkten för ikraftträdande.

De ändrade bestämmelserna om prövning av studieresultat, om studiestartsstöd vid obetalda återkrav av omställningsstudiestöd och samordning med omställningsstudiestöd träder i kraft den 30 juni 2022. Bestämmelsernas utformning innebär att de kommer att tillämpas först sedan ett ärende om omställningsstudiestöd enligt lagen om omställningsstudiestöd har beslutats.

Övervägandena finns i avsnitt 12.

Bilaga 1 Den övergripande processen för omställningsstudiestöd

Ansökan och yttrande

En person som antingen är anknuten till en registrerad omställningsorganisation eller den offentliga omställningsorganisationen och som tänker ansöka om omställningsstudiestöd bör kontakta den omställningsorganisation som personen är anknuten till för att inhämta ett yttrande.

Yttrandet ska visa om och i sådana fall hur den sökta utbildningen kommer att stärka den sökandes framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.

Samtidigt som den sökande inhämtar ett yttrande kan han eller hon även få grundläggande omställnings- och kompetensstöd. Det innebär att den sökande även kan få vägledning om omställningsstudiestöd.

En registrerad omställningsorganisation eller den offentliga omställningsorganisationen, dvs. Kansliet för omställnings- och kompetensstöd som kommer att inrättas vid Kammarkollegiet, lämnar därefter yttrandet till CSN. Alternativt meddelar organisationen till CSN att den har avstått från att yttra sig, t.ex. på grund av att omställningsorganisationen inte har möjlighet att lämna ett yttrande.

Den som varken är anknuten till en registrerad eller en offentlig omställningsorganisation kan i stället lämna sin ansökan direkt till CSN.

De registrerade omställningsorganisationerna ska även lämna vissa andra uppgifter som är nödvändiga för att CSN ska kunna pröva en ansökan om omställningsstudiestöd. Om en registrerad omställningsorganisation har finansierat en utbildning till den

sökande ska organisationen lämna uppgift om tid, omfattning och huvudman för, samt namnet på, utbildningen. Omställningsorganisationen ska därutöver lämna uppgift om huruvida den kommer att lämna kollektivavtalat kompletterande studiestöd för studier på den sökta utbildningen, uppgifter om tjänstledighet för en sökande som behöver vara tjänstledig från en anställning under studietiden, samt övriga uppgifter om studierna och om andra förhållanden som har betydelse för att få omställningsstudiestöd.

När den sökande har varit hos omställningsorganisationen lämnar han eller hon in sin ansökan till CSN. Ansökan ska skrivas under av den sökande och uppgifterna lämnas på heder och samvete.

En sökande kan även välja att lämna in sin ansökan till CSN innan han eller hon besöker sin omställningsorganisation. CSN ska då ge den sökandes omställningsorganisation tillfälle att yttra sig. Skyldigheten att ge en omställningsorganisation som den studerande är anknuten till tillfälle att yttra sig gäller dock inte i förhållande till annan än en registrerad eller offentlig omställningsorganisation. Eventuella inlagor från en annan omställningsorganisation kan dock användas som underlag vid bedömning av ärendet i den mån CSN bedömer att det är relevant.

Den ansökan och det yttrande som lämnas in till CSN, kan lämnas in antingen före eller efter personen ansöker om en utbildningsplats. Ansökan kommer att kunna hanteras hos CSN utan kunskap om personen har kommit in på utbildningen eller inte. Omställningsstudiestödet betalas dock inte ut förrän studierna har påbörjats.

CSN:s prövning av ansökan om omställningsstudiestöd

När CSN har fått in både ansökan och ett eventuellt yttrande, eller ett besked om att yttrande inte kan lämnas, från omställningsorganisationen, kan CSN börja pröva ansökan.

CSN kontrollerar att arbetsvillkoret är uppfyllt, studieresultaten, att den sökande har rätt ålder och att han eller hon inte har utnyttjat alla veckor med omställningsstudiestöd, m.m. Detta görs bl.a. genom kontroller gentemot Försäkringskassan, Skatteverket, Migrationsverket, med flera myndigheter. CSN gör även en

bedömning av utbildningen som tar sin utgångspunkt i det yttrande som medföljer ansökan och som ska ha särskild vikt vid prövningen.

I samband med att ansökan kommer in skickar CSN en förfrågan om en årlig inkomst och SGI till Försäkringskassan tillsammans med det underlag för detta som den sökande har lämnat in tillsammans med sin ansökan om omställningsstudiestöd. Om ansökan om omställningsstudiestöd har lämnats in till CSN mer än tre månader innan studiestarten avvaktar CSN med att skicka sin förfrågan till Försäkringskassan tills detta datum passerar.

Försäkringskassan bestämmer därefter den årliga inkomst som är grund för SGI. I detta arbete kan Försäkringskassan behöva vända sig till den sökande för att inhämta ytterligare uppgifter. Försäkringskassan fattar sedan ett beslut och meddelar i sitt beslut den årliga inkomsten och SGI:n till både den studerande och till CSN. Försäkringskassans beslut om årlig inkomst och SGI kan överklagas till domstol.

CSN kan sedan, i det fall omställningsorganisationen inte ska bevilja något bidrag, bevilja omställningsstudiestöd med både omställningsstudiebidrag och med eventuellt lån. Om omställningsorganisationen ska bevilja bidrag beviljar CSN först omställningsstudiebidrag och skickar information om detta till omställningsorganisationen. Omställningsorganisationen fattar sedan beslut om det kollektivavtalade bidraget och skickar uppgift om detta till CSN, som därefter enligt en schablonberäkning kan bevilja omställningsstudielån med mellanskillnaden upp till den studerandes tidigare nettoinkomst. CSN:s beslut kan överklagas till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS).

Utbetalning och löpande kontroller, m.m.

Inför den första utbetalningen av omställningsstudiestöd för en studieperiod ska både den studerande och skolan intyga att studierna har påbörjats. Utbetalning sker därefter månadsvis i efterskott.

Under studietiden är både utbildningsanordnaren och den studerande skyldiga att till CSN lämna sådana uppgifter som har betydelse för rätten till omställningsstudiestöd. Detta innebär att utbildningsanordnaren måste anmäla förändringar i studietiden, studiernas omfattning eller studieaktiviteten. Dessa anmälningar

görs dagligen för alla studerande och CSN ges då goda möjligheter att åtgärda dessa ändrade förhållanden innan nästa utbetalning ska göras. Den studerande själv är även skyldig att anmäla andra ändrade förhållanden som kan påverka rätten till omställningsstudiestöd, som exempelvis arbete vid sidan av studierna i en högre omfattning än som tidigare anmälts. I många fall måste beslutet om omställningsstudiestöd ändras när nya uppgifter kommer in till CSN, vilket i många fall även leder till att information måste skickas till omställningsorganisationen, som därefter prövar sitt bidrag och skickar tillbaka information om detta till CSN. CSN kan därefter ändra även beslutet om lån. I det fall utbetalningen inte hinner åtgärdas kan CSN besluta att dra av pengar från kommande utbetalningar eller att besluta om återkrav.

CSN har slutligen möjlighet att utforma andra riktade kontroller under eller efter studietiden. Exempelvis kontroller som syftar till att upptäcka fall där en stödtagare har arbetat i högre omfattning än tillåtet.

Återbetalning av lån

När studierna har avslutats ska det lån den studerande eventuellt har tagit börja betalas tillbaka. Återbetalningen börjar tidigast vid ingången av det kalenderår som infaller minst sex månader efter den senaste tidsperiod för vilken låntagaren fått omställningsstudiestöd. Den som tidigare har studerat med studielån har möjlighet att lägga samman återbetalningen av lånen från CSN. För dem som kommer att ha studielån som betalats ut den 1 januari 2022 eller senare och som därefter tar omställningsstudielån, kommer lånen automatiskt att läggas samman.

Departementsserien 2021

Kronologisk förteckning

1. Myndigheter i samverkan mot arbetslivskriminalitet. A.
2. Ett bättre underlag för att bedöma bostadsbristen. Fi.
3. UTGÅR.
4. Kompletterande åtgärder till EU:s förordning om inrättande av Europeiska arbetsmyndigheten (ELA). A.
5. Genomförande av EU:s direktiv om finansiell information. Ju.
6. Insolvensdirektivet och reglerna om skuldsanering. Ju.
7. Barnets bästa när vård enligt LVU upphör. S.
8. Ändring av andelstal i gemensamhetsanläggningar. Ju.
9. Anpassning av svensk rätt till EU:s nya in- och utresesystem. Ju.
10. EU:s nya gräns- och kustbevakningsförordning. Kompletterande reglering. Ju.
11. Vissa statliga insatser på musikområdet. Ku.
12. Ändringar i radio- och tv-lagen. Ku.
13. Nationell plan för trygghet och studiero. U.
14. Vraket efter ubåten "Som". UD.
15. Digitaliseringsdirektivets genomförande i svensk bolagsrätt. Ju.
16. Grundläggande omställnings- och kompetensstöd.
– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden. A.
17. En reformerad arbetsrätt.
– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden. A.
18. Omställningsstudiestöd.
– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden. U.

Departementsserien 2021

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- Myndigheter i samverkan mot arbetslivs-kriminalitet. [1]
- Kompletterande åtgärder till EU:s förordning om inrättande av Europeiska arbetsmyndigheten (ELA). [4]
- Grundläggande omställnings- och kompetensstöd.
– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden. [16]
- En reformerad arbetsrätt.
– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden. [17]

Finansdepartementet

- Ett bättre underlag för att bedöma bostadsbristen. [2]

Justitiedepartementet

- UTGÅR. [3]
- Genomförande av EU:s direktiv om finansiell information. [5]
- Insolvensdirektivet och reglerna om skuldsanering. [6]
- Ändring av andelstal i gemensamhetsanläggningar. [8]
- Anpassning av svensk rätt till EU:s nya in- och utresesystem. [9]
- EU:s nya gräns- och kustbevakningsförordning. Kompletterande reglering. [10]
- Digitaliseringsdirektivets genomförande i svensk bolagsrätt. [15]

Kulturdepartementet

- Vissa statliga insatser på musikområdet. [11]
- Ändringar i radio- och tv-lagen. [12]

Socialdepartementet

- Barnets bästa när vård enligt LVU upphör. [7]

Utbildningsdepartementet

- Nationell plan för trygghet och studiero. [13]
- Omställningsstudiestöd.
– för flexibilitet, omställningsförmåga och trygghet på arbetsmarknaden. [18]

Utrikesdepartementet

- Vraket efter ubåten ”Som”. [14]

En departementspromemoria arbetas fram inom Regeringskansliet. Den publiceras i departementsserien, förkortad Ds.

Regeringskansliet

103 33 Stockholm Växel 08-405 10 00 www.regeringen.se

ISBN **978-91-525-0147-4** ISSN 0284-6012